

Қазақстан Республикасы
Ақпарат және қоғамдық
даму министрлігі

«ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ»

ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ
БОЙЫНША АНАЛИТИКАЛЫҚ БАЯНДАМА

«МОЛОДЕЖЬ КАЗАХСТАНА»

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД ПО РЕЗУЛЬТАТАМ
СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Астана 2023

Қазақстан Республикасы
Ақпарат және қоғамдық
даму министрлігі

«ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ»

ӨЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ БОЙЫНША
АНАЛИТИКАЛЫҚ БАЯНДАМА

Астана, 2023

УДК 061 (574)
ББК 66.75 (5Қаз)
Қ18

«Қазақстан жастары» әлеуметтанулық зерттеуі, Астана, «Жастар» ҒЗО, 2023. – 132 бет.

Авторлар ұжымы: Ахантаева С.Ж., Кожобекова Д.А., Сулейменова М.Ж., Арғынбаева Ж.Ж.,
Альшанская А.А., Касимова Г.М.

ISBN 978-601-7857-63-9

Аналитикалық баяндама Қазақстан Республикасы ақпарат және қоғамдық даму министрлігі тапсырысы бойынша жаппай республикалық және сарапшылық сауал әдісімен жүргізілген «Қазақстан жастары» әлеуметтанулық зерттеуі нәтижелеріне негізделген.

© «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы, 2023

УДК 061 (574)
ББК 66.75 (5Қаз)
ISBN 978-601-7857-63-9

МАЗМҰНЫ

I. ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫ.....	5
II. ЖАСТАРМЕН ЖҮРГІЗІЛГЕН ЖАППАЙ САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ.....	11
Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы	11
1. ЖАСТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН БОС УАҚЫТЫ.....	11
Жастар денсаулығының жағдайы.....	11
Салауатты өмір салтына көзқарас	13
Дене тәрбиесі мен спортқа көзқарас	20
Жастардың бос уақыты	23
2. ЖАСТАР ӨМІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ОРНЫ	26
Білім беру жүйесіне қанағаттану	26
Мектептер.....	28
Колледждер.....	29
ЖОО-лар.....	30
Қосымша білім.....	31
Ғылыми әрекет.....	33
3. ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	35
Жастардың әлеуметтік көңіл-күйі.....	35
Буллинг.....	42
Тұрғын үй жағдайы.....	48
Жастарды еңбекпен қамту мәселесі.....	50
Жұмыс іздеу тәсілдері.....	51
4. ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ КӨШ-ҚОН (МИГРАЦИЯЛЫҚ) ӘЛЕУЕТІ.....	53
Жастардың көш-қон көңіл-күйі	53
5. ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ, ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ	57
Жастардың құндылық бағдарлары.....	57
Тілдік орта	59
Діни наным-сенімдердің қалыптасуы	61
Қоғамдық пікір көшбасшылары	63
6. АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК	65
Жастардың қоғамдық-саяси көңіл-күйлері	65
Ақпарат көздері	67
Азаматтық және саяси ұйымдар жұмыстарына қатысу	70
Азаматтық белсенділік	71
Наразылық әлеуеті	72
Жастар құқығының сақталуы	77
Қауіпсіздік мәселелері	79
7. МЕМЛЕКЕТТІК ЖАСТАР САЯСАТЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	81
Мемлекеттік жастар саясатының тиімділігі мәселелері	81
Жастар бағдарламалары мен жобаларға тартылу	85

Қазақстандық жастар трендтері	90
Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға қанағаттану.....	94
III. САРАПШЫЛЫҚ САУАЛ НӘТИЖЕЛЕРІ	97
1. Мемлекеттік жастар саясаты шараларының тиімділігін бағалау	97
2. Қазіргі жастардың құндылық бағыттары мен басымдықтары	103
3. Азаматтық және саяси белсенділік	106
4. Жастар мәдениеті: дарынның ашылуы үшін қолайлы жағдай жасау.....	108
5. Жастардың өз-өзін жүзеге асыруы: шектеулер мен мүмкіндіктер	109
6. Қазіргі жастардың еркіндікті түсінуі	112
7. Білім беру саласын жаңғырту	114
8. Жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі	117
9. Интернет кеңістігі: идеологиялық жұмыс	120
10. Жастар ортасын жетілдіру: сарапшылардың ұсынымдары	122
IV. ҚОРЫТЫНДЫЛАР.....	126
V. ҰСЫНЫМДАР.....	130

I. ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Бүгінгі күні Қазақстан өз дамуының жаңа кезеңіне аяқ басты. 2022 жылы Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев негізгі тұғырлық құндылығы әлеуметтік әділдік болып белгіленген Жаңа Қазақстанды құру туралы бағытты жариялады. Бұл ретте мемлекеттік басқарудың жаңа моделін, мемлекет пен қоғам қатынасының жаңа формаларын қалыптастыруда жеке әлеуметтік топ ретінде жастардың алатын орны ерекше болмақ. «Жастар саясаты туралы» ҚР Заңына 2022 жылдың желтоқсан айында енгізілген өзгерістерге сәйкес жастардың жастық шегі 35 жасқа дейін ұлғайтылды, сондықтан жаңа дефиниция бойынша жастардың жалпы саны өткен жылдарға қарағанда едәуір өсті (2022 жылдың басында 14 пен 29 жасқа дейінгі адамдар саны елімізде 3 741 083 болды немесе жалпы тұрғындардың 30,8% -ын құрады). 2023 жылдың бірінші тоқсанының қорытындысы бойынша олардың саны 5,7 млн адамнан асты.

Жастарды жан-жақты қолдау Қазақстанның мемлекеттік саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады. Мемлекет тарапынан жастардың білім деңгейін, денсаулық деңгейін арттыруға, еңбекке орналастыру мен бос уақытын ұйымдастыруға және тұтастай алғанда жастардың өзін-өзі тануы мен өздерін көрсетуіне қатысты жүйелі шаралар жүргізіліп келеді. 2022 жылғы 1 қыркүйектегі халыққа Жолдауында Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев «Жастарға жан-жақты қолдау көрсету – мемлекетіміздің басты міндетінің бірі»¹ деген болатын. 2022 жылдың 26 қарашасында өткен ұлықтау рәсімінде (инаугурация) ол: «Шын мәнінде, бәріміз жастарымызды қолдауымыз керек. Өйткені өскелең ұрпақ қана елімізді жарқын болашаққа бастайды. Бірақ жастар жетістікке жету үшін көп еңбектенуі керек. Жаңа білім алуға, тың тәжірибе жинауға ұмтылған жөн»² деп атап өтті.

Жастарды дамыту бағытында мемлекет қолға алған шаралардың тиімділігін бағалау үшін осы санаттағы тұрғындардың әлеуметтік көңіл күйін жүйелі түрде бақылап, таразылап отыру қажет. Бұл зерттеудің өзектілігі мемлекеттік жастар саясатын жетілдіру үшін жастардың негізгі мәселелері мен үрдістеріне, ерекшеліктеріне қатысты тұрақты сараптама жасап отырудың қажеттілігімен негізделеді. Жас қазақстандықтардың, сонымен бірге әлеуметтік институттар мен ұйымдар сарапшыларының жастар саясатына қатысты мемлекеттік бағдарламалар туралы ой-пікірлері мен бағалауларын жан-жақты зерттеу мемлекеттік жастар саясатын жүргізуде қолға алынған шаралардың тиімділігін сараптау үшін өте маңызды болып табылады.

Бағдарламаның әдіснамалық бөлімі

«Қазақстан жастары» әлеуметтік зерттеуі Қазақстан жастары дамуының ағымдағы жағдайын өмірдің түрлі аспектілері аясында зерттеу және мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру тиімділігін арттыруға қатысты ұсынымдар дайындау мақсатында жыл сайын жүргізіледі.

1 Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы народу «Әділетті Қазақстан. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>

2 Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың ұлықтау рәсімінде сөйлеген сөзі <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kktokaeva-na-ceremonii-inauguracii-2610566>

Міндеттер:

- жастардың денсаулық жағдайы мен олардың бос уақытын өткізуді ұйымдастыру бойынша негізгі үрдістерді қарастыру;
- жастардың өмірге қанағаттану деңгейін анықтау және жастардың элеуметтік көңіл күйін сипаттау;
- жас қазақстандықтардың қызығушылықтары мен құндылықтар бойынша бағыт-бағдарын зерттеу;
- жастардың еңбекпен қамтылуы бойынша өзекті мәселелерді сараптау;
- жастардың білім сапасына қанағаттану деңгейін анықтау
- жастардың қоғамдық-саяси көңіл күйлерін зерттеу;
- жастардың қоғамдық-саяси процестерге қатысу деңгейін анықтау;
- мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру тиімділігін арттыруға қатысты ұсынымдар дайындау.

Зерттеу пәні – Қазақстан жастарының денсаулық пен бос уақыт, білім мен ғылым, элеуметтік-экономикалық жағдай, құндылық бағдарлар мен қызығушылықтар және қоғамдық-саяси процестерден тұратын өз өмірлерінің негізгі аспектілерін бағалауы.

Зерттеудің әдістемелік бөлігі

Зерттеуде ақпаратты жинау мен сараптаудың сандық және сапалық әдістері қолданылды: сауал әдісін қолдану арқылы жаппай сауалнама өткізу, респондентпен жеке сұхбаттасу әдісі, сонымен бірге сарапшылық сұхбат әдісі.

Ақпарат жинақтаудың негізгі әдісі ретінде 14 пен 35 жас аралығындағы жастармен «face-to-face» әдісін қоса жаппай сауалнама өткізу қолданылды, Бұл әдіс жастар ортасында қалыптасқан ахуал туралы барынша объективті ақпарат алуға мүмкіндік берді.

Жаппай сауалнама іріктеу арқылы алынған және тұтастай алғанда элеуметтік топ құрылымын білдіретін респонденттердің зерттеуге көптеп қатысуына мүмкіндік берді. Жүргізілген жаппай сауалнама нәтижесі бойынша дәлдіктің бір немесе екінші деңгейімен көпшіліктің тәртібі мен әрекеті туралы болжам құралды. Жаппай сауалнаманың басты міндет-мақсаты – адамдардың ой-пікірі, олардың элеуметтік құбылыстарды бағалауы мен дәлелдері, феномендер мен қоғамдық, топтық және жеке сана хал-ахуалдары туралы ақпарат алу.

Сарапшылық сауал – сұрау жүргізудің бір түрі, оның барысында респонденттер ретінде белгілі бір саланың жоғары білікті мамандары алынды. Әдіс қаралған мәселені талдау мен шешу үрдісіне құзыретті мамандарды қатыстыруды көздейді.

Әлеуметтік зерттеулер практикасында сарапшылық сауал қарапайым респонденттермен жаппай сауалнама өткізу мүмкін болмаған және тиімді болмаған жағдайда, сонымен бірге қандай болмасын құбылыстың дамуын болжау үшін, жаппай сауалнаманың анықтық, дәлдік деңгейін бағалау үшін, зерттелетін мәселе туралы алдын ала ақпарат жинақтау үшін (зондаж) қолданылады.

Жоба бойынша іріктемелі жиынтықтың есебі, адам*

Облыс	Барлығы	Қала	Ауыл	Ерлер	Әйелдер
Қазақстан Республикасы	2 000	1243	757	1018	982
Абай	55	34	21	29	26
Ақмола	76	43	33	40	36
Ақтөбе	94	70	24	48	46
Алматы	149	23	126	77	72
Атырау	72	39	33	37	35
Батыс Қазақстан	67	38	29	35	32
Жамбыл	123	52	71	63	60
Жетісу	67	30	37	35	32
Қарағанды	111	90	21	57	54
Қостанай	80	49	31	42	38
Қызылорда	85	39	46	44	41
Маңғыстау	79	35	44	40	39
Павлодар	70	50	20	36	34
Солтүстік Қазақстан	49	24	25	25	24
Түркістан	222	53	169	116	106
Ұлытау	22	17	5	12	10
Шығыс Қазақстан	64	43	21	33	31
Астана қ.	151	151	0	73	78
Алматы қ.	233	233	0	112	121
Шымкент қ.	131	131	0	64	67

Іріктелгендердің саны тұтастай алғанда 2000 респондентті құрады. Әлеуметтанулық зерттеулер жүргізу аумағы Қазақстан Республикасының бар аймақтарын, республикалық маңызы бар Астана, Алматы, Шымкент қалаларын, 17 облыс орталығын, сонымен бірге ауылдық елді мекендерді қамтыды. Зерттеуде стратификацияланған квоталы көпсатылы іріктеу қолданылды. Алдымен облыстар мен қалалардағы тұрғындар санына қарай аймақтар бойынша іріктеу көлемі анықталды. Кейін әр аймақ бойынша қалалық және ауылдық іріктеу көлемі, сондай-ақ гендерлік өлшем бойынша іріктеу көлемі есептелді.

Бұл зерттеуде бақылау бірліктерін іріктеу бірнеше кезеңде жүргізілді:

1. Облыстар бойынша іріктеу. Облыстар мен республикалық маңызы бар қалалардағы 14 –тен 35 жасқа дейінгілерді қоса алғандағы тұрғындар санына қарай Астана, Алматы, Шымкент қалалары мен елдің 17 облысы бойынша іріктеу көлемі анықталды.

2. Қала- ауыл қағидаты бойынша әр облыста қалалық және ауылдық іріктеу көлемі шығарылды. Барлық облыс орталықтары, қалалар мен ауылдық елді мекендер сауалмен қамтылды.

3. Қалалық, ауылдық елді мекендерде сауал өткізу орындарын іріктеу сол мекеннің картографиялық тізіміндегі шағынаудар мен көшелерді кездейсоқ қарапайым тәсілмен таңдау әдісімен жүргізілді.

4. Үй шаруашылықтарын іріктеу. Бастау нүктесінен маршрут бойынша «сол жақ қол» ережесімен қалада 5 еселенген қадаммен, ауылда 3 еселенген қадаммен үй шаруашылықтары іріктелді. Іріктеу бір үй шаруашылығында квота бойынша сәйкес келген 1 респонденттен ғана белсенді сұхбат алу қағидатымен жүргізілді. Бастау нүктесін таңдау еркін түрде.

5. Квотаға сәйкес респонденттерді іріктеу. Әрбір жеке үй шаруашылығында респонденттер екі белгісіне қарай, жасы мен жынысына қарай іріктелді. Бұл квотаға сәйкес сауалға қатысушының жасы сол кезде 14 жастан төмен, 35 жастан жоғары

болмауы керек, сонымен бірге жыныс бойынша репрезентативті өкілдік болуы керек (әр облыс, қала, ауыл бойынша сауалға қатысушы ерлер мен әйелдердің саны стратегиялық жоспарлау мен реформалар бойынша Агенттіктің Ұлттық статистика Бюросының деректеріне сай есептелді).

Іріктеме репрезентативті болды, яғни, бөлінген параметрлер бойынша респонденттер құрамы тұтас бас жиынтықтағы тиісті пропорцияларға жуық. Сонымен бірге іріктеу жиынтығындағы орташа сипаттамалардың бас жиынтықтағы орташа сипаттамалардан ауытқуы $\pm 2,19\%$ -дан аспады.

Сарапшылық сұхбаттардың іріктелген жиынтығы берілген параметрлерге сәйкес 10 сарапшыны құрады: біліктілік, қызмет саласы (жастармен байланысты және зерттелуге тиісті салаларда – денсаулық сақтау, білім мен бос уақыт, жұмыспен қамту мен жұмысқа орналасу, мемлекеттік жастар саясаты т.б.).

Құралнама құрылымы

Бастапқы ақпаратты жинақтау үшін әлеуметтанулық зерттеу сауалнамасы қолданылды, ол - белгіленген қағидалар бойынша тұжырымдалған және өзара байланысты сұрақтардан құралған тираждалған құжат. Әлеуметтанулық сауалнаманың өзіндік ерекшелігі мен сипаты, көлемі, құрылымы, сұрақтарды құрастыру спецификасы тығыз байланысты және осы құрал пайдаланылатын сауал жүргізу типімен, сол сияқты зерттеу нысанының ерекшеліктерімен айқындалды. Респонденттермен сауал олардың таңдауына қарай екі тілде, қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Зерттеудің далалық кезеңі ақпараттарын жинақтауды аймақтық супервайзерлер жетекшілігімен арнайы дайындалған интервьюерлер жүзеге асырды.

Сарапшылық сұхбат зерттеу міндеттеріне сәйкес алдын ала дайындалған сценарий (гайд) бойынша жүргізілді.

Зерттеудің инструментарий құрылымы зерттеудің міндеттері мен бағдарламалық мақсаттарына сәйкес логикалық блоктарға бөлінген сұрақтар қатарынан құралды.

Сұхбат жүргізуде кейін декодтауды (расшифровка) жеңілдету мен деректерді талдау үшін аудиожазба жүргізілді. Қорытындылары бойынша аудиожазбаларды декодтау жүргізіліп, транскрипт құрастырылды.

Ақпаратты өңдеу әдістемесі

Зерттеудің далалық кезеңі қорытындылары бойынша интервьюерлер жұмысына бақылау жүргізілді (сауалнама толтырудың дұрыстығын 100% тексеру және 30% алаңды телефонмен бақылау), сол сияқты кодтау, деректерді енгізу мен жинақтау жүргізілді.

Бастапқы деректерді енгізу, сонымен бірге бір өлшемді, екі өлшемді кестелерді шығару, корреляциялық және кластерлік талдаулар лицензияланған, орыс тіліне көшірілген SPSS компьютерлік бағдарламасы арқылы орындалды.

Ақпаратты талдау әдістері

Бастапқы әлеуметтанулық ақпаратты талдаудың негізгі әдістері:

- 1) деректерді бір өлшемді талдау;
- 2) деректерді екі өлшемді талдау;
- 3) корреляциялық талдау.

Әлеуметтанулық зерттеуді ұйымдастыру кезеңдері:

- 1 кезең. Әлеуметтанулық сауалнама жүргізуді дайындау.

Дайындалған бағдарлама құрылымын құрайтындар:

- Проблемалық ахуалды анықтау;
- таңдалған тақырып бойынша әдебиетке шолу;
- мақсат пен міндеттер қою;
- ұғым-түсініктің операциялизациялануы;
- божамдарды ұсыну;
- іріктеу жинақтауды жобалау.

Эмприкалық ақпарат жинақтау үшін инструментария (сауалнама) дайындау:

- сауалнаманы аудару;
- инструментарияны пилоттау.

2 кезең. Эмприкалық ақпарат жинақтау.

Сауалнама ұйымдастыру:

- интервьюерлерді таңдау, дайындау, инструктаж жасау;
- сауалнама өтетін учаскелерді бөлу;
- сауалнама бірліктерін іріктеу;
- сауалнама өткізу мен толтыру бойынша нұсқаулықтар тарату;
- сұхбаттар өткізу.

3 кезең. Әлеуметтанулық деректерді өңдеу, түсіндіру жұмыстары:

- статистикалық деректерді талдау мен өңдеу үшін бағдарламада макет әзірлеу (SPSS);
- сауалнамаларды кодтау (респонденттердің ашық жауаптарын кодтау);
- сауалнамалық деректерді енгізу;
- алаңды бақылау;
- сызбалық есептер мен әлеуметтанулық-демографиялық параметрлер бойынша есептерді өңдеу және шығару;
- статистикалық талдаудың басқа да түрлерін қолдану.

4 кезең. Алынған деректерді талдау.

Бастапқы талдауды жүргізу:

- сауалнама нәтижесінде анықталған тәуелділіктерді тіркеу, бекіту;
- кестелерді шығару;
- диаграммаларды құру.

Деректерді қайта, екінші рет талдау:

- салыстырмалы талдау;
- қосымша ақпараттарды тарту;
- жаңа болжамдар мен ұсынымдар шығару;
- зерттеудің соңғы қорытынды есебін дайындау.

II. ЖАСТАРМЕН ЖҮРГІЗІЛГЕН ЖАППАЙ САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы

Зерттеуге қатысқан жас азаматтар: 14-18 жастағылар (17,6%), 19-23 жас (34,9%) және 24-28 жас (31,7%), 29-34 жас (15,9%). Респонденттердің гендерлік құрамы 1010 ер азаматтарды (50,5%) және 990 әйелдерді (49,5%) құрады.

Жалпылай алғанда сауалға қатысушылардың 67,4%-ы қазақтар, 22,1%-ы орыстар және 10,6%-ы өзге этностар болды.

Жастардың басым бөлігі неке құрмаған (49,3%), 43,3%-ы тіркелген некеде, ал 4,4%-ы азаматтық некеде тұрып жатыр. Ширек бөлігіне жуық жастарда (18,9%) екі, үш баладан бар.

Жастардың 39,3%-ында жоғары білім бар, 20,9%-ы әлі ЖОО-да оқып жатыр, ал 13,1%-ында орта арнаулы кәсіптік-техникалық білім бар.

Жұмыс істемейтіндер саны 23,6%-ды құрады. Жұмыс істеп жүрген жастар арасында қызмет көрсету, сауда, мемлекеттік қызмет, ғылым, білім мен мәдениет саласы қызметкерлері көбірек болды.

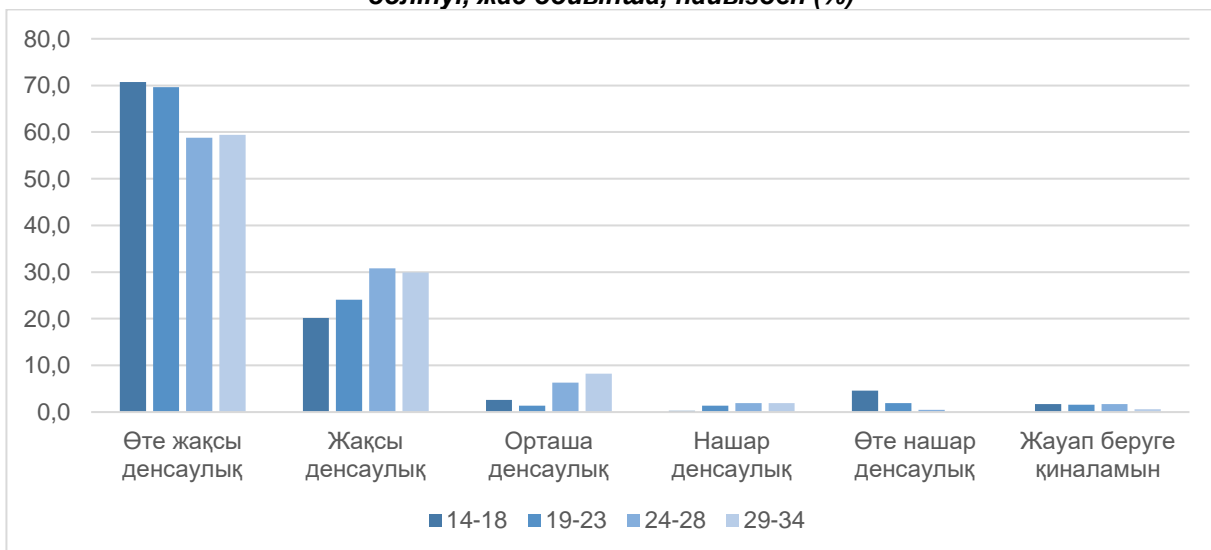
1. ЖАСТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН БОС УАҚЫТЫ

Жастар денсаулығының жағдайы

Өмір сүрудің барынша жоғары сапасы мен жеке аман-сау болуға қол жеткізуде өз денсаулығыңды сақтау мен қолдау, оның ішінде тұрақты медициналық қараулар, салауатты өмір салты, дұрыс тамақтану, дене қозғалысы белсенділігі мен психологиялық жайлылық ерекше орын алады.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес сұралғандардың 64,8%-ы өз денсаулығын жоғары деңгейде деп бағаласа, ширек бөлігі (26,5%) жақсы деп есептейді. 4,3% –ы қанағаттанарлық деп бағаласа, 3,1%-ы өз денсаулық жағдайларын нашар/өте нашар деп көрсетті.

№1 диаграмма. «Өз денсаулығыңыздың жай-күйін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз, 1- өте нашар денсаулық, 5 – өте жақсы денсаулық» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас бойынша, пайызбен (%)

Респонденттер жауаптарында жасына қарай өзгеріс байқалады: кіші жас топтары (14-18 және 19-23 жас) өз денсаулық жағдайларын үлкен топтағы жастарға (14-28 және 29-34 жас) қарағанда оң бағалайды, оларда «өте жақсы» бағалары (70,7% және 69,6%) үлкен топтармен (58,8 % және 59,4%) салыстырғанда 10% –ға көп. (№1 диаграмма).

Респонденттер жауаптарында гендерлік табиғатына, аймақтық және әлеуметтік мәртебесіне қарай айтарлықтай өзгеріс, ерекшеліктер байқалған жоқ.

Денсаулық жайын барынша дәл анықтау үшін сауалнамаға «Сіздің жай-күйіңізге берілген қандай сипаттама сәйкес келеді?» анықтау сұрағы енгізілген болатын. Жауап ретінде жекелеген проблемалы аспектілер көрсетілді.

Сауалға сәйкес сұралғандардың 44,1%-ы көру қабілеті нашарлауына қатысты мәселе барын көрсетті. 29,2%-ы асқазан ішек жолында проблема бар десе, 9,2%-ы арқада (грыжа, протрузий, бел омыртқа қисаюы) мәселе барын айтып отыр. Созылмалы ауру белгілеріне байланысты дәрігерде есепте тұрған жастар үлесі 7.6% болды (№2 диаграмма).

№2 диаграмма. «Сіздің жай-күйіңізге берілген қандай сипаттама сәйкес келеді?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Жасына қарай өзгеріс респондент жасы ұлғайған сайын денсаулығына қатысты проблемалық аспектілерді жиі байқайтынын көрсетті. Қала жастары денсаулыққа байланысты мәселе барлығын жиі атап отыр. Гендерлік жағынан артық салмақ пен көз нашарлауына қатысты мәселелерді қыздар жиі көрсетіп отыр.

Тұру аймағына қатысты корреляция (өзгеріс, түзетулер) респонденттер жауабының төмендегідей бөлінуін көрсетті: Осы мәселе бойынша жалпыреспубликалық көрсеткіштен жоғары болған аймақтар: Солтүстік Қазақстан (18,8%), Астана қ (11,3%), Маңғыстау (13,8%), Қостанай (17,7%) облыстары.

Көздің нашарлауына қатысты мәселе Ұлытау (72,7%), Қызылорда (58,8%) және Қостанай (53,2%) облыстарының жастары үшін барынша өзекті мәселе.

Арқа ауруына қатысты мәселе барын Абай (52,7%), Ақмола (14,7%), Ақтөбе (19,1%) және Маңғыстау (18,8%) облыстарында тұратын респонденттер көбірек көрсетті.

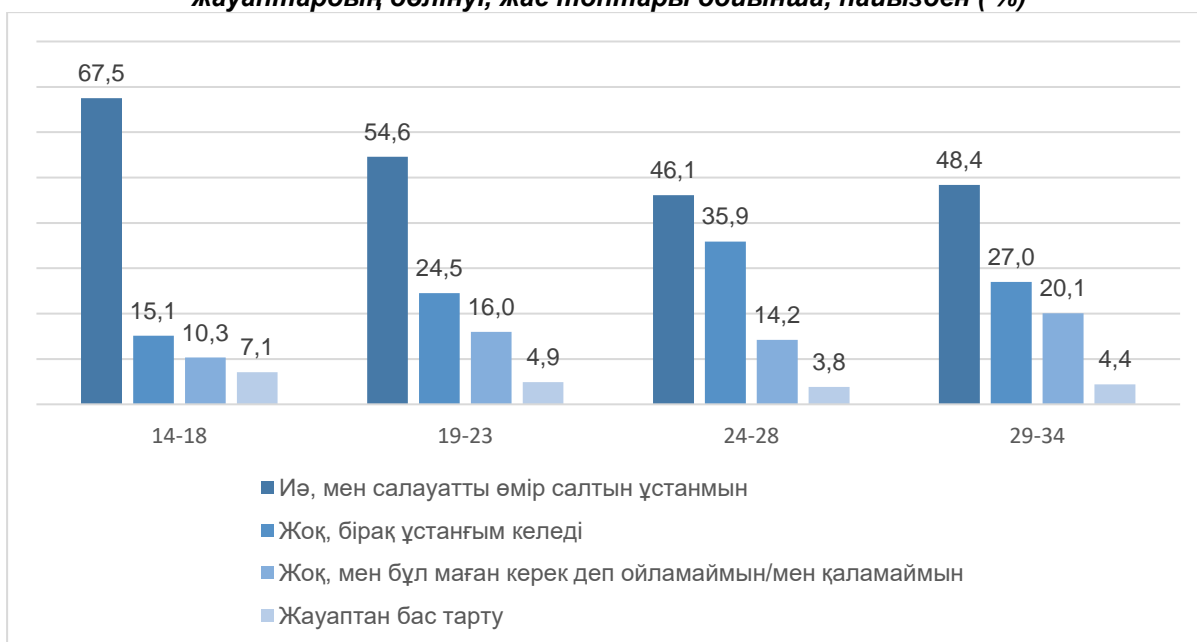
Асқазан-ішек жолдарында мәселе барын тиісінше Абай (38,2%), Ақмола (34,7%), Атырау (34,7%), Қостанай (35,4%) облыстары және Шымкент қ (34,1%) сауалға қатысушылары жиі атады.

Салауатты өмір салтына көзқарас

Сауалға қатысқан жастардың жартысынан астамы салауатты өмір салтын (әрі қарай – СӨС) ұстанады. Дегенмен ширек бөлігінен астамы (26,9%) салауатты өмір салтын ұстануға ниетті екенін, бірақ денсаулықты қолдау үшін әзірге нақты қадам жасамағандықтарын жеткізді. Ал 15,1% -ы бұны қажет деп есептемейді және салауатты өмір салтын ұстануға ниетті емес.

Салауатты өмір салтын ұстану көрсеткішінің респонденттер жасына қарай өзгеруін қарап көрейік (№3 диаграмма). Респонденттердің жас топтары кішірейген сайын салауатты өмір салтын ұстанатындар саны да артады (14-18 жас – 67,5% және 29-34 жас – 47,4%).

№3 диаграмма. «Сіз салауатты өмір салтын ұстанасыз ба?» сауалы бойынша жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, пайызбен (%)

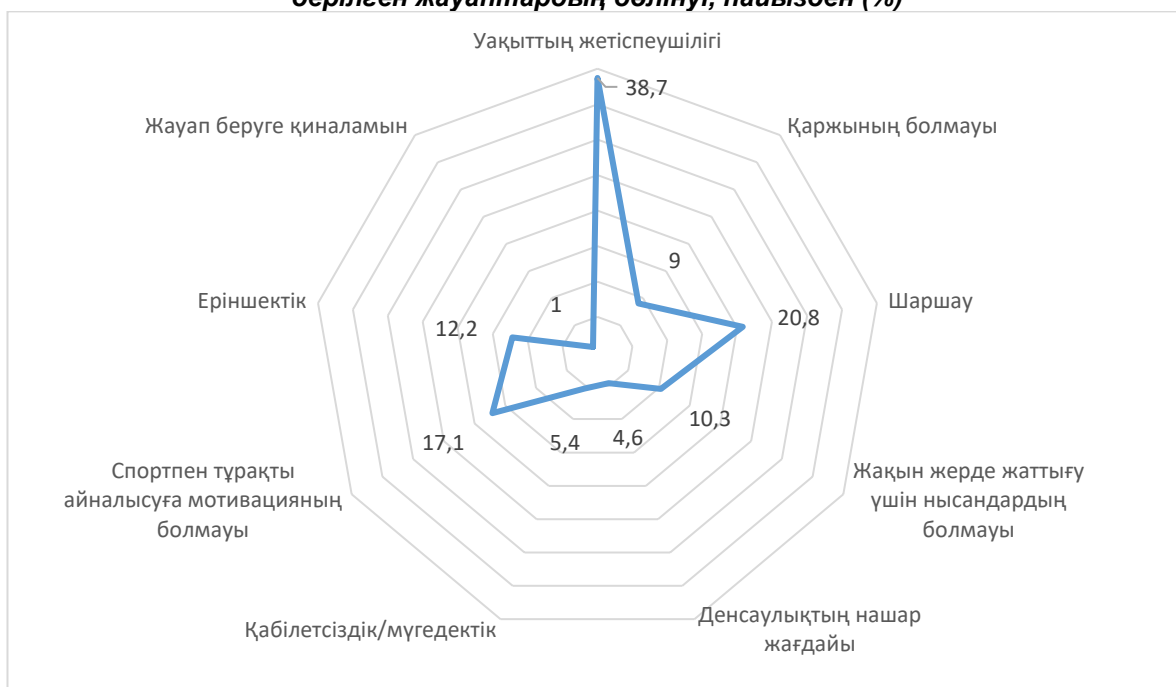
Сауал нәтижелері негізінде жастардың салауатты өмір салтын ұстануына кедергі болып отырған үш негізгі мәселені бөліп көрсетуге болады:

1) Уақыттың жетіспеушілігі: сұралғандардың 38,7%–ы уақыт жетіспеушілігі мәселесі бар екендігін көрсетті.

2) Шаршау: сұралғандардың 20,8%–ы шаршауды салауатты өмір салтын ұстануына кедергі болып отырған фактор ретінде атады.

3) Спортпен тұрақты айналысуға мотивацияның болмауы: сұралғандардың 17,1% –ы мотивацияның жоқтығы басты мәселе деп көрсетті (№4 диаграмма).

№4 диаграмма. «Салауатты өмір салтын ұстануға Сізге не кедергі?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Гендерлік жағынан алғанда жас ер азаматтар мотивацияның жоқтығы мен уақыт жетіспеушілігін, қыздар тиісінше еріншектік пен спорт нысандары жоқтығын көбірек сезінеді (№5 диаграмма).

№5 диаграмма. «Салауатты өмір салтын ұстануға Сізге не кедергі?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, гендерлік жағынан, пайызбен (%)

«Егер Сіз №5 сұрақта жоғарыда айтылғандардың кез келгенін бастан өткерсеңіз (немесе бастан өткерсеңіз), жағдайыңызды жақсарту үшін не істер едіңіз?» сұрағына сауалнамаға қатысқандардың 41,9% - ы өздерінің жағдайын

жақсарту үшін интернеттен ақпарат іздеуді таңдайтынын айтты. 43,5% - ы жақын адамдармен сырласуды, әңгімелесуді салауатты өмір салты деп ұғатындықтарын жеткізді. Бұл әлеуметтік көмек пен орта ықпалының маңыздылығын білдіреді. Сауалнамаға қатысқандардың 17,3% - ы өз жағдайын жақсарту үшін салауатты өмір салтын ұстануды жөн көреді. Сонымен бірге сұралғандардың бір бөлігі мамандар көмегіне жүгінетіндіктерін атап кеткен жөн: 14% - ы психотерапевтке жүгінсе, 9,2% - ы психологиялық көмек қызметіне телефон шалады, ал 6,7% - ы көмектің басқа да түрлерін іздейді.

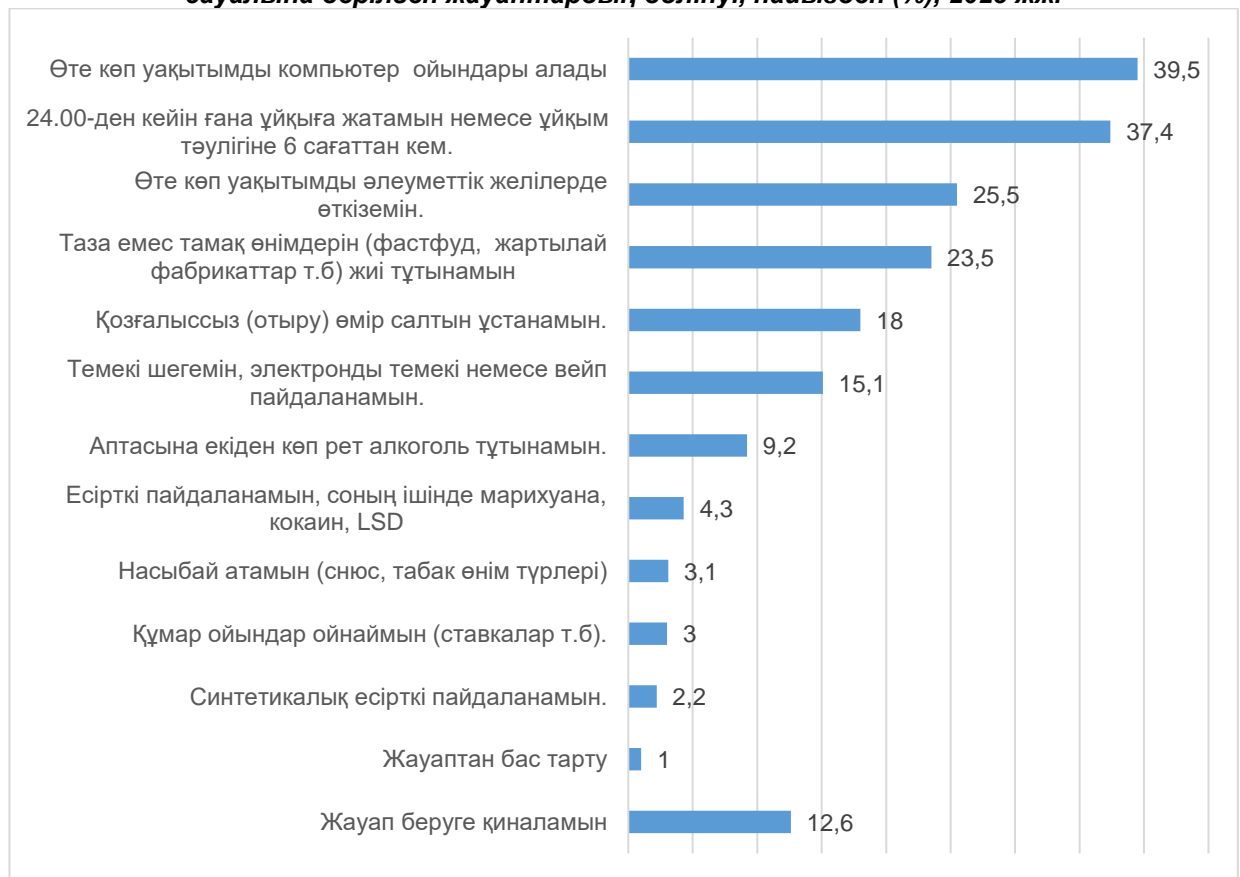
Денсаулығын жақсарту үшін жас тобы (14-18 жас) интернеттен ақпарат іздеуді жөн көреді (58,7%), ал басқа топ үшін (29-34 жас) бұл көрсеткіш тек 23,2%-ды құрайды. 14-18 жас және 29-34 жас аралығындағы топтар өздерінің жағдайын жақсарту үшін спортпен шұғылдануды және дұрыс тамақтануды қамтитын салауатты өмір салтын (тиісінше 19,7% және 23,2%) таңдайды. 29-34 жас аралығындағы жастар басқа жас топтарына қарағанда (19,1%) психотерапевтке баруды жөн көреді. Сондай-ақ, кіші жас тобы (14-18 жас) психотерапевтке жүгінуге бейім (15,6%). Егде жастағы топта (24-28 жас) және орта жастағы топта (19-23 жас) көрсеткіштер төмен (11% және 14%) (№6 диаграмма).

№6 диаграмма. «Егер Сіз №6 сұрақта жоғарыда айтылғандардың кез келгенін бастан өткерсеңіз (немесе бастан өткерсеңіз), жағдайыңызды жақсарту үшін не істер едіңіз?» деген сұраққа берілген жауаптардың бөлінуі, жас бойынша, пайызбен (%)

Сауал нәтижесі қатысушылар арасында көп уақытты компьютер ойындарына бөлу, ұйқыға кеш жату және әлеуметтік желілерді жиі пайдалану барынша кеңінен таралып отырғандығын көрсетті (№7 диаграмма).

№7 диаграмма. «Өзіңізге мейлінше тән ҮШ зиянды әдетіңізді көрсетіңіз?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%), 2023 жж.

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Жас тұрғысынан алғанда кіші жас тобы (14-18 жас) респонденттері өзге жас топтарымен салыстырғанда әлеуметтік желілер мен компьютер ойындарына көп уақыт бөлетінін және қозғалыссыз (отыру) өмір салтын ұстанатындықтарын атап кетуге болады. Сонымен бірге осы топ респонденттері алкогольді шектен тыс пайдалану мәселесін де көбірек атады. 19-23 жас аралығындағы жастар өзгелермен салыстырғанда таза емес тамақ өнімдерін көбірек пайдаланады және ұйқы мәселесімен қиналады. 24-28 жастағы респонденттер үшін электронды темекі, вейп пайдалану мәселесі өзекті. 29-34 жас тобы үшін қозғалыссыз (отыру) өмір салты, электронды темекі, вейп, сонымен бірге есірткі пайдалану мәселесі көкейкесті болып отыр.

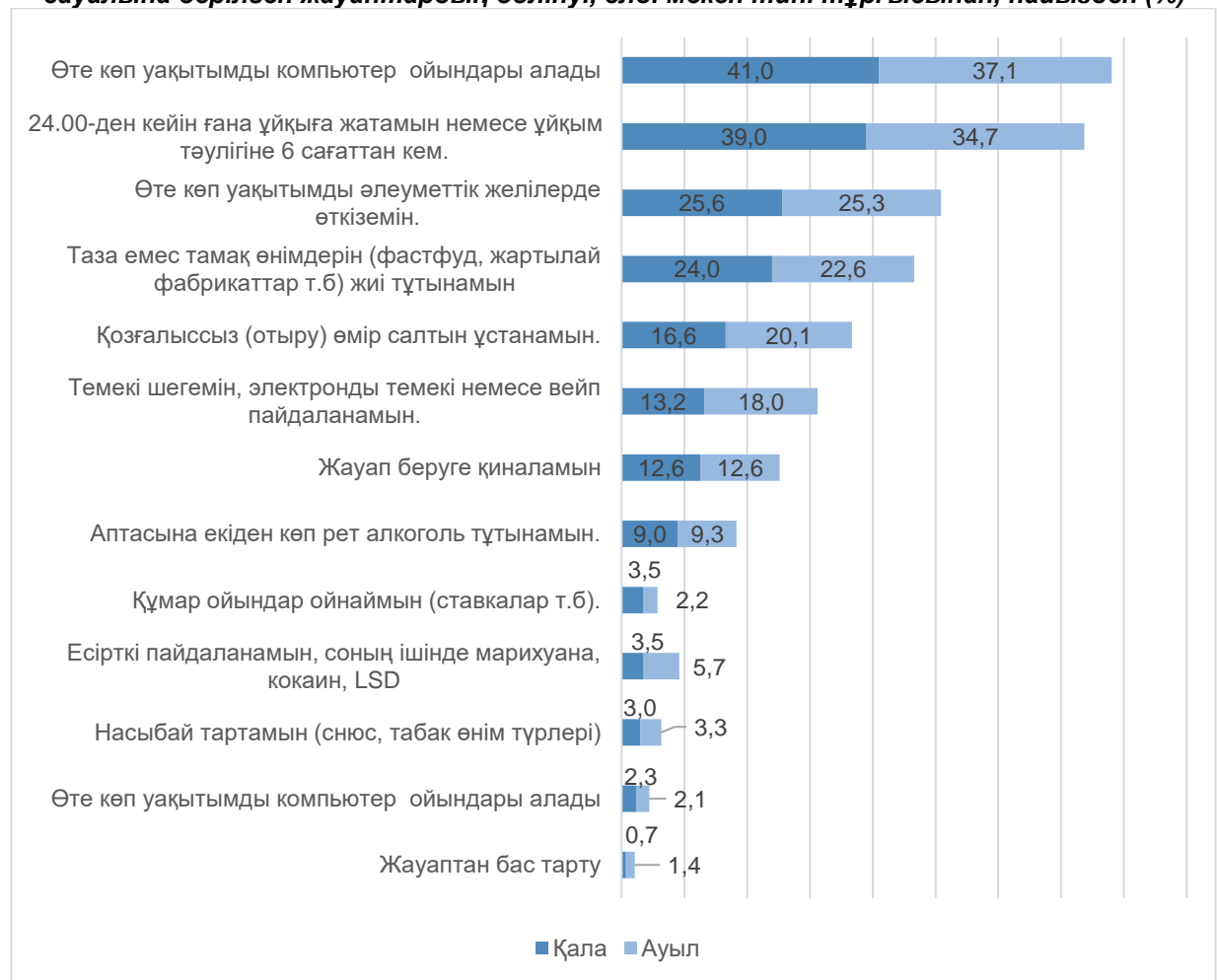
№1 кесте. «Өзіңізге мейлінше тән ҮШ зиянды әдетіңізді көрсетіңіз?» сауалына жас топтары тұрғысынан жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Өте көп уақытымды компьютер ойындары алады	50,1%	41,8%	30,5%	40,6%
Қозғалыссыз (отыру) өмір салтын ұстанамын.	21,7%	14,9%	18,2%	20,1%
Аптасына екіден көп рет алкоголь тұтынамын.	19,1%	6,2%	6%	11%
Темекі шегемін, электронды темекі немесе вейп пайдаланамын.	10,3%	10,6%	19,6%	21,1%
Өте көп уақытымды әлеуметтік желілерде өткіземін	27,4%	27,2%	24,5%	21,4%
Таза емес тамақ өнімдерін (фастфуд, жартылай фабрикаттар т.б) жиі тұтынамын	18,8%	27,5%	23,4%	19,8%
24.00-ден кейін ғана ұйқыға жатамын немесе ұйқым тәулігіне 6 сағаттан кем.	38,5%	51,4%	21,8%	36,5%
Есірткі пайдаланамын, соның ішінде марихуана, кокаин, LSD	4%	3,2%	3,9%	7,9%
Насыбай тартамын (снюс, табак өнім түрлері)	6%	1%	3,5%	3,8%
Құмар ойындар ойнаймын (ставкалар т.б).	0%	3,7%	3%	4,7%
Синтетикалық есірткі пайдаланамын	2,3%	,6%	4,4%	1,3%
Жауап беруден бас тарту	,3%	,4%	,9%	3,1%

«Темекі шегемін, электронды темекі немесе вейп пайдаланамын» жауабын таңдау ауылдық жерлерде көбірек таңдалғанын атап өткен жөн (ауылдық жердегі респонденттер- 18%, қалалар бойынша 13,2%).

Қала жастары зиянды дағдылар ішінен «24.00-ден кейін ғана ұйқыға жатамын немесе ұйқым тәулігіне 6 сағаттан кем» жауабын көбірек көрсетті (39 %), ал ауылдық жастарда бұл көрсеткіш 34,7% (№8 диаграмма).

№8 диаграмма. «Өзіңізге мейлінше тән ҮШ зиянды әдетіңізді көрсетіңіз?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, елді мекен типі тұрғысынан, пайызбен (%)

Жастардың салауатты өмір салтына көзқарасы өте маңызды мәселе, сонымен бірге денсаулықты тиісті деңгейде ұстауға ұмтылудың да маңыздылығы кем емес. Жастар өз денсаулығына қалай, қашан және қай уақытта көңіл бөледі?

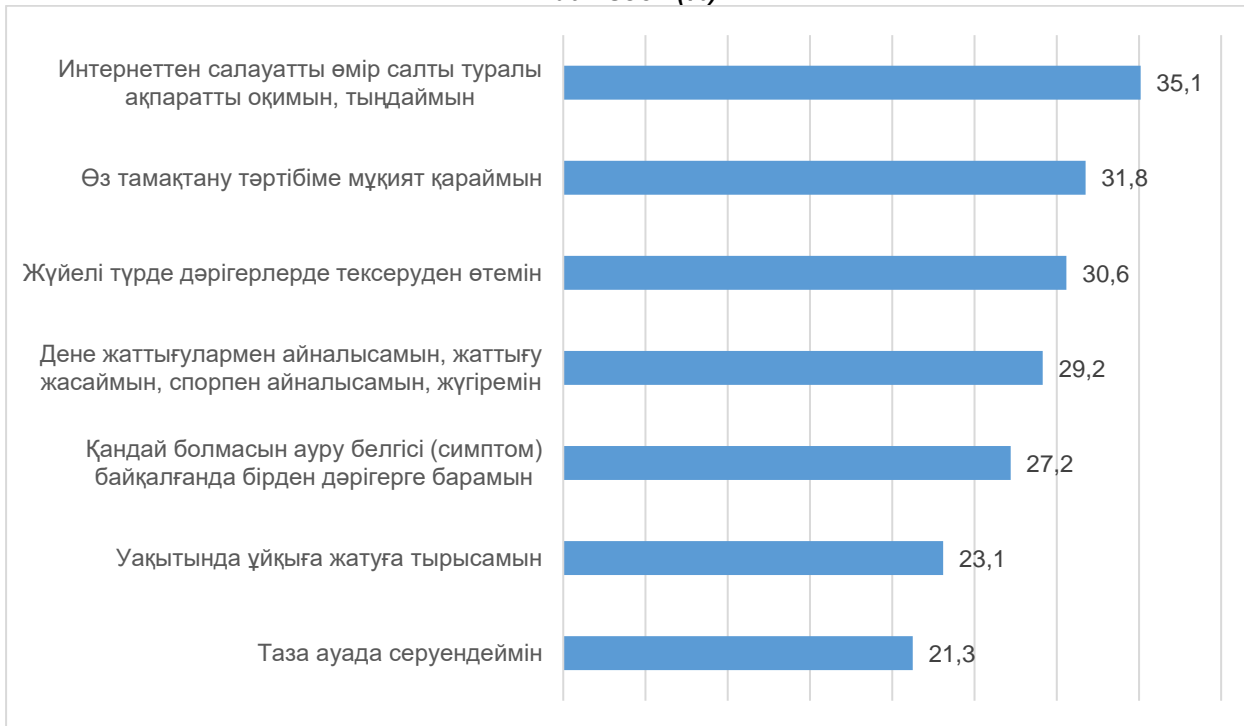
Денсаулықты қолдаудың жастар арасындағы ең көп тараған амалы³: салауатты өмір салты бойынша Интернет ақпаратын пайдалану (35,1%), тамақтануға мұқият көңіл бөлу (31,8%), таза ауада серуендеу (21,3%), дәрігерлерде жүйелі тексерістен өтіп тұру (30,6%), дене шынықтыру жаттығуларымен айналысу (29,2%), ұйқы тәртібін сақтау (23,1%), дер кезінде дәрігерге қаралу (27,2%) (№9 диаграмма).

Респонденттердің жасына қарай корреляция жасау кіші жас тобы (14-18 жас) жастары жүйелі түрде дәрігерге қаралатынын және дене шынықтыру жаттығуларымен айналысатынын көрсетті.

Өз кезегінде үлкен жас тобы (29-34 жас) жастары өз тамақтануына мұқият қарайды (42,5%), таза ауада серуендейді (28,6%). Бұл тұрғыдан орта жас тобы (24-28 жас) жастары осалдау көрінеді. Өз жас ерекшелігі және әлеуметтік мәртебесіне байланысты олар тек кейбір жағдайда ғана денсаулықты қолдау шараларын қолға алады.

³ «Әрдайым» жауап нұсқасы

№9 диаграмма. «Денсаулығыңызды қолдау үшін Сіз төмендегі әрекеттердің қайсысын қолданасыз?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, (жауап нұсқасы «әрдайым»), пайызбен (%)

Денсаулық жағдайын қолдауға қатысты жастардың мінез-құлықтық тәжірибесі тұтастай алғанда адам өмірі сапасына ықпал етіп, оның көңіл-күйіне теріс әсерін тигізетін белгілі бір жағдайлармен байланысты болуы мүмкін. Респонденттер көңіл-күйіне ретроспективті талдау *«Төменде көрсетілген ахуалдардың қайсысы өткен жылы Сіздің өміріңізде болды?»* сауалына жауап алу арқылы жасалды.

Сұралғандардың 21,3% -ы қорқынышты бастан кешіргенін айтса, 20,6%-ы депрессия болғанын жеткізді. 13,7% -ы ұйқысыздық, ұйқы бұзылуы болғанын, 13,2% -ы үрей, мазасыздық болғанын жеткізді. 10,8% сұралғандар стресті, 10,6% -ы апатияны бөліп көрсетті. Ал сауалға қатысушылардың 19,3% - ы өткен жылы көрсетілген ахуалдардың ешқайсысы өз өмірлерінде болмағанын жеткізді. (№10 диаграмма).

№10 диаграмма. «Төменде көрсетілген ахуалдардың қайсысы өткен жылы Сіздің өміріңізде болды?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (жауаптардың кез-келген саны), пайызбен (%)

Гендерлік специфика №11 диаграммада берілген, мұнда белгілі бір жағдайлардың болғаны туралы қыздар көбірек жеткізгені көрініп тұр.

№11 диаграмма. «Төменде көрсетілген ахуалдардың қайсысы өткен жылы Сіздің өміріңізде болды?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (жауаптардың кез-келген саны), гендер бойынша, пайызбен (%)

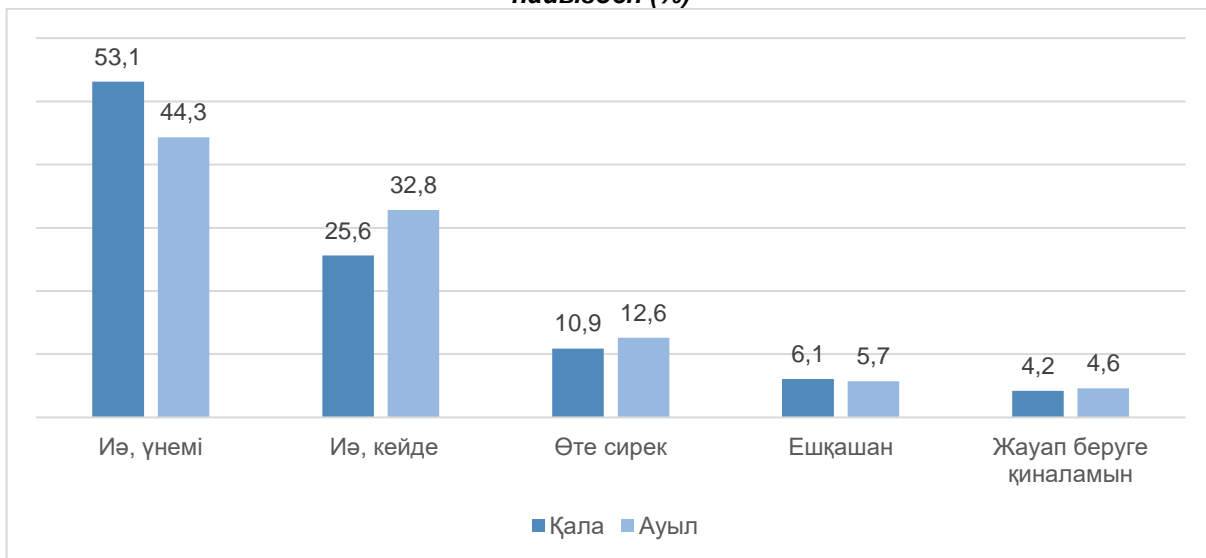

Дене тәрбиесі мен спортқа көзқарас

Дене қозғалысының белсенді болуы салауатты өмір салты мен жоғары сапалы өмірдің маңызды бір бөлігі болып табылады. Бұл әсіресе жастар үшін маңызды, өйткені толық өсіп-жетілу үшін оларға жүйелі түрде дене тәрбиесімен, спортпен шұғылдану керек. Сауал көрсеткендей, сұралған жастардың 49,8%-ы дене тәрбиесімен, спортпен жүйелі түрде шұғылданады. 28,4% - ы дене тәрбиесімен, спортпен айналысуға кей-кейде ғана уақыт тапса, 11,6%-ының айналысуы өте сирек, ал сұралған жастардың 6%-ы спортпен, дене тәрбиесімен ешқашан айналыспаған (№12 диаграмма).

Жауаптарға жасалған талдау ауылға қарағанда қала жастарының спортпен жүйелі түрде айналысатынын көрсетті. Ал ауыл жастары болса, спортпен кей-кейде ғана айналысады.

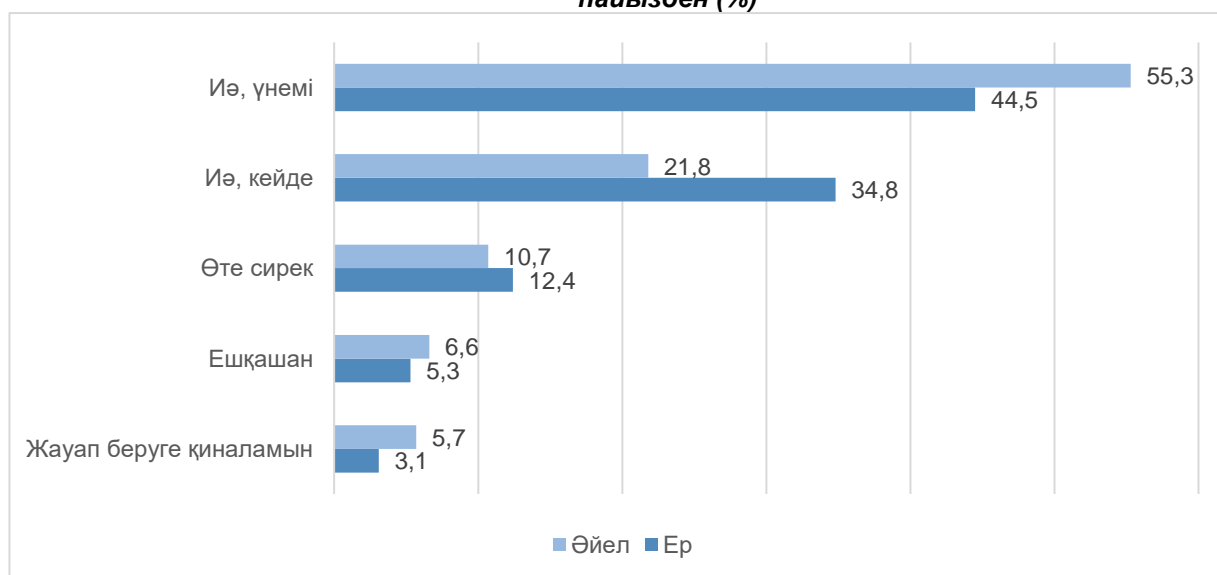
№12 диаграмма. «Сіз дене шынықтырумен, спортпен шұғылданасыз ба, әлде жоқ па?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), елді мекен типіне қарай, пайызбен (%)

Респонденттер жауаптарының жас ерекшеліктеріне қарай бөлінуі түсінікті жәйт: 14-18 жас тобында жастардың 84,3%-дан астамы спортпен шұғылданады, 19-23 жас тобында 80,1%, 24-28 жас тобында 74,4%, 29-34 жас тобында 74,6% жастар спортпен шұғылданады. Бұл арада кіші жас тобындағы жоғары көрсеткішті бір жағынан, мектептегі дене тәрбиесі сабақтарымен, екінші жағынан, өскелең ұрпақтың денсаулыққа деген белгілі трендтерімен түсіндіруге болатын шығар.

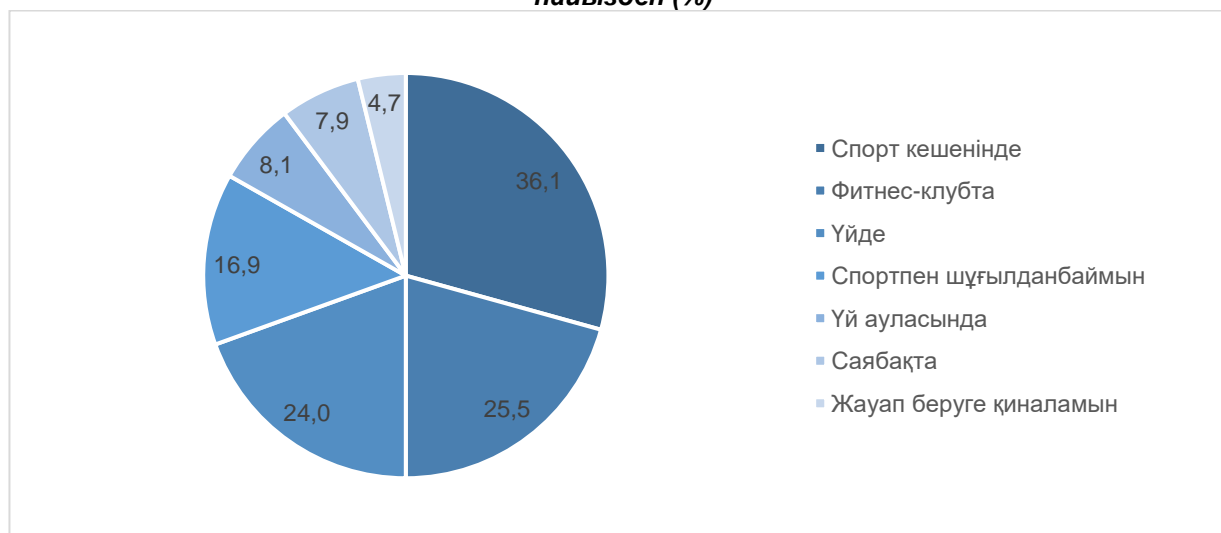
Спорт – жеке тұлғаның дамуына белсенді ықпал ететін іс-әрекет түрлерінің бірі. Ер азаматтар үшін дәстүрлі әлеуметтену процесі олардың әйелдермен салыстырғанда спортпен айналысуына көбірек жол ашады. Зерттеу спортпен айналысудың гендерлік спецификасы бар екенін дәлелдеп тұр. Жас бозбалалар қыздарға қарағанда спортпен жүйелі түрде жиі айналысады (айырмашылық 10%-дан астам, 55,3% - ға қарсы 44,5%) (№13 диаграмма).

№13 диаграмма. «Сіз дене шынықтырумен, спортпен шұғылданасыз ба, әлде жоқ па?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), гендер бойынша, пайызбен (%)

Респонденттер жауабы көрсеткендей, жастардың үштен бірінен көбі (36,1%) спорт кешендеріне, 25,5%-ы фитнес-клубтарға барып жүр, ал 24%-ы спортпен үйде айналысады, сұралған жастардың 16,9%-ы спортпен айналыспайды (№14 диаграмма).

№14 диаграмма. «Сіз қай жерлерде спортпен шұғылданасыз немесе шұғылданғыңыз келеді?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес) пайызбен (%)

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Респонденттердің таңдау басымдығы олардың жас ерекшеліктеріне байланысты: кіші жас тобы спортпен айналысудың материалдық жағынан шығыны аз формаларын таңдады: спорт кешені – 44,7% (салыстыру үшін, 24-28 жас тобы – 30,5%) және үй ауласында (13,4%).

«Фитнес-клуб» жауабы нұсқаларында тең жауаптар: қалада – 26,2%, ауылдық жерлерде – 24,3%. Бұл ауылдық жерде спортпен айналысу формасы негізінен дәстүрлі деген пікірдің біржақты екендігін көрсетеді.

Алдында атап өтілгендей, жастардың 17,6% - ы спортпен айналыспайды немесе өте сирек айналысады. Бұны немен түсіндіреміз? Жастардың дене тәрбиесімен, спортпен шұғылданғысы келмеуіне не ықпал етіп отыр?

Сауал нәтижелері көрсеткендей, респонденттер пікірі бойынша, ең басты кедергі келтіруші фактор – спорт кешендері мен фитнесклуб абонементтерінің жоғары бағасы (40,8%), жастардың ширек бөлігінен астамы (26,8%) жаттығулар, сабақтар өткізу мен ұйымдастыр сапасының төмендігін атаса, 20,9%-ы моотивацияның болмауын алға тартты.

№2 кесте. «Сіздің ойыңызша әлі спортпен, дене шынықтырумен шұғылдануды бастамаған жастар үшін, ең алдымен не кедергі болып отыр?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес) пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	14-18	19-23	24-28	29-34
Спорт кешендеріне, фитнес-клубтарға абонементтердің жоғары құны	49,5	46,0	33,6	35,2
Спортпен айналысу беделді іс-әрекет емес	4,8	8,4	8,3	9,9
Жауап беруге қиналамын	3,8	6,9	8,5	5,9
Жалқаулық, апатия	6,1	6,4	5,9	5,6
Сүйікті спорт түрі, жаттығу жүйесі қолжетімді сабақтардың жоқтығы	7,5	2,4	5,4	4,6
Қолайсыз сабақ кестесі	1,7	8,0	5,9	6,9
Дене шынықтыру сабақтары мен жаттығуларды ұйымдастыру мен өткізу сапасының төмендігі	34,8	24,4	22,7	31,9
Спорт базасының болмауы немесе қолайсыз орында орналасуы	10,9	12,1	16,5	6,6
Мотивацияның, ынтаның болмауы	21,5	17,4	22,4	24,7
Бос уақыттың болмауы	8,5	7,2	7,5	18,4
Тиісті инфрақұрылымның болмауы	4,8	3,4	2,3	7,6
Денсаулығының нашарлығы	4,8	10,8	16,3	11,8
Жауап беруге қиналамын	3,8	6,9	8,5	5,9

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Жастардың спортпен шұғылданғысы келмеуінің негізгі себептері респонденттердің жасына қарай бөлінеді. 14-18 жас аралығындағы жастар үшін басты себеп ретінде дене тәрбиесі сабақтарының қолжетімсіздігі, фитнес-клуб абонементтердің жоғары құны, сол сияқты сабақтар мен жаттығуларды ұйымдастыру мен өткізу сапасының төмендігі жиі аталды. 24-28 жас тобы жастары басқалардан гөрі спорт базасының болмауы немесе қолайсыз орында орналасуы мен денсаулық жағдайының нашарлығын көбірек көрсетті, Ал үлкен жас тобы бос уақыттың және мотивацияның болмауын бөліп көрсетті (№2 кесте).

Аймақтар бойынша қалыптасқан ахуал

- баға құнының жоғары болу мәселесін Солтүстік Қазақстан (74,4%), Шығыс Қазақстан (66,7%), Павлодар (65,2%) облыстары респонденттері көрсетті;

- сабақтар мен жаттығуларды ұйымдастыру мен өткізу сапасының төмендігіне Абай (88,2%), Ақтөбе (36,7%) облыстарында көңіл бөлу қажет;

- спорт базасының болмауы немесе қолайсыз орында орналасуын Батыс Қазақстан (16,4%), Маңғыстау (16%) облыстарының және Астана қаласы (16,2%) респонденттері атады.

Жастардың бос уақыты

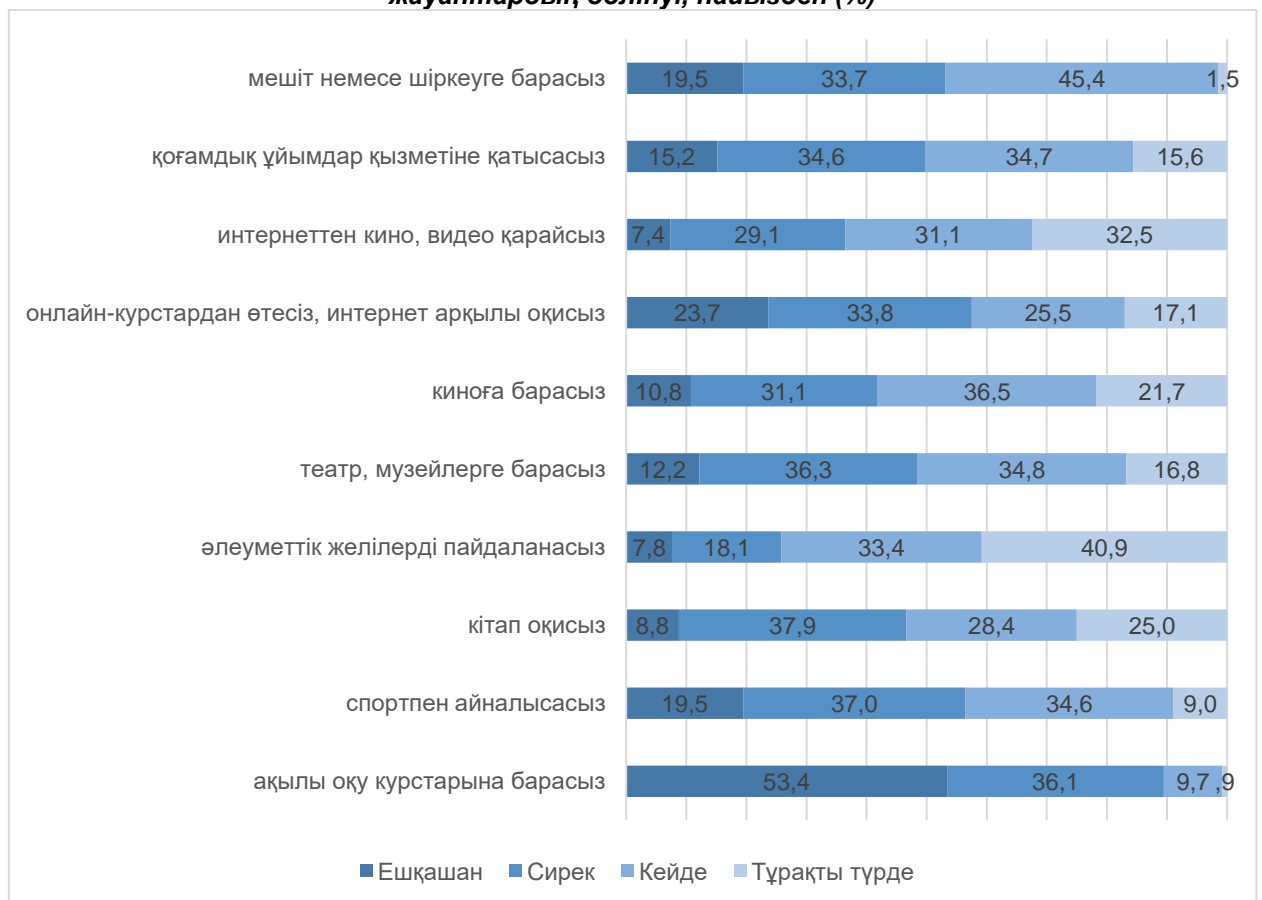
Бос уақыт бүгінгі күні адамның, әсіресе жастардың өмір сүру сапасы мен өмірлік стандарттарын айқындайтын елеулі сапалық өлшеуіш болып табылады. Бос уақыт пен демалыс адамның өз-өзін дамытуы мен өз-өзін жүзеге асыруына ықпал етеді. Олар жаңа дағдыларды меңгеруге, дүниетанымды кеңейтуге, шығармашылық әлеуетті дамытуға, өз бейімділігі мен қабілетін ашуға мүмкіндік береді.

Жастардың бос уақыттарын өткізуде қалыптасқан нақты жағдай қандай? Олардың бұл бағыттағы күнделікті тәжірибелері қаншалықты бөлінген (дифференцияланған)?

Жастардың босуақыттарын еркін өткізуіне қатысты талдау олардың жобаланған іс-әрекеттерге қатысты уақыт өткізуін бағалауы бойынша жүргізілді.

Зерттеу жастардың 74,3%-ы белгілі бір көлемде әлеуметтік желілерді пайдаланатынын көрсетті, бұл әрекет түрлері бойынша ең жоғары көрсеткіш. Таралуы мен танымалдылығы бойынша келесі орында интернетте видео мен фильмдер қарау тұр, жастардың 63,6%-ы жүйелі түрде бұл әрекетпен шұғылданады. Үшінші орында кинотеатрға бару тұр, көрсеткіш - 58,2% (№15 диаграмма).

№15 диаграмма. «Сіз қаншалықты жиі...?» (әр жолға бір жауап) сауалына берілген жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Сол сияқты ақылы оқу курстарынан, онлайн-курстардан өту, интернетте білім алу жастар ортасында көп қызығушылық тудырып отырған жоқ, олардың 10,7% және 42,6% -ы ғана осы оқу шараларына қатысатынын атады.

№3 кестеде келтірілген жауаптар бізге бос уақытты өткізу үшін қандай бейне өнімдерді (фильмдер, сериалдар) ұнататынын көрсетеді. ТОП-3 қызығушылықтарға Netflix, HBO және басқалардың өндірісінен шыққан фильмдер мен сериалдар (37,8%), оңтүстіккореялық дорамалар (22,4%) және түрік сериалдары (22,1%) жатады.

№3 кесте. «Сіздің ойыңызша қазіргі мәдениеттің қай бағыттары жастардың қызығушылықтарын тудырады?» (бес жауаптан көп емес), жас топтары тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Netflix, HBO және басқалардың өндірісінен шыққан фильмдер мен сериалдар	48,4	35	43,1	21,4
Оңтүстіккореялық дорамалар	25,9	25,6	18,3	19,5
Азиялық кино	15,4	15,5	14,2	29,9
Жапондық аниме, манга және т.б..	15,7	14,8	16,9	17,3
Түрік сериалдары	21,4	19,8	27,5	17,3
Marvell сериалдары мен комикстері	19,7	14,5	14,1	13,2
Ресейлік сериалдар, фильмдер мен бағдарламалар	5,7	11,7	11,5	12,9
Қазақстандық сериалдар, фильмдер мен бағдарламалар	6,8	11,5	13	18,9
Фильмдер мен сериалдар қарауды ұнатпаймын	18,5	9,7	8,4	10,4
Жауап беруге қиналамын	0,6	0,9	2,1	4,7

Респонденттердің жас ерекшелігіне қарай жауаптардың бөлінуі анық байқалып тұр.

Кіші жас тобы (14-18 жас) Netflix, HBO және басқалардың өндірісінен шыққан фильмдер мен сериалдарды (48,4%), Marvell сериалдары мен комикстерін (19,7%), оңтүстіккореялық драмаларды (25,9%) жиі қарайды.

Үлкен жас тобы (29-34 жас) болса, Қазақстандық сериалдар, фильмдер мен бағдарламаларға (18,9%), азиялық кино, сериалдарға (29,6%) басымдық берді.

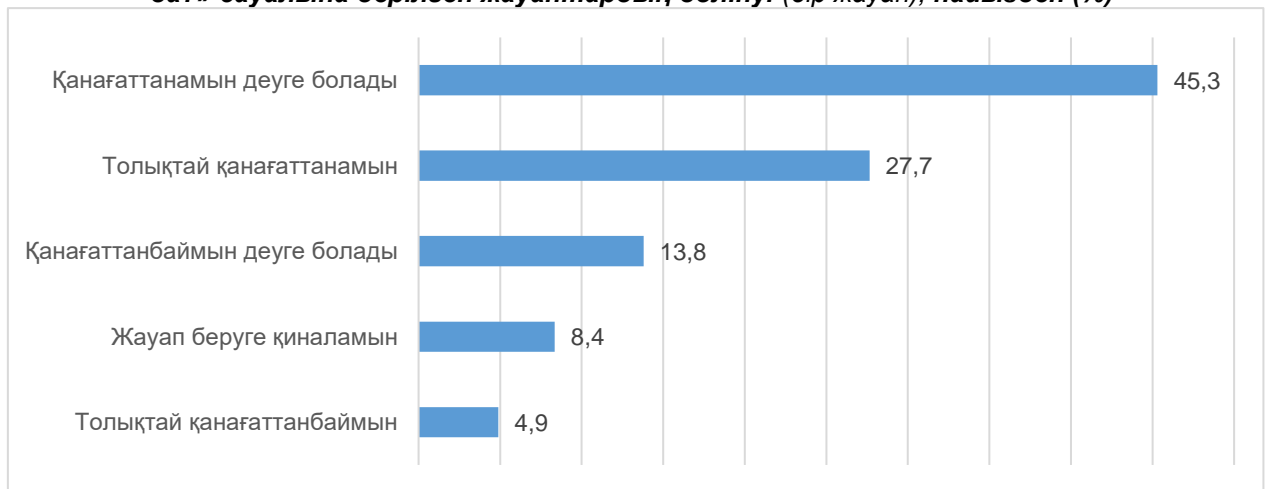
2. ЖАСТАР ӨМІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ОРНЫ

Білім беру жүйесіне қанағаттану

Білім жүйесі – өте маңызды әлеуметтік институт, ол адамның, әсіресе оның жас кезінде әлеуметтену процесіне тікелей ықпал етеді. Осы тұрғыдан *жастардың білім беру жүйесіне қанағаттануының* мән-маңызы ерекше.

Зерттеу нәтижелері жастардың алып отырған білім жүйесіне қанағаттану деңгейі 73,0% болғанын көрсетті, бұл өткен жылғы көрсеткіштен сәл төмен (79,3% - 2022 жыл)⁴ (№16 диаграмма).

№16 диаграмма. «Алып жатырған немесе алған біліміңіздің сапасына Сіз қанағаттанасыз ба?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)

Сонымен бірге, жас топтары тұрғысынан білім жүйесіне қанағаттанудың ең төменгі деңгейін 29-34 жас аралығындағы жастар тобы көрсетті (65,1%). Салыстырсақ, 14-18 жас тобы жастарының 77,2%-ы білімге қанағаттанатындықтарын білдірді.

Оқу деңгейіне қарай респонденттер жауаптарының бөлінуі өзгелермен салыстырғанда кәсіби-техникалық білім алушыларда қанағаттанбау деңгейі жоғары (30,6%) екенін көрсетті (№17 диаграмма).

⁴ «Толық қанағаттанамын» және «қанағаттанамын деуге болады» жауаптарының қосындысы

№17 диаграмма. «Алып жатырған немесе алған біліміңіздің сапасына Сіз қанағаттанасыз ба?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), оқу деңгейіне қарай, пайызбен (%)

Жауаптарға аймақтық тұрғыдан талдау жасау төмендегі қарама-қарсы топтарды анықтауға мүмкіндік берді:

1) *Білім сапасына қанағаттанудың жоғары деңгейі байқалған аймақтар:* Абай (100%), Ұлытау (100%), Ақтөбе (80,8%), Алматы (82,4%), Маңғыстау (81,3%) облыстары;

2) *Білім сапасына қанағаттанудың төмен деңгейі байқалған аймақтар:* Батыс Қазақстан (68,7%), Қарағанды (66,4%), Қостанай (62,1%), Шығыс Қазақстан (61,9%) және Павлодар (60,0%) облыстары.

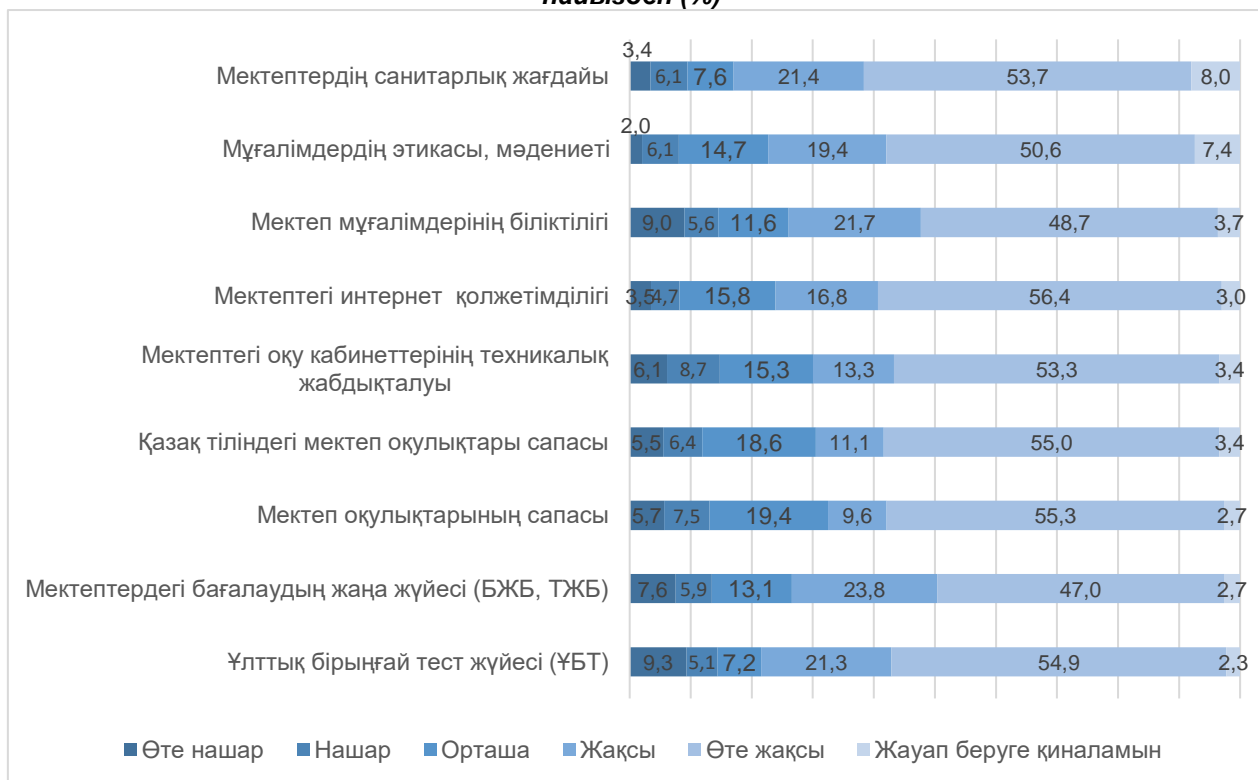
Қалған аймақтар бойынша тұрғындардың білім сапасына қанағаттануы республика бойынша орташа деңгей шамасында.

Зерттеу нәтижелері қазақ ұлты өкілдерінде білім сапасына қанағаттану деңгейі (77,4%) орыс ұлты өкілдері көрсеткішіне (54,0%) қарағанда жоғары екенін көрсетті.

Мектептер

Қазақстандық білім беру жүйесі аспектілерін бағалаған респонденттер ұлттық бірыңғай тест жүйесіне (ҰБТ) (76,2%), мектептердің санитарлық жағдайына (75,1%) және мектептегі интернет қолжетімділігіне (73,2%) оң бағаны көбірек берді («өте жақсы», «жақсы» жауаптары жиынтығы). Төмен бағаланған мектептегі білім аспектілері қатарында мектеп оқулықтарының сапасы (64,9%), қазақ тіліндегі мектеп оқулықтары сапасы (66,1%), мектептегі оқу кабинеттерінің техникалық жабдықталуы (66,6%) болды (№18 диаграмма).

№18 диаграмма. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз, 1- өте нашар, 5 – өте жақсы» сауалы жауаптарының бөлінуі, пайызбен (%)

Мектептегі білім берудің түрлі аспектілерін сапа шкаласы бойынша қарастырайық⁵.

Респонденттер бағалауы бойынша мектептегі білім аспектілерінің рейтингі №4 кестеде берілген.

№4 кесте. Мектептегі білім сапасы шкаласы (респонденттер бағасы бойынша)⁶

Жауап нұсқалары	%
Мектептегі интернетке қолжетімділігі	81,76
Ұлттық бірыңғай тест жүйесі (ҰБТ)	80,13
Қазақ тіліндегі мектеп оқулықтары сапасы	78,7
Мектеп оқулықтарының сапасы	78,68
Мектептердің санитарлық жағдайы	78,36
Мектептердегі бағалаудың жаңа жүйесі (БЖБ, ТЖБ)	77,77
Мектептегі оқу кабинеттерінің техникалық жабдықталуы	77,76
Мұғалімдердің этикасы, мәдениеті	77,64
Мектеп мұғалімдерінің біліктілігі	76,91

Сандық деректерді есептеу мектептегі білім берудің барлық аспектілерін респонденттер жалпы алғанда 4-ке (жақсы) бағалап отырғанын көрсетті. Соның

⁵ Есеп орта мағына формуласымен жүргізілді: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, бұл жерде А – жолдар бойынша (білім аспектілері) – респонденттер таңдауы, 1-ден 5-ке дейінгі – шкала, 1-өте нашар, 5- өте жақсы. Жауап беруге қиын жауабының мәні есептелмейді.

⁶ Сапа шкаласы: 81-100 – өте жақсы, 61-80-жақсы, 41-60-қанағаттанарлық, 21-40- қанағаттанарлықсыз, 0-20 – өте нашар.

ішінде ең жоғары бағалар (80%-дан жоғары көрсеткіш) екі позиция бойынша қойылған: мектептегі интернетке қолжетімділігі және ұлттық бірыңғай тест жүйесі (ҰБТ). Қазақ тіліндегі мектеп оқулықтары сапасы, мектеп оқулықтарының сапасы, мектептердің санитарлық жағдайы, мектептердегі бағалаудың жаңа жүйесі (БЖБ, ТЖБ), мектептегі оқу кабинеттерінің техникалық жабдықталуы, мектеп мұғалімдерінің біліктілігі мен мұғалімдердің этикасы – бағалаудың екінші блогінде (65-70 пункт) тұр.

Колледждер

Кабинеттердің техникалық жабдықталуын респонденттер колледждерге қатысты да жоғары бағалады, сұралғандардың 95,1%-ы оған оң баға берді («өте жақсы», «жақсы» жауаптары жиынтығы). Сонымен бірге шәкіртақы көлемі (86,6%) мен интернет қолжетімділігі (86,7%) де жоғары бағаланды. Респонденттер пікірінше, колледждерде оқытуға қатысты ең түйткіл проблема оқытушылар біліктілігі (81,0%) болып тұр (№5 кесте).

№5 кесте. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз, 1- өте нашар, 5 – өте жақсы» сауалы жауаптарының бөлінуі, колледж бойынша, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Өте нашар	2	3	4	Өте жақсы	Жауап беруге қиналамын
Колледж мұғалімдерінің біліктілігі	6,7	2,4	5,4	71	10	4,6
Колледж білім алушыларының шәкіртақы мөлшері	1,1	2,8	7,8	75,9	10,8	1,8
Колледждердегі кабинеттердің техникалық жабдықталуы	1	0	2,2	94	1,1	1,8
Бітіргеннен кейін мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі	4,5	3,4	7	74,9	8,6	1,8
Колледжердегі интернет қолжетімділігі	1,7	1,7	6,2	79,2	9,5	1,8

Кәсіптік-техникалық білім берудің (колледж деңгейінде) түрлі аспектілерін сапа шкаласы бойынша қарастырсақ⁷.

Респонденттер бағалауы бойынша кәсіптік-техникалық білім аспектілерінің рейтингі №6 кестеде берілген.

⁷ Есеп орта мағына формуласымен жүргізілді: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, бұл жерде А – жолдар бойынша (білім аспектілері) – респонденттер таңдауы, 1-ден 5-ке дейінгі – шкала, 1-өте нашар, 5- өте жақсы. Жауап беруге қиналамын жауабының мәні есептелмейді.

№6 кесте. Кәсіптік-техникалық білім беру сапасының шкаласы (респонденттер бағалауы бойынша)⁸

Жауап нұсқалары	%
Колледждердегі кабинеттердің техникалық жабдықталуы	77,79
Интернет қолжетімділігі	77,55
Колледж оқушылары шәкіртақыларының көлемі	77,42
Кабинеттердің техникалық жабдықталуы	76,62
Мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі	74,84

Алынған дерек есебі мектептегі біліммен салыстырғанда кәсіби-техникалық білім бойынша білім сапасы бағалары төмендігін көрсетті, сапа шкаласымен «қанағаттанарлық» деңгейінде. Соның ішінде мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі ең төмен деңгейде (74,84%).

ЖОО-лар

Респонденттер пікірінше ЖОО жүйесіндегі ең өткір мәселе - оқуға төленетін ақы деңгейі (78,9% - «өте жақсы», «жақсы» жауаптары жиынтығы). Жоғары білім аспектілерінің ішінде оң бағаланғандар ішінде шәкіртақы көлемі (87,9%) бар (№7 кесте).

№7 кесте. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз, 1- өте нашар, 5 – өте жақсы» сауалы жауаптарының бөлінуі, ЖОО бойынша, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Өте нашар	2	3	4	Өте жақсы	Жауап беруге қиналамын
Кабинеттердің техникалық жабдықталуы	2	1	2,1	93	0	1,8
Мемлекеттік білім беру гранттарының саны және бөлінуі	6,2	4,1	5,7	32,7	50,1	1,4
Білім беру жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар	1,6	2,5	8,3	35,7	50,7	1,4
Бітіргеннен кейін мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі	6,2	4,2	5	34,5	48,9	1,4
ЖОО оқытушыларының біліктілігі	2,9	3,6	4,3	36,4	51,5	1,4
Студенттер шәкіртақысының көлемі	2,9	4,2	8,7	33,5	49,5	1,4
Оқу төлемақысының құны	3,3	4,3	12,3	34,4	44,5	1,4

Жоғары білім берудің түрлі аспектілерін сапа шкаласымен қарастырсақ⁹.

Респонденттер бағалауы бойынша кәсіптік-техникалық білім аспектілерінің рейтингі №8 кестеде берілген.

⁸ Сапа шкаласы: 81-100 – өте жақсы, 61-80-жақсы, 41-60-қанағаттанарлық, 21-40- қанағаттанарлықсыз, 0-20 – өте нашар

⁹ Есеп орта мағына формуласымен жүргізілді: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, бұл жерде А – жолдар бойынша (білім аспектілері) – респонденттер таңдауы, 1-ден 5-ке дейінгі – шкала, 1-өте нашар, 5- өте жақсы. Жауап беруге қиналамын жауабының мәні есептелмейді.

№8 кесте. Жоғары білім сапа шкаласы (респонденттер бағасы)¹⁰

Жауап нұсқалары	%
Білім беру жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар	85,5
ЖОО оқытушыларының біліктілігі	85,19
Студенттер шәкіртақысының көлемі	83,71
Мемлекеттік білім беру гранттарының саны және бөлінуі	82,46
Мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі	82,33
Оқу төлемақысының құны	81,71

Сандық деректер ЖОО білім беру аспектілеріне респонденттер негізінен 5 (өте жақсы) бағасын қойғанын көрсетті. Соның ішінде ең жоғары бағалар (80%-дан жоғары көрсеткіш) екі позиция бойынша қойылған: білім беру жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар мен ЖОО оқытушыларының біліктілігі. Бағалаудың екінші блогінде (83-82 пункт): студенттер шәкіртақысының көлемі, білім беру гранттарының саны және бөлінуі, мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі, оқу төлемақысының құны.

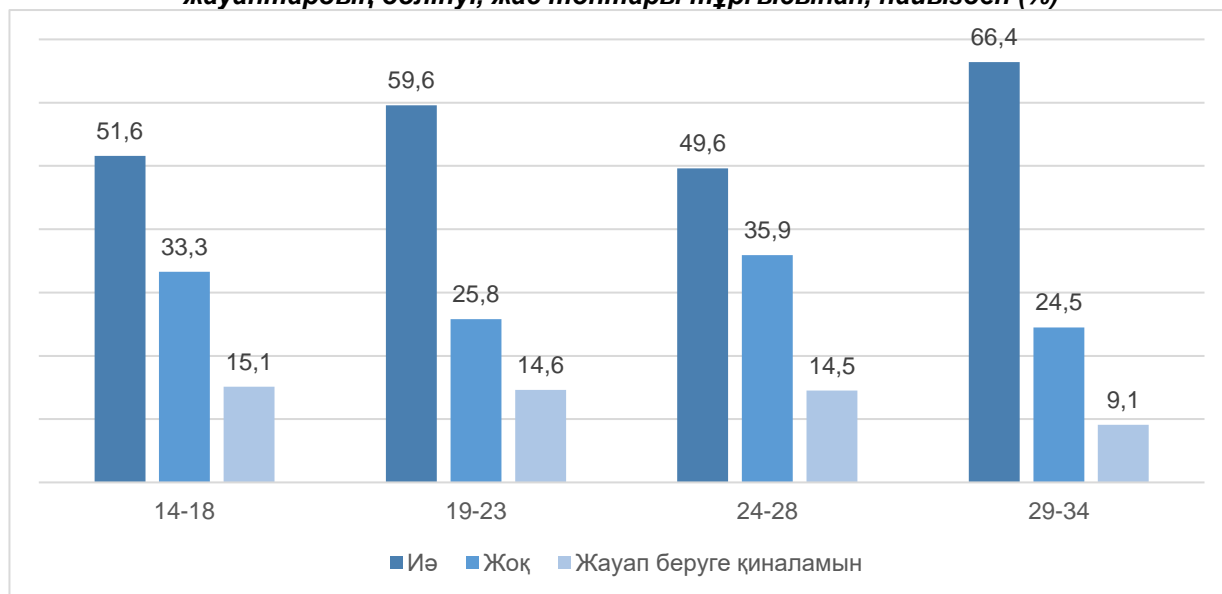
Қосымша білім

Қазіргі қоғам орасан зор әлеуметтік динамикасымен ерекшеленеді және жастардан соған сай білімді талап етеді. «Өмір бойына оқу» мен «формальды емес білім алуды» негізге ала отырып, білім жүйесіне көзқарасты жаңарту қажеттігін түсіну бүгінде әлемдік трендтердің біріне айналды. *Қазақстандық жастар осы әлемдік трендті және қосымша білім алуды қаншалықты қолдайды? Олар қосымша білім алумен (өзіндік білім алумен, онлайн-курстар, тренингтер, біліктілікті арттыру курстары) шұғылдана ма?*

Зерттеу сауалға қатысқан жастардың 56,1%-ы қосымша оқумен айналысатынын көрсетті. Қосымша білім алу қажеттілігі жастардың үлкен жас топтарында жоғары (14-18 жас – 51,6%, 19-23 жас – 59,6%, 24-28 жас – 49,6%, 29-34 жас – 66,4% (№19 диаграмма)).

¹⁰ Сапа шкаласы: 81-100 – өте жақсы, 61-80-жақсы, 41-60-қанағаттанарлық, 21-40- қанағаттанарлықсыз, 0-20 – өте нашар.

№19 диаграмма. «Сіз қосымша білім берумен (өздігінен білім алу, онлайн курстар, тренингтер, біліктілікті арттыру курстары және т. б.) айналысасыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары тұрғысынан, пайызбен (%)

Білім деңгейі қосымша білім алу ниетіне тікелей ықпал етеді: білім деңгейі жоғары респонденттер «Сіз қосымша білім берумен (өздігінен білім алу, онлайн курстар, тренингтер, біліктілікті арттыру курстары және т. б.) айналысасыз ба?» сұрағына оң жауапты жиі берді (№20 диаграмма).

№20 диаграмма. «Сіз қосымша білім берумен (өздігінен білім алу, онлайн курстар, тренингтер, біліктілікті арттыру курстары және т. б.) айналысасыз ба? (Бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, білім деңгейі тұрғысынан, пайызбен (%)

Ғылыми әрекет

Ғылыми-зерттеу әрекеті жастардың алған білімдері мен дағдыларын шығармашылықпен жүзеге асыруға дайын болуын қалыптастырып, зерттеу жүргізу тәжірибесін алуға, ғылыми ізденіс әдістемесін меңгеруге көмектеседі.

Жастарды ғылыми-зерттеу жұмыстарына тартудың маңызды мәселесі – ынталандыру жүйесі. Ғылыммен айналысу, ғылымға тарту әдістері жөнінде жастардың өздері не ойлайды?

Ең көп таралған жауап: ғылыми орталықтар мен кафедралардың жобалық қызметіне студенттерді белсендірек тарту (44,8%). Екінші блокқа келесі жауаптарды жатқызуға болады: оқушылардың/студенттердің инновациялық жұмыстары конкурсын өткізу, жүзеге асырылатын жобалар мен жаңалықтардағы жетістіктері үшін марапаттау, оқу жоспарында оқушылардың/студенттердің өздік жұмыстарына бөлінетін сағат санын арттыру (№21 диаграмма).

№21 диаграмма. «Орта мектеп оқушыларында/студенттерде зерттеулерге, ғылыми жобаларға қызығушылықты қалыптастыру, дамыту үшін білім мекемелерінде не істеу керек? Сіз қалай ойлайсыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Ғылыми-зерттеу жұмыстарына ынталандыру бойынша қажетті шаралар туралы респонденттердің екі санатының, аяқталмаған орта білімі бар (9 сыныптар) және аяқталмаған жоғары білімі бар (ЖОО студенттері) пікірлерін қараймыз (№22 диаграмма).

№22 диаграмма. «Орта мектеп оқушыларында/студенттерде зерттеулерге, ғылыми жобаларға қызығушылықты қалыптастыру, дамыту үшін білім мекемелерінде не істеу керек? Сіз қалай ойлайсыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес), білім деңгейі тұрғысынан, пайызбен (%)

Диаграммада берілген деректер бойынша мектеп оқушылары мен ЖОО студенттері үшін ынталандыру шаралары жүйесін құруға болады. Бұл шараларды қолдану арқылы ғылыми-зерттеу жұмыстарын іске асыруға мүдделі жастар үлесін арттыру мүмкіндігі бар.

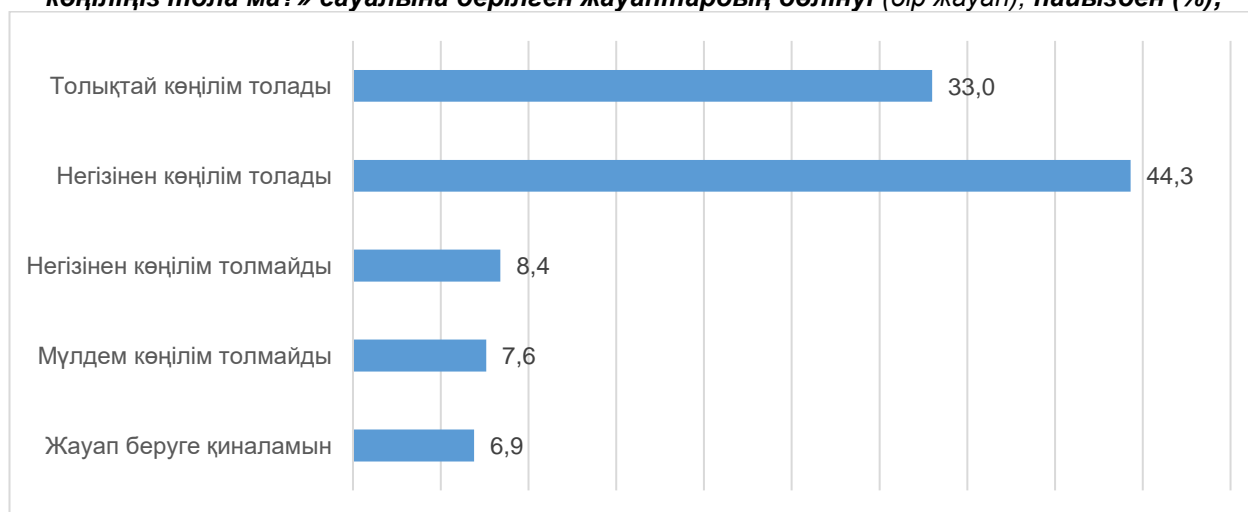
3. ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Жастардың әлеуметтік көңіл-күйі

Тұрғындардың әлеуметтік көңіл-күйі түрлі объективті, субъективті жағдайлар ықпалымен қалыптасатын кешенді индикатор болып табылады. Ол белгілі бір әлеуметтік контексте адамдардың өмір сүру жайлылығы мен деңгейін, өмірге қанағаттану деңгейін көрсетеді.

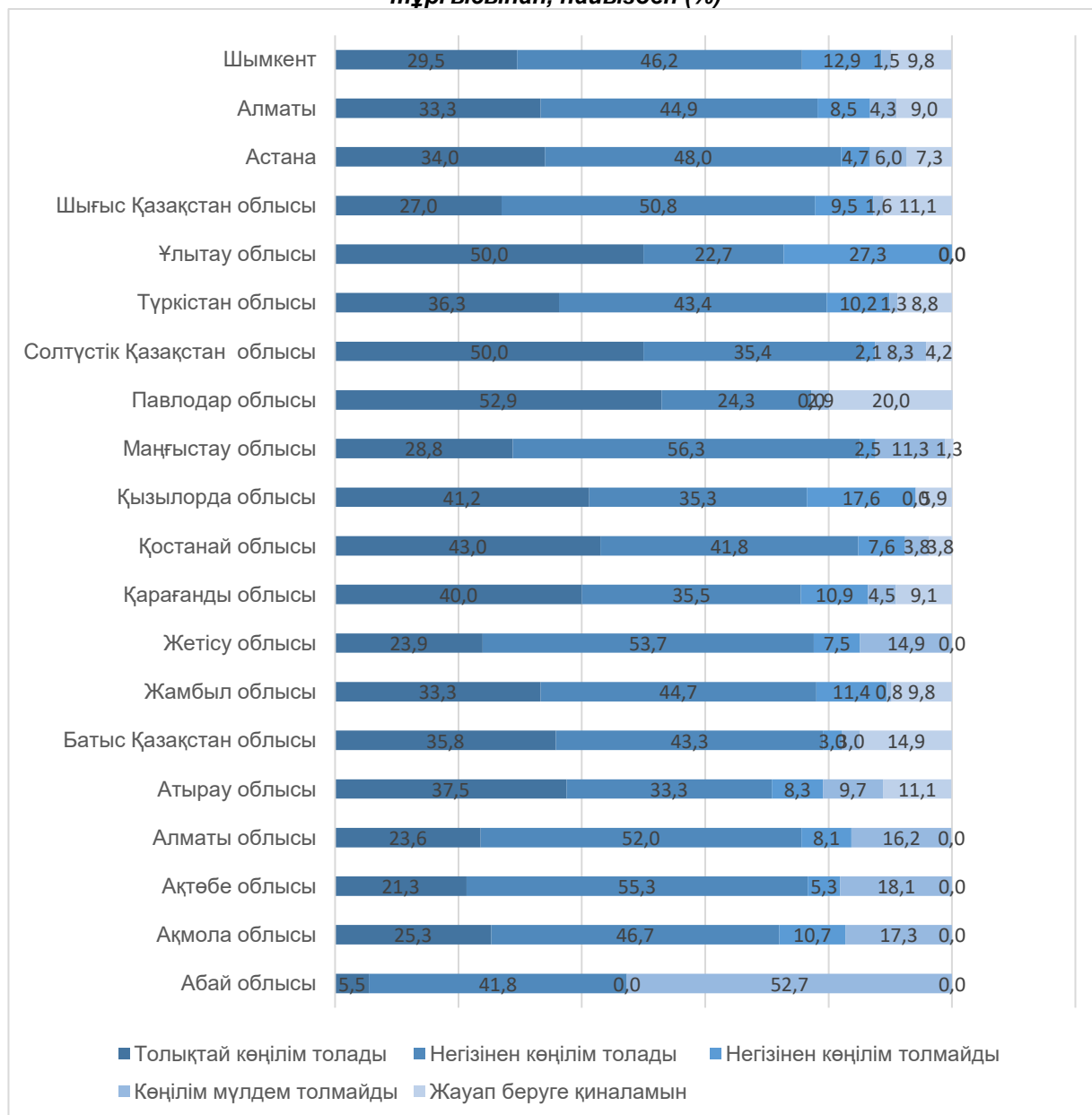
Сауал нәтижелері бойынша жастардың өмір сүру деңгейіне берген жоғары бағаларын атап кетуге болады: 33,0% -ы «толықтай көңілім толады» жауабын, 44,3-ы «негізінен көңіл толады» жауаптарын таңдады. Жастардың 8,4%-ы жартылай көңілдері толмайтынын айтса, 7,6% - ы өз өмір сүру жағдайына мүлдем көңілдері толмайтынын жеткізді (№23 диаграмма).

№23 диаграмма. «Тұтастай алғандағы қазіргі өмір сүру жағдайыңызға Сіздің көңіліңіз тола ма?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)

Респонденттер жауаптарының аймақтық тұрғыдан бөлінуі №24 диаграммада берілген. Әлеуметтік көңіл-күйге оң баға берген тұрғындары басым аймақтар: Маңғыстау (85,1%), Солтүстік Қазақстан (85,4%) және Қостанай (84,8%) облыстары.

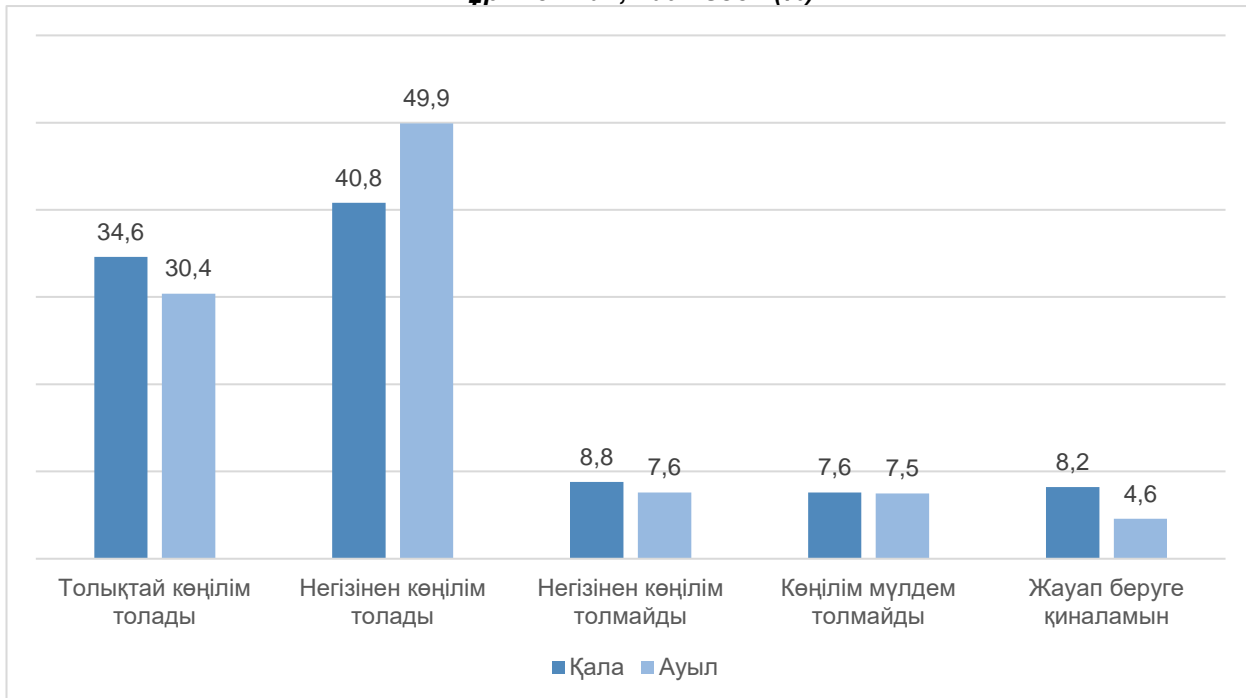
№24 диаграмма. «Тұтастай алғандағы қазіргі өмір сүру жағдайыңызға Сіздің көңіліңіз тола ма?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), аймақтар тұрғысынан, пайызбен (%)

Негативті, теріс бағалар көрсеткіші жоғары аймақтар: Абай (47,3%), Ақмола (17,3%), Ақтөбе (18,1%), Алматы (16,2%) облыстары.

Гендерлік тұрғыдан жауаптарда айтарлықтай айырмашылықтар анықталған жоқ. Дегенмен, елді мекен типі бойынша ауыл жастарында риза болушылық басым (80,3% - «толықтай көңілім толады», «негізінен көңілім толады» жауаптарының жиынтығы), ал қала жастарында көрсеткіш төмендеу (75,4%) (№25 диаграмма).

№25 диаграмма. «Тұтастай алғандағы қазіргі өмір сүру жағдайыңызға Сіздің көңіліңіз тола ма?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі (бір жауап), елді мекен типі тұрғысынан, пайызбен (%)

Өмір сүру жағдайына көңіл толуы, толмауы бағасы қаржылық жағдайға берілген бағадан туындайды (№26 диаграмма). Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жастардың 39%-ында қаржы азық-түлікке де, киімге де жеткілікті, 38,4% - ында ұзақ мерзімді қолданылу заттарын алу мүмкіндіктері бар. 12% жастарда азық-түлікке қаржы жеткенімен, киім алуда қиыншылықтар бар, жастардың 7,2%-ында айтарлықтай қымбат заттарды алу мүмкіндігі болса, 2,6%- ында қаржы жетіспеушілігі бар, тіпті азық-түлікке де жетпей жатады.

№26 диаграмма. «Өз материалдық әл-ауқатыңызды Сіз қалай бағалар едіңіз?» сауалы жауаптарының бөлінуі (әр жолға бір жауап), пайызбен (%)

Елді мекен тұрғысынан алсақ, ауыл жастарының тек 34,1%-ы ғана ұзақ мерзімді қолданылу заттарын ала алады, ал қалалық жерлерде бұл көрсеткіш едәуір жоғары (41,0%) (№27 диаграмма).

Қаржы тек азық-түлік пен киімге ғана жететіндер үлесі Абай (63,6%), Ақтөбе (45,7%), Жетісу (49,3%) облыстарында жоғары. Алматы (18,9%), Жетісу (25,4%), Маңғыстау (22,5%) облыстарында азық-түлікке қаржысы жететін, ал киім алуға қатысты қиындықтар бар жастар үлесі жоғары.

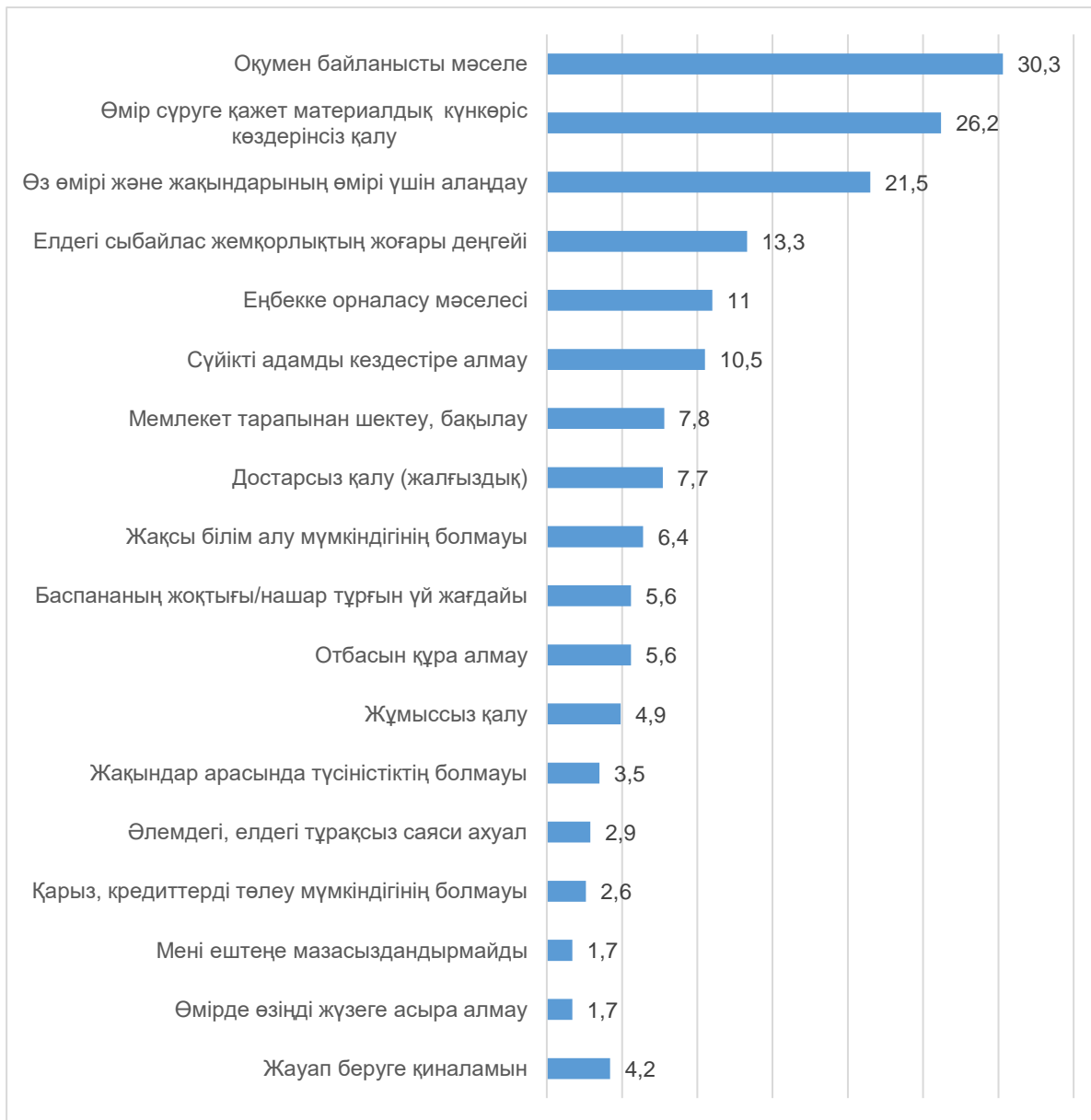
№27 диаграмма. «Өз материалдық әл-ауқатыңызды Сіз қалай бағалар едіңіз?» сауалы жауаптарының бөлінуі (әр жолға бір жауап), пайызбен (%)

Жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен әлеуметтік көңіл-күйіне күнделікті өмірде олар кездесетін проблемалар ықпалын тигізеді. Жастар үшін қандай мәселелер өзекті? Бұл мәселелер немен байланысты және жастардың әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларымен сәйкесе ме?

Жастар кездесетін мәселелер №28 диаграммада берілген.

№28 диаграмма. «Тізімнен өзіңізді бүгінгі күні қатты мазалап жүрген мәселені көрсетіңіз» сауалына жауаптардың бөлінуі, (жауаптың кез келген саны) пайызбен (%)

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

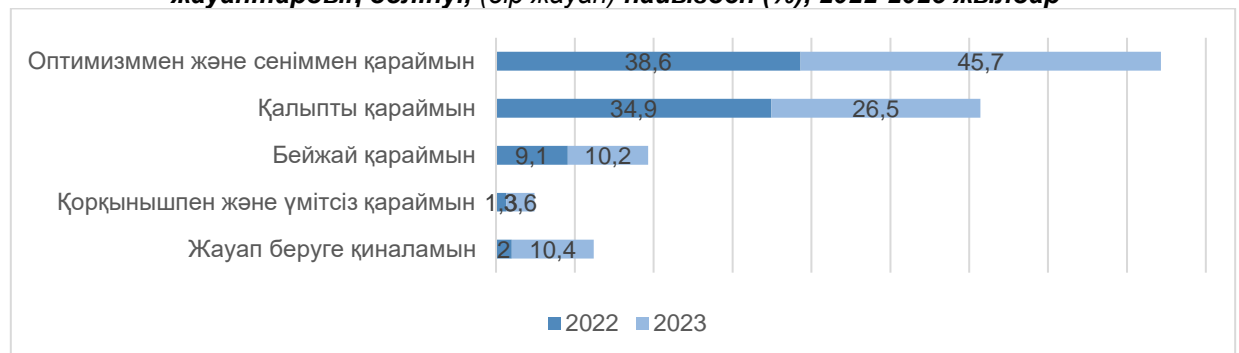
Жастардың көпшілігі үшін жеке өзінің және отбасының қауіпсіздігіне алаңдау, сонымен бірге оқумен байланысты мәселелермен бірге әлеуметтік-экономикалық мәселелер (материалдық жағдай, еңбекке орналасу) де өзекті болып табылады. «Материалдық өмір сүру құралдарынсыз қалу» да барлық төрт жас топтары үшін өте маңызды.

№29 диаграмма. Жас бойынша жіктеу жас топтары үшін ТОП-3 мәселені анықтауға мүмкіндік берді, пайызбен (%)

Әлеуметтік көңіл-күйді бағалауда болашаққа бағытталу маңызды орын алады. Сауал қорытындысы бойынша сұралған жастардың 45,7% -ы болашаққа сеніммен және оптимизіммен қарайды. 26,5% - ы қалыпты қарайтынын және бұл тұрғыдан үміт пен иллюзия жоқтығын жеткізді. Өз болашағы үшін мазасызданып, алаңдап отырған жастар үлесі 3,8%-ды құрады. Бейжай, немқұрайды қарайтындар – 10,2%. Респонденттердің 3,6% -ында үрей мен қорқыныш бар (№30 диаграмма).

№30 диаграмма. «Сіз болашаққа қандай көңілмен қарайсыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап) пайызбен (%), 2022-2023 жылдар

Деректерге жасалған талдау жастардың оптимистік көңіл-күйінің өсуін көрсетті, 2022 жылы 39,6% болса, 2023 жылы бұл көрсеткіш 45,7% болды. Сол сияқты негативті көңіл-күйдің «қорқыныш пен үрейдің» төмендеуі байқалды (14,3%-ға қарсы 3,8%).

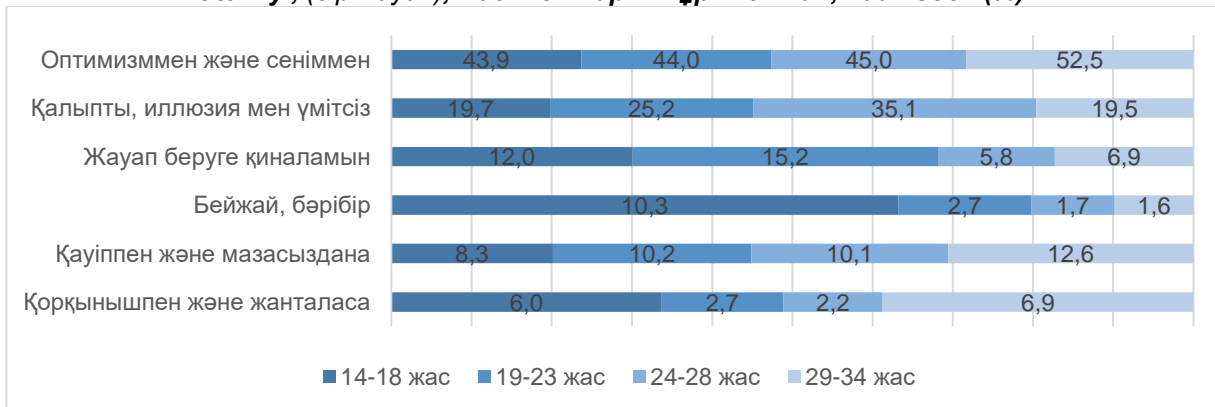
Респонденттердің этникалық белгілеріне қарай жауаптардың жіктелуі орыс (61,0%) және басқа этнос өкілдерінің (58,5%) көңіл-күйі қалыпты екенін көрсетті. Немқұрайдылық пен бейжайлық қазақтар арасында көбірек байқалды (13,6%).

Жас топтарына қарай: ең үлкен жас тобындағылардың (29-34 жас) болашаққа сенімділікпен қарауы мен оптимистік көңілі жоғары. 24-28 жас аралығындағыларда

қалыптылық бар және олар өз болашақтарына қатысты иллюзия мен үміт құрмайды (№31 диаграмма).

№31 диаграмма. «Сіз болашаққа қандай көңілмен қарайсыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), жас топтары тұрғысынан, пайызбен (%)

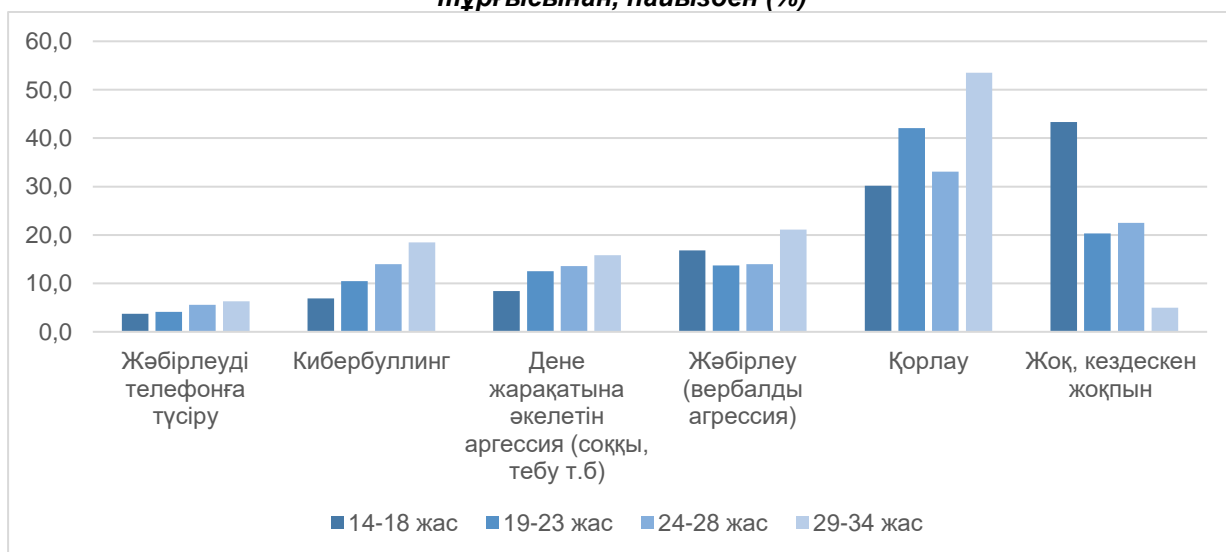

Буллинг

Буллингті болдырмау және оның алдын алу қоғам үшін маңызды міндеттер болып саналады. Оның көрінісі әр түрлі болуы мүмкін, оның ішінде қорлау, қорқыту, қауіп төндіру, ақпаратты қасақана бұрмалау, бопсалау, топтан шығарып тастау немесе психологиялық және эмоционалдық күш көрсетудің басқа да түрлері бар.

«Сіз адамдарды қорлау, жәбірлеу жағдайларымен (буллинг) кездестіңіз бе, егер болса, қандай формада?» деген сұрақта ең көп таралған жауап формасы қорлау болып табылады, сұралғандардың 39,0%-ында бұл тәжірибе бар, 15,5%-ы намысқа тию, жәбірлеумен (вербалды агрессия) ұшырасса, 12,7%-ы соққы немесе тепкі сияқты дене жарақатына әкелетін агрессиямен кездескен. Сұралғандардың 4,9%-ы жәбірлеуді телефонға түсірумен ұшырасқан болса, 12,3%-ы кибербуллингпен кездескен. Ал 22,4%-ы кемсіту, жәбірлеу жағдайларымен кездескен жоқпыз деп жауап берді.

№32 диаграмма. «Сіз адамдарды қорлау, жәбірлеу жағдайларымен (буллинг) кездестіңіз бе, егер болса, қандай формада?» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары тұрғысынан, пайызбен (%)

Жас ерекшелігі тұрғысынан 14-18 жас тобы респонденттері кибербуллингпен аз кездескен (43,3%), 19-23 жас тобында қорлау көрсеткіші жоғары (42,1%). Бұл жерде 29-34 жас тобы жәбір көрудің түрлі формаларымен (қорлау, жәбірлеу, дене агрессиясы, кибербуллинг) жиі кездескен (№32 диаграмма).

№33 диаграмма. «Сіздің ойыңызша қудалау, қысым көрсету қайда көбірек кездеседі?» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары тұрғысынан, (бір жауап), пайызбен (%)

Сауал қысым мен қудалау білім беру мекемелерінде (53,1%) жиі кездесетінін көрсетті, аула мен көшеде (33,1%), әлеуметтік желілерде (21,1%) (№33 диаграмма).

Тұрғын үй жағдайы

Жастардың тұрғын үймен қамтылуы – өте маңызды көрсеткіш, өйткені бұл категория әдетте тұрғын үй алуға мүмкіндік беретін жоғары табыс иелері емес, тиісінше табыстың белгілі бір бөлігі тұрғын үй алуға немесе жалдауға деп жинақталады, ал бұл өз кезегінде жастардың жалпы материалдық жағдайына әсер етеді.

№34 диаграмма. «Сіз қазіргі кезде қандай баспанада тұрып жатырсыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)

Сауалға қатысушылардың көпшілігі жалға алынған баспанада тұрып жатыр, дегенмен едәуір бөлігінде өз пәтері немесе тұрғын үйі бар, болмаса ата-аналарымен, туыстарымен тұрып жатыр. 5,3% -ы хостелде немесе жатақханада тұрып жатыр, тек 0,6% -ында тұрақты баспана жоқ (№34 диаграмма).

№35 диаграмма. «Сіз немесе Сіздің отбасыңыз жуықтағы 2 жылда өзіңіздің баспана жағдайыңызды жақсарту, пәтер, үй сатып алу туралы ойланып отырсыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)

Тұрғын үй жағдайын жуықтағы 2 жыл ішінде жақсартуға қатысты сауалға жастардың 59,7% -ы оң жауап берді, 23%-ы бұл шаруаны жоспалауда, ал 13,8%-ында тұрғын үй жағдайын жақсарту жоспары жоқ (№35 диаграмма).

Тұрғын үй жағдайын жақсартуды жоспарлап отырғандар ішінде 29-34 жас аралығындағы респонденттердің басым болуы түсінікті (21,4%), жағдайды жақсартуға кіріскендер арасында 19-23 жас тобы респонденттері жиірек болды (66,9%) (№36 диаграмма).

№36 диаграмма. «Сіз немесе Сіздің отбасыңыз жуықтағы 2 жылда өзіңіздің баспана жағдайыңызды жақсарту, үй, пәтер сатып алу туралы ойланып отырсыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), жас топтары тұрғысынан, пайызбен (%)

Тұрғын үй жағдайын жақсартуды жоспарлап отырғандар немесе ол шаруаға кіріскен жастар бұл үшін әдетте өздерінің жеке қаражаттарын пайдаланады (52,4%), 18,2%-ы ипотекалық қарыз алу мүмкіндігін қарастыруда, 9,6%-ы жақындар көмегіне сүйенбек. 10,2%-ы несие қаражаттарын пайдалануға дайын, ал 9,3%-ы тұрғын үй алу амалы ретінде мемлекеттік бағдарламаларды көрсетті (№37 диаграмма). Бұл жастардың осы бағыттағы мемлекеттік бағдарламалар туралы ақпараттану деңгейінің төмендігін, болмаса жастардың мемлекетке сенімінің жоқтығын немесе бұл бағдарламалардың тиімсіздігін көрсетеді. Соның ішінде 6,7% жастар мемлекеттен көмек күтетінін жеткізді.

№37 диаграмма. «Өз тұрмыс жағдайыңызды жақсартуды немесе тұрғын үй мәселесін Сіз қандай жолмен шешпексіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%)

Аймақтық тұрғыдан алғанда Батыс Қазақстан, Атырау, Павлодар, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстары, сонымен бірге Шымкент қ. жастардың мемлекеттік бағдарламаларға бағдарсыздығы, одан хабарсыздығы анық байқалады (№9 кесте).

№9 кесте. «Өз тұрмыс жағдайыңызды жақсартуды немесе тұрғын үй мәселесін Сіз қандай жолмен шешпексіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), аймақтар тұрғысынан, пайызбен (%)

Облыс	Өзіндік қаражат	Қарыз қаражаты	Ипотекалық кредит	Мемлекеттік бағдарламалар	Отбасы мүшелерінің т.б. көмегі	Мемлекеттен қандай болса да көмек күтемін	Жауап беруден бас тарту
Абай	10,2	10,2	16,3	42,9	0	14,3	10,2
Ақмола	46,2	12,3	20	10,8	10,8	10,8	1,5
Ақтөбе	26,1	15,9	25	26,1	9,1	8	0
Алматы	36,8	16,2	16,2	20,6	8,1	9,6	2,9
Атырау	60,9	13	14,5	2,9	4,3	7,2	1,4
Батыс Қазақстан	50,8	7,7	26,2	15,4	3,1	3,1	1,5
Жамбыл	60,3	5	17,4	4,1	11,6	7,4	3,3
Жетісу	32,3	21	19,4	16,1	12,9	8,1	6,5
Қарағанды	64,5	10,9	15,5	3,6	14,5	3,6	0,9

Қостанай	67,1	13,9	11,4	3,8	1,3	2,5	0
Қызылорда	10,2	10,2	16,3	42,9	0	14,3	10,2
Маңғыстау	46,2	12,3	20	10,8	10,8	10,8	1,5
Павлодар	26,1	15,9	25	26,1	9,1	8	0
Солтүстік Қазақстан	36,8	16,2	16,2	20,6	8,1	9,6	2,9
Түркістан	60,9	13	14,5	2,9	4,3	7,2	1,4
Ұлытау	50,8	7,7	26,2	15,4	3,1	3,1	1,5
Шығыс Қазақстан	60,3	5	17,4	4,1	11,6	7,4	3,3
Астана	32,3	21	19,4	16,1	12,9	8,1	6,5
Алматы қ.	64,5	10,9	15,5	3,6	14,5	3,6	0,9
Шымкент	67,1	13,9	11,4	3,8	1,3	2,5	0

Әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері тұрғын үй бағыты бойынша мемлекеттік қолдау шараларын жетілдірудің орындылығын көрсетеді. Жергілікті атқарушы органдар, атап айтқанда Абай, Ақтөбе және Алматы облыстары, сауалнамаға қатысқан жастардың 42,9%, 26,1% және 20,6% тиісінше мемлекеттің жәрдемімен тұрғын үй мәселесін шешуді күтетініне назар аударуы керек.

№38 диаграмма. «Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, инфрақұрылым мен экология саласына қатысты көрсетілген мәселелердің қайсылары Сіздің елді мекенде бар?» сауалына жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

«Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, инфрақұрылым мен экология саласына қатысты көрсетілген мәселелердің қайсылары Сіздің елді мекенде бар?»

сауалы бойынша жастардың пікірінше ТОП-3 мәселелер анықталды. Олар: ауыз су сапасының төмендігі, отынның жоғары бағасы (көмір, газ) және орталықтандырылған сумен қамту және су бұрудың (канализация) болмауы (№38 диаграмма).

Жастарды еңбекпен қамту мәселелері

Әр жас қазақстандық өмірінің маңызды бөлігі – еңбекпен қамтылу, жұмысқа орналасу. Жастарда өз жас ерекшеліктеріне байланысты кәсіби салада тәжірибе жеткіліксіз, бірақ оларда орасан зор шығармашылық және инновациялық әлеует, жемісті еңбек ету мүмкіндігі мен ынта бар.

Сауал деректері бойынша респонденттердің 51,4%-ы толық жұмыс күнімен, 14,3%-ы жартылай жұмыс күнімен қамтылған.

Таңдаған мамандық бойынша жұмысқа орналасуға қатысты жастардың өз мүмкіндіктерін бағалауы: 50,4%-ы өздеріне жұмысты оңай табамыз десе, 19,2%-ы бұны мүмкін деп есептейді, ал 17,3%-ы жұмыс табу қиын, өйткені өз мамандықтарына еңбек нарығында сұраныс жоқ екенін жеткізді.

Өз мамандықтарына сұраныс жоғын жеткізгендер ішінде 24-28 жас тобындағылар басым (26,7%).

Қазақстандық жастар үшін жұмыс орнын таңдаудағы басты фактор – кәсіби өсу мүмкіндігінің болуы, сауалға қатысушылардың 59%-ы осы жауапты таңдады. Ширек бөлігінен астамы жалақы деңгейін, жұмыс берушілер ұсынатын жеңілдіктерді, сол сияқты әлеуметтік-психологиялық ахуалды атады. Компания беделі (9,5%) мен байланыс пен қатынас орнату мүмкіндігі (8,0%) маңыздылығы жағынан төртінші фактор болып тұр (№39 диаграмма).

№39 диаграмма. «Жұмыс орнын таңдауда Сіз үшін барынша маңызды факторларды көрсетіңіз» сауалына жауаптардың бөлінуі, (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

Жас тұрғысынан келесі үдерістер байқалды: *кіші жас* тобы екі шешуші факторға, әлеуметтік-психологиялық климат (25,3%) пен кәсіби өсу мүмкіндігінің болуына (62,7%) көңіл аударып отыр. Осындай фактор 24-28 жас тобына да маңызды.

19-23 және 29-34 жас тас топтары үшін де материалдық жағы (32,5% бен 27,8% екі топта да) мен кәсіби өсу мүмкіндігінің болуы (58,3% және 63,1%) маңызды.

Еңбекпен қамту, жұмысқа орналасу мәселесі кәсіби оқудағы жалғасатын білім алу жолымен тығыз байланысты. Зерттеу респонденттердің 23,4%-ында бұл мәселе қаралмайтындығын анықтады. Сұралғандардың 62,2%-ы оқуды сол мамандық бойынша, тек жоғары деңгейде жалғастыруды жоспарлап отыр. 14,4%-ы жуық 5 жылда, тек басқа мамандық бойынша оқуды жоспарлағанын жеткізді.

Оқуды одан әрі жалғастырудың негізгі мотивациясы болашақта мансаптық, кәсіби өсумен байланысты, респонденттердің 59,0%-ы осылай деп ойлайды. Сауалға қатысушылардың ширек бөлігі (21,9%) үшін негізі себеп – материалдық игілік, нақты айтқанда қаржылық өсім. 9,3%-ы себеп ретінде кәсіби құзыретті арттыру мақсатын айтса, 9,3% -ы бұны басқа жұмыс орнына ауысумен байланыстырды.

Жұмыс іздеу тәсілдері

Зерттеу жұмыс іздеу үшін жастардың әдетте келесі топ-5 тәсілді қолданатынын көрсетті:

- 1) Бос орындар туралы хабарламаларды қарау
- 2) Интернет арқылы
- 3) Білім беру мекемесінің көмегі
- 4) Еңбекпен қамту Орталығына хабарласу
- 5) Хабарлама беру
- 6) Enbek.kz сайтына хабарласу

Респонденттер жауаптарының тұрғылықты жеріне қарай ерекшеленуі бар. Қала жастары интернет мүмкіндігі мен бос орындар хабарламаларын жиі пайдаланса, ауыл жастары көбіне еңбекпен қамту орталықтарына жүгінеді.

Сонымен бірге респонденттердің еңбекке орналасуда өздері пайдаланған тәсілдері туралы жауаптары қызығушылық тудырады (№40 диаграмма).

№40 диаграмма. «Жұмыс іздеу барысында Сіз пайдаланған және Сізге жұмыс орнын табуға көмектескен амал-тәсілдерді көрсетіңіз» сауалына жауаптардың бөлінуі, (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

Жұмыс іздеудің барынша тиімді амалы – еңбекпен қамту Орталығына және Еңбекке орналастыру Агенттігіне хабарласу. Сонымен бірге жиі қолданылған амал - бос орындар туралы хабарламаларды қарау (11,9%). Дос, таныс, жақындарға хабарласу арқылы жұмыс тапқан респонденттер үлесі - 11,9%.

Зерттеу оқу орындарының өз түлектерін жұмыспен қамтамасыз ету ісіне араласуы төмен деңгейде екенін көрсетті, ол амалмен жұмысқа орналасқан респонденттер – 9,7%.

Кәсіпкерлік қызмет тәжірибесі

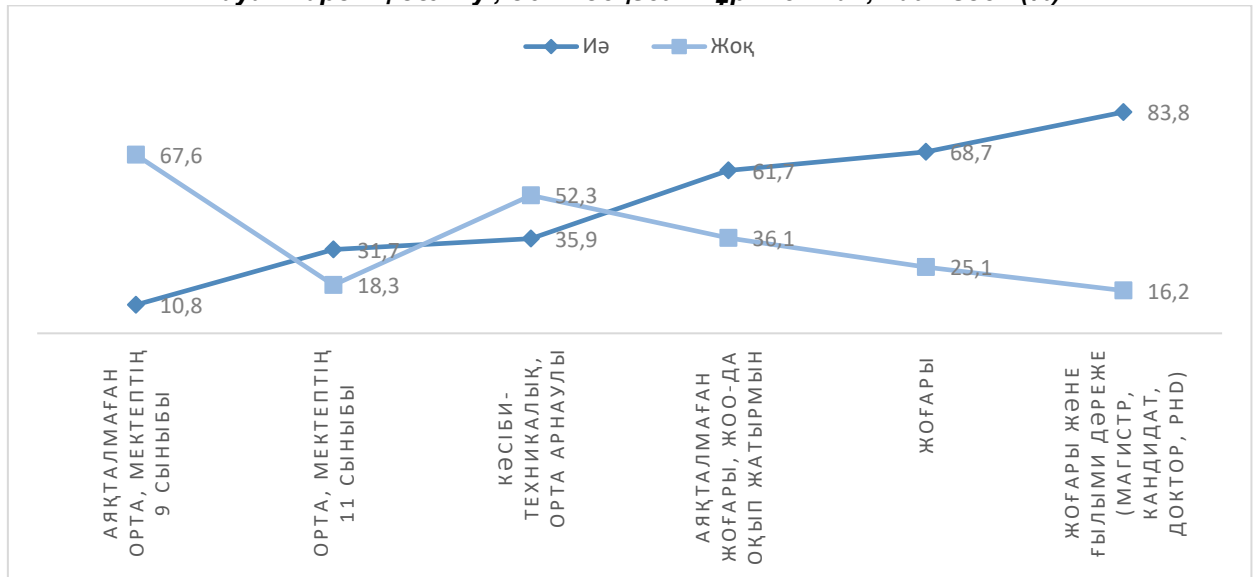
Қазіргі әлемде, оның тез өзгеріп отырған экономикасы мен мүмкіндіктері жағдайында кәсіпкерлік орта мен бизнес-қауымдастық қалыптастыруда жастардың орны ерекше. Жас кәсіпкерлер инновацияларды жиі енгізіп, жаңа индустрия мен технология дамуына ықпал етеді. Сонымен бірге кәсіпкерлікті жастардың еңбек нарығына бейімделуі мен кірігуінің тиімді амалы ретінде қарастыруға болады.

Жүргізілген зерттеулерге сай сауалға қатысқан жастардың жартысынан астамы (61,5%) кәсіпкерлікпен айналысуға ниетті екендіктерін білдірді. 2022 жыл деректерімен салыстырғанда кәсіпкерлікпен айналысуға ынталы жастар саны екі есеге өсті (30% - 2022 ж). Жастар арасында кәсіпкерлікке қызығушылықтың артуын «Бизнестің жол картасы – 2025», жеңілдікпен несиелеу және басқа да жастар кәсіпкерлігін ынталандыру мен дамытуға бағытталған мемлекеттік бастамалардың іске асырылуы нәтижелері деп түсіндіруге болады.

Әсіресе 29-34 үлкен жас тобындағы жастардың кәсіпкерлікке қызығушылығы ерекше (14-18 жас тобындағы 40,5%-ға қарсы 73,2%). Ынталы жастарға сонымен бірге қала жастарын (ауыл тұрғындарының 57,3%-ына қарсы 64,1%), орыс этносы

өкілдерін – 86,4% және өзге этнос өкілдерін – 70,2% (қазақтарда – 50,9%) жатқызуға болады. Сонымен бірге білім деңгейі мен кәсіпкерлікке қызығушылық арасында жіктелім бар: білім деңгейі жоғары болған сайын респонденттердің қызығушылығы да арта түседі (№41 диаграмма).

№41 диаграмма. «Сіз кәсіпкерлік қызметпен айналысқыңыз келе ме?» сауалына жауаптардың бөлінуі, білім деңгейі тұрғысынан, пайызбен (%)

Қызығушылық деңгейінің жоғары болуына қарамастан сауалға қатысушылардың жартысында (52,3%) кәсіпкерлік қызмет тәжірибесі жоқ. Өздерін кәсіпкерлікпен айналысып жүрміз деген жастар – 18,7 %. Ал қандай болса да кәсіпкерлік тәжірибесі болғандары- әрбір төртінші респондент, олардың ішінде 11,8 – ында тәжірибе сәтті болған, сәтсіз тәжірибесі болғандар - 6,6 %, сәтті де сәтсіз де тәжірибесі бар жастар – 5,5%.

Жас кәсіпкердің әлеуметтік бейнесін құрап тұрғандар: әйелдер (ер адамдардағы 12,7%-ға қарсы 25,2%), техникалық қызмет көрсету саласындағылар (47,2%), уақытша жұмыс істемейтіндер немесе декреттік демалыстағылар (31%) мен 2 баласы барлар (26,7%). Сол сияқты 24-28 орта жас тобының респонденттері (20,9%) мен өзге этнос өкілдері де бар (қазақтардағы -15,2% бен орыстардағы – 13,6%-ға қарсы – 49,3%). Жас кәсіпкерлердің білім деңгейі көбіне орта (орта білім беру мектебінің 11 сыныбы) - 26,8%.

Аймақтар тұрғысынан алғанда кәсіпкерлікке ынталы және онымен айналысушы жастардың жоғары көрсеткіші Қызылорда (ынталылар – 80,5%, айналысушы кәсіпкерлер – 29,9%) және Ұлытау (ынталылар – 90%, айналысушы кәсіпкерлер – 70%) облыстарында байқалды. Ал бизнеске ынта, қызығушылық пен кәсіпкерлік тәжірибе болуының ең төмен көрсеткіші Абай облысында тіркелді (71,4%-ы «жоқ айналысықым келмейді» деп, 69,4%-ы «жоқ, кәсіпкерлік тәжірибем жоқ» деп жауап берді).

Ең кең таралған бизнес саласы - сауда, соның ішінде – online-сауда (31%). Бұл салада негізінен жоғары білімді және ғылыми дәрежесі бар (62%) 24-28 орта жас тобының жастары (33,8%) еңбек етуде. Сол сияқты бұл салада қала жастары (ауыл жастарының 28,6%-ына қарсы 32,5%) мен өзге этнос өкілдері (53,3%) басым.

Екінші позицияда IT саласы тұр, бұл салада кәсіпкерлердің барлығы 19,6%-ы қамтылған. Салада еңбек етушілер арасында 19-23 жас аралығындағы жастар

(20,7%), ЖОО-да оқып жүрген студенттер (25%), сонымен бірге қала жастары (16,1%) және орыс ұлтына жататын респонденттер (42,3%) басым.

Жетекші үш сала ішіне өндіріс (азық-түлік, киім өндірісі) те кіреді, бұл салада жас бизнесмендердің 19,6%-ы қызмет атқарады. Аталған салада еңбек етушілер арасында кәсіби-техникалық және орта арнаулы білімі бар (21,6%) 24-28 орта жас тобындағы жастар (14,3%), сол сияқты ауыл жастары (қала жастарының 9,9%-ына қарсы 14,8%), қазақ респонденттер (13,3%), орыс респонденттер (өзге этнос өкілдерінің 3,9%-ына қарсы 13%) көбірек.

Өзге бизнес салаларымен айналысқан, айналысып жүрген жастар сауалға қатысушылардың 10%-ынан аз болды.

4. ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ КӨШ-ҚОН (МИГРАЦИЯЛЫҚ) ӘЛЕУЕТІ

Жастардың көш-қон көңіл-күйі

Бүгінгі күні жастардың көш-қоны мәселесі мемлекет тарапынан дер кезінде шешуді қажет ететін өзекті де өткір мәселелердің бірі.

Жастар арасындағы көш-қондық көңіл-күйді анықтау мақсатында сауалнама барысында оларға көшу, қоныс аудару ниетіне қатысты сауал қойылды (№42 диаграмма).

№42 диаграмма. Төмендегі тұжырымдардың қайсысы Сіздің ахуалды сипаттауға көп деңгейде жақын келеді? сауалына жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Жастардың басым бөлігінде (38,9%) қайда болса да көшу туралы ой жоқ. Әрбір бесінші респондент те (20,1%) көшуді ойлап отырған жоқ. Сол сияқты әрбір оныншы респондент те жуық арада көшпейтінін жеткізді. Бұл көшуге мотивацияның жоқтығын немесе жас тұрғындарда тұрғылықты мекенде қалу ниеті басымдығын көрсетеді.

Жауаптарды әлеуметтік-демографиялық сипатына қарай жіктеу әйелдерде көш-қондық көңіл әлдеқайда төмен екендігін көрсетті. Мысалы, жас қыздардың 44,9%- көшу туралы сұраққа жоқ деп жауап берсе, жас жігіттердегі осы жауап көрсеткіші - 33%, яғни 11%-ға аз. Сонымен бірге еңбекпен қамтылу деңгейі мен көш-қондық көңіл-күй арасында корреляция байқалды. Көшу туралы ойлап отырған жоқпыз деген респонденттердің көпшілігі толық еңбекпен қамтылған (42,3%) немесе оқып жүр (мектеп оқушылары – 41,2%, студенттер – 37,7%). Тиісінше жас бойынша алғанда көш-қондық көңіл-күйі жоқ респонденттердің басым бөлігі үлкен жас тобына (40,3%) немесе кіші және орта жас топтарына жатады: 14-18 жас – 37,9%, 19-23 жас -43,4%.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қазақстандық жастардың үштен бірінде көш-қондық көңіл бар. Олардың ішіндегі 14,4%-ы көшуге дайындалуда және жуық арада көшуді жоспарлап отыр. Тағы 16,7%-ы көшу туралы ойлануда, бірақ әзірге ондай мүмкіндіктері болмай тұр. Қоныс аударушының (мигрант) әлеуметтік бейнесін еңбекпен толық қамтылмаған (26,3%) 19-23 орта жас тобындағы жастар (18,5%) немесе жұмыс іздемей отырған жұмыссыздар (50%) құрайды. Сол сияқты қала жастарына (15,3%) қарағанда ауыл жастары (15,3%) бейім. Этникалық тегіне қарай

жіктеу қазақтар арасында көш-қон басқа этностарға қарағанда көбірек екенін көрсетті (орыстардағы – 12,7% және өзге этностардағы 12,3%-ға қарсы 15,2%).

Аймақтар бойынша сауалға қатысқан жастар арасындағы көш-қондық көңіл-күй Солтүстік Қазақстан (29,2%), Қостанай (29,1%), Алматы (22,3%) облыстарында жоғары. Тиісінше Павлодар (80%), Батыс Қазақстан (67,2%), Шығыс Қазақстан (50,8%) облыстары бойынша респонденттердің көпшілігі көш-қон көңіл күйін жоққа шығарып отыр.

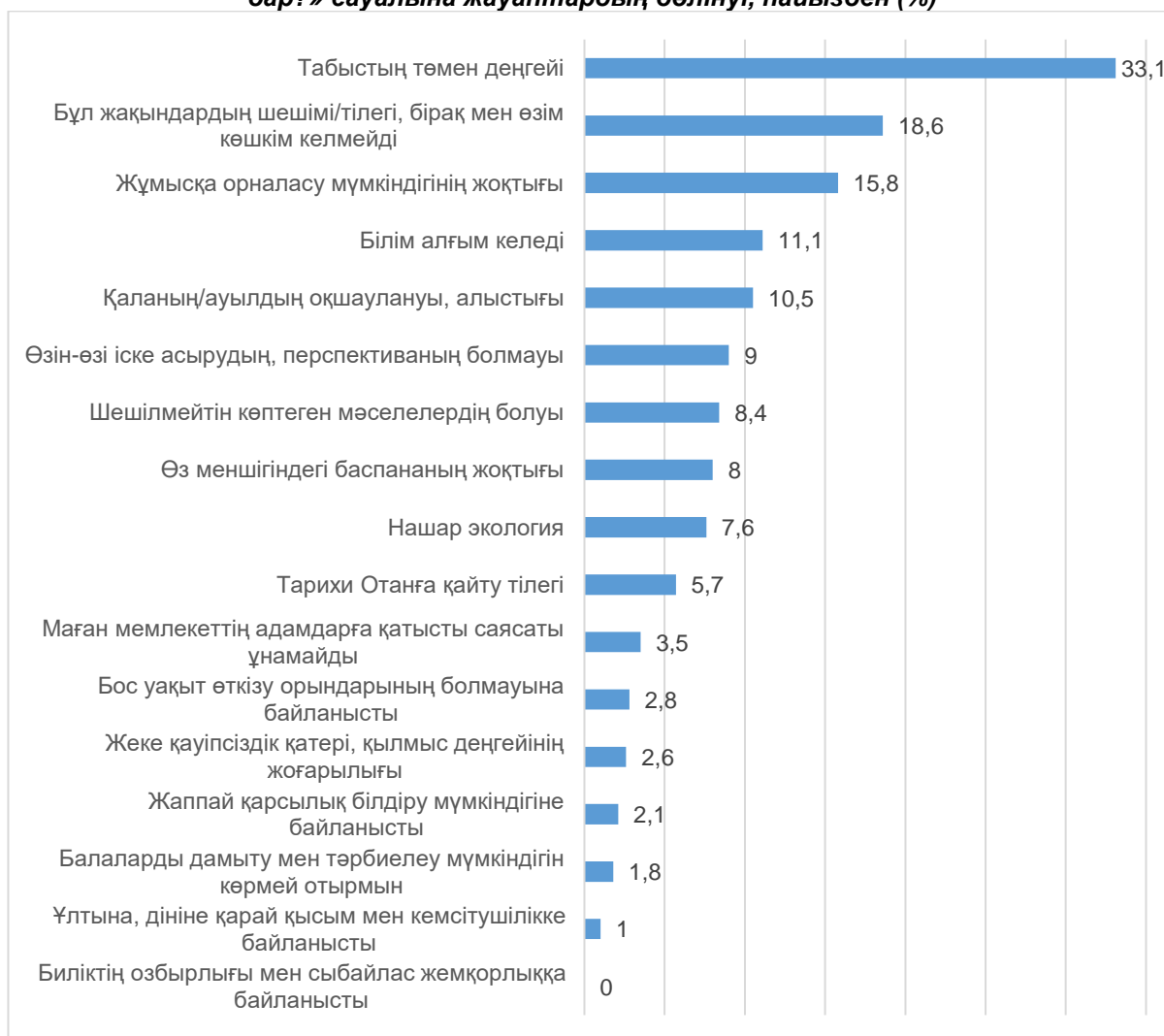
Көш-қон ағынының негізгі бағыты ішкі көш-қон болып қалуда. Жастардың көпшілігі елдегі экономикалық және әлеуметтік белсенділік орталығына айналған Астана, Алматы, Шымкент сияқты ірі мегаполистерге қоныс аударады. Зерттеу нәтижелері бойынша сауалға қатысқан жастардың 31,4%-ы республикалық маңызы бар қалаларға қоныс аударуды жоспарлап отыр. Респонденттердің 14%-ға жуығы облыс орталықтарына көшу ниеттері туралы айтты. Әрбір бесінші жас адам сол тұрғылықты аудан шеңберінде тұру орнын ауыстыруда (20%).

Елді мекен тұрғысынан алсақ, ауыл жастары сол тұрғылықты аудан немесе облыс шеңберінде көшуге ұмтылса, қала жастары негізінен өзге аймаққа немесе Астана, Алматы, Шымкент сияқты ірі қалаларға көшуді қарастыруда. Аймақтар тұрғысынан жиынтығында ішкі көш-қонға Ұлытау, Солтүстік Қазақстан және Маңғыстау облыстары жастары бейім.

Сыртқы көш-қон жиынтығында сұралған жастардың 15,4%-ына тән, оның ішінде басым бөлігі (6,6%) Ресейге көшуді ойлап отыр. Жас бойынша жауаптарды бөлу сыртқы көш-қон туралы көбіне 24-28 жас тобындағы жастар, жұмыс іздеудегі немесе жұмыс іздемейтін жұмыссыздар ойлайтынын көрсетті. Аймақтық тұрғыдан көшетін ел ретінде Ресейді Қарағанды (13,5%), Қостанай (14%) облысының респонденттері жиі көрсетті.

Сонымен бірге мигранттардың әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы көш-қонның негізгі себептерімен байланысады (№43 диаграмма)

№43 диаграмма. «Егер Сіз көшуді жоспарласаңыз, ол шешімнің қандай себептері бар?» сауалына жауаптардың бөлінуі, пайызбен (%)

Көш-қон себептерінің арасында әлеуметтік-экономикалық мәселелер алдыңғы орында. Сауалға қатысқан жастардың үштен бірі көш-қон себебі ретінде табыстың төмен деңгейін көрсетті, көрсеткіш – 33,1%. Респонденттердің 15,8%-ы үшін жұмысқа орналасу мүмкіндігінің жоқтығы көш-қонға себеп. Әрбір оныншы сауалға қатысушы көшу себебі ретінде білім алу, оқуды көрсетті (11,1%). Бұл әсіресе, кіші жас тобы (14-18 жас) үшін өзекті (15,3 %). Тұру орнының, елді мекеннің оқшау, алыстығы да әр оныншы респондент үшін көшуге қозғаушы фактор болып отыр (10,5 %).

Бұл арада сұралған жастардың 18,6%-ы жақындардың шешімі бойынша көшуге мәжбүр.

Деректерге жасалған талдау жас тобына қарай көш-қон себеп-салдарының өзектілігі де өзгеріп отыратынын көрсетті. 14-18 жас тобындағылар үшін оқу мен көшуге мәжбүрлік басты себеп болса, 29-34 жас тобындағы жастар үшін көбіне жұмысқа орналасу себеп болады.

Гендерлік тұрғыдан айтарлықтай айырмашылықтар жоқ. Дегенмен келесі ерекшелік аталады: егер жас әйелдерге туыс/жақындардың шешімі/тілегінен кейін көшу тән болса (ерлердегі 15,1%-ға қарсы 23,1%), жас жігіттерге көбіне табыс деңгейіне қанағаттанбаушылық тән (әйелдердегі 30,8%-ға қарсы 35%).

5. ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ, ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Жастардың құндылық бағдарлары

Қазіргі кезде жастардың құндылыққа қатысты бағыт-бағдарларын қарастыру ең маңызды тақырыптардың бірі. Құндылықтар дегеніміз - ниетті түпкі мақсаттар, мінез-құлық пен тәртіптің басымдық берілетін формалары туралы қалыптасқан нық ұғым-түсініктер. Ол мінез-құлықты таңдау не бағалауға ықпал етеді, сонымен бірге жалпы мақсаттар мен оған жету амалдарын қалыптастырушы іргелі нормалар болып табылады. Қоғамдағы трансформация үрдістері мен жаһандану көбіне элеуметтік-мәдени қашықтық пен элеуметтік теңсіздіктегі алшақтықтың ұлғаюына ықпал етеді. Қазіргі әлемдегі дау-жанжалдар мәдени қарама-қайшылықтан және элеуметтік топтардағы негізгі ұстанымдар айырмашылығынан да туындауы мүмкін. Осыған байланысты жалпы базалық құндылықтарды қалыптастыру мен беру мақсатында қазақстандық жастардың ұстанымдары мен құндылық бағыттарын зерттеу маңызды болып табылады.

Зерттеу бұрынғы зерттеулермен салыстырғанда бүгінгі жастарда ой-пікір алуандығы жоғары екенін көрсетті. Дегенмен, қазақстандық жастар үшін *басым құндылықтар* болып отбасы (72,6%), достық (32,3%) және денсаулық (26,9%) (№10 кесте). Сонымен бірге сенім, дін (18,7%) мен жан тыныштығы (17,5%) сияқты құндылықтар өз маңыздылығын сақтап қалды. Бұларды жеке және ұжымдық нанымдар мен қажеттіліктер контексіндегі құндылықтар деп қарауға болады.

Қазақстандық жастардың құндылық бағыт-бағдарларын Р.Инглхарттың мәдени құндылықтар картасымен (2023 ж) қатар алу ұқсас нәтижелер көрсетті¹¹. Өлшемдер қорытындысы¹² бойынша Қазақстан позициясы зиялылық құндылықтардан гөрі дәстүрлі құндылықтарға сәл басымдылығы бар, өз-өзін көрсету құндылықтарынан гөрі сақталу құндылықтарына сәл басымдылығы бар, тұтастай алғанда бейтараптылыққа жақын деп сипатталды.

Анықтама: Карта - координаттар жүйесі. Көлбеу белдіктерде сақталу құндылықтары (сол жақта) және өз-өзін көрсету құндылықтары (оң жақта) белгіленген. Сақталу құндылықтарына материалдық игіліктер, қауіпсіздік, бағыныштылық, адам құқының төмен бағалануы, ксенофобия жатады. Өз-өзін көрсету құндылықтары – адам құқының жоғары бағалануы, табыс пен материалдық игілікке ұмтылу, экономия және ерлер мен әйелдер теңдігіне көңіл бөлу.

Тік белдіктерде дәстүрлі құндылықтар (қартаның төмен жағында) мен vs секулярлы-рационалды құндылықтар (жоғары жағында) белгіленген. Дәстүрлі құндылықтарға жататындар: отбасы, дін, элеуметтік конформизм, билікті қабылдау, жекеден қоғамдық маңыздырақ. Секулярлы-саяси құндылықтар- діннің төмен рөлі, зайырлы мемлекетке басымдық, қоғамдықтан жеке мүдде маңыздырақ.

¹¹ <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

¹² *World Values Survey* жобасы зерттеулерінің жетінші толқыны *World Values Survey* жобасы шеңберіндегі сауалдар мен сұхбаттар бесжылдық мерзімділікпен өтеді. Зерттеуге түрлі саяси режимдегі елдерден тұрғындардың барлық топтарына жататын адамдар қатысады.

№10 кесте. «Сіз үшін бұл өмірде ең құнды болып есептелетін не?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бес жауаптан көп емес), пайызбен (%), 2021-2022 жылдар

Жауап нұсқалары	2021 жыл*	2022 жыл*	2023*
Отбасы	82,3	83,3	72,6
Достық	23,1	40,7	32,3
Денсаулық	45,6	64,2	26,9
Наным, дін	16,2	18,1	18,7
Жан тыныштығы	8,8	15,3	17,5
Махаббат	12	22,8	9,9
Адамдарға көмек	3,3	10,3	7,5
Материалды қамтамасыз етілген өмір	20,7	39,3	7,2
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай	5,2	11	7,2
Білім, оқу	11,1	19,5	5,7
Шығармашылық	1,5	3,3	5,1
Өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі бағалау	7,8	17,7	4,8
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	5,1	11,5	4,5
Биліктің болуы	2,8	5,1	4
Қоғамдық танылу, белгілі болу, репутация	1,4	3,1	3,4
Қызық жұмыс, кәсіп	9,1	19,6	2,9

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Сонымен бірге өз-өзін көрсету құндылықтары өз позицияларын 3-6 есе төмендетті: материалды қамтамасыз етілген өмір (7,2%, 2022 жыл көрсеткішінен 32,1%-ға төмен), білім мен оқу (5,7%, 2022 жыл көрсеткішінен 13,8% -ға төмен), өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі бағалау (4,8%, 2022 жыл көрсеткішінен 12,6%-ға төмен), қызық жұмыс, кәсіп (2,9%, 2022 жыл көрсеткішінен 16,7%-ға төмен) (№10 кесте).

Жастар санасында барынша танымал емес құндылықтар: қызық жұмыс, кәсіп (2,9%), қоғамдық танылу (3,4%) және биліктің болуы (4%).

Жас бойынша жүргізілген талдау (№11 кесте) «Отбасы» нұсқасының басымдығы барлық жас топтары үшін бірдей екенін көрсетті (60%-дан астам). Орта жас топтарында көрсеткіш өсті (19-23 және 24-28 жас топтары 75,7-76,9%-ға дейін). Достық құндылығы үлкен жас тобы (29-34 жас) үшін барынша өзекті – 54,4%. Жастардың кіші топтарында «денсаулық» құндылығының орны ерекше - 33,9%. Дін мен сенім маңызды құндылық ретінде респонденттердің жасы үлкеюімен төмендеу үрдісін көрсетеді. 14-18 жастағылардың үштен бірі дін мен нанымды маңызды деп санаса, 29-34 жас аралығындағылардың әр оныншысы ғана солай деп санайды. Жан тыныштығы барлық жас топтары үшін бірдей деңгейде маңызды, бұл қатардан 24-28 жас тобы ерекшеленіп тұр, оларда көрсеткіш - 12,1% ғана.

Түрлі жас топтарында мейлінше төмен бағаланған құндылықтар өзін-өзі жүзеге асыру мен өзін-өзі бағалау, қызық жұмыс пен кәсіп болды.

№11 кесте. «Сіз үшін бұл өмірде ең құнды болып есептелетін не?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бес жауаптан көп емес), жас тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқасы	Жас топтары			
	14-18	19-23	24-28	29-34
Отбасы	62,7	76,9	75,7	67,9
Достық	34,8	26,2	26,5	54,4
Денсаулық	33,9	29,8	20,7	25,2
Наным, дін	29,1	18,9	16,1	11,9
Жан тыныштығы	19,4	19,9	12,2	20,8
Махаббат	5,7	14	8,1	8,8
Адамдарға көмек	15,4	3	9,6	4,1

Материалды қамтамасыз етілген өмір	5,7	3,7	10,7	9,1
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай	11,1	4,9	7	8,2
Білім, оқу	0,6	6,2	8,2	5,3
Өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі бағалау	10,8	2,3	5,7	1,9
Шығармашылық	7,7	4,4	5,2	3,5
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	1,4	3	7,9	4,4
Биліктің болуы	4,8	4,4	1,3	7,2
Қоғамдық танылу, белгілі болу, репутация	6,6	3	2,1	3,5
Қызық жұмыс, кәсіп	3,1	1,7	4,1	2,5
Жауап беруге қиналамын	2	1,6	1,9	0,9

Қала және ауыл жастарында құндылық бойынша азғантай ғана айырмашылықтар бар (№12 кесте). Егер бұрын қала жастары үшін көбіне өз-өзін көрсету құндылықтары, ал ауыл жастарында сақталу құндылықтары маңыздырақ болса, осы сауал нәтижелері қала мен ауыл жастарының құндылықтар бағыт-бағдарларында жақындық барын көрсетті. Екі топ үшін де ең маңызды отбасы құндылығы - 70%-дан астам. Қала мен ауыл жастарының үштен бірі достық пен денсаулықты маңызды деп санайды.

Қызық жұмыс пен кәсіп қазақстандық жастар үшін мейлінше маңыздылығы төмен құндылықтар болды. Қала/ауыл тұрғысынан сондай-ақ жастар тиісінше биліктің болуы мен қоғамдық танылуды да маңыздылығы төмендер қатарына қосты.

№12 кесте. «Сіз үшін бұл өмірде ең құнды болып есептелетін не?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бес жауаптан көп емес), елді мекен типі тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Қала	Ауыл
Отбасы	73,8	70,7
Достық	31,7	33,3
Денсаулық	27,8	25,4
Наным, дін	17,9	20
Жан тыныштығы	18,5	15,8
Махаббат	10,2	9,3
Адамдарға көмек	7,7	7,1
Материалды қамтамасыз етілген өмір	7,3	7
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай	6	8,9
Өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі бағалау	5,2	4,1
Білім, оқу	5,1	6,7
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	4,7	4,2
Биліктің болуы	4,7	2,8
Шығармашылық	3,6	7,5
Қызық жұмыс, кәсіп	2,7	3,2
Қоғамдық танылу, белгілі болу, репутация	2,5	4,9
Жауап беруге қиналамын	1,2	2,4

Тілдік орта

Жастар сауалнамасы шеңберінде оларға қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгеру деңгейіне байланынысты сұрақ қойылған болатын (№13 кесте). Зерттеу нәтижелері қазақ тілін еркін меңгерген жастар үлесі өсуінің оң динамикасын көрсетті, жиынтығында – 83%. («еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын»,

«еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын», «еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы» жауаптарының жиынтығы). Әсіресе, кәсіби лексиканы меңгергендер саны өскен, көрсеткіш – 45,4% (2022 жыл көрсеткішінен 30,3% жоғары).

Орыс тілін меңгергендер саны бұрынғыдай жоғары, жиынтығында – 84,4% («еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын», «еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын», «еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы» жауаптарының жиынтығы). Олардың ішінде жас респонденттердің 42%-ы кәсіби лексиканы меңгергендіктерін көрсетті.

Ағылшын тілін меңгерудің жоғары деңгейі сұралған жастардың әрбір бесіншісіне (22,7%) тән («еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын», «еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын», «еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы» жауаптарының жиынтығы). 2022 жылмен салыстырғанда еркін меңгергендер саны 10,1%-ға артқан, ал ағылшын тілін меңгермегендер үлесі төмендеген, көрсеткіш - 43% (2022 жылмен салыстырғанда 3,9%-ға төмен), олардың ішінде көпшілігі меңгермегенін, бірақ жекелеген фразаларды түсінемін десе (21,7%), 21,3%-ы мүлдем білмейді.

№13 кесте. «Қазақ, орыс, ағылшын тілдерін Сіз қаншалықты жетік меңгердіңіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%), 2022-2023 жж.

Меңгеру деңгейі	Мүлдем меңгермегенін		Меңгермегенін, бірақ кей фразаларды түсінемін		Сөз түсінемін, бірақ сөйлесе алмаймын		Сөз түсінемін және сөйлесе аламын		Еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын		Еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын		Еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы		Жауап беруге қиналамын	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Тілдер																
Қазақ тілі	4	4,7	9,5	1,6	7,8	7,5	9,5	2,6	9,5	7,9	44,5	29,7	15,1	45,4	0,3	0,9
Орыс тілі	0,3	1,8	2	2,8	4,9	2,1	7,4	8,5	11,4	11,5	59,5	30,9	14,4	42	0,4	0,5
Ағылшын тілі	15,6	21,3	31,3	21,7	21	16,1	18,1	15,8	5,6	9,8	5,9	10,4	1,1	2,5	1,5	2,5

Жас топтары мен тілдерді еркін меңгеру деректерін жіктеу төмендегіні көрсетті. 14-18 кіші жас тобы жастары қазақ тілін басқа жас топтарына қарағанда жақсы меңгерген. Орыс және ағылшын тілдерін меңгеру деңгейі көрсеткіші үлкен жас тобын (29-34 жас) жастарында жоғарылау.

Сонымен бірге, жиынтығында қалаға қарағанда ауыл жастарында қазақ тілін меңгеру деңгейі жоғары (81,9%-ға қарсы 84,5% тиісінше). Ал қала жастарында орыс тілін (82,2%-ға қарсы 85,7%) және ағылшын тілін (ауыл жастарының 20,7%-ына қарсы 23,9%) еркін меңгеру деңгейі жоғары.

Бұл мәселені этникалық тұрғыдан жіктеу қазақ тілін түрлі деңгейде барлық ұлт өкілдері жақсы білетіндіктерін көрсетті (№14 кесте). Кәсіби лексика деңгейінде қазақ тілін еркін меңгергендер бойынша орыс ұлты өкілдерінде жоғары көрсеткіш – 70,5%, қазақтарда – 41,5%, өзге ұлт өкілдерінде – 17,5%. «Еркін сөйлеймін, оқимын,

жаза аламын» деңгейі өзге ұлт өкілдері арасында жоғары - 41%, қазақтарда – 33,4%, орыстарда – 12,7%.

Қазақ тілін меңгермеген респонденттер үлесі 10%-дан аз: 4,9%- қазақтар, 5,7%-орыстар, 09% - өзге ұлт өкілдері. Қазақ тілін білудің жоғары деңгейі жастар арасында тіл саясатын жүргізудің нәтижесі деп болжам жасауға болады.

Орыс тілін меңгеру барлық үш этникалық топта (қазақтар, орыстар, өзге ұлт өкілдері) да жоғары деңгейде. Қазақтар тең деңгейде еркін сөйлейді, оқиды, жаза алады (34,1%) және кәсіби лексиканы меңгерген (34,2%). кәсіби лексиканы жоғары деңгейде меңгергендер көрсеткіші орыс ұлты жастары арасында да жоғары – 67,8%. Еркін сөйлейтін, оқитын, жаза алатын өзге ұлт өкілдері – 41,5%.

Ағылшын тілін меңгеру деңгейі ортадан төмен күйде қалып отыр. Этностар тұрғысынан ағылшын тілін меңгермеген («мүлдем меңгермегенмін», «меңгермегенмін, бірақ жекелеген фразаларды түсінемін» жауаптарының жиынтығы) респонденттер өзге ұлт өкілдері арасында көбірек- 63,7%, қазақтарда – 43,2%, орыстарда – 32,2%. Тиісінше, көпшілігі түрлі деңгейде ағылшын тілін біледі («еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын», «еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын», «еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы» жауаптарының жиынтығы). Көрсеткіштер: орыстар – 31,7%, қазақтар – 21,3%, ал өзге ұлт өкілдері арасында тек – 12,2%.

№14 кесте. «Қазақ, орыс, ағылшын тілдерін Сіз қаншалықты жетік меңгердіңіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), этникалық тұрғыдан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Қазақтар	Орыстар	Өзге ұлт
Мүлдем меңгермегенмін	4,9	5,7	0,9
Меңгермегенмін, бірақ кей фразаларды түсінемін	1,7	0	3,8
Сөз түсінемін, бірақ сөйлесе алмаймын	7,9	2,5	14,6
Сөз түсінемін және сөйлесе аламын	1,9	3,4	5,2
Еркін сөйлеймін, оқимын, бірақ жаза алмаймын	7,9	5,2	13,2
Еркін сөйлеймін, оқимын, жаза аламын	33,4	12,7	41
Еркін меңгердім, оның ішінде кәсіби лексиканы	41,5	70,5	17,5
Жауап беруге қиналамын	0,7	0	3,8

Діни наным-сенімдердің қалыптасуы

Қазіргі кездегі Қазақстандағы діни ахуал діни кеңістіктің қоғамда, әсіресе жастар арасында әр текті болуымен сипатталады. Діни бірегейлік, жастар өміріндегі дін қатысуы мен діни құндылықтар мәселесі, сол сияқты оның білім саласы мен әлеуметтік қатынастарға ықпалы өзекті болып қалуда. Діни экстремизммен байланысты оқиғаларды ескере отырып, діни ахуалдағы жастарды радикализациялау мәселесі туындайды.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, жас қазақстандықтардың 83,1%-ы өздерін дінге сенушілерге жатқызады, олардың ішінде діни нормаларды ұстанушылар – 8,9% (№15 кесте). Негізгі бөлігі өздерін тұрақты емес ұстанушыларға жатқызады: «дінге сенемін, бірақ тек мейрамдарда ғана мешітке/шіркеуге және басқа орындарға барамын» - 38,1%. Ал дінге сенетін, бірақ діни қауымдастық өміріне қатыспайтындар үлесі – 36,1%.

Діни нормаларды ұстанушылар жас әйелдер арасында жиі кездеседі (ерлердегі 6%-ға қарсы 11,8%). Тұрақты емес ұстанушылар ерлерде көбірек (әйелдердегі 36,6%-ға қарсы 39,6%). Тек мектеп білімі бар кіші жас тобы (14-18 жас) бойынша діни нормаларды ұстанушы жастардың көптігіне (15,4%) назар

аударған жөн. Ал «Мен дінге сенемін, бірақ тек мерекелерде мешітке, шіркеуге және т.б. барамын; діни нормаларды өте сирек сақтаймын» тобының арасында орта жастағы санаттағы респонденттер жиі кездеседі: 19-23 жас – 41,4%.

Этностар тұрғысынан жасалған жіктеулер басқа этникалық топтарға қарағанда жас қазақтар үшін діни нормаларды ұстану маңызды екенін көрсетті, көрсеткіш – 10,5%. Орыс жастарында бұл көрсеткіш төмен, респонденттердің 5,2%-ы ған өздерін дінге сенушілерміз деп көрсетті. Сонымен бірге орыстар өздерін тұрақты емес дінге сенушілер қатарына көбірек жатқызады – 45,8% (бұл көрсеткіш қазақтарда – 36,5%, өзге ұлт өкілдерінде – 32,1%).

Дінге сенушілердің негізгі тобы оңтүстік аймақтарда, сол сияқты Шығыс Қазақстан, Маңғыстау облыстарында шоғырланған.

№12 кесте. «Айтыңызшы, Сіз өзіңізді дінге сенуші адам деп есептейсіз бе?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	%
Мен дінге сенемін, бірақ тек мейрамдарда ғана мешітке/шіркеуге және басқа орындарға барамын,	38,1
Мен дінге сенемін, бірақ діни қауымдастық өміріне қатыспаймын	36,1
Мен дінге сенемін, діни қауымдастық өміріне қатысамын, діни нормаларды толық сақтаймын	8,9
Мен дінге сенуші емеспін, бірақ кейде діни нормаларды сақтаймын	4,4
Мен дінге сенуші емеспін, бірақ кейде мешітке/шіркеуге және басқа орындарға барамын, діни нормаларды сақтаймын	2,4
Мен атеистпін	2,1
Мен дінге сенбеймін, бірақ сенушілерді сыйлаймын	2
Мен дінге бейжай қараймын	1,4
Мен дінге қарсымын	0,8
Жауап беру қиын	4

Әрбір оныншы (13,3%) жас қазақстандық дінге сенуші емес, олардың арасында сенбеушілер, атеистер, агностиктер бар. Бұл категорияға жататындарды өзге ұлт өкілдері арасында жиі кездестіруге болады, жиынтығында – 18,4% (қазақтар – 13,6%, орыстар – 8,2%). Дінге сенбеуші жастардың негізі бөлігі Қарағанды мен Қостанай облыстарында тұрады. Сонымен бірге Ұлытау облысында жас респонденттердің 22,7%-ы өздерін дінге сенуші емес, бірақ діни нормаларды сақтаушылар қатарына жатқызғаны қызық жайт.

Жастардың негізгі бөлігі дәстүрлі исламды ұстанады – 83,4%. Басқа діни ағымды ұстанушылар тек 4,7% болды. Олардың ішінде православие – 2,2%, католицизм – 1,3%, протестантизм – 1,2%, жаңа діни ағымдар – 0,3%. Елдің жастарының конфессиялық құрылымында жаңа ағымдар да бар, конфессиялардан тыс сенушілер пайда болды. 8,2 % жастар еш конфессияға жатпайтын нанымды ұстанады. Гендерлік тұрғыдан дәстүрлі исламды ұстанушылар ерлерге (79,6%) қарағанда жас әйелдер қатарында көбірек (87,2%). Ал православтар, протестанттар қатарында әйелдерге қарағанда ерлер көбірек.

Дінге сенушілер қатарындағы жастар үлесі артып келеді. Жастардың дінге жүгінуіне қандай факторлар ықпал етуде? Негізгі ықпал етуші отбасы, респонденттердің 41,8%-ы өздерінің діни таңдауы мен нанымына ықпал еткен ата-аналар мен туыстар екенін жеткізді. Сауалға қатысушы жастардың үштен бірі (27,3%) өздерінің діни сенімі туғаннан қалыптасты деп жауап берді (№16 кесте). Дегенмен, туғаннан қалыптасатын діни сенімге отбасындағы тәрбие, мәдени және

дәстүрлі ерекшеліктер, сол сияқты жастардың әлеуметтік ортасы да ықпалын тигізеді деп ой түюге болады.

Сол сияқты уақыт өте келе діни сенімдер өзгеруі мүмкін екенін де атап кеткен жөн. Сонымен бірге қазіргі әлемде жастарға ғылыми даму, білім, ақпараттың қолжетімділігі мен мәдени көзқарастардың сан түрлілігі де әсер етуі мүмкін. Осының бәрі діни ұстанымдардың өзгеруіне ықпалын тигізуі мүмкін.

№16 кесте. «Айтыңызшы, Сіздің діни сенімдеріңізге, Сіздің дінге сенуші немесе сенбеуші болып қалыптасуыңызға көп деңгейде ықпал еткен не немесе кім?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%)

Жауап нұсқасы	%
Ата-ана, туысқандар	41,8
Туғаннан солай қалыптасты	27,3
Ештеңе ықпал еткен жоқ	8,6
Арнайы әдебиеттерді оқу, интернет ресурстарды қарау	4,1
Менің барлық достарым, таныстарым осы дінді ұстанады	1,9
Имаммен, священникпен, миссионермен болған әңгіме	3,8
Өмірдегі маңызды оқиға	6,4
Мен әлі шешім қабылдаған жоқпын	4,7
Жауап беруге қиналамын	1,7

Діни ұстанымдардың қалыптасуының аймақтық спецификасы келесі ерекшеліктермен сипатталады. Солтүстік аймақтарда (Қостанай -58,2%, Павлодар – 52,9%, Солтүстік Қазақстан - 28,3% облыстары) діни сенім, ұстанымдарды қалыптастыратын негізгі агенттер - ата-аналар мен тума-туыстар. Ақтөбе (7,4%), Жетісу (6%), Маңғыстау (8,8%) облыстарында тұрып жатқан жастарда діни сенім Интернет-ресурстар мен арнайы әдебиеттерді оқу арқылы қалыптасады. Маңғыстау облысында белгілі бір діни сенімдер діни қызметшілер (7,5%) мен достардың (5%) ықпалы арқылы қалыптасатыны назар аударады. Бұл аймақ тұрғындарының басым бөлігі ислам дінін ұстанушы қазақтар екенін ескерсек, жергілікті атқарушы органдар ахуалды өз бақылауында ұстағандары жөн.

Осылайша, қазақстандық жастардың дін ұстану деңгейлері айтарлықтай әр текті және едәуір деңгейде дінге қатысты, діни нормаларды ұстануға қатысты жаһандық трендтерді білдіреді. Сонымен бірге жастардың құндылықтар құрылымында дін мен сенім өз позицияларын нығайтты. Аймақтық ерекшеліктер байқалады, оңтүстік және батыс аймақтарда діни нормаларды ұстанушылар саны артқаны тіркелді. Олардың діни ұстанымдарына түрлі агенттер ықпалын тигізуде.

Қоғамдық пікір көшбасшылары

Сенім білдіру әлеуметтік капитал ретінде жастардың әлеуметтік өмірінің барлық аспектілеріне, сондай-ақ жастардың қоғамға бейімделуі мен әлеуметтенуінің табысты болуына ықпалын тигізеді, Тұлғааралық сенім (отбасымен, достармен өзара әрекетті білдіретін жиі диадтық қатынастар) мен институционалдық сенімді (сенімді әлеуметтік, құқықтық, саяси жүйелер). Жастардың табысты әлеуметтенуі мен бейімделуі үшін тұлғааралық сенім де, институционалды сенім де маңызды. Тұлғааралық сенім сапалы қатынастар құруға көмектеседі, әлеуметтік байланыстарды нығайтады, психологиялық жайлылыққа қолдау көрсетеді. Институционалды сенім жастардың қоғамдық және

саяси өмірге қатысуына, азаматтық бірегейліктің қалыптасуына және әлеуметтік институттарға сенім деңгейінің артуына ықпал етеді. Осыған байланысты жастарға ықпал ете алатын қоғамдық пікір көшбасшыларын таразылау өзекті болып табылады.

Сауал нәтижелеріне сәйкес, қазақстандық жастар арасындағы қоғамдық пікір көшбасшылары – билік өкілдері, көрсеткіш – 30,4%. 2022 жылғы өлшем нәтижелерімен салыстырғанда билік өкілдері пікірлерінің маңыздылығы екі есе өсті. Ал қандай болса да пікір көшбасшысын теріске шығарушылар керісінше екі есеге қысқарды, 42,4%-дан (2022 ж) 19,4%-ға дейін. Осыған байланысты оң динамиканы бекіту үшін мемлекеттік органдар жастармен жүргізілетін жұмысты жалғастырғаны дұрыс. Сонымен бірге әрбір оныншы респондент үшін пікір көшбасшылары - саяси партиялар басшылары (10,3% - 2023 ж., 7,4% - 2022 ж) мен ғалымдар (10% - 2023 ж., 18,2% - 2022 ж). Бұл арада да жастар арасында пікір көшбасшылары позицияларының нығаюының оң үрдісі байқалады.

Бұл сауалда дін қайраткерлерінің (4,6%), спортшылардың (4,5%), блогер, вайнер, тиктокерлердің (4,1%), музыканттардың (3,5%) көрсеткіштері төмен болды (№17 кесте).

№17 кесте. «Кімнің пікіріне Сіз сенім білдіресіз?»¹³ сауалына жауаптардың бөлінуі, (жауаптардың кез келген саны), пайызбен (%), 2022-2023 жж.

Жауап нұсқалары	2022 жыл	2023 жыл
Билік өкілдері	14,7	30,4
Ондай адамдар жоқ	42,4	19,4
Саяси партиялар басшылары	7,4	10,3
Ғалымдар	18,2	10
Бизнесмендер	4,2	9
Дәрігерлер	16,4	9
Белгілі қоғам қайраткерлері	11,3	8
Дін қайраткерлері	7,3	4,6
Спортшылар	5,5	4,5
Блогер, вайнер, тиктокерлер	8,3	4,1
Музыканттар	2,9	3,5
Жауап беруге қиналамын	4,2	10,9

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды.

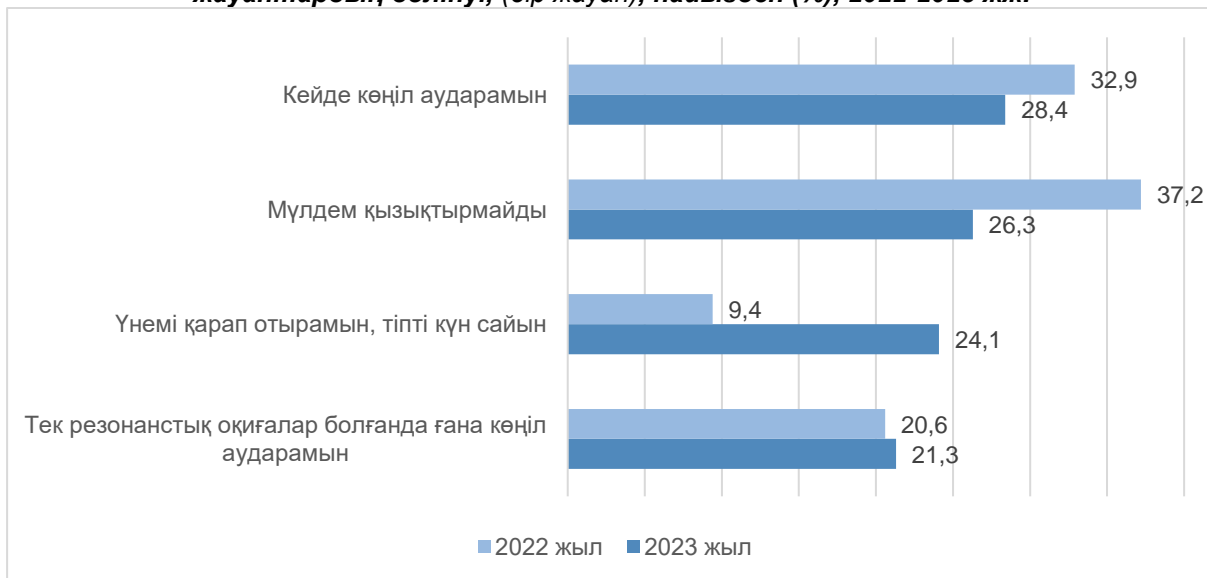
¹³ 2021 жылы сұрақ «Қазақстанда және сіздің аймақта қоғамға пікірге ықпал ететін беделді адамдар немесе адамдар тобы бар ма? Егер болса, Сіздің сенімізге ие болған бұл адамдар қандай санатқа жатады?»

6. АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК

Жастардың қоғамдық-саяси көңіл-күйлері

Жастардың елдің саяси өміріндегі оқиғаларға қызығушылықтарының көрсеткіштері елеуметтік белсенділіктің жанама өлшемдерінің бірі болып табылады. Зерттеу деректері бойынша қазақстандық жастар арасындағы саяси жаңалықтар мен оқиғаларға қызығушылық орта деңгейден жоғары деп сипатталады (№44 диаграмма). Жиынтығында жастардың 50%-і түрлі деңгейде саяси жаңалықтар мен оқиғаларға қызығушылық білдірді. «Сізді саяси оқиғалар, жаңалықтар қызықтыра ма?» деген сауалға қатысушылардың 28,4%-ы кейде көңіл аударамын деп, 24,1%-ы үнемі қарап отырамын, жаңалықтар қараймын, ақпараттық ресурстарды оқимын деп жауап берді. Тағы 21,3% -ы тек резонанстық оқиғалар болғанда ғана көңіл аударса, әр төртінші сұралған респондент мүлдем көңіл аудармайды (26,3%).

№44 диаграмма. «Сізді саяси оқиғалар, жаңалықтар қызықтыра ма?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%), 2022-2023 жж.

2022 жылмен салыстырғанда жастардың саяси оқиға, жаңалықтарға жастар қызығушылығының артқаны, уақыт-уақытында көңіл аудару позициясының нығайғаны байқалады. Елдегі саяси реформалар мен жаңарудардың қарқындылығын ескерсек, бұл көрсеткішті оқ үрдіс деп бағалауға болады.

Жауаптарды респонденттердің жасы тұрғысынан жіктеу жастардың кіші жас тобы (14-18 жас) кезең кезеңмен саяси жаңалықтарды қарап отыратынын көрсетті. Орта жас тобында (19-23 жас) күн сайын қарайтындар мен мүлдем қарамайтындардың тең құрамы байқалды (27,1% және тиісінше 28,4%). Оқиғаның резонанстық деңгейіне негізделген және кей-кейде ғана керек болатын фондық ақпараттану көбіне үлкен жас тобына (29-34 жас) тән болып келеді (№18 кесте).

№18 кесте. «Сізді саяси оқиғалар, жаңалықтар қызықтыра ма?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), жас тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	14-18	19-23	24-28	29-34
Үнемі қарап отырамын, тіпті күн сайын	20,2	27,1	24,2	21,7
Кейде көңіл аударамын	39	21,5	30,6	27
Тек резонанстық оқиғалар болғанда ғана көңіл аударамын	16,5	23,1	20,2	24,5
Мүлдем қызықтырмайды	24,2	28,4	25	26,7

Саяси оқиғаларға қызығушылық жоқтығы жас қыздарға тән болып келеді (32%), ерлерде – 20,7%, ал жас жігіттерде кезең кезеңмен қызығушылық таныту үлесі басым (33,7%), қыздарда – 22,9%. Білім деңгейі бойынша жоғары білімді (29,5%) немесе аяқталмаған жоғары білімі бар (29,4%) респонденттерде белсенді қызығушылық байқалса, ғылыми дәрежесі бар респонденттерде қызығушылық мүлдем жоқ (42,8%) немесе тек резонанстық оқиғалармен негізделген (27,7%). Кезең кезеңмен көңіл аударатындар қатарында аяқталмаған орта білімді жастар (49,2%) жиі кездеседі.

Елді мекен типі тұрғысынан қалалықтарға қарағанда ауыл жастарында қызығушылық басымдығы байқалады. Үнемі қарап отыратындар қала бойынша 22,7% болса, ауылда – 26,3%, мүлдем қызықпайтын қалалықтар – 27,3%, ауыл жастары – 24,7%.

Елдегі болып жатырған саяси оқиғаларды үнемі назарда ұстайтын жастардың көбі Қызылорда (36,5%), Солтүстік Қазақстан (37,5%) және Ұлытау (31,8%) облыстарында тұрады. Осындай оқиғаларға мүлдем көңіл аудармайтын жастар саны Батыс Қазақстан (41,8%) және Павлодар (47,1%) облыстарында көбірек болды.

Басымдық беру деректеріне жасалған талдау қазақстандық жастардың саяси мүдделерінің жан-жақты сипатын білдіреді (№45 диаграмма). Дегенмен, 2022 жыл өлшемдерімен салыстырғанда қазақстандық жастар әлемдік оқиғалардан гөрі жергілікті жаңалық, оқиғаларға қызығушылық таныта бастады. Жастар өз аймағында болып жатырған саяси оқиғаларға жиі көңіл бөліп отыр – 27,7%. Елдегі жаңалықтарға (26,6%) және әлемдік оқиғаларға (26,6%) көңіл бөлетіндер үлесі сәл төмен. Саулға қатысушы әрбір бесінші респондент барлық саяси оқиғаларға тең қызығушылық барын көрсетті (21,7%). Бұл арада көрші Ресей мен Украинада болып жатырған оқиғаларға жастардың көңіл бөлу көрсеткіші ең төмен (9,7%) болғанын атап кеткен жөн.

Жас топтары тұрғысынан 29-34 үлкен жас тобындағылар ең алдымен өз аймағындағы (33%), елдегі (36,1%) және Орталық Азиядағы (16,3%) оқиғаларға көңіл аударуға бейім. Ал 19-23 жас тобындағылар әлемдік оқиға, жаңалықтарға жиі назар аударса (33,8%), Ресей мен Украинадағы оқиғаларға 24-28 жас тобындағылардың көңіл бөлуі байқалды.

№45 диаграмма. «Саяси жаңалықтарда Сізді барынша не қызықтырады?»¹⁴ сауалына жауаптардың бөлінуі, (екі жауаптан көп емес), пайызбен (%), 2022-2023 жж.

Ақпарат көздері

Жаппай, әсіресе, жастар ортасындағы цифрландыруға қарамастан, ақпараттың дәстүрлі көздері хабар алдың басты арнасы болып қалды (№46 диаграмма). Жастардың басым көпшілігі (37,1%) жаңалықтар мен оқиғаларды білу мақсатында телевидение, газет пен радио сияқты дәстүрлі ақпарат көздерін пайдаланады. Екінші орында ақпараттың жаңа көздері (әлеуметтік желілер, блог, мессенджерлер) - 32,5%. Одан кейін қазақстандық интернет-ресурстар – 24,9%. Шетелдік БАҚ бойынша – 22,7%. Қазақстандық жастардың ақпарат көзі ретінде ресейлік және басқа интернет-ресурстарға сенім білдіруі төмен, әр пункт бойынша 10%-дан төмен.

¹⁴ 2021 жылы жауап нұсқасы «Ресейдегі саяси оқиғалар туралы ақпарат», 2022 жылы «Ресей мен Украинадағы саяси оқиғалар туралы ақпарат» нұсқасында берілді.

№46 диаграмма. «Қазақстандағы оқиғалар мен жаңалықтар туралы білу үшін Сіз қандай ақпарат көздерін жиі пайдаланасыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

14-18 жас тобы жастарының ақпарат көзі ретінде ресейлік БАҚ және интернет-ресурстарын (39,3%) («Ресейлік телеарна, газеттер, радио», «Ресейлік интернет-ресурстар» жауаптары жиынтығы) пайдаланатынына назар аудару қажет.

Гендерлік тұрғыдан алғанда жас қыздардың қазақстандық ақпарат көздеріне басымдық беретіні байқалса, жас жігіттер шетелдік ақпаратты пайдалануға бейім.

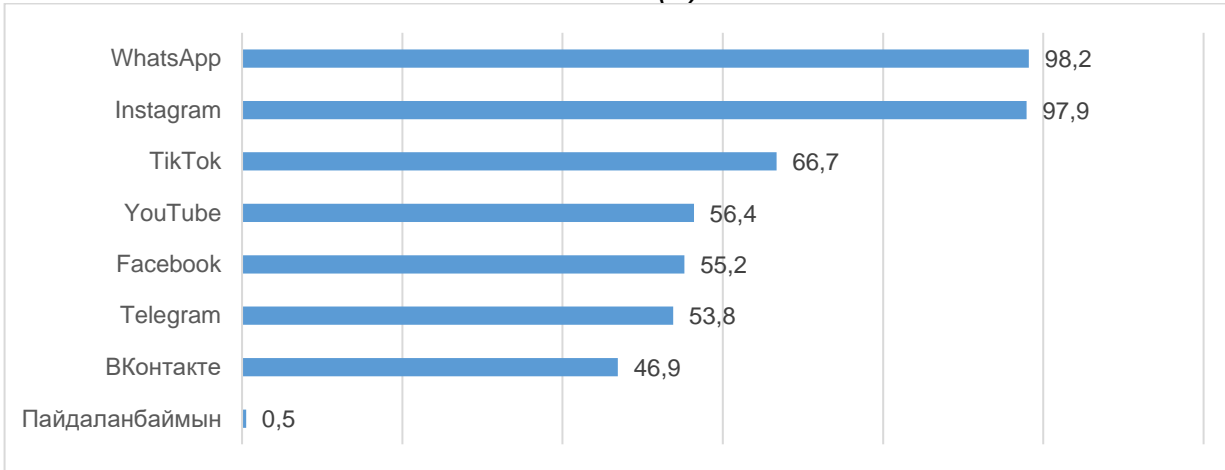
Сонымен бірге этнос тұрғысынан алғанда төмендегідей бөлінулер байқалды: өзге этностарға қарағанда қазақтар ақпарат көзі ретінде түрлі интернет-ресурстарды жиі пайдаланады, орыстар - қазақстандық телеарналар, газеттер, радио және шетелдік БАҚ-ты, ал өзге этностар ақпарат көзі ретінде әлеуметтік желілер, блогтар, мессенджерлерді, сонымен бірге жақын ортаны жиі пайдаланады. Қазақстандық республикалық телеарналарды көбіне қазақ жастары тамашалайды (33,5%). Ресейлік интернет-ресурстарды пайдаланатын орыс жастарының үлесі 5%-ды құрайды.

Аймақтар тұрғысынан қарасақ, Павлодар (74,3%), Батыс Қазақстан (58,5%) және Шығыс Қазақстан (50%) облыстарында жастар жиі қазақстандық БАҚ-тарға басымдық береді. Ресейлік БАҚ-қа басымдық берушілердің жоғары көрсеткіштері Абай облысында байқалды (31,5%). Әлеуметтік желілер, блогтар, мессенджерлерді Ұлытау (100%), Ақтөбе (46,5%) облыстарында жиі пайдаланады.

Әлеуметтік желі мен мессенджерлертізімін, танымалдылығы бойынша градациясын анықтау үшін зерттеу құрылымына «Көрсетілген әлеуметтік

желілер мен мессенджерлердің қайсысын Сіз пайдаланасыз?» сауалы енгізілген болатын (№47 диаграмма).

№47 диаграмма. «Көрсетілген әлеуметтік желілер мен мессенджерлердің қайсысын Сіз пайдаланасыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (жауаптың кез келген саны), пайызбен (%)

Жастардың абсолют көпшілігі WhatsApp менеджерін (98,2%) және Instagram әлеуметтік желісін (97,9%) пайдаланады. Топ 3 танымал желі қатарында TikTok – 66,7%. ВКонтакте желісінде ең төмен көрсеткіш – 46,9. Зерттеу нәтижелері WhatsApp пен Instagram желілері барлық жас топтарында тең дәрежеде қолданылатынын көрсетті. Танымалдылығы төмен мессенджер мен Telegram, ВКонтакте әлеуметтік желілеріне 19-23 жас тобы жастары жиі басымдық беретіні – қызықты жай.

Әлеуметтік желілерді белсенді пайдалануды ескере отырып, қазақстандық жастар алынған ақпаратқа сыни көзқараспен қарауға бейім. Басым көпшілігі (42,6%) әлеуметтік желіде, форум мен блоктарда орналасқан ақпаратқа кей жағдайда сенеді. Үштен бірі (33%) сенеді, бірақ ақпаратты басқа ресурстардан тексеріп алады. Толық сенетіндер мен сенбейтіндер деңгейі тең: 10,2% және тиісінше 11,6%.

Жас санаттары тұрғысынан орта жас топтарында, 19-23 және 24-28 жас, деректер тексерілген жағдайда ақпаратқа сену тәжірибесі басым. Сол сияқты 29-34 жас тобы үшін жартылай сену тән болса, 14-18 жас тобында сенбеушілер басым. Гендерлік тұрғыдан сенім деңгейін жіктеу жас әйелдердің ерлерге қарағанда сенуге бейім екендіктерін көрсетті (толық сенетін әйелдер – 15,7, ерлер - 4,8%, сенбейтін ерлер – 14,9% болса, әйелдер-8,3%). Калалық жастар ақпаратты қайта тексеруді жиі пайдаланса (35,2%, тиісінше ауыл жастарында – 29,5%), ауыл жастары кейде ғана сенеді (47,8% және қала жастарында – 39,4%).

Азаматтық және саяси ұйымдар жұмыстарына қатысу

Қоғамдық-саяси көңіл-күйге жасалатын талдау жастардың азаматтық және саяси ұйымдар жұмысына қатысуына өлшем жасауды да көздейді. Жалпы алғанда қазақстандық жастардың 46,3%-ында түрлі жобалар мен ұйымдар жұмысына қатысу тәжірибесі бар (№48 диаграмма). Тиісінше, жастардың 40%-ында бұндай қатысу тәжірибесі жоқ.

Ең көп таралғаны – жастар ұйымдары жұмыстары мен жобаларына қатысу – 25,4%. Әрбір бесінші жас қазақстандықта саяси партиялар жұмысына қатысу

тәжірибесі бар – 20,9%. Әр оныншы жаста Қоғамдық кеңестер жұмысына қатысу тәжірибесі бар – 12,6%. Басқа қатысу формалары (құқық қорғау, діни, волонтерлік ұйымдар, қайырымдылық т.б.) кең таралмаған және жиынтығында 27%-ды құрады.

№48 диаграмма. «Сізде соңғы 1-2 жылда төмендегі ұйымдардың немесе жобалардың жұмысына қатысу тәжірибесі бар ма?» сауалына жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

Жастардың қатысуы мейлінше аз байқалған формалар кәсіпкерлікті дамыту жобалары (3,4%) мен діни ұйымдар жұмысы (2,4%). Мемлекет тарапынан жастар кәсіпкерлігіне қолдау көрсетіліп отырғанын ескеріп, жастар арасында ақпараттық жұмысты жүргізудің сапасы мен іске асыру тиімділігіне көңіл бөлу керек.

Сонымен бірге, есейген сайын қатысу тәжірибесі жоқ жастар саны да азаяды. Осылайша, 14-18 жас тобында қатысу тәжірибесі жоқтар көрсеткіші 42,5% болса, 29-34 жас тобында - 33%. Тиісінше, волонтерлік, экологиялық қозғалыстарға қатысушылар басқа топтарға қарағанда 14-18 жастағылар арасында жиі байқалды, ал 29-34 жас тобында қатысу тәжірибесі жан-жақты.

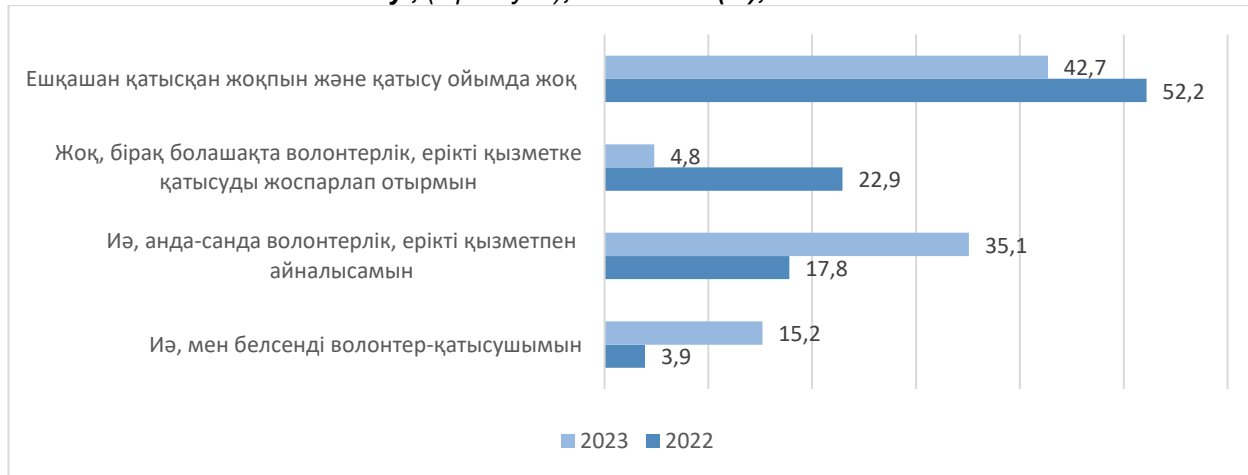
Тұру аймағына қарай қатысу тәжірибесіне қарасақ, жастар ұйымдары жұмыстары мен жобаларына жастардың барынша белсене қатысуы байқалған аймақтар – Жамбыл (35%), Қызылорда (37,6%) және Павлодар (37,1%) облыстары. Қызылорда (38,8%) мен Ұлытау (59,1%) облыстары респонденттері саяси партиялар жұмыстарына қатысқанын атады. Ал қандай болса да ұйымдар жұмысына қатысу тәжірибесі жоқтығын жиі көрсеткендер - Ақтөбе (45,7%), Шығыс Қазақстан (46%) облыстары мен Шымкент қаласы (47%) респонденттері.

Азаматтық белсенділік

2022 жыл деректерімен салыстырғанда жастар арасында волонтерлік және еріктілер қозғалыстарына қатысушылар саны тіркелді. «Сіз волонтерлікпен, ерікті қызметпен (ақшалай сыйақысыз, ерікті түрде адамдарға көмек көрсету) айналысасыз ба?» сауалына берілген жауаптардың бөлінуі №49 диаграммада көрсетілген. Белсенді волонтер-қатысушылар саны 3,9%-дан (2022 ж) 15,2% -ға дейін (2023 ж) төрт есе өсті. Волонтерлікпен кезең-кезеңмен, анда-санда

айналысатындар саны да өсті – 35,1%. Сонымен бірге ешқашан қатыспағандар мен қатысу туралы жоспарламаған респонденттер саны 52,2% - дан (2022 ж) 42,7% - ға дейін (2023 ж) 9,5%-ға қысқарды,

№49 диаграмма. «Сіз волонтерлікпен, ерікті қызметпен (ақшалай сыйақысыз, ерікті түрде адамдарға көмек көрсету) айналысасыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%), 2022-2023 жж

Сауал нәтижелері респонденттердің құндылық бағыт-бағдары туралы жауаптарымен үндесіп жатыр. Еске түсірсек, құндылықтар құрылымындағы адамдарға көмектесу ынтасы волонтерлікпен, ерікті қызметпен айналысу әлеуеті барлығын көрсетеді. Бұл арада келесі үрдістерді ескерген дұрыс:

1) жас тұрғысынан алғанда мейлінше белсенділер студенттер (ЖОО-да оқып жүрмін) қатарынан болғандығына қарамастан, мектеп оқушыларына (9-11 сыныптар) назар аудару қажет, өйткені бұл топ жастарында осындай қызметпен айналысуға дайындық пен сұраныс қалыптасқан (№19 кесте). Ең алдымен, оқушылар ниеті одан әрі оқу траекториясын жоспарлаумен және портфолие қалыптасуымен байланысты.

2) орта арнаулы, кәсіби- техникалық білімі бар респонденттер волонтерлікпен, ерікті қызметпен айналысуға көбіне мүдделі емес (№19 кесте).

№19 кесте. «Сіз волонтерлікпен, ерікті қызметпен (ақшалай сыйақысыз, ерікті түрде адамдарға көмек көрсету) айналысасыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), білім деңгейі тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Аяқталмаған орта, мектептің 9 сыныбы	Орта, мектептің 11 сыныбы	Кәсіптік-техникалық, орта арнаулы, колледж, училище	Аяқталмаған жоғары ЖОО-да оқып жүрмін	Жоғары, ЖОО бітірдім	Дипломнан кейінгі білім (магистр/кандидат, ғылым докторы, PhD доктор)
Иә, мен белсенді волонтер-қатысушымын	6,9	14,6	8,4	19,4	16,4	18,5
Иә, анда-санда волонтерлік, ерікті қызметпен айналысамын	42,9	45,1	29,8	25,6	38,9	24,3
Жоқ, бірақ болашақта волонтерлік, ерікті қызметке қатысуды жоспарлап отырмын	0,5	0	1,5	3,8	8,7	3,5

Ешқашан қатысқан жоқпын және қатысу ойымда жоқ	48,1	40,2	60,3	49,3	33,2	48,6
Жауап беруге қиналамын	1,6	0	0	1,9	2,8	5,2

Ауыл жастарымен салыстырғанда (31,3%) қала жастары волонтерлік қозғалысқа эпизодтық (сәттік) қатысуды жиі көрсетті (37,3%), сол сияқты ауыл жастары арасында волонтерлікпен айналысқысыкелмейтіндер көбірек байқалады.

Аймақтық тұрғыдан қарағанда мейлінше белсенді жас волонтерлер Павлодар (25,7%), Батыс Қазақстан (25,4%) және Шығыс Қазақстан (22,2%) облыстарында тұрып жатыр. Волонтерлік қозғалысқа жастар қатысу көрсеткіші төмен аймақтар: Абай (69,1%) мен Атырау (50%) облыстары. Бұл аймақтарда жастардың едәуір бөлігі тұратынын ескеріп, осы қызметке жастарды тарту және ақпараттандыру бойынша жұмысты қарқындырақ жүргізген дұрыс деп ойлаймыз.

Осылайша, жастар ортасында волонтерлікпен айналысуға сұраныс қана емес, тәжірибеден өткен практик да бар. Бұл дағдылар жиынтығында волонтерлік қана емес басқа салаларда да тиімді нәтиже бере алады. Сондықтан да волонтерлік жобаларды қолдау, бастамашы болу, әлеует бар және мүдделер тоғысатын салаларда (формалды емес білім беру, ғылыми қызмет, спорт т.б.) дамыту қажет.

Наразылық әлеуеті

Әлеуметтік-экономикалық саладағы мәселелер жастар арасында наразылық белсенділіктің артуына мейлінше әсер ететін себептер болып табылады (№20 кесте). Респонденттердің субъективті пікірі бойынша жастар арасында наразылық белсенділіктің артуына ықпалын тигізетін себептердің бірі – азақ-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі. 37,1% - ы бұл себепті наразылық «болу мүмкіндігінің жоғары деңгейі» деп, 25,3% -ы «болу мүмкіндігінің орташа деңгейі» деп бағалады. Сыбайлас жемқорлық (28,3%) пен коммуналдық қызмет құнының көтерілуі (34,8%) бойынша наразылық акцияларының болу мүмкіндігі орташа деңгейге ие.

Тұтастай алғанда, 2022 жыл деректерімен салыстырғанда респонденттер бағалауынша жоғарыда көрсетілген себептерден басқа себептер бойынша наразылық акцияларының болу мүмкіндігі деңгейлерінің төмендеуі байқалады. 2022 жылмен салыстырғанда сыбайлас жемқорлық салдары бойынша наразылық мүмкіндігінің жоғары деңгейі 1,9% -ға, орташа деңгейі 4,6% -ға өсті. Коммуналдық қызмет құнының көтерілуі бойынша наразылық мүмкіндігінің жоғары деңгейі 3,9% -ға, орташа деңгейі 5,6% -ға өсті. Баға қымбаттауына байланысты осындай көрсеткіштер жоғары деңгей 11,8 %-ға өссе, орташа деңгейі керісінше 4,6% -ға түсті.

№20 кесте. «Қалай ойлайсыз, төменде келтірілген себептер бойынша сіздің аймақта жаппай көпшілік қозғалыс, наразылық акциялары болуы мүмкін бе?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%), 2022-2023 жж.

Жауап нұсқалары	Болу мүмкіндігінің жоғары деңгейі		Болу мүмкіндігінің орташа деңгейі		Болу мүмкіндігі аз		Мүмкін емес		Жауап беруге қиналамын	
	2023ж.	2022ж.	2023ж.	2022ж.	2023ж.	2022ж.	2023ж.	2022ж.	2023ж.	2022ж.
Этникалық белгі бойынша құқық шектелуі	11,4	10	19,4	24,2	29,2	31,1	32	25,4	8,1	9,5
Елдегі жағдайға, билік саясатына, көңілі толмау, наразы болу	13,1	13,4	24,7	24,5	27,5	29,4	25,6	22	9,2	10,9
Еңбек дау-жанжалдары	9,5	13,1	27,3	24,1	29,3	32,7	25,8	21	8,3	9,2
Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының шектен шығар әрекеттері	14,5	13,4	17	24,5	29,4	29,4	28,2	22	11,1	10,9
Биліктің әрекетсіздігі, қала/ауыл мәселелерін шешуге ұмтылыс танытпауы	15,3	14,5	20,8	26,4	28,9	29,9	27,4	20,3	7,8	9
Сыбайлас жемқорлық	16,8	14,9	28,3	23,7	19,4	29,1	27	22,6	8,6	9,8
Әлеуметтік төлемақының төмендеуі (жәрдемақы, зейнетақы, стипендий)	11	16	20,4	26,6	28,9	28	29,7	20,4	10,2	9,2
Коммуналдық қызмет тарифінің көтерілуі	23,8	19,9	34,8	29,2	22,9	25,7	10,6	17,5	8,1	7,8
Азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі	37,1	25,3	25,3	29,9	15,7	21,2	13,1	16,1	8,9	7,6

Аймақтардағы наразылық болу әлеуетінің өзіндік ерекшеліктері бар¹⁵ (№21 кесте). Мейлінше жоғары наразылық болу әлеуеті Абай облысында байқалды. Респонденттер пікірі бойынша көрсетілген себептері болу мүмкіндігі жоғары деңгеймен аймақ жастарының наразылық білдіру әлеуетіне теріс әсер етіп отыр. Дау-жанжалды ашық қақтығыстарға жеткізетін триггер ахуалының алдын алу үшін жергілікті атқарушы, құқық қорғау органдары жағдайды бақылауда ұстауы қажет. Ұқсас ахуал Қостанай облысында, тек әлеуметтік төлемақының төмендеуінен басқа себептер бойынша көрсеткіштер шамалас.

Респонденттер пікірі бойынша Павлодар, Солтүстік Қазақстан және Шығыс Қазақстан облыстарында наразылық акцияларының болуына ықпалын тигізетін себептер сәл аздау.

¹⁵ Төменде «Болу мүмкіндігінің жоғары деңгейі» мен «Болу мүмкіндігінің орташа деңгейі» жауаптары жиынтығы бойынша бағалар көрсетілген

Ал елдің басқа аймақтары бойынша наразылық акцияларының болу мүмкіндігі біркелкі, орташа.

№21 кесте. «Қалай ойлайсыз, төменде келтірілген себептер бойынша сіздің аймақта жаппай көпшілік қозғалыс, наразылық акциялары болуы мүмкін бе?» сауалына жауаптардың бөлінуі («Болу мүмкіндігінің жоғары деңгейі» мен «Болу мүмкіндігінің орташа деңгейі» жауаптары біріктірілген) (бір жауап) пайызбен (%)

Аймақ	Азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі	Әлеуметтік төлемақының төмендеуі (жердемақы, зейнетақы, стипендия)	Биліктің ерекетсіздігі, қалай ауыл мәселелерін шешуге ұмтылыс танытпауы	Коммуналдық қызмет тарифінің көтерілуі	Еңбек дау-жанжалдары	Этникалық белгі бойынша құқық шектелуі	Сыбайлас жемқорлық	Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының шектен шығар ерекеттері	Елдегі жағдайға, билік саясатына, көңілі толмау, наразы болу
Абай	74,6	76,4	69,1	74,5	60	60	61,8	60	65,5
Ақмола	52	28	32	46,6	24	21,4	26,7	29,3	33,3
Ақтөбе	55,3	34	40,4	54,3	33	34	37,2	31,9	42,6
Алматы	61,5	35,8	39,2	57,4	35,8	30,4	33,1	33,1	39,1
Атырау	62,5	23,6	30,5	54,2	33,4	27,8	43	20,9	27,8
Батыс Қазақстан	61,2	28,4	34,3	56,7	41,8	38,8	53,7	23,8	29,8
Жамбыл	64,2	34,1	31,7	61,8	39,8	28,5	50,4	32,5	38,2
Жетісу	67,1	35,8	34,3	64,2	34,3	28,4	29,8	32,8	37,3
Қарағанды	63,7	21,8	30,9	55,5	30	30	43,6	23,7	24,6
Қостанай	79,8	35,4	59,5	72,2	51,9	46,8	65,8	46,9	49,4
Қызылорда	65,9	32,9	29,4	58,8	27	21,2	41,1	28,2	35,3
Маңғыстау	48,8	23,8	36,3	47,5	35	32,6	35,1	35,1	40,1
Павлодар	65,7	21,5	27,1	68,5	50	22,8	65,8	17,2	32,8
Солтүстік Қазақстан	72,9	25	41,7	64,6	35,4	29,1	68,7	27,1	43,8
Түркістан	61,9	32,7	32,3	60,2	34,1	27	43,8	31,4	41,2
Ұлытау	36,4	0	0	36,4	0	0	0	0	0
Шығыс Қазақстан	65,1	41,2	39,6	63,5	47,6	33,4	60,3	42,8	46
Астана қ.	60	25,4	37,4	54	35,3	34	42,7	30,6	36
Алматы қ.	61,1	28,7	36,4	56,4	36,3	31,6	45,3	32,1	36,7
Шымкент қ.	62,9	34,1	32,5	60,6	40,2	29,6	49,2	32,6	38,6

Наразылық туындауы әлеуеті мен нақты жанжалдық ахуал бағалары сәйкес болмауы, тіпті айтарлықтай бөлек болуы да мүмкін. Зерттеу көрсеткендей, жастардың жаппай наразылық дайын болуының ең жоғары көрсеткіштері екі пункт бойынша тіркелді: «азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі» - 24,1% («иә» және «неізінен, дайынмын» жауаптары жиынтығы) және «сыбайлас жемқорлық» - 16,7% . Қалған пункттер бойынша наразылық білдіруге дайын респонденттер үлесі 15% -дан асқан жоқ (№22 кесте).

2022 жыл динамикасымен қарағанда азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі мәселесі өзектілігін сақтап тұр. Бұл үрдіс данама түрде жастардың өз өмір сапасы мен деңгейіне қанағаттанбаушылығымен байланысты, бұл жағдайда бағаның өсуі олардың қандай болса да азық пен дәрі түрлерін алу қабілетіне ықпал ететіні сөзсіз.

Сонымен бірге, осы тұрғыдағы сауалдарға респонденттер әдетте әлеуметті құпталатын жауап беруге тырысады, өйткені теріс жауап берген жағдайда өздерін «наразылық білдірушілер» тобына жатқызады деп қауіптенеді.

№22 кесте. «Егер сіздің аймақта орын алған жағдайда төмендегі келтірілген себептер бойынша Сіз жеке өзіңіз жаппай қарсылық қозғалысына қатысуға дайынсыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап) пайызбен (%), 2022-2023 жж.

Жауап нұсқалары	Иә		Негізінен, дайынмын		Негізінен, жоқ		Жоқ		Жауап беруге қиналамын	
	2023 ж.	2022ж.	2023 ж.	2022 ж.	2023 ж.	2022 ж.	2023 ж.	2022 ж.	2023ж.	2022 ж.
Азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі	7	10,6	17,1	15,3	12,1	17,2	42,8	53,6	21,1	3,3
Биліктің әрекетсіздігі, қала/ауыл мәселелерін шешуге ұмтылыс танытпауы	5,4	5	8	11,5	20,8	22,5	45	56,5	21	4,6
Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының шектен шығар әрекеттері	3,8	5,2	8,6	11	21,7	19,8	44,1	58,5	21,9	5,5
Сыбайлас жемқорлық	3,6	6	13,1	10,3	18,3	21,2	44,1	57,8	21	4,8
Этникалық белгі бойынша құқық шектелуі	2,8	4,6	9,1	11,8	22,9	20,5	43,5	58	21,8	5,1
Еңбек жанжалдары	2,7	5,6	8,7	10,4	23,7	21,4	43,6	58,6	21,5	4,1
Әлеуметтік төлемақының төмендеуі (жәрдемақы, зейнетақы, стипендий)	2,1	5,5	10,1	11,6	23,9	20	41,6	58,5	22,4	4,6
Коммуналдық қызмет тарифінің көтерілуі	1,6	8,1	11,2	13,1	18,4	19,4	46,8	55,8	22,1	3,7
Елдегі жағдайға, билік саясатына, көңілі толмау, наразы болу	5	5	8,5	10,6	22,9	20,3	41,3	58,4	22,4	5,8

Аймақтық тұрғыдан респонденттер жауабы №23 кестеде берілді. Көрсетілген себеп тер бойынша Қостанай, Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан және Қарағанды облыстарында жастардың жаппай наразылық акцияларына қосылуға дайындығына және наразылықтың жоғары әлеуетіне назар аударған дұрыс.

Азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі Қостанай (59,9%) Солтүстік Қазақстан (37,5%), және Қарағанды (40%) облыстарында жастар наразылығына себеп болуы ықтимал.

Қостанай (29,2%), Павлодар (35,7%), және Батыс Қазақстан (28,4%) облыстарында сыбайлас жемқорлық жастар толқуына әкелуі мүмкін.

Қостанай (25,4%), Жетісу(19,4%), Солтүстік Қазақстан (16,7%), Абай (16,4%), Шығыс Қазақстан (15,8%) және Қарағанды (15,4%) облыстарының жастары этникалық белгілері бойынша құқықтарға нұқсан келген жағдайда наразылыққа дайын екендіктерін білдірді.

№23 кесте. «Егер сіздің аймақта орын алған жағдайда төмендегі келтірілген себептер бойынша Сіз жеке өзіңіз жаппай қарсылық қозғалысына қатысуға дайынсыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі, («иә» және «неізінен,дайынмын» жауаптары жиынтығы) (бір жауап) пайызбен (%)

Аймақ	Азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының көтерілуі	Әлеуметтік төлемақының төмендеуі (жердемақы, зейнетақы, стипендия)	Биліктің әрекетсіздігі, қала/ауыл мәселелерін шешуге ұмтылыс	Коммуналдық қызмет тарифінің көтерілуі	Еңбек дау-жанжалдары	Этникалық белгі бойынша құқық шектелуі	Сыбайлас жемқорлық	Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының шектен шығар әрекеттері	Елдегі жағдайға, билік саясатына, көңілі толмау, наразы болу
Абай	0	3,6	0	1,8	0	16,4	0	3,6	5,4
Ақмола	14,7	8	5,4	8	2,7	9,3	6,6	10,7	13,4
Ақтөбе	17	7,5	6,4	9,6	6,4	7,5	9,6	12,8	17
Алматы	21,6	8,1	4,1	9,5	6,1	13,6	8,8	8,8	13,5
Атырау	26,4	8,4	8,3	12,5	8,3	4,2	25	11,1	9,8
Батыс Қазақстан	29,9	1,5	6	14,9	10,4	9	28,4	4,5	6
Жамбыл	18,7	13,8	17,1	15,5	11,4	13	14,7	12,2	15,4
Жетісу	25,4	9	4,5	10,4	9	19,4	11,9	12	17,9
Қарағанды	40	17,2	20	13,6	19,1	15,4	24,6	16,3	15,4
Қостанай	59,5	27,8	35,5	19	26,6	25,4	29,2	22,8	17,8
Қызылорда	9,4	10,6	10,6	9,5	7,1	5,9	8,3	8,2	8,3
Маңғыстау	16,3	11,3	10,1	8,8	10	5,1	10	17,5	16,3
Павлодар	34,3	4,3	11,4	21,4	11,4	5,7	35,7	2,9	1,4
Солтүстік Қазақстан	37,5	23	22,9	12,5	8,4	16,7	25	14,6	8,4
Түркістан	13,7	11,9	14,2	11,5	9,3	8,9	11,5	10,6	11,9
Ұлытау	0	4,5	4,5	0	0	0	4,5	4,5	4,5
Шығыс Қазақстан	25,4	17,5	20,6	23,8	15,8	15,8	19	17,4	19
Астана қ.	33,4	14,7	15,4	12	17,4	12,7	22,6	16	16
Алматы қ.	29,9	15,4	17,1	15,5	16,2	13,7	21,4	16,3	16,7
Шымкент қ.	17,4	12,9	15,9	14,4	10,6	12,8	13,6	11,4	14,4

Жастардың жаппай наразылық шараларына қатысуға дайындығын, наразылық топтарының мүмкін триггерлерін анықтаумен бірге наразылықты білдіру амалдарын қарау да зерттеудің маңызды міндеті болды. Бұл арада жастарға рұқсат етілуі мен тиімділігі тұрғысынан түрлі амалдарды қарап көру ұсынылды.

Ең тиімсіз және болмайтын амалдармен наразылық білдіру бойынша респонденттердің жауабы сәйкес болды. Олар: «рұқсат етілмеген наразылық акцияларына, шерулерге, пикет пен митингілерге қатысу» және «тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу».

Жастар пікірі бойынша мейлінше тиімді амалдар - ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу (36,1%), үндеу мен петиция жазу (35%). Бұл амалдар сонымен бірге рұқсат етілген наразылық білдіру шаралары (№24 кесте).

№24 кесте. «Елдегі, қала/ауылдағы жағдайға қатысты наразылығын адамдар «р түрлі жолмен білдіріп жатады. Сіз қалай ойлайсыз, төмендегі амалдардың қайсысы тиімді, ал қайсысы тиімсіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%)

Жауап нұсқасы	Тиімділігі			Мүмкіндігі		
	Тиімді	Тиімсіз	ЖҚ	Мүмкін	Мүмкін емес	ЖҚ
Ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	36,1	45,9	18,1	53,1	30,4	16,6
Үндеу мен петиция жазу	35	47,3	17,7	54,5	11,6	33,9
Наразылықты әлеуметтік желілер арқылы білдіру	33,2	48,6	18,3	49,8	16,5	33,7
Ресми билік органдарына хабарласу	33,2	48,5	18,3	49,9	17,4	32,7
Рұқсат етілген наразылық акцияларына, шерулерге, пикет пен митингілерге қатысу	15,9	64,8	19,4	11,6	26,9	32,2
Рұқсат етілмеген наразылық акцияларына, шерулерге, пикет пен митингілерге қатысу	12,4	70	17,7	33,9	58,2	32,2
Тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	8,9	69,1	22,1	15,6	50,9	33,6

Наразылық білдірудің қандай болса да амалының мүмкіндігін (рұқсат етілуін) бағалау жекелеген аймақтарда рұқсат етілмеген амал-тәсілдердің мүмкін екендігін көрсеткен жастардың үлесі айтарықтай жоғары. Тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу мүмкін екенін Ақтөбе облысында жастардың 26,6%-ы, Маңғыстау облысында 27,3% -ы, Абай облысында 27,3% - ы көрсетті.

Ал рұқсат етілмеген наразылық акцияларына, шерулерге, пикет пен митингілерге қатысу мүмкіндігі барын Ақмола (17,3%), Маңғыстау (15%), Ақтөбе (13,8%) облысы жастары білдірді.

Жастар құқығының сақталуы

Дискриминация мәселелері, құқықтың сақталмауы өте елеулі, әсіресе жастар ортасында. Елдің мәдени әралуандығы да өз әсерін тигізіп жатады. Осындай жағдайда инклюзивті мәдениетті қалыптастырудың маңызы ерекше. Ол теңдік,

толеранттылық, ашықтыққа, жеке тұлғаның қандай болса да этникалық, діни, әлеуметтік, тілдік топқа жатуына қарамастан қоғам мүшелерінің бір-біріне төзімді болуына негізделген және азаматтардың бейбіт өмір сүруі мен мемлекет тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Бұл бағыттағы маңызды мәселенің бірі – кемсітушіліктің (дискриминация), жастар құқы бұзылуының көрінісі. Зерттеу нәтижелеріне сай жастардың басым көпшілігі қандай белгідегі болса да кемсітушілікті сезінбейді (71,8%).

№50 диаграмма. «Сізде өзіңіздің құқыңыз бұзылған жағдайлар болды ма? Сіз кемсітушілікпен кездестіңіз бе?» сауалына жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Дискриминацияға ұшырағандардың 6,3% - ы себеп ретінде білім деңгейін көрсетті. Сауалға қатысқан жастардың 5,2% - ы қазақ тілін білмеуіне байланысты кемсітушілік көрсе, респонденттердің 5% - ы гендерлік сипатына қарай кемсітушілікті сезінген (№50 диаграмма).

Дискриминация мәселесі орыс этносы жастары үшін өзекті болып тұр. Олардың 9,8% - ы қазақ тілін білмеуіне байланысты, 6,8% - ы гендерлік сипатына байланысты кемсітушілік болғанын көрсетті (№25 кесте). Өзге этностарға қарағанда кемсітушілік пен құқық бұзушылықты жоққа шығарғандар үлесі де дәл осы орыс жастарында кем- 61,7%, қазақтарда бұл көрсеткіш 73,9% болса, өзге этнос өкілдерінде 79,7%. Білім деңгейіне байланысты кемсітушілікті орта білімді (11 сынып) жастар – 15,9%, сол сияқты орта арнаулы білімі барлар (15,9%) және кәсіптік-техникалық білімі бар жастар (13,7%) жиірек көрсетті.

№25 кесте. «Сізде өзіңіздің құқыңыз бұзылған жағдайлар болды ма? Сіз кемсітушілікпен кездестіңіз бе?» сауалына жауаптардың бөлінуі (үш жауаптан көп емес), этникалық белгісі тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұқсалары	Қазақтар	Орыстар	Өзгелер
Менің этникалық тегіме байланысты	0,8	0	0
Қазақ тілін білмеуіме байланысты	4,1	9,8	2,4
Орыс тілін білмеуіме байланысты	3,3	4,3	0
Гендерлік сипатыма қатысты	4,6	6,8	3,3
Ауылдан келгеніме байланысты	2,8	1,4	4,7
Жасыма байланысты	5,7	2,3	0
Сексуалдық бағдарға қатысты (ЛГБТ+)	0	0	2,4
Ментальдық және дене қабілетінің шектеулігіне байланысты	0,4	0,7	0
Білім деңгейіне байланысты	7,6	3,2	4,7
Кемсітушілік пен құқық бұзушылық болған жоқ	73,9	61,7	79,7
Жауап беруге қиналамын	4,1	18,8	7,5

Қауіпсіздік мәселелері

Қауіпсіздік – тұлғаның қалыпты дамуын қамтамасыз ететін құбылыс. Қауіпсіздіктің қажеттілігі адам сұраныстары ішінде базалық болып табылады, оны жартылай қанағаттырмайынша, тұлғаның үйлесімді дамуы, өз-өзін іске асыруға жетуі мүмкін емес.

Зерттеу нәтижелері сауалға қатысқан жастардың басым бөлігі (87,6%) өздерінің жеке қауіпсіздіктеріне сенімді деп тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Өрбір оныншы жас қазақстандық (12,5%) өз қауіпсіздіктеріне алаңдаушылық білдірді. Өз қауіпсіздігіне сенімсіз қала мен ауыл жастары саны бірдей (тиісінше 12,3% және 12,9%). Өз қауіпсіздігіне сенімсіз жастар арасында кіші жас тобы (14-18 жас) бөлінеді (21,4%), ерлер жиірек кездеседі (11,3% әйелдер көрсеткішіне қарсы 13,7%), қазақтар - 14,8%. Аймақтық тұрғыдан өз қауіпсіздік деңгейлерін Ақмола (17,3%), Түркістан (18,6%) және Шығыс Қазақстан облыстарының (17,5%) жас тұрғындары оң бағалап отырған жоқ.

Зерттеу нәтижелері бойынша «Сіз өзіңізді төмендегі жағдаяттардан қаншалықты қорғалғанмын деп сезінесіз?» деген сұраққа жауап берген жас азаматтардың көпшілігі өздерін түрлі жағдаяттардан қорғалғанмын деп сезінетіндіктерін көрсетті. Сұралған жастардың 82,9% - ы өздерін қылмыстан қорғалғанмын деп сезінеді, жұмыстан айырылу қаупінен қорғалғанмын деп санайтындар саны сәл төмен – 77,1%. Тиісінше, респонденттер арасында қылмыстан түрлі деңгейде қорғалмағанмын деп сезінетіндер – 13,5%, жұмыстан айырылудан қорғалмағандар – 18,6% (№51 диаграмма). Абай (32%), Қостанай (33%) Солтүстік Қазақстан (27,1%) облыстарының жас тұрғындары жұмыстан айырылу қаупі туралы жиірек айтты.

№51 диаграмма. «Сіз өзіңізді төмендегі жағдаяттардан қаншалықты қорғалғанмын деп сезінесіз?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бір жауап), пайызбен (%)

Жастардың 17,9% - ы *сот әділетсіздігінен* қауіптенеді. Кейбір аймақтарда осы пункт бойынша алаңдау жалпыреспубликалық көрсеткіштен жоғары: Қостанай облысында (27,8%), Маңғыстау облысында (27,5%).

Қаңтар оқиғалары жастар санасы мен көңіл-күйлеріне әлі де әсер етуде. Қауіптену, алаңдаушылық бойынша үшінші орында *террорлық акт қатері* тұр. Бұл әсіресе, Қостанай (32,9%), Маңғыстау (25%) облыстары жастарын алаңдатуда.

Құқық қорғау органдарының озбырлығынан қорғалмағандық сезімі Абай (25,4%), Қостанай (26,6%) облысы жастары арасында жиі.

Шенеуніктердің озбырлығы Маңғыстау (25%) және Жетісу (25,3%) облысының жас тұрғындарын көбірек алаңдатады..

Цифрлық қоғам мен технология, оның ішінде әлеуметтік желілерде жеке деректердің, шығып кетуі қатерін өзекті етеді қауіпсіздікке ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері бұл фактор жастарда онша алаңдаушылық туғызбайды деп қорытынды жасауға мүмкіндік беріп отыр. Көрсеткіш – 81,3,% («Қорғалғанмын», «Негізінен қорғалғанмын» жауаптарының жиынтығы).

7. МЕМЛЕКЕТТІК ЖАСТАР САЯСАТЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Мемлекеттік жастар саясатының тиімділігі мәселелері

Қазақстандаға жастар саясатының мақсаты жастардың рухани, мәдени, кәсіби және физикалық дамуы, білім алуы үшін, қолайлы жағдай жасау, олардың табысты әлеуметтенуі мен шешімдер қабылдауға қатысуын қамтамасыз ету, жастар әлеуетін ел дамуына бағыттау¹⁶.

Мемлекеттік жастар саясатының тиімділігінің негізгі индикаторы – оның іске асырылуының тиімділік деңгейін жастардың бағалауы.

Зерттеу нәтижелері бойынша жастардың басым бөлігі мемлекеттік жастар саясатының іске асырылу тиімділігін жоғары бағалайды, жиынтығында 68,7% - ы тиімділік жоғары деп көрсетті. Ал жиынтығында 15,7% жас респонденттер түрлі деңгейде іске асырылуға тиімсіз деп баға берсе, тағы 10,9% - ы бұл бағыттағы шаралардан хабарсыз екенін жеткізді.

Мемлекеттік жастар саясатының іске асыру тиімділігін бағалау соңғы 3 жыл 2021-2023 жылдар динамикасында оң динамикаға ие (№52 диаграмма). Нақтысында, МЖС-ға оң баға берген респонденттер саны 2021 жылдағы 17,4% -дан 2023 жылғы 30,1% - ға дейін, яғни екі есеге өсті. Ал қанағаттанбаушылықтың төменгі деңгейін көрсеткендер тек 2023 жылғы сәл 2,6% - ға өсіммен өз көрсеткіштерін сақтап қалды. Жастар саясаты туралы білмейтін, естімеген жастар үлесі 7,8% - ға қысқарды: 2021 жылғы 18,8% - дан 2023 жылы 10,9% - ға дейін.

№52 диаграмма. «Сіздің пікіріңізше, елімізде мемлекеттік жастар саясатын (жастарды қолдау мен дамыту) іске асыру тиімді жүргізілуде ме?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап) пайызбен (%)

Респонденттер жауаптарын жастарына қарай жіктеу жастар саясатының тиімділігін 19-23 жас тобы (73,7%) мен 29-34 жас тобы (78,9%) жиі атағанын көрсетті. Ал тиімсіз деген бағаны 14-18 жас тобы (23,6%) мен 24-28 жас тобы (24,5%) көбірек

¹⁶ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285>

берді. Хабардар болу деңгейі жа есеюімен бірге төмендеу үрдісін көрсетті. Тек 29-34 жас тобында бөлек жағдай, олардың 14,8%- ы ақпарат жоқтығын білдірді. Бұл мүмкін жастардың жасын 34 –ке дейін ұлғайту туралы Заңның қабылдану мерзіміне (2022 ж, желтоқсан) байланысты болар.

Ауыл жастарының МЖС-ны іске асыруды қалалықтармен (14,2%) салыстырғанда тиімсіз деп жиі көрсеткені назар аударады (18,2%). Сол сияқты ауыл жастарында хабарлану деңгейі де төмендеу (қала жастарының 10,6% - ына қарсы 11,4%).

Аймақтар тұрғысынан Ақмола, Маңғыстау облыстарында тиімділікке берілген теріс бағамен бірге хабарлану деңгейінің төмендігі де назар аударатын белгі (№26 кесте), Сол сияқты жиынтығында МЖС тиімділігінің төмен деңгейі Солтүстік Қазақстан облысында да байқалды.

Батыс Қазақстан, Қызылорда және Ұлытау облысының жастары МЖС-ға жоғары және ортадан жоғары баға қойды.

№26 кесте. «Сіздің пікіріңізше, елімізде мемлекеттік жастар саясатын (жастарды қолдау мен дамыту) іске асыру тиімді жүргізілуде ме?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), аймақтар тұрғысынан, пайызбен (%)

Аймақ	тиімді	Негізінен тиімсіз	Негізінен тиімсіз	Тиімсіз	МЖС туралы білмеймін естіген жоқпын
Абай	30,9	45,5	3,6	16,4	3,6
Ақмола	16	38,7	5,3	20	20
Ақтөбе	24,5	38,3	8,5	12,8	14,9
Алматы	27	34,5	8,1	12,8	16,9
Атырау	33,3	36,1	2,8	12,5	11,1
Батыс Қазақстан	35,8	44,8	3	4,5	6
Жамбыл	33,3	43,1	1,6	7,3	7,3
Жетісу	25,4	38,8	9	11,9	14,9
Қарағанды	34,5	39,1	5,5	7,3	10,9
Қостанай	39,2	20,3	12,7	10,1	15,2
Қызылорда	29,4	50,6	3,5	10,6	4,7
Маңғыстау	18,8	33,8	7,5	16,3	17,5
Павлодар	35,7	41,4	5,7	0	4,3
Солтүстік Қазақстан	43,8	22,9	14,6	8,3	4,2
Түркістан	27,9	41,2	3,1	12,8	9,3
Ұлытау	13,6	77,3	4,5	0	4,5
Шығыс Қазақстан	31,7	39,7	1,6	6,3	7,9
Астана қ.	32	32,7	7,3	10	13,3
Алматы қ.	29,9	38	5,6	9	11,1
Шымкент қ.	33,3	40,9	2,3	6,8	8,3

Сонымен бірге МЖС тиімділігін бағалау мен жұмыспен қамтылу типі арасында жіктелім байқалады. Жастар саясатын негізінен оң бағалап отырғандар – жұмыспен толық қамтылғандар (жиынтығында 83,7%). Бұл жұмыспен толық қамтылу жастарға тұрақты табыс пен өмір сүрудің жақсы жағдайын, даму перспективасын бере алатындығымен түсіндіріледі. Ал жұмыспен жартылай қамтылғандар (жиынтығында 48,8%), денсаулық жағдайына байланысты жұмыс

істемейтіндер (жиынтығында 43,8%), жұмыссыздар (жиынтығында 39%), әсіресе НЕЕТ санатындағы жастар (жиынтығында 26,9%) тиімділікке оң баға беруге бейім емес. Осы санаттағы жастар оқуда, жұмысқа орналасуда немесе қолдау алуда кедергілерге ұшырасатын болар, тиісінше бұл кедергілер олардың жастарға бағытталған мемлекеттік саясатты қабылдауына әсер ететіні сөзсіз. Түрлі жастар тобын, әсіресе ерекше қажеттілігі бар жастарды еңбек нарығына тартуды жалғастыру керек. Бұл өз кезегінде олардың өмір сапасын арттырады және мемлекеттік бюджетке түсетін салмақты жеңілдетер еді.

МЖС тиімділігін нақты бағалау үшін респонденттерге «Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыруда ең алдымен неге назар аудару қажет?» сауалы қойылған болатын. Алынған деректер 2021-2023 жылдары басымдықтары өзгермегенін көрсетті.. Бұл, ең алдымен, жұмысқа орналасу (26,6%) мен жас отбасыларды баспанамен қамтамасыз ету (28,1%) (№53 диаграмма). Сонымен бірге жастардың 15,1% ы ешқандай қолдауды күтіп отырған жоқ. Сол сияқты 2021-2023 жылдар аралығында жоғары білім алудың қолжетімділігі мен сапасының артуына жастар сұранысының төмендегені байқалады.

№53 диаграмма. «Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыруда ең алдымен неге назар аудару қажет?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%), 2021-2023 жж.

Респондент жауаптарын жас топтарына қарай жіктеу барлық төрт жас тобында да баспана мен жұмысқа орналасу ең өткір мәселе екенін көрсетті. Сонымен бірге 29-34 жастағыларда бұл мәселелердің өзектілік деңгейі жоғарылау және жастар саясатын іске асыру шеңберінде қолдау күтіп отырғандар да осы жас тобында көптеу. Ал 14-18 жас тобындағыларда осындай күту барынша төмен, 24,8% - ы қандай болса да мемлекеттік қолдауды күтіп отырған жоқ.

Алынған деректер қала мен ауыл жастары арасында сұраныс пен қабылдауға қатысты кейбір айырмашылықтар барлығын көрсетті. Қала жастары үшін жас отбасыларды баспанамен қамтамасыз ету (29,1%, ауыл жастарында – 26,4%) мен жоғары білім алудың қолжетімділігі мен сапасының артуы (12,7%, ауыл жастарында – 10,0%). Бұл қала аудандарындағы қолжетімді сапалы баспана алу қиындығына байланысты болар, әдетте қалада тұрғын үй бағасы жоғары. Ал ауыл жастары үшін жұмысқа орналасу (28,4%, қала жастарында – 25,4%), жалақы,

стипендия, жеңілдіктердің артуы (13,7%, қала жастарында – 10,6%), маңыздырақ. Бұл ауылдық жерлердегі жұмысқа орналасу мүмкіндіктерінің шектеулігімен байланысты болар, ауылдық жерде жұмыс негізінен ауыл шаруашылығына қатысты болып келеді, басқа салаларға сұраныс төмен. Сонымен бірге ауылдық жерлердегі экономикалық даму шектеулігі мен табыстың төмен деңгейі де әсер етеді.

Аймақтар бойынша жауаптарды жіктеудегі ерекшеліктер №27 кестеде көрсетілген. Тұрғын үй мәселесі мейлінше өткір аймақтар - Қостанай (41,8%), Павлодар (44,3%), Солтүстік Қазақстан (45,8%) облыстары. Абай (58,2%), Жетісу (32,8%) и Павлодар (32,9%) облысы жастарын жұмысқа орналасу көбірек алаңдатады. Мемлекеттік саясатты іске асырудан қандай болса да қолдау күтпейтін жастар Ақмола (29,3%), Атырау (25%) және Маңғыстау (23,8%) облыстарында басымдау. % барынша өзекті.

№27 кесте.. «Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыруда ең алдымен неге назар аудару қажет?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), облыстар бойынша, пайызбен (%)

Аймақ	Жас отбасыларды тұрғын үймен қамтамасыз ету	Жұмысқа орналастыру	Қол жетімді медициналық қызметтер	Жоғары білімнің қолжетімділігі мен сапасын арттыру	Шөкіртақыларды, жалақыларды, жеңілдіктерді арттыру	Мен ешқандай қолдау күтпеймін
Абай	5,5	58,2	10,9	0	5,5	20
Ақмола	14,7	20	8	12	16	29,3
Ақтөбе	17	30,9	7,4	9,6	17	17
Алматы	20,9	27,7	10,8	6,1	20,9	13,5
Атырау	22,2	27,8	9,7	9,7	5,6	25
Батыс Қазақстан	32,8	28,4	14,9	4,5	6	13,4
Жамбыл	34,1	25,2	3,3	15,4	9,8	12,2
Жетісу	14,9	32,8	13,4	9	23,9	6
Қарағанды	34,5	23,6	6,4	18,2	6,4	10,9
Қостанай	41,8	25,3	13,9	3,8	7,6	7,6
Қызылорда	27,1	20	1,2	30,6	5,9	15,3
Маңғыстау	17,5	25	5	8,8	18,8	23,8
Павлодар	44,3	32,9	8,6	0	0	14,3
Солтүстік Қазақстан	45,8	20,8	6,3	4,2	6,3	16,7
Түркістан	27,4	23	3,1	17,3	10,2	19
Ұлытау	0	9,1	0	77,3	4,5	9,1
Шығыс Қазақстан	36,5	31,7	1,6	3,2	15,9	11,1
Астана қ	30	26	6,7	7,3	14	15,3
Алматы қ	31,2	26,1	5,1	11,1	13,7	12,4
Шымкент қ	35,6	24,2	3,8	14,4	10,6	11,4

Сонымен бірге жас отбасыларды баспанамен қамтамасыз ету қажеттілігін жұмыспен толық қамтылған респонденттер жиі айтты (34,4%). Бұл осы жастар тобы үшін отбасын құру, тұрақтылық пен еркіндікке ұмтылу тұрғысынан тұрғын үй мәселесінің маңыздылығына дәлел. Жұмыспен толық қамтылмаған жастар үшін жұмысқа орналасу мәселесі (23,2%) маңызды. Бұл осы топтағы жастардың

жұмыспен толық қамтылудағы қиындықтармен байланысты болар. Олар үшін өздерін тұрақты, лайықты жұмыспен қамтамасыз ету қажет. Жұмысқа орналасу сол сияқты жұмыссыздар (жұмыс іздемейтін) (42,3%) мен студенттер (32,6%) үшін өзекті. Бұл жұмысты белсенді түрде іздемейтін жұмыссыздар жұмысқа орналасу қажеттілігін сезіне бастағанын, ал студенттердің өз болашақтарын, еңбек мансаптарын ойлай бастағанын білдіруі мүмкін. Ерекше қажеттілігі бар жастар үшін жалақы, стипендия, жеңілдіктердің артуы, сол сияқты жоғары білім алудың қолжетімділігі мен сапасының артуы (әр нұсқада 28,1%-дан) маңызды саналады. Яғни, осы топ жастарын тең мүмкіндіктермен қамтамасыз ету, оқу мен еңбек нарығында кездесетін кедергілерді алу осы санат жастары үшін әлі өзекті күйінде. Ал жұмыс іздеп жүрген жұмыссыздар мен мектеп оқушылары жастар саясатын іске асыру шеңберінде қандай болса да қолдау күтіп отырған жоқ.

Жастар бағдарламалары мен жобаларға тартылу

Мемлекеттік жастар саясатын іске асыру – кешенді процесс, түрлі арнайы бағдарламалар мен жобалар осы үрдістің компоненттерінің бірі болып табылады. Арнайы бағдарламалар мен жобалар туралы жастар қаншалықты хабардар?

Жастарға арналған бағдарламалар мен жобаларға жастардың орташа алғанда 8% -ды құрап отыр, 5,2% бен 12,7% аралығында («білемін, қатыстым, іріктеу конкурсынан өттім», («білемін, қатыстым, іріктеу конкурсынан өте алмады» жауаптарының жиынтығы). Бұл жастардың бағдарламалар, жобалар туралы хабардар болса да, оған тиісті қызығушылық білдірмегенін немесе оларға қатысу мүмкіндіктерін таба алмағанын білдіреді. Бұл түрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, оның ішінде ақпараттың шектеулі болуы, пайдалылығын түсінбеу немесе жастарда ынталылықтың болмауы себептер бар.

Респонденттердің үштен бірі (30%-дан жоғары) бұл бағдарлама, жобалардың барлығын білмейтіндіктерін айтты. Бұл шараларға жастардың барынша кеңінен қатысуы мен қатысу мүмкіндіктері туралы ақпараттанудың жоғары болуына қол жеткізу мақсатында ақпараттандыру мен насихаттау механизмдерін жетілдіру қажеттігін білдіреді.

Жалпы алғанда, жастардың арнайы мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларға қатысу деңгейін арттыру үшін жастарды хабардар ету, ақпараттың барынша ашық, қолжетімді болуын қамтамасыз ету, қатысуға ынталандыру жағдайларын жасау жұмыстарын жалғастыру қажет. Сол сияқты бұл жоба, бағдарламаларға жастардың белсенді қатысуын қамтамасыз ететін тиісті стратегия мен шаралар кешенін дайындау үшін қатысудың төмен деңгейі себептеріне талдау жасалып, баға берілуі керек.

Танымалдылық рейтингінде соңғы орындарда орналасқандар: «Zhas Project» жастар корпусын дамыту жобасы (36,9% -ы ештеңе білмейді), Президенттік жастар кадр резерві (36,3% -ы ештеңе білмейді) және «Серпін-2050» (35,1% -ы ештеңе білмейді). Хабардар болудың жоғары деңгейі¹⁷ «Жастар тәжірибесі» (67,9%), «Дипломмен – ауылға» (68,3%) және арендалық баспана (69,2%) бағдарламалары бойынша белгіленді.

Тұтастай алғанда жастарды қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалар туралы ақпараттанудың ортадан жоғары деңгейінде жастардың өзінің бұл

¹⁷ «Бірдеңе естідім», «жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын», «білемін, қатыстым, өттім», «білемін, қатыстым, өткен жоқпын» жауаптарының жиынтығы.

шараларға қатысу деңгейінің төмен күйде қалуы алаңдаушылық тудырады. Осылайша, бұл бағдарламаларда ұсынылатын шарт-жағдайлар жастар арасында тартымсыз болып тұр (№54 диаграмма).

№54 диаграмма. «Жастарды қолдауға қатысты қандай мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды Сіз естідіңіз, білесіз немесе қатысушысы болдыңыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (әр жолға бір жауап), пайызбен (%)

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, жас ерекшеліктеріне қарай жастардың түрлі бағдарламаларға қатысуы мен хабардар болу көрсеткіштеріне байланысты келесі қорытындылар жасауға болады:

1. «Нұрлы жер» бағдарламасы бойынша танымалдылықтың ең төмен деңгейі – 14-18 жас тобында- 52,7%, ең жоғары деңгей – 29-34 жас тобы жастарында- 77,9%. Бағдарламаға қатысу 29-34 жас тобына көбірек тән.

2. «Жастар практикасы» бағдарламасы: танымалдылықтың ең төменгі жиынтық көрсеткіші 14-18 жас тобында, ол - 51,6%. Ал ең төменгі көрсеткіші 29-34 жас тобында, ол – 75,1%. Бағдарламаға 24-28 жас тобы өкілдері жиі қатысады.

3. «Дипломмен – ауылға» бағдарламасы: танымалдылық деңгейі 19-23 жас тобы бойынша жоғары – 72,2%, 29-34 жас тобында да жоғары көрсеткіш 77,1%. 14-18 жастағы жасөспірімдерде бұл бағдарлама туралы хабардар болу деңгейі төмен (танымалдылық көрсеткіші – 53,6%). Бағдарламаға жиі қатысушы жастар -19-23 жас тобы.

4. «Серпін» «Zhas Project» және Жастар кадр резерві бағдарламаларында да жалпы ортақ танымалдылық үрдіс бар, барынша жоғары хабардар жастар 29-34 жас тобында. Екінші жағынан, бұл бағдарламалар туралы аз хабардар жастар 14-18 жас тобында. Дегенмен бұл бағдарламалардың 14-18 жастағылар арасында әзірге төмен танымалдылығына қарамастан, болашақта бұлар осы жас тобы үшін елеуетті бенефициар ретінде пайдалы бола алады. Сондықтан да бұл бағдарламалар ұсынатын тиісті ресурстар мен мүмкіндіктерге қол жеткіз алуы үшін осы бағдарламалар туралы ақпараттың жастар арасында, соның ішінде 14-18 жастағы жасөспірімдер арасында таралуы бойынша қосымша шаралар алған маңызды.

Жалпы алғанда жаспен бірге бағдарлама туралы ақпараттану деңгейі де, оларға қатысу мүмкіндігі де өсіп отырады. 29-34 жас тобы жастары әдетте хабардар болудың жоғары деңгейін көрсетеді және осы бағдарламаларға жиі қатысады. Дегенмен түрлі бағдарламаларда белсенділік пен қызығушылық танытатын белгілі бір жас топтары бар.

Аймақтық тұрғыдан алғанда «Жастар практикасы» бағдарламасының танымалдылығы Батыс Қазақстан (жиынтығында 85,1%), Павлодар (84,3%), Солтүстік Қазақстан (83,4%) облыстарында жоғары. Тиісінше, Шығыс Қазақстан (50,9%) мен Ақмола (50,6%) облыстарында көрсеткіш төмен.

«Нұрлы жер» бағдарламасының Батыс Қазақстан (86,6%), Павлодар (85,7%) облыстарында танымалдылық көрсеткіштері жоғары, ал мейлінше төмен көрсеткіштер Шығыс Қазақстан (57,1%) мен Ақмола (53,4%) облыстарында.

«Дипломмен – ауылға» бағдарламасы Батыс Қазақстан (86,6%), Павлодар (85,7%), облыстарында жоғары көрсеткішке ие, мейлінше төмен көрсеткіштер Маңғыстау (55,1%) мен Ақмола (53,3%) облыстарында байқалды.

«Жастар кадр резерві» бағдарламасының танымалдылығы. Солтүстік Қазақстан (87,5%), Павлодар (87,1%) облыстарында жоғары. Мейлінше төмен көрсеткіштер Ұлытау (50%) , Ақтөбе (50,9%) мен Ақмола (46,8%) облыстарында байқалды.

«Zhas Project» бағдарламасының танымалдылығы. Солтүстік Қазақстан (85,4%), Павлодар (85,7%), облыстарында жоғары. Мейлінше төмен көрсеткіштер Шығыс Қазақстан (50,8%), Ақтөбе (47,9%) , Маңғыстау (51,4%) облыстарында байқалды.

Осылайша, түрлі бағдарламалардың Қазақстанның түрлі аймақтарындағы танымалдылық деңгейінде айтарлықтай өзгешеліктер болуы мүмкін. Бұл ақпараттың таралуы, аймақтық ұйымдар белсенділігі, басқа да әлеуметтік-мәдени ерекшеліктер сияқты факторлармен негізделеді.

№28 кесте. «Жастарды қолдауға қатысты қандай мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды Сіз естідіңіз, білесіз немесе қатысушысы болдыңыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (әр жолға бір жауап), пайызбен (%)

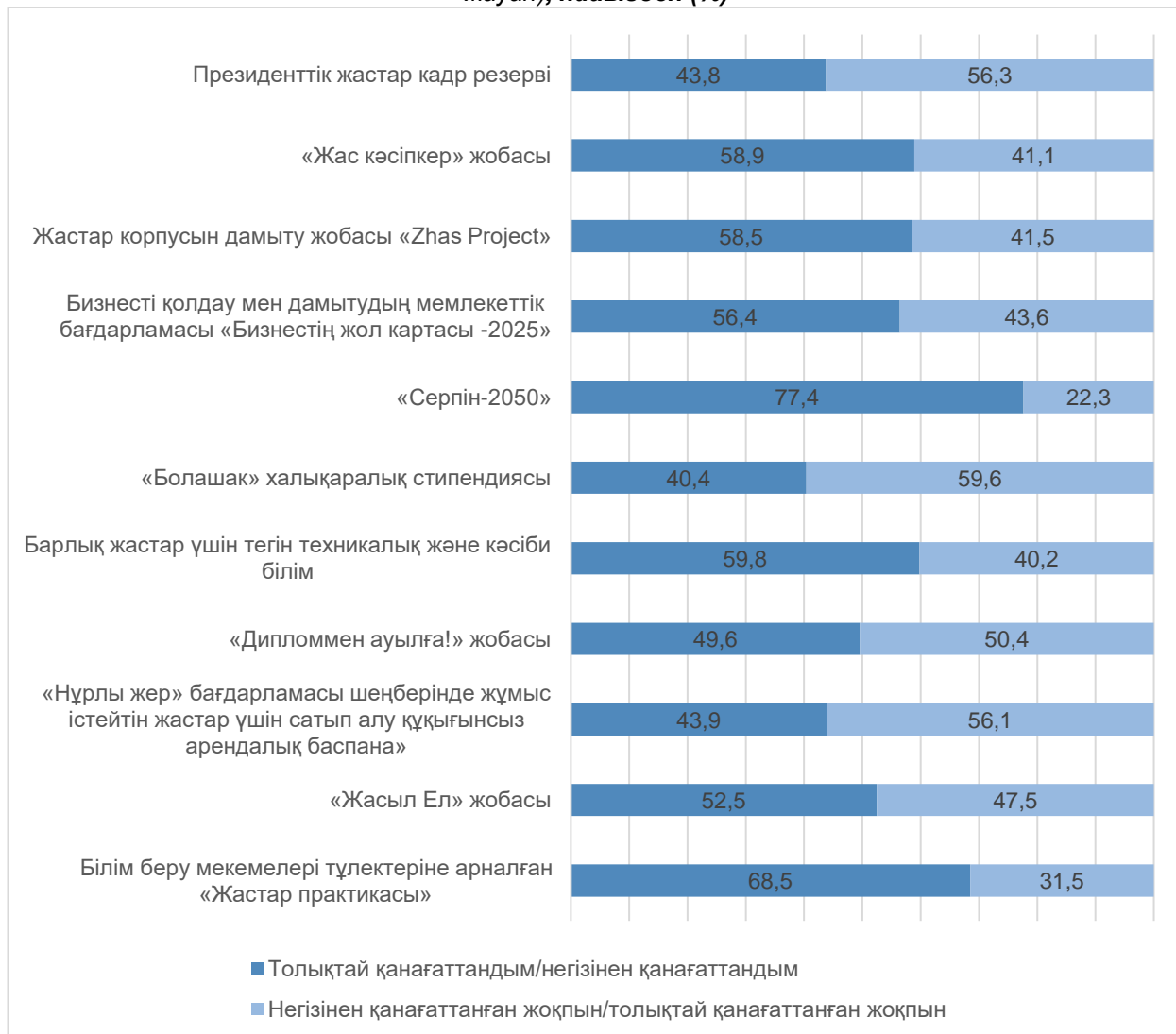
		Бірдеңе естідім	Жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын	Білемін, қатыстым, іріктеу конкурсынан өттім	Білемін, қатыстым, бірақ іріктеу конкурсынан өткен жоқпын	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
«Жастар практикасы»	Қала	27,1	35,3	4,1	2,8	30,6
	Ауыл	28,7	27,8	4,5	4,3	34,7
«Нұрлы жер»	Қала	21,1	40,8	4,3	3,2	30,6
	Ауыл	26,8	33,9	2,4	5,4	31,4
«Дипломмен - ауылға»	Қала	18,9	43,3	4,9	3,2	29,7
	Ауыл	19,2	38,4	5,4	1,7	35,3
«Жасыл ел»	Қала	19,8	37	7,7	4,4	31
	Ауыл	20,3	30,5	9,3	4,2	35,7
«Бизнестің жол картасы-2025»	Қала	22,2	40,6	4,2	2,9	30,2
	Ауыл	22,8	32,2	3,2	5,5	36,3
«Болашақ»	Қала	21	40,2	5,2	2,3	31,2
	Ауыл	20,9	34,2	3,8	3	38
«Жас кәсіпкер»	Қала	20,2	40	5,3	3	31,5
	Ауыл	20	35,3	3,7	3,6	37,5
Серпін-2050	Қала	21,1	41,7	1,2	3,2	32,7
	Ауыл	19,6	35,1	2,4	3,9	38,9
Тегін кәсіби тех.білім	Қала	17,9	41,9	5,2	2,9	32
	Ауыл	17,5	37,1	7,4	2,2	35,8
«Zhas project»	Қала	17,3	37,3	6,5	4,1	34,8
	Ауыл	16,6	32,2	5,7	5,1	40,4
Жастар кадр резерві	Қала	20,4	41,2	3	2,3	33,1
	Ауыл	18,6	34,5	3,3	2,2	41,4

Ауыл жастары арасында жүзеге асырылып жатқан жастар бағдарламалары мен жобалары туралы хабардар болудың төмен деңгейі байқалады. Орташа алғанда ауыл жастарының 37% -ы (31,4% бен 41,4% арасында) бағдарламалар жөнінде «ештеңе білмейді, естіген жоқ», ал қала жастары арасындағы осындай көрсеткіш 31,6% болды (.29,7% бен 34,8% арасында). Ауыл жастары арасындағы мейлінше төмен көрсеткіш «Zhas Project» бағдарламасы бойынша байқалды, 40,4% -ы «ештеңе білмейді, естіген жоқ», ал хабары бар респонденттер жиынтығында – 59,6%. Сол сияқты «Жастар кадр резерві» бағдарламасы бойынша да 41,4% -ы «ештеңе білмейді, естіген жоқ», ал хабары бар респонденттер жиынтығында – 58,6% (№28 кесте). Ауылдық жерлерде жұмысқа орналасу мәселесінің өткір күйде екенін ескерсек, бұл аймақтарда жастарға арналған бағдарламалар мен жобалардың қолжетімділігі мен ақпараттандыру деңгейін арттыру маңызды міндет болып табылады. Бұған коммуникациялық арналар жұмысын жақсарту, белсенді ақпараттық оқыту, ауыл жастарын тарту мен қолдауға бағытталған бағдарламалар мен іс-шараларды ұйымдастыру т.б. шаралардыкіргізуге болады.

Жастарды қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар – адами капиталды дамытудың өте қажетті механизмі. Мемлекет ұсынылған бағдарламалар мен жобалар жастарды қаншалықты қанағаттандырады? (№55 диаграмма).

Мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларға қатысуына жастардың қанағаттану деңгейі 40,5% бен 77,7% аралығында байқалды. Қанағаттанудың максималды жоғары деңгейі «Жастар практикасы» (жиынтығында 68,5%) мен «Серпін-2050» жобалары (жиынтығында 77,7%) бойынша көрсетілді, Қатысушылар арасында қанағаттанудың минималды бағалары «Болашақ» (жиынтығында 40,5%), «Нұрлы жер» (жиынтығында 43,9) және «Жастар кадр резерві» (жиынтығында 43,8%) жобалары бойынша тіркелді.

№55 диаграмма. «Егер Сіз жастарды қолдауға қатысты қандай болса да мемлекеттік бағдарламаларға қатысқан болсаңыз, көрсетілген қызметке/берілген мүмкіндіктерге қаншалықты қанағаттандыңыз?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)»

Жіктеуге жасалған талдау жастардың бағдарламалар мен жобаларға қанағаттану деңгейіне ықпалын тигізетін бірнеше факторларды көрсетті:

Күту, үміттену мен басымдық берудегі гендерлік айырмашылық, сол сияқты ресурстар мен мүмкіндіктер алудағы ықтимал айырмашылықтар да қанағаттану деңгейіне әсер етеді. Қатысушы жастар арасында әйел адамдарға қарағанда ерлерде бағдарламаларды оң бағалау үрдісі басым.

Ақпарат алудың төмендігіне қарамастан қалалықтарға қарағанда ауыл жастарында көп жағдайда бағдарламаларға қанағаттанадықтарын білдірді. Оның мүмкін себептерінің бірі ауыл жастарында даму мен жұмысқа орналасу салаларына қатысты үлкен қажеттілік пен сұраныстар бар, ал бағдарламалар ол сұраныстар мен қажеттіліктердің орындалуы үшін мүмкіндіктер мен ресурстар береді. Ал қала жастары түрлі жастар ұйымдарының болуымен, өзіндік даму мүмкіндіктері бар және уақыт өткізу мен демалыстың кең түрлері бар жобалар мен бағдарламаларға үміт артуы мүмкін. Бұл өз кезегінде ақырында үміт ақталмаса, сыни көзқарасқа, қанағаттанбаушылыққа әкелуі ықтимал.

Жалпылай алғанда осы факторларды түсіну жастардың түрлі топтары арасындағы әлеуметтік-демографиялық және мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, жастар үміттері мен сұраныстарына сәйкес келу мақсатында жастар бағдарламалары мен жобаларын дәл құруға, бейімдеуге әкеледі.

Қазақстандық жастар трендтері

Жастар - қоғамда өз тренддерін қалыптастырып, қоғамдық көңіл-күйге ықпал ететін тұрғындардың мейлінше белсенді бөлігі.

Жалпы алғанда зерттеу нәтижелері қазақстандық жастар атаған трендтер қоғамдағы өзекті әлеуметтік-мәдени өзгерістерді бейнелейтінін көрсетеді. Ол өзгерістер пандемия мен оның салдары, экономикалық және әлеуметтік теңсіздіктің болуы, бағалық өзгерістер, беделділер мен билікке көзқарастардың ауысуы сияқты түрлі факторлармен негізделеді (№29 кесте).

№29 кесте. «Қазіргі кезде қазақстандық жастарға тән барынша кең таралған трендтерді белгілеп беріңіз» сауалына жауаптардың бөлінуі, (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	2023 жыл
Қаржылық тәуелсіздік	48,2
Бөлінген және қашықтан жұмыспен қамтылу	26
Діншілдіктің өсуі	14,4
Пікір көшбасшылары мен авторитеттердің жоқтығы	11,4
Өз ойын білдіру мен митингілерге қатысу еркіндігі	10,2
Фитнес пен диеталық тамақтану	5,9
Экологиялық активизм	5,2
Субмәдениетпен емес, құндылықтар бойынша бірігу	5,1
Толеранттылық пен инклюзивтілік	2,6
Еркін қатынас, сексаулдық еркіндік	3,5
Менталдық денсаулыққа қамқорлық	1
Милитаризация	0,8
Диджитализация (цифрландыру)	0,8
Ресурстарды үнемді пайдалану	0,5
Жауап беруге қиналамын	1,7

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес респонденттердің 48,2% -ы көрсеткен қаржылық тәуелсіздікке бағыт алу - жастар арасында ең көп таралған тренд. Әрбір төртінші респондент (26%) тренд ретінде бөлінген, қашықтан жұмыс істеуді

көрсетті. Қаржылық тәуелсіздікке бағыт экономикалық фактормен ғана емес, сонымен бірге жастардың құндылықтар мен басымдықтарындағы өзгерістермен негізделуі ықтимал. Жастардың көбі өздерінің кәсіби және қаржылық мақсаттарына жетуге, тәуелсіз болуға, өздерінің тұрақты болашағын қамтамасыз етуге ұмтылады.

Жартылай, бөлінген немесе қашықтан жұмыс істеуге ұмтылыс та жастардың өмірдегі, жұмыстағы басымдықтарындағы өзгерістерді көрсетеді. Жастар икемді жұмыс кестесін таңдап, үйден немесе қашықтан жұмыс істеу мүмкіндіктерін қарастырады. Бұл оларға өз уақытын тиімді басқаруға, жұмысты жеке уақыт, көңіл көтеру, білім алу сияқты өмірдің басқа аспектілерімен қоса жүргізуге мүмкіндік береді.

Бұл трендтер сонымен бірге еңбек саласында елеулі өзгерістер әкеліп, жұмыспен қамту ісінде жаңа көзқарастар қажеттілігін тудырған COVID-19 пандемиясы салдарымен байланысты болуы мүмкін.

Жалпы алғанда, қаржылық тәуелсіздікке бағыт пен бөлінген немесе қашықтан жұмыс істеуге қызығушылық қазіргі қоғамдағы жастардың өзекті қажеттіліктері мен ұмтылыстарын бейнелейді. Бұл трендтер Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы мен еңбек нарығына ұзақ мерзімді ықпал етуі ықтимал.

Сонымен бірге сауалға қатысушы 14,4%-ы діншілдіктің өсуі трендін бөліп көрсетті. Бұл кейбір жастар үшін дін өз өмірі мен құндылығында маңызды аспектіге айналғанын білдіреді. Жастар арасындағы діншілдікке жоғары мүдделілік түрлі факторлармен негізделуі мүмкін. Кей жағдайда ол пандемия тәрізді белгісіздік пен дағдарыс жағдайында өмір мәні мен моральдық құндылықтарды, рухани қолдауды іздеуден туындап жатады.

Сол сияқты жастар арасында діншілдіктің өсуі қоғамдағы мәдени-әлеуметтік өзгерістермен де байланысты болуы мүмкін. Жастар дінді қазіргі әлемде бірегейлік пен құндылықты, дәстүрді сақтау амалы деп те қабылдайды.

Дегенмен діншілдікке қызығушылық жастар арасында өзгеріп отыруы және түрлі контекстуалдық және жеке факторларға тәуелді болуы ықтимал. Кейбір жастар діни практикалар мен қауымдық діни шараларға қатысуға мүдделі болса, басқаларында ол қызығушылық ақырын болуы, ал біреулерінде мүлдем болмауы да мүмкін. Кей жағдайда жастар арасында діншілдіктің өсуі радикалды көңіл-күйдің өсуімен қатар жүруі ықтимал. Дегенмен, сенуші жастардың барлығы бірдей радикалды дінге сенушілер қатарында болады деп ойлау қате екенін ескерген жөн. Радикализация - түрлі факторлардан туындайтын күрделі де көп сатылы процесс. Ол факторлар: әлеуметтік және саяси орта, экономикалық ахуал, идеологиялық ықпал мен жеке жағдайлар. Жастар арасында радикалды бағыттағы діншілдер көбеюінің алдын алу үшін тиімді шаралар мен стратегия жүзеге асыру маңызды. Бұл білім беруді, толеранттылық пен түрлі дін ұстанушыларға құрметті насихаттауды, пікір алмасу мен диалог платформаларын құруды, сонымен бірге жастардың өзіндік дамуы мен қоғамға бейімделуіне оң ықпал ететін бағдарламалар мен жобаларды қолдауды білдіреді.

Сонымен бірге радикализм мен экстремизмнің тек діни құбылыс емес екендігіне назар аудару қажет. Радикализация үрдісінде саяси және экономикалық факторлар да шешуші рөл атқаруы мүмкін екендігін ескерген дұрыс. Сондықтан да мәселеге кешенді түрде қарап, жастар арасында радикализм пайда болуына ықпалын тигізетін барлық аспектілерді қарастыру қажет.

Сол сияқты әрбір оныншы респондент (11,4%) пікір көшбасшылары мен авторитеттердің жоқтығын және өз ойын білдіру мен митингілерге қатысу еркіндігін (10,2%) белгіледі. Өз кезегінде бұл жастардың өз үндері естілетін ашық, плюралистік қоғамға ұмтылысын көрсетеді.

Жастар қоғамдық көңіл-күйдің қалыптасуында белсенді рөлге ие, әлеуметтік құндылықтар мен нормалардың қозғаушы күші болып табылады. Олар өз ойын білдірудегі үлкен еркіндікке, қоғамдық өмірге қатысуға, шешімдер қабылдауға ықпал етуге ұмтылады. Митингілер мен наразылық білдіруге оң көзқарас белгілі бір идеялар мен құндылықтарды қолдауға немесе қарсылық білдіруге ынталылығын білдіреді.

Авторитеттер мен қоғамдық пікір көшбасшыларының жоқтығы билік пен қоғамдағы беделді тұлғаларды қабылдауда болған өзгерістермен байланысты болар. Жастар әркімнің пікірі ескеріліп, шешімдер ұжымды қабылданатн биліктің көлбеу құрылымдарына бейім.

Жиынтығында бұл трендтер жастардың қоғамдық және саяси өмірге белсене қатысуға, сол сияқты инклюзивті демократиялық қоғамға ұмтылысын білдіреді. Бұл өзгерістерді ескеру мен қолдау жастарға өзіндік ойын білдіруге, шешімдер қабылдауға қатысуы мен қоғамдық даму процестеріне ықпал етуге мүмкіндіктер беру маңызды.

Респонденттер пікірінше, милитаризация, диджитализация (цифрландыру) мен ресурстарды үнемді пайдалану қазақстандық жастарға мейлінше тән емес трендтер. Мемлекеттік басқаруда, өндірісте, басқа да салаларда жүріп жатқан жаппай цифрландыруды ескерсек, цифрлық қауіпсіздіктің негізгі ережелерін сақтай отырып, жастарды цифрландыру үрдісіне белсене тарту қажет. Менталдық денсаулыққа қамқорлық пен ресурстарды үнемді пайдаланудың сұранысы төмен трендтер қатарында болуы жанама түрде әлі де жастардың өмір сапасының төмедігінен хабар береді. Өйткені, бірінші кезекте базалық қажеттіліктерді қанағаттандыру тұрады.

Елді мекен типіне қарай жіктеу бойынша қала және ауыл жастарының негізгі трендтері сәйкесетіні қызық жайт. Бұл, жалпылай алғанда, өмірдің түрлі аспектілеріне қатысты олардың көзқарастары мен басымдықтары жақын екенін білдіреді. Дегенмен, қаржылық тәуелсіздік пен жұмыстың икемді формасына қатысты қала мен ауыл жастары берген бағада айырмашылық бар (№30 кесте). Алынған деректерге сәйкес, қаржылық тәуелсіздік ауыл жастарына қарағанда қала жастары үшін маңыздылығы басым фактор болып табылады. Бағалардағы айырмашылық - 8,5%. Осылайша қала жастары өздерінің қаржылық тәуелсіздігіне үлкен мән береді, ол қаладағы өмірдің жоғары құны мен қаржыны пайдалану мен көңіл көтерудің үлкен мүмкіндіктері болуы себептеріне байланысты болар.

№30 кесте. «Қазіргі кезде қазақстандық жастарға тән барынша кең таралған трендтерді белгілеп беріңіз» сауалына жауаптардың бөлінуі, (бес жауаптан көп емес), елді мекен типі тұрғысынан, пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	Қала	Ауыл
Қаржылық тәуелсіздік	51,4	42,9
Бөлінген және қашықтан жұмыспен қамтылу	26,8	24,7
Діншілдіктің өсуі	14,4	14,3
Пікір көшбасшылары мен авторитеттердің жоқтығы	10,6	12,5
Өз ойын білдіру мен митингілерге қатысу еркіндігі	10,2	10,1
Фитнес пен диеталық тамақтану	6,5	5
Экологиялық активизм	5,2	5,3

Субмәдениетпен емес, құндылықтар бойынша бірігу	5,4	4,5
Толеранттылық пен инклюзивтілік	2,5	2,8
Еркін қатынас, сексаулдық еркіндік	3,5	3,6
Менталдық денсаулыққа қамқорлық	0,6	1,7
Милитаризация	0,9	0,5
Диджитализация (цифрландыру)	1	0,3
Ресурстарды үнемді пайдалану	0,6	0,3
Жауап беруге қиналамын	1,7	1,7

Қазақстандық жастар белгілеген трендтар, жалпы алғанда факторлардың күрделі комбинациясының, олардың өзара байланысы мен қоғамдық көңіл-күйге ықпалының нәтижесі болып табылады. Жастар қажеттілігін қанағаттандыру мен ел дамуы үшін бұл трендтерді түсіну мен оған сәйкесінше жауап берудің маңызды мәні бар.

Болашақты күту жастар ортасында теріс сценарилердің үстемдігімен сипатталады (№31 кесте). Респонденттердің 42,6% -ының пікірінше, өмір сүру жағдайының нашарлауы жуық бес жылда Қазақстанда негізгі трендке айналмақ. Осындай күтулер жастар өміріне ықпалын тигізетін түрлі факторларға негізделуі мүмкін, олардың ішінде экономикалық ахуал, әлеуметтік тұрақсыздық, саяси өзгерістер және басқа да ішкі, сыртқы факторлар бар.

Респонденттердің тағы 15,9% -ы жуық бес жылда қазақстандық қоғамда исламдандудың одан әрі өсе түсетінін көрсетуі – назар аударатын жай. Исламдануға қоғамдық өмірдің түрлі саласында, оның ішінде әлеуметтік норма мен саяси салада ислам дінінің рөлі мен ықпалының күшеюін жатқызуға болады. Бұл трендке негіз болатын факторлар ретінде демографиялық өзгерістерді, мұсылман тұрғындар санының өсуін, қоғамда ислам дініне қызығушылықтың артуы мен мемлекеттік саясаттың өзгеруін атауға болады.

Зерттеу нәтижелері бойынша әрбір оныншы респондент наразылық акцияларының (10,8%) өсу мүмкіндігін көрсетіп отыр. Бұл жастардың кейбір бөлігінің әлеуметтік белсенділіктің артуын және жуықтағы бес жылда наразылық акцияларына қатысуды ойлап отырғанын көрсетуі ықтимал.

Сонымен бірге 9,8% респонденттер кез келген ақпарат көздеріне сенімсіздік білдірді. Өз кезегінде бұл деректер қазіргі ақпараттық кеңістіктегі жалған, анықталмаған ақпарат, фейктік жаңалықтар мәселелеріне қатысты жалпы алаңдаушылықты білдіреді деп түйін жасауға болатын шығар. Мүмкін жастар алынатын ақпаратқа сыни көзқарасты күшейтіп, сенімді ақпарат көздерін іздеуді сезініп отырған болар.

Сол сияқты 9,6% респонденттер жасанды интеллект ықпалының арту мүмкіндігі туралы пікір білдірді. Бұл өмірдің түрлі саласындағы, жұмыста, білім беруде, жалпы қоғамда жасанды интеллект орнын түсінуді және оған қызығушылықтың артуын көрсетеді.

Жастар пікірінше әскери қақтығыстар (0,8%) мен табиғи апаттардың (0,5%) кеңею мүмкіндігі мейлінше төмен. Бұл деректер бейбітшілік пен тұрақтылыққа деген ортақ үмітті, сол сияқты әскери қақтығыстардың алдын алу мен табиғи апат салдарын жеңілдету үшін мемлекеттік және халықаралық деңгейде қолға алынған шараларға деген сенімді білдіреді.

№31 кесте. «Сіздің ойыңызша, жуық бес жылда қандай трендтер өзекті болады?» сауалына жауаптардың бөлінуі, (үш жауаптан көп емес), пайызбен (%)

Жауап нұсқалары	2023 жыл
Өмір сүру жағдайының нашарлауы	42,6
Исламдандудың өсуі	15,9
Наразылық акцияларының өсуі	10,8
Кез келген ақпарат көздеріне сенімсіздік	9,8
Жасанды интеллект ықпалының күшеюі	9,6
Салауатты өмір салты және дұрыс тамақтану	7,5
Экологиялық қозғалыстарға қатысу	7,5
Әлеуметтік өмірдің виртуалдануы	4,7
Дәстүрлі отбасылық құндылықтардың күшеюі	4,5
Психологиялық аурулардың өсуі	4,5
Түрлі белгілер бойынша кемсітушілік (дискриминация)	3,7
Ресурстар жетіспеушілігі (су, азық-түлік, дәрі-дәрмек және т.б.)	2,3
Әскери қақтығыстардың кеңеюі	0,8
Табиғи апаттар	0,5
Жауаптан бас тарту	8,1

* Жалпы жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттерде бірнеше жауап таңдау мүмкіндігі болды

Әлеуметтік-демографиялық сипаттамалар бойынша деректер жіктелімі жастар пікіріне байланысты кейбір үрдістерді көрсетті.

Деректер бойынша 14-18 жас тобы мен жас ер респонденттер радикалдану мен өмір сүру жағдайының нашарлау мүмкіндігі туралы жиі көрсетті, бұл осы топта өз болашағы мен қоғамдық ахуалға қатысты анық байқалатын алаңдаушылық пен қауіптену бар екенінен хабар береді.

Екінші жағынан, 29-34 жас тобындағылар мен жас әйел респонденттер арасында наразылық акцияларының өсуін болашақпен байланыстыру жиі байқалады. Бұл осы топтың әлеуметтік бағыт-бағдары мен белсенді қатысуға әзірлігін, сонымен бірге олардың өзгерістер мен өз азаматтық құқын білдіруге ұмтылыстарын көрсетеді.

Сонымен бірге жүргізілген зерттеуге сәйкес, ауыл жастарына қарағанда қала жастарында негативті, теріс сценарилерге бейімділік басым. Бұл қала мен ауыл арасындағы өмір жағдайлары мен мүмкіндіктердегі, ресурстарға қол жеткізудегі айырмашылықтарға байланысты болуы мүмкін.

Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға қанағаттану

Сонымен бірге мемлекеттік жастар саясатының тиімділігінің тағы бір негізгі индикаторы – оның іске асырылуына жастардың қанағаттану деңгейі.

Зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстанда жастар саясатының іске асырылуына жастардың қанағаттану деңгейінің өсу әлеуеті бар. Зерттеу деректері бойынша респонденттердің 44,6% - ы жастар саясатының іске асырылуына қанағаттанатынын немесе негізінен қанағаттанатынын білдірді (№56 диаграмма). Яғни, жастардың едәуір бөлігі мемлекеттік жастар саясаты арқылы жүзеге асырылған оң өзгерістер мен жақсы жаңалықтарды сезінеді және оған өз қолдауларын білдіріп отыр.

Дегенмен, респонденттердің 4,9% -ы мемлекеттік жастар саясатының іске асырылуына қанағаттанбайтындықтарын жеткізді. Жастардың осы бөлігінің алаңдаушылығы мен пікірлеріне көңіл аудару және олардың қажеттіліктері мен сұраныстарына сай іс-шараларды бейімдеу, жақсарту амалдарын іздеу қажет. Респонденттердің айтарлықтай жоғары пайызы (20,8%) мемлекеттік жастар саясаты туралы ештеңе білмейтіндіктерін, сол шамадағы жастар жауап беруге қиналды. Бұл елдегі іске асырылып жатқан мемлекеттік жастар саясаты туралы жастардың хабардар болу деңгейінің төмендігін білдіруі ықтимал.

№56 диаграмма. «Айтыңызшы, Қазақстандағы мемлекеттік жастар аясатының іске асырылу барысы Сізді қанағаттандыра ма?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап), пайызбен (%)

Ақпараттың болмауы, сонымен бірге мемлекеттік жастар саясатының іске асырылуына қанағаттанбау жастардың белгілі бір бөлігінде қоғамдағы жастардың жағдайын қолдау мен жақсартуға бағытталған саясаттың міндет-мақсаттарын түсінбеушілік бар екендігін көрсетеді деп болжам жасауға болады. Бұл жастар саясаты мен оның нәтижелері туралы ақпаратты таратуда мемлекет пен жастар арасындағы байланыстың тиімсіздігін көрсетеді.

Жағдайды жақсарту және жастардың мемлекеттік жастар саясаты туралы хабардар болуын арттыру үшін коммуникация мен ақпараттық қолжетімділікті жақсарту бағытында тиісті шаралар жүргізу қажет. Ол шараларға ақпараттық науқандар өткізу, жастарды оқыту, жастар саясатының қағидаттары мен оның жастар өміріне ықпалын түсіндіру, сол сияқты жастар өз басымдықтары мен қажеттіліктерін жеткізуі үшін оларды шешім қабылдау үрдісіне белсене қатыстыру кіреді.

Сонымен бірге мемлекеттік жастар саясаты туралы ақпаратты тиімді жеткізуді қамтамасыз ету және жастарды тарту мен қызықтыру үшін коммуникациялық стратегия мен іс-шараларды дайындау мен жүзеге асыру барысында жастардың мақсатты аудиториясының ерекшелігі мен алуан түрлі екендігін ескеру маңызды.

Қазақстанда жастар саясатының іске асырылуына жастардың қанағаттану деңгейі бойынша аймақтарда едәуір айырмашылықтар бар. Аймақтар бойынша қанағаттану деңгейінің ең жоғары көрсеткіштері Қарағанды (52,7%), Қостанай (60,8%) және Солтүстік Қазақстан (68,8%) облыстарында байқалды. Ал Маңғыстау (35,1%), Абай (36,4%) облыстары респонденттерінде қанағаттану деңгейі бойынша мейлінше төмен көрсеткіштер тіркелді.

Аймақтар арасында жастардың қанағаттану деңгейі бойынша айырмашылықтар әлеуметтік-экономикалық дамудағы, қызмет пен ресурстардың қолжетімділігіндегі айырмашылықтармен, сонымен бірге әр аймақтағы жастар ортасы ерекшеліктерімен байланысты болар.

Маңғыстау, Абай облыстарында жастардың мемлекеттік жастар саясатына қанағаттану деңгейін жақсарту үшін тереңірек талдау жүргізу, төмен қанағаттану себептерін түсіну, сонымен қатар анықталған мәселелерді шешу және аймақтағы саясатты жақсарту үшін тиісті шараларды қабылдау қажет болар.

Талдау үшін мемлекеттік саясат туралы ақпараттану мен қанағаттану деңгейіне қатысты жауаптарды респонденттердің жас ерекшеліктеріне сәйкес дифференциациялау (жіктеу, топтау) маңызды аспект болып есептеледі.

Алынған деректер бойынша мемлекеттік саясат туралы ақпараттанудың мейлінше төмен деңгейі кіші жас тобында (14-18 жас) тіркелді, үлес – 29,3%. Осы жас тобының 24,5% -ы жауап бере алмады, жиынтығында МЖС туралы жеткілікті ақпарат алмағандар 53,8% -ды құрады. Бұл жиынтығында хабардар болудың жеткіліксіз деңгейін немесе осы жас тобында мемлекеттік жастар саясатына қызығушылықтың жоқтығын көрсетеді.

Жас өсуімен ақпараттану мен қанағаттану деңгейі де өсіп отыратынын атап өткен жөн. Деректер бойынша 14-18 жас тобында мемлекеттік жастар саясатына қанағаттану деңгейі 34,4% болса, 29-34 жас тобында бұл көрсеткіш 57,2% -ға өскен. Жас өсуімен бірге жастарда мемлекеттік саясат туралы ақпараттану да артады, саясаттың өз өміріндегі мәні мен маңызын жете түсіне бастайды.

Кіші жас тобындағы жастар болашақта мемлекеттік жастар саясатының негізгі бенефициарына (талдаушы-бағалаушыларына) айналатынын ескере отырып, осы жас тобын ақпараттандыру және саясатты дайындау мен іске асыруға тарту қажеттілігіне көңіл бөлген жөн. Бұл ақпараттық науқандарды өткізу, оқыту бағдарламаларын, кеңес беру және басқа шараларды қамтуы керек. Шаралар жастарға мемлекеттік жастар саясатын түсінуге, маңызы мен артықшылығын бағалауға көмектеседі.

Сол сияқты қала жастарында мемлекеттік жастар саясатына қанағаттану деңгейі салыстырмалы түрде жоғары, жиынтығында - 47,9%, ал ауыл жастарында осы көрсеткіш 8,8% -ға төмен, жиынтығында – 39,1%. Ауыл жастарының әр төртіншісі мемлекеттік жастар саясаты туралы ештеңе білмейтіндігі назар аудартады. Бұл осы топ жастары арасында ақпараттық жұмыстың жеткіліксіз болғандығын көрсетіп тұр. Тиісінше, ауыл жастары ішінде жастар бағдарламаларына қатысушылар да аз болады.

Бұл жағдайды жақсарту үшін ақпараттық жұмысты күшейту және ауыл жастары үшін мемлекеттік жастар саясаты туралы ақпараттың қолжетімділігін қамтамасыз ету ұсынылады. Бұған ақпараттық науқандар өткізу, арнайы мамандандырылған ақпарат ресурстарын құру, жастар форумы мен кеңес беруді ұйымдастыру, сонымен бірге ауылдық аймақтарда жастар саясаты туралы

ақпаратты таратуға жергілікті билік органдары мен жастар ұйымдарын белсенді тарту, қатыстыру шараларын қосуға болады.

Жастар саясаты туралы ақпараттың қолжетімділігін мен жастар бағдарламаларына қатысуға тең мүмкіндіктер берумен қамтамасыз ету ауыл жастары дамуын қолдау және даму мен өз-өзін дамытуға тең жағдай асау үшін маңызды.

III. САРАПШЫЛЫҚ САУАЛ НӘТИЖЕЛЕРІ

1. Мемлекеттік жастар саясаты шараларының тиімділігін бағалау

Жастармен жүргізілетін жұмыс мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып қалады. Солай болса да, мемлекеттік жастар саясатының іске асырылуында кейбір мәселелер мен кедергілер бар. Сарапшылық пікір бойынша ол мәселелерді есептеу осы бағыттағы жұмыс тиімділігін арттыруға мүмкіндік берер еді.

Бүгінгі күні мемлекеттік жастар саясатын іске асыру тиімділігіне сарапшылар беріп отырған баға біржақты емес. Жастар саясаты туралы оң пікір білдіре отырып, сарапшылар жеке жобалар бойынша да, жалпы жастар саясатының оның құрамды бөліктері бойынша да іске асырылу сапасына қатысты қанағаттанбаушылық білдірді.

«Заң бар, тұжырымдама мен кешенді жоспар бар. Мемлекеттік жастар саясатын дамыту институттары құрылған. Жастар мен отбасы істері бойынша Комитет, яғни жауапты өкілетті орган, жастардың өзекті мәселелерін зерттеумен айналысатын «Жастар» ғылыми институты бар. Жастар ресурстық орталықтары қызмет атқаруда, кейбір аймақтарда жастар ісі бойынша басқармалар бар. Бірақ, институционалдық, заңнамалық базаның құрылғанына, мол қаржының бөлінуіне, жастар жобаларын қаржыландыру мен қолдаудың болуына қарамастан, мен жастар саясатына «өте жақсы» бағасын қоя алмас едім, «жақсы» деп, 10-нан 6 деп бағалар едім.»
(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары).

Басты негізде жастар саясаты жобаларын аймақтық деңгейде жүзеге асырудың нәтижелілігі мен тиімділігі сұрақ тудыруда Сарапшылар пікірі бойынша, мол мүмкіндіктер болуына қарамастан, аймақтық деңгейдегі жастар саясаты өзінің тиімділігі мен нәтижелілігіне қатысты күмән тудырады. Сарапшылар аймақтардағы жастармен жүргізілген жұмыстың тиімділігі аз деген пікір айтты. Көп жағдайда жастар бастамалары мен бағдарламалары тек орталық аймақтарда шоғырланған жастардың аз ғана бөлігіне бағытталады, ал алыс аймақтарда тұрып жатқан жастар ұсынылған бастамаларды толық пайдалану мүмкіндіктерін ала алмай отыр.

Басты мәселенің бірі - жастардың ағымдағы шаралар мен мүмкіндіктер туралы ақпараттану деңгейінің төмендігі. Аймақтық биліктің өтілетін шаралар, қолжетімді бағдарламалық бастамалар немесе ресурстар туралы белсенді ақпараттандыруы жеткіліксіз болуы мүмкін Нәтижесі жастарды осы шараларға тарту, қатыстырудың төмен көрсеткіштеріне әкеледі.

Аймақтарда мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға қаржыландыру мен ресурстар шектеулігі теріс ықпалын тигізуі мүмкін Қаржы жеткіліксіздігі жастар саясатымен айналысатын ұйымдардың тиімді бағдарламалар мен бастамаларды дайындау мен іске асыру мүмкіндіктерін шектейді.

Аймақтық деңгейдегі мемлекеттік жастар саясаты тиімділігін арттыру үшін қолжетімді ресурстар мен мүмкіндіктер туралы жастарды ақпараттандыруға үлкен көңіл бөлінуі қажет. Бұған заманауи технологиялар мен әлеуметтік желілерді

пайдаланудан тұратын тиімді коммуникациялық стратегия дайындау арқылы қол жеткізуге болады.

Сонымен бірге жастар бастамалары мен бағдарламаларына еліміздің барлық аймақтарының тең қолжетімділігін қамтамасыз ету қажет. Жобаларды дайындау мен іске асыру барысында түрлі аймақтарда тұрып жатқан жастардың әр түрлі мүдделері мен қажеттіліктерін ескерген дұрыс.

Ең бастысы, аймақтық деңгейдегі жастар жобаларын қаржылық қолдауды арттыру қажет. Бұл аймақтық жобалар мен бастамаларға жастарды көбірек тартуға қолайлы жағдай жасайды.

«Шынында, елімізде жастарға арналған жақсы жобалар көп, дегенмен жастардың бұл жобалар туралы ақпараттану деңгейі төмен. Олардың көпшілігі «Дипломмен ауылға!», Алғашқы жұмыс орны» т.б. жобалар туралы хабарсыз. Жастардың бұл жобаларды қабылдауы да дұрыс емес деп есептеймін. Ауылдарға барып, тәжірибе жинақтауды олар мәртебесіз іс деп санайды, ал бұл – тиісті көңіл бөлінбей отырған идеологиялық-ағартушылық жұмыс қой. Жастардың өзінің дұрыс қабылдамауы туралы айтпай тұра алмаймын». (О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)

Жастармен жұмыс барысында әр аймақтағы жастардың құндылық ұстанымдарындағы айырмашылық пен әлеуметтік-мәдени аспектілерді ескеру маңызды. Сарапшылар орталық және перифериялық аймақтардағы жастардың өмірлік стратегиясы мен құндылықтарында айырмашылық болу мүмкіндігін айтуда. Бұл әлеуметтік орта ерекшеліктерімен, тарихи факторлармен, дәстүрмен, басқа да мәдени ықпалдармен байланысты.

Осы тұрғыдан, жастар саясаты шеңберінде жастарда ұқсас өмірлік стратегияларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін құндылық ұстанымдарын тұжырымдау, түсіндіру және тарату керек. Бұл әр аймақ жастары құндылықтары мен қажеттіліктері арасындағы айырмашылық деңгейін төмендетуге және өзара әрекет пен қатынас үшін бірыңғай тұғырнама құруға ықпал етеді.

Сонымен бірге бір бірыңғай мәдени кодтың болуы қазақстандық жастар арасында ортақ ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға жол ашар еді. Ортақ құндылықтар мен мәдени нормалар төңірегінде топтасу түрлі аймақтардың жастарында бір елге жататындықтарын сезінуге көмектесіп, бірлік пен өзара түсіністікке бастайды.

Сондықтан жастар саясатын дайындау мен жүзеге асыру барысында аймақтардың құндылық ұстанымдарындағы айырмашылық пен әлеуметтік-мәдени контекстерін ескеру маңызды. Бұны нақты аймақтық ерекшелікке қолдау шараларын бейімдеу, сұраныс пен қажеттіліктерін жақсы түсіну мақсатында зерттеулер жүргізу, жастармен диалог пен кеңес беру жұмыстарын жүргізу арқылы орындауға болады. Осындай көзқарас Қазақстанда барынша тиімді де қажетті жастар саясатын құруға мүмкіндік береді.

«Өкінішке орай, аймақтарға барғанда біз жастардың мәдени демалысқа қызығушылығының айтарлықтай төмендігін байқаймыз... Бұл сонымен бірге аймақ жастарының барлығының бірдей өз-өзін дамытуға көңіл бөлмейтіндігімен бірдей. Яғни, біз орталықтан көшірмеу үшін аймақтарда, тіпті шағын ауылдарда да жастарда месседждерді қабылдаудың бір деңгейі болғаны маңызды. Өйткені жергілікті жерлерде олар түрліше қабылданады. Осындай айырмашылықтар болмауы үшін 100 адам немесе 1000 адам тұратынына қарамастан орталықта сапалы жүргізілген жұмыс жергілікті жерде де дәл сондай сапалық деңгейде жүргізілуі қажет.. Сондықтан да жастарды қолдау бойынша заң немесе бағдарламаларды қанша қарастырсақ та, бұл құжаттарда мәдениет ешқашан толық берілген емес. Бұл нені білдіреді? Біріншіден, мәдениет бұл – ұлттық бірегейлік, бірыңғай ұлттық код. Дәл осы фактор әлеуметтік мәртебесі, қаржылық жағдайы мен білім деңгейі әр түрлі жастар үшін оларды бір-бірімен байланыстыратын негізгі, іргелі фактор бола алар еді. Менің ойымша, жаңа ұлттық бірегейлік пен бірыңғай ұлттық код бағытында белсенді жұмыс жүргізу қажет». **(К.Бекмұрзаева, «ЮСАР» Қоғамдық қорының директоры)**

Сарапшылар пікірі бойынша, жастар саясаты, бірінші кезекте, «төменнен жоғарыға» қағидатымен шағын елді мекендер мен қалалардан бастап жүзеге асырылуы керек. Бұл жергілікті қауымдастық пен жастар өкілдерін жастар бағдарламасы мен бастамаларын іске асыру мен шешім қабылдау процесіне белсене қатыстыруды көздейді.

Шағын елді мекендер мен қалалардың өзіндік ерекше мәселелері бар және осы ерекше мәселелермен жергілікті жастар тікелей кездесіп отырады. Осындай жерлерде көбіне өзіндік даму мен білім алуға, жұмысқа орналасуға, мәдени дамуға мүмкіндік бола бемейді. Сондықтан да жастар саясатының басым бағыты осы аймақ жастарына өзіндік даму мен әлеуеттерін ашу, қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті жағдай жасау болуы керек.

«Төменнен жоғарыға» қағидаты бойынша жергілікті сұраныстар мен қажеттіліктерді есепке алу, сол сияқты жастар пікіріне көңіл бөлу және оларды шешім қабылдауға белсене қатыстыру көзделеді. Бұл жобаны жастар кеңесін құру, форумдар мен кеңес беру жұмыстарын және жастар өкілдерімен диалог формасының басқа да формалары арқылы іске асыруға болады. Бұл жол жастар сұраныстарын жергілікті деңгейде барынша дәл анықтауға және тиімділігі жоғары шешімдер әзірлеуге көмектеседі.

Сонымен бірге шағын елді мекендер мен қалаларда жастар саясатының күшеюі жастардың ірі қалаларға жаппай кету үрдісін тоқтатып, аймақ дамуына да ықпал етер еді. Жұмыс орындарының құрылуы, білім беру мен мәдени бағдарламалар, белсенді демалыс пен көңіл көтеру үшін инфроқұрымның болуы осы мекендердің жастар үшін тартымды болуына жол ашып, жастарға өз әлеуеттерін жүзеге асыру үшін ең жақсы мүмкіндіктер берер еді.

«Жаңағы жастар саясатын іске асыру тиімділігін қалай бағалау үшін, ең бірінші, астынан үстіне көтерілсек, бізде керісінше үстінден астыға түсіп команда дұрыс жетпейді, сондықтан ең алдымен өзімізден бастау қажет. Мысалға, ауылдан бастау алу қажет, сол мектеп, сол әкімшілік жұмыстарын жақсарту қажет. Яғни, төменнен жоғары қарай жұмыс жасау қажет» **(А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)**

Мемлекеттік жастар саясатын дайындау мен іске асыру барысында аймақтық ерекшеліктермен бірге «жастар» санатына жататын азаматтардың өзге де параметрлерін ескеру қажет. Білім деңгейіне, әлеуметтік-кәсіби мәртебесіне, жасына және басқа да сипаттамаларына қарай жас адамдардың өмірлік ұстаным-басымдықтары мен мемлекеттік жастар саясатынан күтістерінде айырмашылықтар болу мүмкіндігін сарапшылар атап кеткен болатын.

Жастар – тұрғындардың ерекше санаты, олар жыныс, ұлт, діни және басқа да сипаттарына қарай сан түрлі топтардан тұрады және қоғамда халық санының көпшілігін құрайды. Бұл топтардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен қажеттіліктері болады және жастар бағдарламасы мен іс-шараларын жоспарлағандаол қажеттіліктер ескерілуі керек. Мысалы, мүгедектігі бар жастар білім алу мен жұмысқа орналасуда қосымша кедергілерге тап болуы мүмкін, оларға арнайы қолдау шаралары қажет болады.

Тұрғындардың жалпы санында көптеген елдерде жастар үлесі басым болып келеді, бұл мемлекеттік жастар саясаты шаралары адамдардың едәуір бөлігін қамтиды деген сөз.. Бұл жастардың түрлі топтарының дамуы мен қоғамдық өмірге қатысуы үшін әділ де инклюзивті жағдайлар жасау мақсатында ол топтарды есепке алу мен қажеттіліктерін қанағаттандыру маңызды екенін білдіреді.

«Жастар – қоғамның айтарлықтай кең де мол бөлігі, олардың әрқайсысының өз басымдығы, қажеттіліктері бар. Шартты түрде, 21 жастағы 4 курс студенті армияда қызмет ету тәжірибесі бар 21 жастағы студенттен ерекшеленетіні анық. Олардың әрқайсысында түрлі дүниетаным, мінез-құлық пен түрлі басымдықтар болады. Сол сияқты, 14 жасар мектеп оқушысы осы тоқсанда бес алғысы келсе, ал 25 жастағы жас адам ипотека рәсімдеп, өзіне пәтер сатып алғысы келеді. Дегенмен, сонымен бірге, мемлекет қолға алып отырған шаралар жеткілікті емес деп айту да қиын». (Р.Рашид, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысының мүшесі студент).

Сарапшылар пікірі бойынша, елімізде жастар саясаты ұзақ уақыт жүргізіліп келеді, осы фактор саясаттың іске асырылуын нақты бағалауға мүмкіндік береді. Бұл бағалаудың маңызды аспектісі - «есейген» жастар санатын қосып, ретроспективті талдауды қолдану. Бұл жастар бағдарламасы мен іс-шараларының жас адамдардың одан әрі дамуы мен жайлылығына тигізетін ықпалын бағалауға жол ашады.

Сарапшылар сонымен бірген жастар саясатының іске асырылуын бағалау үшін әлеуметтік-экономикалық индикаторлар дайындап, енгізуді бөліп көрсетеді. Осындай көрсеткіштер жастар саласындағы саясаттың жетістіктері мен нәтижелерін дәл өлшеуге көмектеседі. Ол көрсеткіштерге жастардың жұмысқа орналасу деңгейін, өмір деңгейі мен сапасын, білім алу мен кәсіби дайындықтың қолжетімділігі, жастардың қоғамдық-саяси өмірге қатысу деңгейін және тағы да басқа параметрлерді жатқызуға болады.

Жастар саясатының іске асырылуын әлеуметтік-экономикалық индикаторлар арқылы бағалау жастар бағдарламалары алдына қойылған міндеттер мен мақсаттар қаншалықты табысты орындалып отырғанын көруге мүмкіндік береді. Ол салалар бойынша туындаған мәселелерді анықтауға, оларды шешу стратегиясын нақтылауға көмектеседі. Сонымен бірге осындай жол жалпы елдің қоғамдық және экономикалық дамуына жастар саясатының ықпал-әсеріне баға беруді мүмкін етеді.

Тұтастай алғанда, жастар саясатының іске асырылуын әлеуметтік-экономикалық индикаторлар арқылы бағалауды әзірлеу мен енгізу оның тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру үшін жасалған маңызды қадам болады және жастар бағдарламасы мен бастамаларының жетістіктерін, жастарға, жалпы қоғамға әсер-ықпалын барынша объективті бағалауға мүмкіндік береді.

«Меніңше, мынандай көрсеткіштермен бағалауға болады, жастар қалай белсенділік көрсетіп жатыр, қаншалықты еліміздің әлеуметтік өміріне қандай үлес қосып жатыр, және де бөлек бір жастар ісінің индексті көруге болады, оған қоса мысалға волонтерлік индексті көре аламыз, сондай көрсеткіштермен бағалауға болады». **(Ю.А. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

Ақпарат алмасу мен жаңалықтар алу, уақыт өткізу мен өзара байланыс үшін жастар әлеуметтік желілерді белсене пайдаланады. Әлеуметтік желілер идея алмасу мен өзара әрекетке ыңғайлы платформа. Сондықтан да мемлекеттік органдар, жастар ассоциациясы, үкіметтік емес ұйымдар және басқа да мүдделі жақтар жастарға арналған қолжетімді бағдарлама, жоба, гранттар, стипендиялар, тренингтер мен басқа мүмкіндіктер туралы ақпарат тарату үшін осы платформаларды пайдалана алады.

Ақпараттық арна ретінде әлеуметтік желілерді тиімді пайдалану үшін жастармен өзара нәтижелі әрекет қағидаттары мен мақсатты аудитория ерекшеліктерін ескеретін стратегия дайындау қажет. Тартымды да ақпаратты контент құру маңызды, ол жастардың сұраныс-мүдделеріне сәйкесетіне болады.

Сонымен бірге әлеуметтік желілерде жастармен белсенді жұмыс істеу керек, олардың сұрақтарына жауап беріп, қосымша ақпарат пен қолдау беру қажет. Ол сенімді қатынас орнатуға, жастармен тиімді әрекет етуге мүмкіндік береді.

Ақпарат тартымды болуы және жастардың назарын аударуы үшін контенттің текст, видео, фотосурет, интерактивті сауал және басқа да форматтарын пайдалануға болады.

Сол сияқты ақпаратты үнемі жаңартып отыру, жастармен тұрақты түрде қатынаста болу да маңызды аспект. Әлеуметтік желілер арқылы жаңа бағдарламалар, іс-шаралар, басқа да мүмкіндіктер туралы жедел хабарламалар беріп отыруға болады..

«Мемлекеттік жастар саясатын іске асыру барысында жастармен жұмыстың заманауи жаңа тетіктерін пайдалану қажет деп ойлаймын: жастар алаңындағы іс-шараларды жастар тілімен жеткізу (Youtube-канал, TikTok және т.б.), жобаларды іске асыруға жастармен жұмыс бойынша сарапшыларды тарту. Жастар өз ой-пікір, ұсыныстарымен бөлісетін, өз ойларын ашық та, еркін жеткізе алатын онлайн, офлайн форматтағы түрлі ашық диалогтік алаңдарды жүйелі түрде құру қажет». **(А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)**

Көш-қон (миграциялық) көңіл-күйі болуына байланысты сарапшылар жастар арасындағы көш-қондық көңіл-күйді бағалау мен жеке мониторинг енгізуді ұсынады. Сарапшылар пікірінше, елдегі әлеуметтік-экономикалық ахуалдың жалпы жағдайы

мен жастар саясаты тиімділігін бағалау мақсатында жастардың көш-қондық әлеуетіне бағалау жүргізу маңызды.

Жастардың көш-қондық көңіл-күйі олардың елдегі ағымдағы ахуал мен өз әлеуетін іске асыруына қанағаттануының жанама белгісі бола алады. Егер жастар білім алу мен еңбекке орналасуда перспектива аздығын, жеке және кәсіби даму үшін мүмкіндіктер шектеулігін сезінсе, бұл факторлар оларды көш-қондық ұмтылысқа ынталандыруы мүмкін.

Сондықтан да сарапшылар өмір сапасын арттыру мен сапалы білімнің қолжетімді болуының және жастарды жұмысқа орналастыруға мүмкіндіктер жасаудың қажеттілігіне ерекше көңіл аударады. Оған жастарға қолайлы орта құруға бағытталған саясат, бағдарламалар мен жобалар әзірлеу мен іске асыру, жастардың әлеуеті мен дағдыларын дамыту, сонымен бірге кәсіби өсу мен өз-өзін дамытуға, көрсетуге мүмкіндіктер беру кіреді.

Жастар арасындағы көш-қондық көңіл-күйді бағалауға білім, жұмыссыздық деңгейі, жұмысқа орналасу мүмкіндіктері, әлеуметтік қызмет көрсету мен қолдау қолжетімді болуы, сонымен бірге халықаралық әзірлік пен жастардың өзге елдерге кетуге дайын болуы сияқты факторларды кіргізуге болады. Осындай бағалау мен мониторинг проблемалық салалары анықтауға және ахуалды жақсартуға бағытталған шараларды жоспарлауға көмектеседі.

«Қазақстан Республикасындағы жастар саясатының тиімділігін жастарға қарапайым түрде бір сұрақ қою арқылы анықтауға болады деп ойлаймын: «Сіз Қазақстанда қалғыңыз келе ме? Өз болашағыңызды осы елмен байланысты қарастырасыз ба, әлде елден кеткіңіз келе ме?». Егер жастардың көпшілігі « жоқ, біз елде қалғымыз келеді және өз тағдырымызды өз Отанымызбен байланысты қарастырамыз» деп жауап берсе, жастар саясаты дұрыс іске асырылуда». (К.Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қоры директоры)

Сол сияқты сарапшылар пікірі бойынша, Жастар саясаты концепциясы жас азаматтар қатыса алатын салаларды толық ескеріп отырған жоқ. Мысалы, ауыл шаруашылығы мен спорт салаларында жастар әлеуетін іске асыру, пайдалану төмен деңгейде қалып отыр. Сарапшылар пікірінше, кедергілердің бірі - жергілікті жерлерде бюджеттің жастар бағдарламалары мен жобалары пайдасына бөлінбеуі. Сонымен бірге саясатты іске асыру барысында орталық орган мен жергілікті атқарушы орган деңгейінде түрліше түсіну, түсіндіру мәселесі туындап жатады.

«Менің ойымша, әлі де жеткіліксіз. Себебі тек бір бағытта ғана жұмыс жасалып жатыр, басқа салалар қалып қойып жатыр. Мысалға, жастарға ауыл шаруашылығында спортқа байланысты ешнәрсе жоқ. Ол қазір бар нәрсе, ол болу керек нәрсе, ал ары қарай дамытатын ешнәрсе жоқ. Қаншама жастар қазір ауылда қалып қойып жатыр, көптеген жастар көзге ілінбейді» (А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

Міндет көптігін ескерген сарапшылар басқарушы жетекші орган ретінде ҚР Қоғамдық даму және ақпарат министрлігінің Отбасы және жастар ісі жөніндегі Комитеті болуы жеткіліксіз деа санайды. Осыған орай, сарапшылар пікірі бойынша, жастар саясаты мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының біріне айналуы керек және жастар саясатын іске асыруға биліктің басқа органдары да белсене қатысуы

тиіс. Сонымен бірге сарапшылар азаматтық қоғам, соның ішінде ҮЕҰ әлеуетін пайдалануды ұсынады. ҮЕҰ билік пен жастар арасындағы «буферлік аудан» ретінде өз пайдасын тигізеді.

«Білім саласына үкіметтік емес ұйымдарды (ҮЕҰ) тарту дұрыс шешім болады. Үкіметтік емес ұйымдар – қоғам үшін жеткізушілер және тұрғындарда белсенді азаматтық позиция қалыптастырушылар. Егер ҮЕҰ өкілдеріне көбірек мүмкіндік берілсе, нәтиже тез және нақты болады. Сол ҮЕҰ-дар идеологиялық-ағартушылық жұмысты да жүргізе алады. Ал жастар ісі жөніндегі комитеттер есебі айқын көрсеткіштерге ие болады. Жастар ісі жөніндегі комитеттердің жастар авангардына айналғаны қажет» (О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)

2. Қазіргі жастардың құндылық бағыттары мен басымдықтары

Сарапшылар пікірінше, материалдық жайлылыққа ұмтылыс жастар өмірінің басшы қағидаты болып отыр. Тым жоғары күтіс, тез бай болуға ұмтылу негізгі ынталандырушы факторға айналды. Осындай өмірлік қағидаттың теріс нәтижелерінің бірі – қазақстандық жастар арасында керенаулық, біреуге арқа сүйеушілік көіл-күйдің таралуы.

Қазір қай өңірдің жастары бұл тұрғыда бірдей деп ойлаймын. Бәрінің мақсаты – жеңіл жолмен байып кету. Себебі, бұл жағынан пропаганда бізде өте көп. Қазіргі нарықтық экономика заманында ол да дұрыс шығар, бірақ ол адамды шын бақытқа жетелемейді ғой. Осы тұрғыда біздің ұлттық құндылықтарымыз аяқ асты болып қалып жататын кездер кездеседі. Тек материалистік тұрғыда ойлайтын жастар көп. (А.Сүгірбай, Маңғыстау облысы маслихатының депутаты, жеке кәсіпкер)

Сарапшылар еңбексүйгіштік пен таза бәсекелестік идея сияқты құндылықтарды дамыту қажеттігі туралы пікір айтты. Сонымен бірге, сарапшылар рухани құндылықтар мен мәдениетті дамытудың маңыздылығын атады. Оған өзара сыйластықтың әмбебап қағидаттары, білім мен өз-өзін дамыту жатады. Одан басқа жастармен жүргізілетін идеологиялық жұмыс қажеттілігі көрсетілді. Оның мақсаты - позитивті құндылық бағыттарды жастар санасына әкелу, сіңіру. Бұл жұмыстың тиімді тәсілдерінің бірі жастармен жұмысқа сарапшыларды, мәдениет ІТ және басқа салалар дағы қоғамдық пікір көшбасшыларын тарту болып табылады.

«Қазіргі жастар оңай ақшаға қызығады, оны қоғамның өзі солай жасап беріп жатқан шығар. Біздің қазіргі жастарға идеал, кешегі атақты жазушыларымыз, ІТ саласында жүрген мықты мамандар, болмаса басқа салада жүрген мамандар идеал емес, өйткені оларды ешкім танымайды. Жастар үшін қазір идеал блогер болу, әнші болу, оңай ақшаны көздейді, ал оңай ақша еш уақытта ұзаққа бармайды. Сол үшін жастар осы әншілерге, блогерге, кім ақшаны оңай табады, соларға ұмтылады» (А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

Сарапшылар қазақтілді жастар арасында мәдениет пен білімге қатысты сапалы да қолжетімді өнімдерге қажеттілік жоғары екенін атады. Дегенмен, көркем және кәсіби әдебиет, оқу құралдары, театр қойылымдары, фильмдер және т.б. қазақ тіліндегі материалдар жетіспеушілігі байқалады. Бұл қазақ тіліндегі мәдени және білім беру бастамаларына ерекше көңіл аудару қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен бірге сарапшылар мәдениет пен білім саласында енгізіліп жатқан жаңалықтардың формальды сипатта екенін көрсетуде. Бұл енгізілген жаңалықтар жастар сұраныстарына әр уақытта сәйкес келе бермейтінін білдіреді. Жастар саясатын тиімді іске асыру үшін ағымдағы бағдарламалар мен бастамаларға мұқият талдау жасалуы қажет, сол сияқты оларды дайындау, пысықтау барысында жастар пікірі мен ұсыныстарын ескеру керек.

Ең басты міндеттердің бірі - мәдениет пен білім саласында қазақ тіліндегі сапалы өнімдер мен басылымдар дайындау, оларға қолдау көрсету. Ол қазақ тілінде қойылымдар мен фильмдер, музыкалық шығармалар жасауды сонымен бірге қазақ тілінде әдебиет пен оқу құралдары н дайындауды қолдау бола алады. Жастар қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандыру үшін ол материалдарды таралымы мен қолжетімді болуын қамтамасыз ету қажет.

Сонымен бірге сарапшылар пікірінше, мәдениет пен білім саласында жаңа бағдарламалар мен бастамаларды дайындау, іске асыру барысында жастар пікірі мен ұсыныстарын ескеру маңызды. Жастармен жүргізілетін тұрақты диалог пен кеңестер бастамаларды олардың қажеттіліктері мен күтістеріне қарай бейімдеуге және барынша тиімді іске асыруға ықпал етеді.

Осылайша қазақ тіліндегі өнімдер мен басылымдардың сапалылығы мен қолжетімді болуына ерекше көңіл бөлу қажет.

«Жастар бойына дұрыс құндылықтарды сіңіру үшін, бірінші кезекте, білім сапасын жақсарту қажет. Жаңалықтар бойынша нақтылық керек. Әдебиеттер сапасын, оның ішінде мектептерде, колледждердегі оқулықтар сапасын жақсарту керек. Қазақ тіліндегі оқулықтардағы, әсіресе техникалық мамандықтар бойынша әдебиеттердегі олқылықтар мен кемшіліктер алынуы тиіс. Екіншіден, бұл орта. Жастар ресурстар орталықтары жұмысын жақсарту қажет. Атын атаудың қажеті болмас, бірақ әлі күнге дейін жастар мәселесімен айналыспай отырған аймақ бар». (Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)

Сарапшылар пікірінше, жастардың, әсіресе, қала мен ауыл жастарының құндылық бағыт-бағдарларында айырмашылықтар бар. Бұл айырмашылықтар қызметтер мен ресурстарға қол жеткізудің бастапқы мүмкіндіктерінің әр қилы болуына, өмір дағдысы мен әлеуметтік-мәдени ортаның әр түрлі болуына байланысты.

Қала жастарында білім алу, мәдени шаралар, ақпарат пен технологияға, басқа да даму шараларына қатысты әдетте зор мүмкіндіктер бар. Олар өмірлік стратегиялар таңдауда, өз амбициялары мен мүдделерін іске асыруда жақсы мүмкіндіктерге ие. Қала жастары көбіне мансапқа, материалдық игілікке, кәсіби даму мен өз-өзін іске асыруға, көрсетуге бағытталған. Ал ауыл жастары білім алу, жұмысқа орналасу, мәдени, көңіл көтеру шараларына қатысты шектеулермен кездесіп жатады. Бұл өз кезегінде, даму мен өз қабілеттерін ашуда кейбір шектеулерге әкелуі мүмкін.

Тиімді жастар саясаты үшін бұл айырмашылықтарды ескерген дұрыс және жастардың тұру мекені типіне қарамастан оларға түрлі ресурстар мен мүмкіндіктерді ұсыну қажет. Қала мен ауыл жастары арасындағы осындай айырмашылық деңгейін төмендетуге ұмтылу қажет. Ауыл жастарына білім алуда, мәдени, әлеуметтік шаралар бойынша тең мүмкіндіктер беру, сонымен бірге ауылдық жерлерде даму мен экономикалық белсенділік үшін алғышарттар жасау керек.

«Қазір жастар екі типке бөлінеді: қала жастары және ауылда тұратын жастар. Қала жастары білім алуға, соның ішінде шет елдерде де білім алуға ұмтылады. Ауыл жастары Ауыл жастары қалаға келуге, жұмысқа тұрып, қаржы табуға ұмтылады. Ал қала жастарының басымдықтары басқа» (Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)

Қазіргі жастарға сонымен бірге азат ой-пікір құндылығы да тән. Оған креативтілік, қаржылық еркіндікке ұмтылу және өз-өзін басқару мен таңдау еркіндігін жатқызуға болады. Қаржылық еркіндік көбіне кәсіпкерлікті жүргізумен байланыстырылады.

Сарапшылар қоғамдық институттар жас адам үшін таза құндылықтарды таныстыру мақсатында барлық қажетті жағдайды жасау керек деп есептейді. Бұл арада жүйелілік пен кешенділіктің маңызы зор, балабақшадан бастап ересек жасқа дейін. Сарапшылар, әсіресе, мектеп жасындағы, оның ішінде төменгі сынып оқушыларымен және олардың ата-аналарымен жұмысты ерекше атап отыр.

«Дұрыс құндылық бағыттарын дамыту үшін бірінші кезекте балалармен, жасөспірімдермен жұмыс істеу керек. Екіншіден, ата-аналармен жұмыс істеу керек. Әрине, бұл қиындау, өйткені ата-аналар ұйымдаспаған болып келеді, түрлі еңбек ұжымдарында жұмыс істейді. Ата-аналар қауымдастықтары бар, бірақ олар барлық ата-аналарды жаппай қамти алмайды. Солай болса да, құндылық ұстанымдар отбасында қалыптасады, осы арада отбасылық тәрбиенің өзектілігі бірінші орынға шығады. Бірақ, қазақстандық отбасыларға қалай ықпал ету, жету тетіктері әлі дайындалған жоқ». (Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары).

Сарапшылар пікірінше, жастар дамуы мен олардың дағды, біліктіліктерінің қалыптасуында білім беру мекемелерінің орны ерекше. Қазіргі жастар саясаты мен жастарды қолдау аясында сыни ойлау, дербес шешім қабылдау және софт-скиллс сияқты дағдыларды дамытуға ерекше көңіл бөлінуде.

Сыни ойлау жастарға ақпаратты талдауға, өзіндік ой-пікір тудыруға, сұрақтар қоюға және шешім қабылдауда логиканы іске қосуға мүмкіндік береді. Бұл дағды жастарға сыни хабардар болуға, өз пікірін қорғауға, саяси-қоғамдық өмірге қатысуға көмектеседі.

Коммуникация дағдылары, басшылық жасау, ынтымақтасу, шығармашылық уақытты басқару дағдыларынан тұратын софт-скиллс те жастар үшін маңызды. Бұл дағдылар жастарға өзгерулі жағдайларға бейімделуге, командада тиімді жұмыс

істеуге, мәселелерді шешуге, бастама көтеруге және өз әлеуетін іске асыруға көмектеседі.

Сарапшылар пікірі бойынша, білім беру мекемелері жастар арасында сыни ойлау, софт-скиллс дағдыларын дамытуға ықпал ететін білім бағдарламалары мен тәжірибені енгізуге және белсенді дамытуға ұмтылуы керек. Бұған осы дағдыларды дамыту үшін практикалық жағдайлар жасау мақсатында бизнес секторымен, түрлі жастар ұйымдарымен ынтымақтаса жұмыс істеу, жобалық тапсырмалар, оқытудың интерактивті әдістері, пікір-талас форматтары кіреді.

Сонымен бірге жастарда сыни ойлау, софт-скиллс дағдыларын барынша практикалық, интерактивті тұрғыда қалыптастыруға көмектесетін семинар, курс, тренинг сияқты формальды оқу алаңдарын да пайдаланған дұрыс.

3. Азаматтық және саяси белсенділік

Жастардың азаматтық, саяси белсенділігі түрлі себептермен шешуші маңызға ие. Жастар көпшілігінде әлеуметтік реформалар мен өзгерістердің негізгі қатысушылары болып табылады. Сонымен бірге білім, денсаулық, жұмысқа орналасу және басқа салалардағы мәселелер жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына тікелей әсер етеді. Дегенмен, сарапшылар атап өткендей, қазақстандық жастар арасында азаматтық белсенділіктің төмен деңгейі әлі сақталып отыр. Байқалған үрдістерге қарамастан, қазіргі кезде жастар арасындағы азаматтық белсенділер саны әлі көп емес. Сол сияқты жастарға негізінен ситуативті белсенділік тән, ол сәттік және ұзақ мерзімді нәтиже тұрғысынан саяси жүйеге ықпал ету негізінсіз.

Жастардың осы тұрғыдан белсенділінің төмендігін сарапшылар пікірі бойынша, жастар арасында ымырашылдықпен (конформизм), ынталылық пен билікке сенімнің болмауымен және саяси-әлеуметтік процестерді түсіну деңгейінің төмендігімен түсіндіруге болады. Оған қоса, кей жағдайда өздерінің әлеуметтік-экономикалық сипаттағы жеке мәселелерін шешуге ниетті азаматтар тобы да бар. Білім, материалдық жайлылық деңгейі, мекенжай типі сияқты параметрлер жастардың саясат пен саяси қозғалыстарға қатысуына ықпал ететін негізі факторлар болып табылады. Ол параметрлерге қанағаттанбау төмен азаматтық белсенділікке бастауы мүмкін.

«Сенімділік пен белсенділік болуы үшін мемлекет белгілі бір деңгейде жұмыс жасауы керек қой. Тек бір коворкинг ашып, спорт алаңын ашып шектеліп қаламыз. Ауыл жастарына да қолжетімді нәрселер жасалыну керек. Қазіргі жастарға бұлардан гәрі баспана мен тұрақты жұмыс қажет. Ол болмаса, жастардан жақсы әрекет күту бекер деп есептеймін», (А. Сүгірбай, Маңғыстау облысы маслихатының депутаты, жеке кәсіпкер)

«Халық аш болса, саясат жағы олар үшін бір 5-6 орынға түседі. Саясатпен кім айналысады? Қазір жастар үшін бірінші кезекте тамақ... Белгілі бір саясатқа қызығатын адам немесе үлкен таптан шыққан әлеуметтік жағдайы жақсы отбасының баласы. Мен осыны 100% айта аламын. Кей жастар бар күндіз сабағын оқып, кешке жұмыс жасайтын. Олар тер төгеді, себебі олар үшін қазір тамақ бірінші орында. Оларға саясаттың құны бес тиын. Саяси белсенді болмауы жастардың әлеуметтік жағдайына байланысты», (А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

Екінші жағынан, әлеуметтік-экономикалық жағдайға қанағаттанбаушылық жастар арасында оппозициялық және наразылық көңіл-күйдің өсуіне әкелуі мүмкін. Сарапшылар пікірінше, жастардың түрлі мүдделі топтардың ықпалына түсуі жағдайды ушықтыра түсуі ықтимал. Мүдделі топтар арасында мемлекеттік органдар мен БАҚ қана емес, халықаралық ұйымдар, әлеуметтік медиаторлар т.б. бар. Кей жағдайларда қоғамдық пікір көшбасшылары рөлін медиалық тұлғалар, блогерлер атқаруы сарапшылар тарапынан алаңдаушылық тудырды. «Қолдау вакуумдары» мен қаржылық стимулдар да теріс бағыт беруі, тіпті кей жағдайда жас адамдарды деструктивтік мақсатта пайдалануға қолайлы жағдай ретінде пайдаланылуы да мүмкін. Сыни ойлау, қабылдаудың төмен деңгейімен және деректерді тексеру дағдыларының болмауымен жиынтықта бұл жастардың өздері үшін теріс, негативті салдарға әкелуі қаупі бар

«Қазір оппозициялық көзқарастағы жастар көбейіп бара жатыр. Оған әсер ететін ең алдымен, отбасындағы жағдай. Оның ата-анасының тұрақты жұмысы болмаса, әлеуметтік жағдайы жасалмаса, ол балада қайдан көңіл күй болады? Сондықтан олармен де жұмыс жасау керек», (А. Сүгірбай, Маңғыстау облысы маслихатының депутаты, жеке кәсіпкер)

Сонымен бірге, екінші жағынан, сарапшылар жастардың азаматтық, саяси қозғалысқа қатысуына қатысты айтарлықтай қң өзгерістерді көрсетті. Сандық технологияның таралуы белсенділіктің жаңа формаларының пайда болуына ықпалын тигізді. Сайлау, партиялар мен үкіметтік емес ұйымдарға мүшелік сияқты дәстүрлі формаларына қарағанда жастар бүгін көп жағдайда қатысудың дәстүрлі емес формаларын таңдауда. Оларға саяси мақалалар жазу немесе блоктар, лайктарды әлеуметтік желілерде тарату, онлайн-петицияларға қол қою және басқалар жатады. Осылайша жастар тікелей әрекет активизмін таңдауда.

«Қазақстан жастары азаматтық және саяси қызмет, әрекеттерге жиі қатыса бастады. Мысалы: наразылық акцияларына, насихаттық науқандар мен қоғамдық негіздегі ерікті жұмыстарға қатысуды атауға болады. Қазақстандағы жастардың саяси және идеологиялық бағыт-бағдары өзгеріп отыруы және олардың кейбіреуі түрлі саяси партияларға, қозғалыстар мен әлеуметтік топтарға жатуы мүмкін. Дегенмен, Қазақстандағы жас ұрпақ бойында дәстүрлі саяси элитаға қатысты сыни көзқарастың басым болу белгілері бар және оларды балама саяси идеологиялар көбірек қызықтырады». (О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)

Сол сияқты жастар қатысуының төмен болуына мемлекеттік органдардағы кері байланыс жүйесінің жетілмегендігіне байланысты болу мүмкіндігі де аталды. Сарапшылар мемлекеттік органдардың жастармен диалогқа белсене қатысуға, олардың пікірі мен ұсыныстарын, қажеттіліктерін ескеруге даяр еместігін көрсетті. Саяси, азаматтық жүйедегі бюрократиялық шаралар мен шектеулер жастардың өз бастамаларын жүзеге асыруына, шешімдер қабылдауға белсене қатысуына кедергі болуы ықтимал.

Осындай шектеулер нәтижесінде жастарда бейжайлық пен билік органдарына сенімсіздік пайда болады. Олар өз пікірлерінің қажетсіздігін, үндерінің естілмейтіндігін сезінуі мүмкін және бұл қоғамдық-саяси өмірге қатысу белсенділігінің одан әрі төмендеуіне әкелі ықтимал.

Бұл проблемаларды шешу үшін жастардың белсене қатысуына жағдай жасау және кері байланыс механизмін бекіту керек. Мемлекеттік органдар жастармен диалог орнатуға, олардың пікірі мен ұсыныстарын тыңдауға, бағдарламалар мен саясат жүргізуде жастар қажеттіліктерін ескеруге ұмтылуы қажет.

Жастардың қоғамдық өмірге қатысуына кедергілерді қысқарту, қатысу үрдісін жеңілдету және жастардың саяси және азаматтық бастамаларын қабылдау механизмдерін құру қажет. Бұған идея мен ұсыныстарды талқылау платформасын құру, көпшілік алды тыңдаулар өткізу, жастар жобалары мен бастамаларына қаржылық және ұйыдастырушылық қолдау көрсету кіреді.

Мемлекеттік органдар жастардың пікірі мен қажеттіліктерін ескергені, ашық та таза диалог орнатуы маңызды.

«Саяси, азаматтық белсенділіктің төмендігінің, өз үндері естілетіндігіне жастардың сенбеуінің себептері ретінде жастар төмендегілерді атады: елде әлеуметтік лифтілер жеткіліксіз, біздің үкімет, билік жастар пікірімен санаспайды. Жастар елде нені болса да өзгертуге өздерінде ресурстар аз деп есептейді. Сондықтан да олар (жастар) қоғамдық ұйымдардың да, саяси партиялардың да жұмыстарына белсенді қатысып отырған жоқ». (Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

4. Жастар мәдениеті: дарынның ашылуы үшін қолайлы жағдай жасау

Жастар қауымының өмірдің әр саласына, экономика мен саясаттан бастап ғылым мен мәдениетке дейін елеулі үлес қосуға қабілетті белсенді де шығармашылық әлеуеті бар. Сондықтан жастарды қолдау мен жастар мәдениетін дамыту үшін қажетті жағдай жасау қоғам мен мемлекет үшін маңызды міндет болып табылады.

Сарапшылық пікір бойынша, Қазақстанда жастар мәдениеті айтарлықтай қарқынды дамуда. Елде жастарға өздерінің шығармашылық, спорттық, кәсіби ұмтылыстарын көрсетуге мүмкіндік беретін мемлекеттік, сонымен бірге мемлекеттік емес, жеке ұйымдар жұмыс істеп тұр.

Жоғарыда аяс адамйтылғандай, сарапшылар жастар мәдениетінің қарқындылығын бірнеше рет көрсетті. Оны жүргізу барысында жастардың өзінің жасына, біліміне, мекені мен әлеуметтік мәртебесін ескеру маңызды. Осыған орай, жастар мәдениеті - жас адамдардың түрлі қызығушылықтарын қамтитын кең ұғым. Оған түрлі субмәдениет, музыкалық артықшылықтар, сәнді үрдістер, білім алу мен шығармашылық ұмтылыстар, сонымен бірге саясатқа көзқарас, технологиялық инновациялар мен әлеуметтік мәселелер кіреді.

Сонымен бірге сарапшылар жеке және шығармашылық даму үшін жағдайлар ерте жастан басталу керектігін атады. Жастар мәдениетінің бұл бағытында ArtSport жобасы оң бағаға ие болды. ArtSport - мемлекеттік спорттық және шығармашылық тапсырыстарды жан басына номативті қаржыландыру. Ол жасөспірімдерді спортпен, шығармашылықпен айналысуға тарту мен мемлекеттік қолдаудың тиімді құралы болып табылады. Осындай жобалар мен бастамалардың ұзақ мерзімді пайдасы бар.

«Мемлекеттің үздік жобасы – бұл спорт бағыттары бойынша, сондай-ақ шығармашылық бағыттар бойынша арт спорт. Арт спорт - балалар мен

жасөспірімдер арасында таланттарды мемлекеттік қолдау мен дамытудың озық құралы. Нәтижелерін, әрине, біз бір жылда көре алмаспыз, нәтижесі ұзақмерзімді перспективада, мүмкін 5 жыл ішінде күтіледі». (Д.Садуақасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

Сарапшылар осымен бірге әлеуметтік инфрақұрылымның тозуы туралы айтты. Ол қазіргі жастардың қажеттіліктеріне сәйкес жаңаруды қажет етеді. Әлеуметтік инфрақұрылымның базалық жағдайлардың болмауы мен жастардың қосымша білім алу ұйымдарына (спорт алаңдары, секциялар мен үйірмелер) қол жеткізуі өзекті күйде қалуда. Бұл мәселе, әсіресе, Қазақстан аймақтары мен ауылдық жерлерде өткір. Аймақ жастары арасындағы жоғары сұраныс пен шығармашылық әлеуетті ескере отырып, жастарды қолдау жүйесін одан әрі дамыту үшін қосымша қаржыландыру, квоталау жүйесі мен әлеуметтік инфрақұрылымды жаңарту мүмкіндіктерін қарастыру қажет.

Сарапшылар пікірінше, Қазақстанда кәсіби өз-өзін анықтау жүйесінің даму қарқыны әлсіз. Ал профильді және кәсіби оқу дарынды да перспективті жастардың болашақта еңбек және шығармашылық жағынан ашылуға мүмкіндік бермек. Сол сияқты жастардың креативті индустрия дамуына қатысуына маңызды екені бірнеше рет көрсетілді. Сарапшылық пікір тұрғысынан, бүгінгі күні бұл бағыт тиісті деңгейде дамып отырған жоқ, әсіресе, жастар арасында.

Сонымен қатар, мемлекет тарапынан жасалып жатқан жағдайға қарамастан, жастар бұл мүмкіндіктерді пайдалана ма деген сауал ашық күйінде қалып отыр. Кейбір сарапшылар жастарды өзін-өзі дамытуға және өз әлеуетін жүзеге асыруға мотивациясы төмен халық тобы ретінде сипаттайды. Жалпы, жастар мәдениетін түсіну оның әртүрлілігін, өзгермелілігін және контекстік сипатын ескеруді талап етеді. Жастардың ой-пікірлері мен қажеттіліктерін тыңдап, ескеру, білім алуға, мансаптық өсуге, шығармашылық мүмкіндіктер мен саяси белсенділікке қол жеткізуді қамтамасыз ету маңызды. Бұл жастардың өз мүмкіндіктері мен игілігіне қол жеткізуі үшін қолайлы орта құрудың бірден-бір жолы.

5. Жастардың өз-өзін жүзеге асыруы: шектеулер мен мүмкіндіктер

Өзін-өзі жүзеге асыру-бұл жастардың жеке, кәсіби және әлеуметтік өсуінің маңызды процесі, бұл олардың әлеуетін ашуға және өмірде бақыт пен қанағаттануға қол жеткізуге ықпал етеді. Сарапшылық сауал көрсеткендей, өзін-өзі көрсету, өз ұстанымын білдіру, өз идеяларын жүзеге асыру мүмкіндігі жастарға қоғамның толыққанды қатысушысы болуға мүмкіндік береді. Өзін-өзі жүзеге асыру, кейбір сарапшылардың пікірінше, мемлекетке қызмет етуде, азаматтық белсенділіктің көрінісінде және қоғамдық және саяси қызметке қатысуда да көрінеді.

«Менің ойымша, бұл есею барысында тұлғада болатын қажеттіліктерді іске асыру, сонымен бірге оның өз ортасына қайтарымы». (Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)

«Мен үшін өз-өзін жүзеге асыру өз еліме қызмет етуді білдіреді. 16 жыл депутат болып жұмыс істеймін. Мен қоғамдық жұмыстармен айналысамын және бұл үшін бір тиын да алмаймын. Бұл менің өз халқым алдындағы парызым»

деп санаймын». **(А. Сүгірбай, Маңғыстау облысының маслихат депутаты)**

«Тұлғаның өз-өзін жүзеге асыруы бұл өз идеяларын іске қосу, қолдану нүктесін табу мүмкіндігі, былайша айтқанда, мүмкіндіктерге ие болу». **(К.Ю. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)**

«Мен үшін бұл бірінші кезекте адамның өз қағидаттарын, өз этика, мораль нормаларын айқындап алуы, ол өзіне не болатынын және не болмайтынын білуі дегенді білдіреді. Яғни, адам алдымен өзінің ішкі менін біліп алуы керек, сонан соң қандай болса да өзі айқындаған игіліктерге жету үшін өз-өзін жүзеге асыруға кірісуі керек». **(Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)**

«Бұл - өзіңе ешкім жүктемеген, ұсынбаған, өзің қалаған, өзің таңдаған жақсы білім алу мүмкіндігі немесе сенің мамандықты қандай болса да қаржылық шарттарға қарап емес, өз қалауыңмен таңдауың, бұл - тұрақты да жақсы ақысы бар сүйікті жұмысыңның болу мүмкіндігі, бұл – өз бойыңдағы қандай болса да қабілетің мен талантыңды қосымша секция, үйірмелерге бару арқылы ма, әйтеуір дамыту мүмкіндігіне ие болуың. Бұл өз позицияңды айту, жеткізу, қорғай білу мүмкіндігі. Мен үшін өз-өзін жүзеге асыру дегеніміз осы 3-4 пункт болар». **(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Сонымен қатар, сарапшылардың пікірінше, Қазақстанда жастардың өзін-өзі жүзеге асыруы нақты бір саламен шектелмейді. Әрбір жас адам қызығушылықтарын тауып, талантын көрсете алады және дами алады. Сонымен, шығармашылық сала, соның ішінде шығармашылық индустрия және IT, жастарға өзін-өзі жүзеге асыруға кең мүмкіндіктер береді.

Менің ойымша, бұл – шығармашылық саласы, өйткені сала бүгінде соншалықты ауқымды материалдық салымдарды қажет етпейді және тиісінше талант, дарының болса, бұл салада өз-өзіңді жүзеге асыру әлдеқайда жеңіл. **(Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)**

Біздің елімізде кез келген салада өзіндік дамуға мүмкіндік бар деп ойлаймын. Қандай болса да салада өз-өзіңді жүзеге асыру үшін білім, ыждағаттылық, жүйелілік, тәртіп пен ынталылық қажет. **(А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасары міндетін уақытша атқарушы)**

«Өз-өзін іске асыру үшін соңғы 2 жылда креативті өндіріс пен IT сияқты жаңа бағыттарда мүмкіндіктер мол деп айтамын. Бұл әлеуеті зор жаңа бағыттар Қазақстанда енді ғана дами бастады, бірақ әлі күнге дейін аз зерттелді. Іс жүзінде бұл екі сала сіздерге заманауи Қазақстанды қалыптастыруға көмектесе алады». **(Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)**

«Спорт саласында түрлі жобалар мен клубтар бар, егер жастар ынталанса, спорт саласында жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады». **(Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

« Менің ойымша, айтарлықтай күрделі сауал, бірден жауап беру қиындау. Қазіргі кезде ІТ бағыты деп айтқан дұрыс болар. Иә, дамып жатыр, дами береді, менеджерлер пайда болуы өте танымал және бұл сұранысы жоғары бағыт болып табылады. Белгілі бір мемлекетте ғана емес, жалпы әлемде солай. Дегенмен менің ойымша, әркім өзі қалаған кез келген салада өзіне мүмкіндіктер таба алады. Егер ол әнші болса, ән саласында дами алады және өз-өзін қызықты түрде жүзеге асыра алады». **(Р. Рашид, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысының мүшесі студент)**

«Иә, біз бұрын атағандай бірнеше мәселе бойынша мүмкіндіктер бар. Кез келген салада өзінді көрсетуге, жүзеге асыруға болады. Бұл арада ең бастысы, ниеттің болуы, өйткені жетілуге немесе өзіндік дамуға, қосымша білім алуға интернет арқылы ютуб платформада қол жеткізуге болады. Тағы да, ең бастысы, ниеттің болуы, мотивацияның болуы, ал мүмкіндіктер әлемдік қағида бойынша табылады». **(Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Талдау көрсеткендей, жалпы Қазақстанда жастардың өзін-өзі жүзеге асыруы үшін мүмкіндіктер бар және олар өте ауқымды. Сарапшылардың пікірінше, спорт сонымен қатар жастар айтарлықтай жетістіктерге жете алатын салалардың бірі болып табылады. Сонымен қатар, Қазақстанда жастар өзін көрсете алатын көптеген түрлі салалар бар. Маңызды фактор-мотивацияның, еңбекқорлықтың және өз мақсаттарына жетуге деген ұмтылыстың болуы.

« Әрине, мүмкіндіктер жетеді, егер адамда мақсат пен ниет болса, әр адам тұлға бола алады, мақсатқа қол жеткізіп, тұлға бола алады». **(Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

«Иә, мен біздің елде өз-өзіңді жүзеге асыру үшін үлкен мүмкіндіктер бар деп айта аламын, бұған мысал ретінде біздің спортшыларды алуға болады, олар кейбір мемлекеттерге қол жеткізбеген зор табыстар мен нәтижелерге қол жеткізуде. Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлем бойынша үздіктер қатарындағы боксшыларымызды айтсақ та болар, біздің бокс мектебіміз бүкіл әлемге танылды. Біздің шахматшылар, дзюдошылар деп тағы жалғастыра беруге болар. Біздің спортшыларымыз – Қазақстанда өз-өзін жүзеге асыруға барлық мүмкіндіктер барлығына жарқын мысал. Әлемдік сахнада зор табыстарға жеткен Димаш Құдайберген бар. Ол Қазақстанда әдеттегі университетте оқыды, яғни онда ерекше жағдайлар болған жоқ. Осындай жастар тізімін жалғастыра беруге болады, мүмкіндіктер әр уақытта болады». **(Р. Рашид, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысының мүшесі студент)**

Сарапшылардың пікірінше, Қазақстанда өзін-өзі жүзеге асыру тек жеке факторлармен шектеледі (уақыт, басқалардың пікірі және т.б.). Сонымен қатар, элеуметтік лифттерді одан әрі дамыту, атап айтқанда қолжетімді және сапалы білім беру, сондай-ақ жастарды жұмыспен қамтуға жәрдемдесу өзектілікке ие болуда.

«Менің өзіндік дамуым туралы айтсам, білмеймі, бірақ өзгелердің пікірі менің өзіндік дамуымды шектеуі мүмкін. Мен өзім олай болғанын қаламас едім, Бірақ өзге адамдардың ой-пікірі кейде өзіндік дамудың қандай болса да түріне кедергі жасайтыны рас. Кей сәтте осылай тоқтаған адам «бұл менің жолым емес шығар» деген ойға келуі де мүмкін. Яғни, өзіндік емес, өзгелік ресурстарға тоқтаудан осылай болуы ықтимал». (Р. Рашид, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысының мүшесі студент)

« Жоқ, ешқандай шектеу болмайды, тек кейде қол тимеуіне байланысты кей идеяларды іске асыруға уақыт жетіспеушілігі кедергі, ал жалпы жағдай бар, ниет бар, ең бастысы – уақыт». (Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

« Қандай болса да салада өз-өзіңді жүзеге асыру үшін білім, ыждағаттылық, жүйелілік, тәртіп пен ынталылық қажет». (А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)

6. Қазіргі жастардың еркіндікті түсінуі

Қазіргі жастардың еркіндік туралы өзіндік түсінігі бар. Сонымен қатар, еркіндіктің жалпы белгілері мен түсінігі әр жеке жастар тобының немесе жеке тұлғаның мәдени, әлеуметтік және жеке ерекшеліктеріне байланысты өзгеруі мүмкін. Сарапшылардың пікірінше, қазақстандық жастар үшін еркіндік әртүрлі жағдайларда өз бетінше шешім қабылдау және таңдау жасау мүмкіндігінде көрінеді.

« Менің түсінігімде еркіндік белгілі бір жағдайда өз бетінше таңдау жасау мүмкіндігінде көрінеді». (А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)

«Әр адам өзі үшін оның еркіндігі неде екенін анықтайды. Бостандық, бөлкім, сіз өзіңіз қалаған нәрсені жасай алатындығыңызда көрінеді мүмкін. Еркіндік дәл осылай көрінеді егер мен өзім жақсы көретін нәрсемен айналысуға мүмкіндігім болса, айталық, оның хоббиі бар иә оған ештеңе кедергі болмайды мұны істеу бұл еркіндік болуы мүмкін». (Р. Рашид, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысының мүшесі студент)

Сонымен қатар, бірқатар сарапшылар қазіргі жастарға өзін-өзі жүзеге асыру үшін үлкен еркіндік пен мүмкіндіктер берілген деп санайды, ал басқалары алаңдаушылық білдіріп, шектеулер мен бақылау болуы керек деп санайды. Бір жағынан жастардың еркіндігін қамтамасыз ету даралықты және шығармашылық әлеуетті дамытуға мүмкіндік береді, ал екінші жағынан қоғамдық қауіпсіздікті, моральдық және этикалық нормаларды қорғау үшін белгілі бір шектеулер қажет болуы мүмкін.

«Қазір жастар еркін. Бұрынғыдай шектеулер жоқ. Оның қалағанының бәрі қазір оған байланысты... Жастарға тым көп еркіндік беруге болмайды. Жастар үшін шетелдік идеологиялар мен мәдениеттерге шектеулер болуы керек деп санаймын. Бізде қазір бұл шектеу жоқ». (А. Сүгірбай, Маңғыстау облысы маслихатының депутаты, жеке кәсіпкер)

«Қазір жастарға ешқандай шектеулер жоқ. Бүгінгі жастар дамығысы келеді, бәріне мүмкіндік бар. Бірақ 100% еркін бола алмайды. Шекара болуы керек, бірақ әр аймақтың өз шектеулері бар». (А. Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

Жоқтан гәрі иә. Еркіндік іс жүзінде көп нәрседен көрінеді. Мысалы, жастарда ешқандай цензура жоқ. (Т.Кузьмин, «Таза әлем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)

Қазақстанда, сарапшылардың пікірінше, жастардың өзін-өзі жүзеге асыру үшін еркіндігі мен мүмкіндіктері бар, сондай-ақ білім алуда және қызмет саласын таңдауда шектеулер жоқ. Сондай-ақ, қазіргі жастар үлкен ашықтықты, ойлаудың тереңдігін және өз пікірлері мен идеяларын білдіруге дайын екендіктерін көрсетеді. Әлеуметтік желілер жастарға еркін сөйлеуге және бір-бірімен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін маңызды құралдар болып табылады.

« Ия, менің ойымша, біздің елдегі жастар еркін, өйткені жастардың білім алуға мүмкіндігі бар және олар бір іспен айналысқысы келсе, ешқандай шектеулер жоқ». (Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)

«Менің ойымша, иә, қазір Қазақстан жастары, егер жастардың ойларын алсақ, ол, мысалы, 90-шы жылдардың басында дүниеге келген біздің ұрпаққа қарағанда еркін болады, қазір жастардың шеңбері аз, олар тереңірек, еркін ойлайды және сол жерде өз пікірлерін білдіре алады деп қорықпай біреу оларды бұл үшін сынайды немесе жазалайды. Бірақ біз олардың әлеуметтік желілерде белсенді түрде сөйлейтінін көреміз, олар пікірталасқа түсуі мүмкін, сондықтан, иә. Қазіргі жастар, еркінірек келеді». (Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

« Мен Қазақстан жастары атынан сөйлемеймін. Бұл менің тарапымнан дұрыс болмайды. Бірақ мен айта аламын, Қазақстан еркін ел және бізде демалу оңай. Менің ойымша, мәлімдемеге орын бар және өзіңізді жүзеге асыруға кеңістік бар. Ия, бұл жай ғана болмайды, бірақ бұл басқа елдерде де оңай емес». (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

Алайда, бірқатар сарапшылар Қазақстандағы жастар қоғамның ықпалы, отбасылық дәстүрлер мен қаржылық проблемалар сияқты түрлі факторлардың ықпалына байланысты шектеулер мен еркіндікті сезінуі мүмкін деген пікірде. Сондай-ақ, кейбір жастар, атап айтқанда қыздар, мүмкін кемсітушілік пен стигматизацияға байланысты өз пікірлері мен сезімдерін білдіруден қорқуы мүмкін. Жалпы, жастардың өз құқықтарын толық іске асыруға және олардың мүдделерін қорғауға деген сұранысы өзекті болып қала береді.

Менің ойымша, жастар шешім қабылдауға қарағанда еркін емес/, өйткені олардың белгілі бір шектеулері бар (қоғамның әсері, отбасылық дәстүрлер, белгісіздік және т.б.). Бұл жақсы ма, жаман ба - үлкен сұрақ. Мен моральдық құндылықтар мен сыйластық жолдан тайған Еуропадағыдай еркін әлемде өмір сүргім келмейді. **(А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)**

«Қазақстан жастары тым ерте есейді» деген мұңды дәйексөз бар. Олар өздері үшін, кейде отбасы үшін жауапкершілікті тым ерте алуы керек. Жастардың «еркіндіксіздігінің» себебі осында деп ойлаймын. Несие және т.б. ерте алудың себебі қаржылық мәселелер. Ал басқа елдермен салыстырғанда салыстырмалы еркіндік болса да, жастар өзін еркін санамайтыны анық. Жастар кейде кемсітушілік пен стигматизациядан қорқып, өз пікірлері мен сезімдерін білдіруге тәуекел етеді. **(О. Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)**

Қоғамның, айталық, компанияның қазір жастардың өздері, сондай-ақ жастар бірлестіктері жүзеге асырып жатқан бағдарламаларына қарағанда, олар салыстырмалы түрде өздерін жеткілікті түрде еркін сезінбейді деп айта аламыз, өйткені сұраныс, әсіресе әйелдер арасында. жастардың бір бөлігі, өз құқықтарын толық жүзеге асыру және құқықтарын қорғау үшін, негізінен, тағы да егер сіз бірден онға дейінгі шкала бойынша бағаласаңыз, онда мен 10-нан 6,5 деп айтар едім. Сөз бостандығы, өз құқықтарын білдіру бостандығы, сондай-ақ, негізінен, нарықтағы бәсекелестік еркіндігі. **(Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)**

7. Білім беру саласын жаңғырту

Қазақстанда білім беру елдің дамуында стратегиялық рөл атқарады және элеуметтік-экономикалық теңсіздікті төмендету және тең мүмкіндіктер жасау тетігі болып табылады.

«Менің ойымша, қазір біз үшін, әсіресе өңірлер мен шағын ауылдар үшін таңдауы көп емес, ең стратегиялық тақырып – білім. Егер сіз мегаполисте тұрсаңыз, қаласаңыз, балаңызды жекеменшік мектепке бере аласыз, бірақ көптеген қазақстандықтарда мұндай таңдау жоқ». (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

Сараптамалық сауалнама білім беру жүйесінің қазіргі жағдайына және білім беру контекстіндегі жастардың бостандығына әртүрлі көзқарастар бар екенін көрсетті. Сонымен, Болон жүйесіне көшу мерзімінен бұрын және толық ойластырылмаған болуы мүмкін деген пікір айтылды. Тест арқылы білімді бағалау және ұпай жинауға назар аудару жастардың оқу процесіне деген ынтасының төмендеуіне әкелді. Сонымен қатар, шетелдік жоғары оқу орындарында білім алу мүмкіндігі, студенттерге шетелде саяхаттауға және оқуға мүмкіндік беру олардың өмірлік тәжірибесін едәуір байыта алады, ой-өрісін кеңейтеді, сондай-ақ кәсіби және жеке өсуге ықпал етеді. Бұл мүмкіндікті іске асыруға қосымша қаражат бөлу елдегі жастар мен білім беруді дамытудағы маңызды қадам болуы мүмкін.

«Мен, адам ретінде, сондай ескі мектептен шығармын, бірақ менің ойымша, Болон жүйесіне көшу ерте болды, ол толық ойластырылмаған және сіздің біліміңіз бағалана бастаған кезде алынған білімнің сапасына әсер еткен болуы мүмкін. Тесттер арқылы ол осы кезеңдердің кейбіреулері мен мотивацияларымен айтарлықтай төмендеді немесе жалпы алғанда, ол білім алу үшін жарысқа емес, ұпайлар үшін жарысқа айналды.» (Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

«Жастарға, әсіресе студенттерге еркіндік беру керек, олардың шетелге шығуына мүмкіндік беру керек, осы мүмкіндікті жүзеге асыру үшін қаражат бөлінуі керек деп есептеймін». (Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)

Сарапшылар көтерген мәселелердің бірі бейресми жоғары білім беруді дамыту, әсіресе, білім саласын да, ел экономикасын да дамытуға үлкен әлеуеті бар цифрландыру және ақпараттық технологиялар саласында. Алайда, бұл мамандықтар бойынша оқытудың тиімділігін сертификаттау мен сапасын бағалаудың тиісті жүйесінің жоқтығы.

«Бейресми жоғары білім беру мәселесін пысықтау қажет, өйткені қазір өте көп кәсіптер мен мамандықтар пайда болуда, әсіресе цифрландыру және IT-технологиялар саласында. Тиісінше, бұл мамандықтар тек осы мамандықтарды иеленетін адамдарға ғана емес, сонымен бірге елдің ЖІӨ-ге де әл-ауқаттың жоғары деңгейіне әкелуі мүмкін ... Бірақ сертификаттау жоқ. Еңбек нарығында бұл адамның білім сапасын бағалау өте қиын». (Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)

Бірнеше сарапшылар жоғары білім беру жүйесін жақсартудың маңызды факторы ретінде қазақстандық және шетелдік университеттер арасындағы ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтті.

«Қазір бізде шетелдік университеттермен ынтымақтаса бастаған жоғары оқу орындары бар, мен мұны толығымен қолдаймын. Бұл біз үшін өте үлкен серпіліс, сапалы жаңалық, шын мәнінде бұл ел Президентінің тамаша бастамасы деп оқыдым. Менің ойымша, бұл үлкен секіріс.» (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

Жоғары білім беру мекемесіне түсуге дайындықта оқушыларды қолдау мен сүйемелдеудің төмен деңгейі де тежеуші факторлардың бірі болып қала береді. Білім беру жүйесінің міндеті білім беру ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандықты таңдау және дайындау процесінде оқушыларды белсенді тарту және қолдау болуы керек. Бұл студенттердің қызығушылығын оятуға және университеттерге түсуге дайындық сапасын арттыруға көмектеседі.

«Бірақ, шын мәнінде, жастарымыздың басты мәселесі – білім беру жүйеміздегі олқылық деп ойлаймын. Басты мәселе – жоғары оқу орындарына баратын балалармен ешқандай жұмыс жүргізілмейді.» (Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)

Бірқатар сарапшылар жоғары оқу орындарында сыбайлас жемқорлықты жоюға көбірек көңіл бөлу қажеттігі туралы айтты.

«Жалпы университеттердегі сыбайлас жемқорлықты жоюға одан да көп көңіл бөлу керек, ол мүлдем болмауы керек деп ойлаймын. Кез келген елді құрту үшін білім жүйесін бүлдіру жеткілікті. Сауатсыз дәрігерлер халықты нашар емдейді, сауатсыз мұғалімдер балаларды нашар оқытады, соның салдарынан сауатсыз әкімшілер кез келген жобаны жүзеге асыра алмай қалатын сияқты» (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

Сарапшылар назар аударған жеке мәселе идеологияның, білім беруді менталитетке бейімдеудің және жастарды білім беру қызметіне тартудың маңыздылығы болды. Бұл факторлар білім беру жүйесін дамытуда және білімге деген қызығушылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқаруы мүмкін.

«Қазір білім беру бағдарламаларын жасап жатыр, барлығын мемлекет бақылайды. Бізге бірінші жетіспейтін нәрсе – идеология. Сол кезде менталитетімізді ескеруіміз керек.» (А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

«Жастардың зейіні болмаса, білім мен ғылымға деген құлшынысы болмаса, бұл заманауи тәжірибелер кімге керек? Бұл ешкімге керек емес, сондықтан жастарға көбірек көңіл бөлу керек. Ғалымдарды дәріптеу керек, сонда жастардың білімге деген құлшынысы артады, сұраныс болады. Қажет болған жағдайда оларда оқуға, зерттеуге, білуге құштарлық болады» (А. Сүгірбай, Маңғыстау облысы маслихатының депутаты, жеке кәсіпкер)

Сарапшылар атап өткендей, білім беру жүйесін қолдау шараларында тиімділік пен пысықтау қажеттілігін түсіну оны жақсарту үшін маңызды қадам болып табылады. Жоғары білім беру саласын жаңғырту олардың тиімділігін мұқият талдауды және бағалауды талап етеді. Жүргізіліп жатқан реформалардағы сабақтастық пен стратегиялық жоспарлау тұрақты және прогрессивті білім беру секторын құру үшін маңызды.

Реформалар мен инновациялар қысқа мерзімді саяси мақсаттарға емес, шоғырландырылған күш-жігерге және білім беруді дамытудың ұзақ мерзімді көзқарасына негізделуі керек. Енгізілген қолдау шараларының тиімділігі мен дәйектілігін қамтамасыз ету үшін сарапшылардың, оқытушылардың, студенттердің және басқа да білім беру процесіне қатысушылардың пікірлерін ескеру қажет. Реформалардың нәтижелеріне жүйелі мониторинг пен бағалау жүргізу кемшіліктер мен тиімсіз тәжірибелерді анықтауға және жоюға көмектеседі.

«Білім беру жүйесін қолдау бойынша енгізіліп жатқан шаралар тиімді деп санаймын, бірақ белгілі бір жақсартуларды қажет етеді. ». (А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)

« Жоғары білім саласындағы жаңа инновациялар тиімді деп айта алмайды, бірақ олар қазірдің өзінде қажет ». (Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)

«Әр министр озат болғысы келеді, өзіндік реформалар жүргізгісі келеді, нәтижесінде бізде осындай секіріс немесе олар айтқандай, әр министрдің

реформалар кестесі бар, ал жаңа министр келгенде, ол алдыңғысының істегенін жалғастырмайды, әдетте оған дейін жасалғанның бәрі аяқталады, бәрі қайтадан басталады. Ал бұл сабақтастықтың болмауы біздің білімімізге жақсы емес екені сөзсіз.» **(Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Бұл ретте ұсынылып отырған реформаларды енгізер алдында оларды мұқият зерделеу және бағалау ықтимал жағымсыз салдарларды болдырмауға және жастар үшін білім берудің ең жақсы сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

«Жалпы білім беру жүйесінде болып жатқан көптеген реформалардың барлығын жоғарыдағы орташа көрсеткішке бөлуге болмайды. Жарайды, менің ойымша, бұл студенттердің пайдасына емес, білім сапасының пайдасына емес, сондықтан бәрі осында деп ойлаймын. Бір нәрсені енгізбес бұрын терең зерттеу, жан-жақты талдау жасау керек» **(Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Білім беру саласын жақсарту үшін білім беру жүйесін үздік әлемдік стандарттар деңгейіне жеткізе алатын мамандарды дайындау да қажет. Бұл уақытты, күш-жігерді және ұрпақ бойына бағытталған жұмысты қажет етеді.

«Бұл саланы аяғына дейін жеткізіп, оны батыстық білім деңгейінде алдыңғы қатарлы университеттер деңгейіне жеткізу үшін, ең алдымен, студенттермен жұмыс істеуге дайын, жаңа ғана айтқан деңгейде сабақ беретін кадрлар керек және бұл білім беруді қажет етеді. Бұған қол жеткізу үшін тиісті дағдыларға ие мамандар қажет. Жүйені толығымен өзгерту үшін тұтас ұрпақ өтуі керек.» **(Т.Кузьмин, «Таза алам» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)**

8. Жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі

Қазіргі уақытта жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі олардың табысты еңбек мансабында маңызды рөл атқарады. Қарқынды дамып келе жатқан экономика мен технологиялық даму жағдайында жастар басқа үміткерлерден ерекшеленіп, жұмыс берушілер сұранысқа ие болу үшін белгілі бір дағдылар мен қасиеттерге ие болуы керек.

Сараптамалық сауалнамаға сәйкес, жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін негізгі дағдыларға: мобильдік, коммуникабельділік, стресске төзімділік, көп тапсырма орындай алу, мемлекеттік тілді меңгеру, жоспарлау және мақсат қою, оңай үйрену қабілеті, креативті және сыни ойлау, жауапкершілік пен еңбекқорлық, өзін-өзі сынау қабілеттері жатады.

« Мобильдік, коммуникативті дағдылар, стресске төзімділік ». **(А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасары міндетін уақытша атқарушы)**

«Мобильдік, көп тапсырма орындай алу және тілдік дағдылар. Үшінші тармақ ерекше маңызды, бірінші кезекте жастарымыз Қазақстанда жұмыс істеу үшін,

өрине, мемлекеттік тілді білуі керек. Адам ең алдымен қай тілде білім алатынын білуі керек. **(Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)**

«Болашаққа мақсат қою және жоспарлау. Яғни, 100% орындамасаңыз да, жоспарыңыз болған кезде, сіз кейбір тапсырмаларды орындайсыз, егер сізде бұл жоспар болмаса, онда сіз негізінен тапсырмаларды орындамас едіңіз» **(Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)**

Егер қазақстандық нарық туралы айтатын болсақ, жеңіл оқу, шығармашылық сыни ойлау және жауапкершілік маңызды, яғни еңбекқорлық табиғи нәрсе. Адамға бір нәрсе сеніп тапсырып, ол жауапкершілікті өз мойнына алып, кейбір стандартты емес шешімдерді ұсынып, бірақ оны жақсартқысы келсе, бұл құжат, жоба, не болса да, оны кез келген жұмыс беруші қолдайды және бағалайды деп мен ойлаймын. бұл қасиеттер жастарымыздың бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді. **(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

«Өзін-өзі сынау. Біріншіден, олар өздерін байсалды түрде бағалауы керек, екіншісі - өздігінен білім алуы, өйткені біз қазір сол жерде білім беретін мұғалімдердің көпшілігі, мүмкін, елуден асқандар үлкен құрметпен қарайтынын түсінеміз, бірақ қазір трендтер тез өзгереді, бұл бар болғаны бір GPT чатының өзі неге тұрарлық. Сондықтан өзін-өзі сынау – дені сау, адекватты, өзін-өзі үйрену және жұмыс істеу қабілеті, өкінішке орай, жастарымыз өздерін қатты аяйды. Осы 3 критерий мен үшін ең бастысы. Осымен бәрі ретімен болса, кез келген елдің адамы табысқа жетеді деп ойлаймын» **(К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)**

Шығармашылық сипат жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігінде де маңызды рөл атқарады. Шығармашылық инновациялық идеяларды дамытуға, проблемалардың стандартты емес шешімдерін табуға, тез өзгертін талаптарға бейімделуге және шығармашылық салалардың дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді. Білім, дағдылар, жұмыс тәжірибесі және басқа факторлар да маңызды. Шығармашылықтың біліммен және басқа да кәсіби дағдылармен үйлесуі жастарды бәсекеге қабілетті және мансапта табысты ете алады.

«Ең алдымен шығармашылық мінез, сосын білім керек. Негізі, біз алдымен білім аламыз, сосын шығармашылықты дамытамыз. Негізінде ең бірінші шығармашылық қабілет керек. Егер ол бар болса, білім алып, былайша айтқанда, бәсекеге қабілетті бола аласыз». **(А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)**

«Экономика инновациялар мен креативтілікке көбірек бағытталғандықтан, графикалық дизайн, бейне өндірісі және контент жасау сияқты шығармашылық салалардағы жұмыс орындары жоғары сұранысқа ие болуы мүмкін.». **(О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)**

Сонымен қатар, тез өзгертін экономикалық және технологиялық орта жастардан жаңа дағдыларға бейімделу және үйрену қабілетін талап етеді. Икемділік жастарға кедергілерді жеңуге, жаңа міндеттерге қайта назар аударуға және жұмыстағы немесе кәсіби саладағы күтпеген өзгерістермен күресуге мүмкіндік береді.

« Икемділік, яғни бұл адамның тез бағдарлану қабілеті, жаңа дағдыларды қабылдауға икемді болуы және бұл, негізінен, дамудың басқа түріне жол ашады». **(Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)**

Сарапшылар техникалық мамандықтарды, әсіресе ІТ және онымен байланысты салаларды дамыту жастарға еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілік пен табысты мансап үшін көбірек мүмкіндіктер бере алады деген пікірде. Ақпараттық технологиялар (ІТ) саласында деректерді талдау, киберқауіпсіздік, жасанды интеллект және бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу дағдыларын меңгерген мамандар ерекше сұранысқа ие болады.

« Бұл, мүмкін, алысқа барудың қажеті жоқ, техникалық мамандықтар қажет. Қазіргі уақытта техникалық мамандықтарға сұраныс өте жоғары». **(А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)**

«Менің ойымша, біздің ішкі экономикамызды дамыту үшін бізге техникалық дағдыларды меңгерген инженерлер мен мамандар қажет». **(Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

«Өмірдің барлық салаларында технологияның маңыздылығының артуына байланысты деректерді талдау, киберқауіпсіздік және жасанды интеллект дағдылары бар мамандар үлкен сұранысқа ие болуы мүмкін». **(О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)**

«Жарайды, былай қояйық, әрине, бәлкім, қазіргі экономиканы оқытатын болсаңыз, онда мен оны қаржыға қатысты салаларда оқытындар дер едім». **(Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)**

«Әрине, қазір криптоға қатысты бірдеңені дамытатын ІТ секторы да өзекті болуы мүмкін». **(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Алайда, заң және бухгалтерлік есеп сияқты кейбір салаларда мамандандырылған бағдарламаларды автоматтандыру және дамыту белгілі бір мамандықтарға деген сұранысты төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, кейбір салаларда технологиялар мен автоматтандырудың дамуымен жаңа міндеттер мен қажеттіліктер туындайды.

«Заңгерлерден бастап бухгалтерлерге дейін, бірақ бас тартуға болады, өйткені ол жерде тіпті заңгер ретінде жұмыс істей алатын, есептейтін, қандай да бір құжаттарды дайындайтын арнайы бағдарламалар бар, бухгалтерлік есеп қазір автоматтандырылған, сондықтан мұнда, бәлкім, мұнда аналитикалық дағдыларды талап ететін тар, психикалық мамандықтар бар, мұнда олар сұранысқа ие болуы мүмкін». **(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

9. Интернет кеңістігі: идеологиялық жұмыс

Бүгінгі таңда жастарға арналған интернет өмірде үлкен рөл атқарады және ақпараттың негізгі көзіне айналды. Оның көмегімен жастар көптеген білімге, жаңалықтарға, ойын-сауық мазмұнына және т.б. қол жеткізе алады. Бұл күнделікті өмірдің көптеген аспектілерін едәуір жеңілдетеді және жеделдетеді және қазіргі қоғамның ажырамас бөлігіне айналды.

«Иә, интернетте көп уақыт өткізуге болатыны шындық, өйткені біз үшін ол кез келген ақпараттың негізгі көзіне айналды. Бұл біздің хоббиімізге айналды. Иә, біз интернеттің ұрпағымыз, біз үшін интернет қалыпты нәрсе». (Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)

Сонымен қатар, бірқатар сарапшылар Интернет кеңістігіне қатысты шектеулер мен тыйымдар тиімсіз болуы және жастардың кері реакциясын тудыруы мүмкін екенін атап өтті.

«Жоқ. Мұны цензурау мүмкін емес, кейбір сайттарды жабу, кейбір қызметтерді бұғаттау мүмкін емес». (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)
«Мұнда ешқандай идеология жасауға болмайды, өйткені бұл уақыттың өтуі, өйткені бәрі аяқталады». (А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)

Алайда, бақыланбайтын ақпарат ағыны және тексерілмеген немесе жалған деректердің интернетте таралуы жалған жаңалықтар мен интернеттегі алаяқтық сияқты белгілі бір проблемаларды тудыруы мүмкін. Сондықтан сенімді мәліметтер алу және негізделген қорытынды жасау үшін сыни ойлау мен ақпарат көздерін тексере білу маңызды. Медиа сауаттылық пен ақпаратты сыни бағалау дағдыларына үйрету қазіргі білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мектеп бағдарламаларына медиа сауаттылықты оқытуды енгізу оларға ақпаратты сүзу, әлеуметтік медианы саналы түрде пайдалану және жеке ақпараттың қорғау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

«Интернетте қол жетімді ақпарат көлемін ескере отырып, жастарға интернетте кездесетін ақпаратты сыни бағалау дағдыларын үйрету маңызды. Медиа сауаттылыққа үйрету жастарға біржақтылықты анықтауға, дереккөздерді бағалауға және фактілерді пікірлерден ажыратуға көмектеседі». (О.Бекин, «Думан» Ақмола облыстық педагогикалық жасағы» қоғамдық бірлестігі филиалының жетекшісі)

«Мектепте адамдарға ақпаратпен қалай жұмыс істеу керектігін үйрету керек. Қазіргі әлемдегі ақпарат ағынын тоқтату мүмкін емес. Балаларға ақпараттық қауіпсіздікті үйрету керек, яғни адам алдымен интернетті қолдана білуі керек, яғни ол қалай іздеу керектігін, не іздеу керектігін білуі керек және ақпаратты сүзе білуі керек». (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

Мемлекет әлеуметтік медиа арқылы пайдалы мазмұнды таратуда маңызды рөл атқара алады. Бұл Қазақстанның жетістіктері, құндылықтары және өмірдің басқа да жағымды аспектілері туралы ақпаратты жариялауды қамтуы мүмкін.

«Біз халқымыздың құндылықтарына негізделген жақсы нәрселерді Интернетте және әлеуметтік желілерде атап өтуіміз және насихаттауымыз керек». (А. Сүгірбай, Маңғыстау облысының маслихат депутаты)
«Шындығында, жастар қазір әлеуметтік медиаға тәуелді. Енді, мен айтқанымдай, біз өз технологиямызды дамытуымыз керек, бүгінде ақпараттық соғыс сияқты нәрселер болуы мүмкін, сондықтан менің ойымша, мемлекет әлеуметтік желілер арқылы жақсы нәрселерді таратуы керек. Мұндай жұмыс жүргізілуі керек». (Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)

Жақсы идеологиялық мағынасы мен талпынысы бар жастар үшін сапалы контент құру өзектілікке ие болады. Мұндай жобалар мен бастамалар ақпараттық кеңістікті жалпы жастардың өзін-өзі дамытуға бағытталған пайдалы мазмұнмен қанықтыруға бағытталуы тиіс.

«Жақсы идеологиялық мағынасы мен талпынысы бар жастарға сапалы мазмұн мен шығармашылық өнімдер жасау арқылы». (А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)
«Адамдар Интернетті пайдаланып, ойын-сауық пен адамдарды көбірек ренжітетін басқа деструктивті мазмұннан гәрі пайдалы мазмұнды көруі керек. Бұл жобалар когнитивтік деп аталатын дұрыс мазмұнды қанықтыруға бағытталуы керек, ол аспаздық дағдыларды үйрету болсын, тілдерді үйрету болсын». (Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)

Интернет арқылы жастармен тиімді қарым-қатынас жасау үшін олардың талаптары мен қалауларын ескеру және қанағаттандыру қажет. Жастардың трендтері мен мүдделері өте тез өзгеруі мүмкін және бұл технологиялар мен әлеуметтік өзгерістердің қарқынды дамуымен байланысты. Сондықтан мемлекеттік органның икемді болуы және жастардың өзгеріп отыратын қажеттіліктеріне бейімделуі маңызды.

«Жастармен, айталық, интернет арқылы ынтымақтасамыз десек, ол жастардың талабына сай болуы керек. Бұл жерде жастар да солай, бұл интернет және көп нәрсені қажет етеді. Интернет өте қарқынды дамып жатыр. Нәліктен трендтер тез өзгереді? Нәліктен, айталық, ол жақта бір ай бұрын дүр сілкіндірген адамдар тез жоғалып кетті? Олар енді жастардың талаптарына сай келмейтіндіктен, негізінен, дәлірек хат жазғысы келетіндер әрқашан жастармен осы үрдістерге сәйкес келмейтін жұмысты көрсеткісі келеді». (Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)
«Жастармен жастар тілінде сөйлесу керек, міне, біздің кейбір депутаттарымыздың tik tok немесе кейбір әлеуметтік желілерге тыйым салу туралы мәлімдемелері тыйым салу әдетте керісінше жұмыс істейді және

тыйым салынған нәрсе көпшілікке қол жетімді болғаннан әрі қалаулы болады, бірақ мен онымен келіспеймін, бұл әлеуметтік желілердегі контентті қажет неғұрлым прагматикалық, мазмұнды, білім беру үшін толтыру керек». (Д. Садуақасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

Инфлюенсерлер мен блогерлер өз аудиториясына айтарлықтай әсер етеді және жастарға қажет пайдалы мазмұн мен күн тәртібін таратуда тиімді серіктес бола алады. Инфлюенсерлерді тарту және олармен ынтымақтастық үшін қызметін жүзеге асыру үшін әртүрлі алаңдар мен ресурстарды ұсынуға болады.

«Әр түрлі субмәдениеттерден, әр түрлі мәдениеттерден, қазір жастар арасында танымал мәдениеттерден, сондай-ақ олармен жұмсақ қарым-қатынастан инфлюенсерлерді тарту қажет. Инфлюенсерлер үлкен әсер етеді, бірақ үлкен ресурстарға ие емес, сіз оларға өз қызметін жүзеге асыру үшін әр түрлі алаңдар бере аласыз, мейлі ол қандай да бір материалдық алаңдар болсын, не ақпараттық, оның орнына олар күн тәртібін алға тарта алады». (Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)

“Сондықтан, мұнда біз блогерлермен жұмыс істеуіміз керек, мен кейбір танымал тұлғалармен білмеймін, сондықтан олар осы платформаларды белсенді пайдаланады, сол жерге кіріп, контентпен толтырады, бұл теріс популизмді тоқтатады, ол қазір tik tok-ке және әлеуметтік желілерде бар, бұл үшін олардан толығымен бас тартуға болмайды, бұл жастарға тікелей қол жеткізуге мүмкіндік беретін керемет прогрессивті құрал”. (Д. Садуақасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

10. Жастар ортасын жетілдіру: сарапшылардың ұсынымдары

Жастар саясатының негізгі мақсаты жастардың дамуы үшін қолайлы және қолдау ортасын құру, сондай-ақ оларға білім алуға, жұмыспен қамтуға, мәдени және спорттық іс-шараларға және өзін-өзі жүзеге асырудың басқа да мүмкіндіктеріне қол жеткізу болуы тиіс. Сонымен қатар, сарапшылардың пікірінше, жастар саясаты мемлекеттің күн тәртібінде басым орында тұр. Жастар саясаты тек ұрандар деңгейінде қалмауы керек, бірақ нақты әрекеттер мен қолдау шараларымен қамтамасыз етілуі керек.

«Жастар мәселесі бізде, сала ретінде тұтас жастар саясаты бар болса да, жастардың бір жылы болғанына қарамастан, бұл қаншалықты ащы болмағанын объективті түрде мойындау керек, жастар саясаты қалдық қағидаты бойынша соңғы орында болғанша, біз жастарға қандай да бір ресурс ретінде қарамаймыз. Біздің жастар біздің болашағымыз деп айтқанымыз тек ұрандар ретінде қалуда, яғни ұзақ уақыт яғни жастарда алға жетелейтін, оларға барлық мүмкіндіктер берілетін сенім болған жоқ». (Д. Садуақасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

Ақпараттандыруды күшейту, инфрақұрылымды дамыту және білікті кадрлармен қамтамасыз ету жастар саясаты жастар саласындағы мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін арттыру және табысты іске асыру үшін маңызды қадамдар болып табылады. Хабардарлықты арттыру үшін ақпараттық науқандарды күшейту және қол жетімді бағдарламалар мен бастамалар туралы ақпаратты кеңінен тарату қажет. Мемлекет пен жастар арасында диалогтар мен талқылауларды ұйымдастыра және жүргізе алатын модераторларға көңіл бөлу маңызды.

“Және, бәлкім, бұл жерде бар мемлекеттік бағдарламалардың құралдары туралы халықты хабардар етуді күшейту керек, жақсы бағдарламалар аз адамдар біледі. Ал бұл үлкен мәселенің бірі, мемлекеттік саясаттың тиімсіздігі – хабардарлықтың жоқтығы”. (Д. Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)

“Жалпы, жүйе үшін мен тек бір нәрсе айта аламын дәл ақпарат жетіспейді. Бұл бірінші. Ал инфрақұрылым екінші. Айтпақшы, үшіншісі маңыздысы - модераторлар жетіспейді, бірақ бұл білікті кадрлар, яғни мемлекет пен жастар арасында қоғамдық кеңістіктер арқылы диалог құратын модераторлар қажет. Әзірге мұндай сайттар аз. (К. Бекмұрзаева, «ЮСАР» қоғамдық қорының директоры)

“Мемлекет біздің жастарымыз үшін көп нәрсе істеп жатыр және біздің жастарымыз оны білмегендіктен пайдаланбайды. Жастар арасында білім алуға тұрарлық шығар. Іске асыру мүмкіндігі бар, мүмкін, олар дәл осылай айтуы керек мемлекет өте тез өзгертін жастардың талаптарына сай болуы керек. Бүгінде мүлдем өзгеше болған жастар және бір жылдан кейін олардың мүдделері болады”. (Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)

Жастар ортасының проблемалары ретінде бірқатар сарапшылар маргинализацияға, қылмыс деңгейінің жоғарылауына және тәуелділіктің таралуына әкелуі мүмкін жастар арасындағы деструктивті тенденцияларға назар аударды. Бұл проблемалар қаржылық сауаттылықтың төмендігімен және жастар арасында сыни ойлаудың болмауымен байланысты болуы мүмкін.

« Жастар арасындағы әртүрлі діни ағымдарға ғана емес, сонымен қатар жастар арасында кең тараған ағымдарға да назар аударған жөн, бірақ олар аса ауыр емес болып көрінсе де, оңай жолмен ақша табу культіне жетелейді. қылмыс деңгейінің өсуінің үлкен, өте маргинализациясы және негізінен жастардың қаржылық сауаттылығының төмен деңгейінің салдары болып табылады, бұл деңгейге, сондай-ақ әртүрлі түрлердің таралуына назар аудару қажет. Жастар арасындағы сыни ойлаудың төмен деңгейінің салдары болып табылатын тәуелділіктен де осыған назар аудару қажет. (Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)

Жастар арасында құндылық бағдарларын қалыптастыру үшін мемлекеттік деңгейде белгілі бір идеологияның маңыздылығын түсіну жастар саясатын дамытудың маңызды аспектісі болып табылады. Жастар арасында дұрыс құндылықтар мен идеологиялық қағидаттарды әзірлеу және тарату тәжірибелі идеологтар мен жастар көшбасшыларының қатысуын, өнердің әртүрлі құралдарын

пайдалануды және жастардың мүдделерін көрсететін жобаларды құруды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Бұл идеологиялық негізді нығайтуға және жастардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

«Бізге мемлекеттік деңгейде белгілі бір идеология керек. Жастармен жұмыс істейтін барлық ұйымдар осы бағытта жүруі керек. Бұл жалғыз нәрсе, басқа ештеңе қажет емес. Дұрыс идеология болса, мектеп, балабақша, жоғары оқу орындарынан бастап, түрлі жастар ұйымдарында дәріптеліп, насихатталса, жастарымыз нұрлы, бәсекеге қабілетті болады деп ойлаймын.»

(А. Сүгірбай, Маңғыстау облысының маслихат депутаты)

“Жастармен идеологиялық жұмыста жастардың құндылық бағдарларын дұрыс сіңіру үшін тәжірибелі идеологтарды да, жастар көшбасшыларын/идолдарын да тарту қажет. Идеялық, патриоттық құндылықтарды көркем шығармалар арқылы (әлеуметтік роликтер, мотивациялық бейнероликтер, қысқаметражды фильмдер, музыка, клиптер, шығармашылық жобалар т.б.) арқылы жеткізіп, эмоционалды-сенсорлық тәрбие арқылы патриоттық тәрбие беру жұмыстарын жүргізу қажет. . Жастардың сұранысы мен қажеттіліктерін ескере отырып, жастар жобаларын жасау қажет”. **(А.Кажденбек, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасры міндетін уақытша атқарушы)**

Сондай-ақ, синтетикалық есірткінің таралуы мен сыбайлас жемқорлық жастар ортасының маңызды проблемалары болып қала береді.

«Синтетикалық есірткі мәселесін шешіңіз. Бұл жастардың бірінші мәселесі. Ол Қазақстандағы жекелеген облыста ғана емес, егер сіз Telegram арналарын бұғаттау, осы есірткілерді тарату туралы ерікті шешім қабылдасаңыз, сондықтан мұндай аурулармен күресудің көмегімен ғана жастар табысты, дені сау және интеллектуалды бола алады. **(Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)**

«Надо бороться с коррупцией, а потом надо реализовывать идеи молодежи». **(Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

Жастармен жұмысты күшейту мамандандырылған органдар құруды, жастар орталықтары мен ұйымдарын дамытуды, сондай-ақ жастар бастамалары мен жобаларын қолдауды және оларға жәрдемдесуді қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Осылайша, жеке мемлекеттік орган өз күш-жігерін салауатты өмір салтын насихаттауға, оқытуға және жастармен байланысты проблемалармен күресуге бағытталған ағартушылық қызметке жұмылдыра алады. Жастар орталықтарының ашылуы, әсіресе еліміздің әрбір жоғары оқу орнында жастар бастамаларын дамыту, тәжірибе алмасу және көшбасшылық дағдыларды дамыту үшін платформа бола алады.

“Жастардың жобаларымен айналысатын, оның ішінде ағартушылық қызметтің жұмысын күшейтетін, салауатты өмір салтын, оқытуды және жастардың жоғарыда аталған проблемаларымен күресетін жеке мемлекеттік орган құру қажет.” **(Т.Кузьмин, «Таза алем» қоғамдық ұйым төрағасының орынбасары)**

«Біріншіден, бізге білімді жастар керек, жастар орталықтарын ашу керек, мемлекет бөлетін қаражатты ашу керек, жастар ұйымын ашу керек, жоғары оқу орнын ашу керек. Жастар саясатына қарамастан әр ЖОО-да арнайы жастар ұйымын ашу қажет.» **(А.Кульбаев, Дене шынықтыру және бұқаралық спорт академиясының проректоры)**

“Мен жастар ұйымдарына қолдау көрсетуді ұсынар едім. Өкінішке орай, бізде соңғы уақытта олардың саны азайып келеді. Енді жұмыс істемейтіндер, өйткені біз қандай да бір жолмен мемлекет тарапынан жастар ұйымдарына деген түсініксіз көзқарасты қалыптастырдық, ал жастар ұйымы-бұл жастардың үлкен массасын жинайтын тамаша құрал”. **(Д.Садвакасова, «Жас ұлан» республикалық балалар-жасөспірімдер ұйымының төрағасы, «Аманат» қоғамдық-саяси партиясы институты директорының орынбасары)**

Іс-шаралардың инновациялық және тартымды форматтарын пайдалану қажет. Дәрістер мен басқа да білім беру іс-шараларын интерактивті пікірталастар, воркшоптар, ойындар және т.б. форматында ұйымдастыруға болады. Хакатондар, турнирлер, конкурстар мен сыйлықтар сияқты сайыс алаңдары жастардың бәсекеге қабілеттілігі мен ынтасын дамытуға ықпал етеді. Сондай-ақ, жастардың өзара іс-қимылы мен тәжірибе алмасу үшін қосымша алаңдар құру маңызды.

«Менің ойымша, іс-шараларды қызықты форматта өткізу керек, ескі форматтағы дәрістер қазір жастар үшін қызықты емес, бұл үшін жаңа форматта дәрістер ұйымдастырылуы керек. Жастардың санасына үлкен әсер ететін іс-шаралар ұйымдастыру қажет». **(Ю. Лагуткина, ҚР Ассамблеясы аясында Астана қаласындағы этно-мәдени украиндар бірлестігінің жастар қанатының төрайымы)**

«Кейбір жарыс алаңдарының санын көбейту үшін Сіз Хакатон типі бойынша бірдеңе жасай аласыз және т. б., тек өз мүмкіндіктерін іске асыру саласында, мамандықтардың күштерін іске асыра отырып, бұл міндетті түрде қандай да бір хакатон немесе капсула түріндегі турнир болмауы мүмкін, мүмкін бұл өзін жақсы ажыратқандар үшін сыйлық болуы мүмкін, яғни принцип бойынша өз мамандығында табысқа жету культі болуы үшін үздіктерді марапаттау бұл өздерін ең алдымен қаржылық тұрғыдан іздейтін жастар үшін мультипликативті әсер береді». **(Ж.Б. Ақтаев, «Есірткісіз болашақ» корпоративтік қорының атқарушы директоры)**

“Мүмкін, өзгертуге тырысатын жастарға көбірек алаң құру. Егер мұндай жастар сол жастармен қарым-қатынас жасаса, онда олар бірге үлкен жоба құрып, біздің еліміздің өмірінің барлық принциптерін естіген болар еді”. **(Р. Рашид, студент, «Жаңа адамдар» жастар қозғалысы)**

IV. ҚОРЫТЫНДЫЛАР

Осы зерттеуде жастарды жаппай сұрау және сараптамалық сұхбат әдістерін пайдалана отырып, өмірдің әртүрлі аспектілері тұрғысынан Қазақстан жастарының дамуының ағымдағы жай-күйіне талдау жүргізілді және мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың тиімділігін арттыру бойынша ұсынымдар әзірленді.

Біріншіден, жастардың өмір сапасына қанағаттану деңгейі мен әлеуметтік әл-ауқатының сипаттамалары бойынша тенденциялар қарастырылды.

Зерттеу жастардың өмірге қанағаттану деңгейі жоғары екенін анықтады, *респонденттердің 77,3% - дан астамы олардың өміріне қанағаттанғанын атап өтті (2022 жылы осындай көрсеткіш 90% деңгейінде болды)*. Әлеуметтік-экономикалық проблемалар (материалдық жағдай, жұмысқа орналасу), өзіңнің және отбасыңның қауіпсіздігі туралы алаңдаушылықпен қатар, оқудағы проблемалар жастардың едәуір бөлігі үшін өзекті болып табылады.

Сараптамалық сауалнаманың деректері қазіргі жастардың негізгі проблемасы әлеуметтік-экономикалық жағдайға қанағаттанбау екенін көрсетеді. Білім деңгейінің төмендігі, жұмысқа орналасу қиындықтары және әлеуметтік лифттердің төмен мүмкіндіктері наразылықты тудырады. Мұның бәрі әділетсіздік пен әлеуметтік теңсіздік сезімін күшейтуге негіз болады.

Респонденттердің 12,4% - ы отбасының дұрыс тамақтануы үшін азық-түлік сатып алуда қиындықтарға тап болғанын атап өтті. Буллинг жастар арасында да өзекті мәселе болып қала береді - 77,4%-ы қорлау жағдайларына тап болды.

Тұрғын үй жағдайын жастар негізінен жақсы және қанағаттанарлық деп бағалайды. Алдағы 2 жылда тұрғын үй жағдайларын жақсартумен айналысу ниеті туралы сұраққа жастардың 59,7% - ы оң жауап берді, 23% - ы тұрғын үй жағдайларын жақсартпақшы. Тұрғын үй жағдайын жақсартудың негізгі тәсілдері өз қаражатын, ипотекалық қарызды және туыстарының көмегін пайдаланумен байланысты. Респонденттердің тек 9,3% - ы мемлекеттік бағдарламаларға қатысу туралы пікір білдірді.

Сонымен қатар, сауалнама қорытындысы бойынша сауалнамаға қатысқан жастардың 45,7% - ы болашаққа сеніммен және оптимизммен қарайды. 26,5% - ы иллюзиялар мен жалған үміттерден тұрмайтынын, тыныш көңіл-күйде екендерін атап өтеді.

Осылайша, білім берудің, тұрғын үйдің қолжетімділігінің, табыс деңгейінің өзекті мәселелерін ескере отырып, жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жастардың көпшілігі жоғары деңгейде бағалайды деген гипотеза расталады.

Екіншіден, жастардың денсаулығына, сондай-ақ олардың бос уақытын ұйымдастыруға қатысты негізгі тенденциялар зерттелді.

Жастардың өз денсаулығын бағалауы өте жоғары. Айтуынша, ең көп кездесетін проблемалар нашар көрумен байланысты.

Жастар салауатты өмір салтының маңыздылығын түсінеді, бірақ оны әрдайым сақтай бермейді. Негізгі жаман әдеттер кеш ұйықтаумен, әлеуметтік желілерде және бейне ойындарда (50,1%) уақыт өткізумен байланысты. Бұл ретте жас тобына (14-18 жас) назар аудару қажет, өйткені респонденттердің бағалауы бойынша, осы жастағы жастардың 27,4%-ы әлеуметтік желілерде көп уақыт өткізеді.

Жастар денсаулықты бақылау керек екенін түсінеді, бірақ сонымен бірге оны қолдаудың ең танымал әдісі-салауатты өмір салты туралы интернеттен ақпаратты пайдалану (35,1%), тамақтануға мұқият болу (31,8%), жүйелі түрде дәрігерлерде тексеруден өтемін (30,6%). Егде жастағы жастар (29-34 жас) тамақтануға мұқият қарайды (42,5%), таза ауада серуендейді (28,6%).

Жастардың дене шынықтыру мен спортқа деген көзқарасы оң, бірақ жастардың 17,6% - ы спортпен айналыспайды немесе тұрақты түрде

айналыспайды. Бұл мәселе әсіресе мектеп оқушыларына немесе студенттерге институционалдық әсер ету мүмкін емес жастардың үлкен жас тобына (24-28 жас және 29-34 жас) қатысты.

Жастардың спортпен шұғылданғысы келмеуінің негізгі себептері респонденттердің жасына байланысты өзгереді. 14-23 жас аралығындағы жастар үшін көбінесе дене шынықтыру сабақтарының болмауы фитнес-клубтарға абонементтердің қымбаттығы, сондай-ақ сабақтарды ұйымдастыру мен өткізудің сапасыздығы. 24-28 жас аралығындағы жастар басқаларға қарағанда спорттық базаның жоқтығын немесе ыңғайсыз орналасуын және денсаулығының нашарлығын жиі атап өтті. Ал егде жастағы топ мотивация мен бос уақыттың жоқтығын атап өтті.

Бос уақытты жастар белгілі бір дәрежеде жүзеге асыратын тәжірибелердің төрт моделіне бөлуге болады.

Бірінші модель-қарапайым мүдделер моделі, бос уақытты өткізудің әдеттегі, жалпыға қол жетімді түрлерімен тікелей байланысты адамдардың қалауын құрылымдайды. Бұған, ең алдымен, отбасымен, достарымен уақыт өткізу кіреді. Бұл модель зерттеу аясында зерттелмеген, бірақ априори біз оны жастар арасында кең таралған деп санаймыз.

Екінші модель әдеттегі қалауларға қарағанда интеллектуалды құрылымдайды. Олардың қызығушылықтарының міндетті компоненттері-музыка, оқу, театрларға, мұражайларға және т.б. бару, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеуге, зияткерлік әлеуетін арттыруға ұмтылу. Зерттеу көрсеткендей, ақылы оқыту курстарынан, онлайн курстардан, онлайн оқытудан өту жастар арасында танымалдылық деңгейі төмен. Тек 53,4%-ы және 23,7%-ы осы қызмет түрлеріне қатысуды атап өтті.

Үшінші модель адамның белсенді әрекетке дайындығына тікелей байланысты. Бұған спорт, еріктілер кіреді. Бұл модель спорт саласында белсенді түрде жүзеге асырылады, сонымен қатар қоғамдық ұйымдардың қызметіне қатысу бағыты бойынша танымал болуды талап етеді.

Төртінші модель салыстырмалы түрде жақында пайда болды және негізінен заманауи технологиялар мен интернетпен байланысты. Зерттеу көрсеткендей, бұл модель жастар арасында ең танымал. Жастардың 40,9% - ы қандай да бір дәрежеде әлеуметтік желілерді пайдаланады,

Жалпы алғанда, зерттеудің гипотезасы жастарға қазіргі денсаулық жағдайына қанағаттану тән, сонымен қатар пайдалы бос уақытты өткізуге жағдай жасалған деген гипотеза расталады.

Үшіншіден, жас қазақстандықтардың құндылық бағдарлары мен мүдделері зерделенді. Қазақстандағы жастардың негізгі құндылық бағдарлары, жүргізілген зерттеуге сәйкес, негізінен материалдық емес құндылықтармен сипатталады. Қазақстан жастары үшін ең маңыздыларының ішінде отбасы (72,6%), денсаулық (32,3%) және достық (26,9%) құндылықтары ерекше көзге түседі. Алайда, қазақстандық жастардың құндылық санасының құрылымында діни құндылықтардың маңыздылығының артуы (18,7%) байқалады, ал материалдық байлық өз позициясын төмендетті. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқандардың 15,9% - ы алдағы бес жылда елде исламдандудың одан әрі өсуін күтуде. Осылайша, зерттеу Қазақстан жастарының өміріндегі діннің маңызды рөлін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері бойынша жас қазақстандықтардың 83,1% - ы өздерін сенуші ретінде анықтайды, бірақ олардың тек 8,9% - ы ғана дінді тұрақты ұстанушылар болып табылады. Жастардың көпшілігі өздерін мешітке, шіркеуге

және т.б. тек мереке күндері (38,1%) келетін тұрақты емес сенушілер деп санайды. Қазақстан жастары арасында негізгі діни ағым дәстүрлі ислам болып табылады, оны респонденттердің 83,4% - ы мойындайды. Жастардың діни бірегейлігін қалыптастырудағы маңызды фактор отбасы (41,8%), сондай-ақ мұрагерлік діни нанымдар (27,3%) болып қала береді.

Сонымен қатар, сарапшылар қазақстандық жастарға қауіпсіздік, әл-ауқат, сондай-ақ өзгерістерге ашықтық құндылықтары сияқты дәстүрлі құндылықтар тән екенін атап өтті. Соңғысына таңдау еркіндігі мен өзін-өзі сәйкестендіруге деген ұмтылыс жатады.

Сонымен қатар, сарапшылар жастардың арасында даму құндылықтарын – жеке өсуді, үнемі білім алуды және т.б. нығайту және танымал ету қажеттілігін атап өтеді. Сонымен қатар, жастардың құндылық бағдарлары мен қалаулары материалдық құндылықтардан басқа, өзін-өзі көрсету құндылықтары маңызды болған кезде траекторияны өзгертеді.

Билік өкілдері, оның ішінде саясаткерлер мен мемлекеттік қызметкерлер жастар арасында үлкен сенімге ие. Сауалнамаға қатысқандардың шамамен 30,4% - ы оларды ықпалды және сенімді деп таниды. Жастардың сенім радиусына мыналар кіреді: ғалымдар (10%) және саяси партиялардың жетекшілері (10,3%). Зерттеу нәтижелері бойынша блогерлер, вайнерлер, тиктокерлер және музыканттардың Қазақстан жастары үшін ықпалы салыстырмалы түрде аз болып табылады. Олар сәйкесінше сауалнамаға қатысқандардың тек 4,1%-ы және 3,5%-ы үшін беделге ие болып табылады. Сонымен қатар, басқалардың пікіріне сенімсіздік немесе күмән тудыратын жастардың едәуір бөлігі бар. Әрбір бесінші жас қазақстандық пікіріне сене алатын сарапшылар мен кәсіпқойлар жоқ деп санайды. Бұл өз кезегінде белгілі бір кәсіпқойлардың ақпарат көздері мен беделіне деген сенімсіздік немесе күмән деңгейін көрсетеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері Қазақстан жастары арасында тілдік дағдыларды меңгеру мен дамытудың, атап айтқанда, кәсіби лексика деңгейінде қазақ тілін меңгерудің оң динамикасын айғақтайды. Қазіргі уақытта жастардың 83% - ы қазақ тілін біледі, бұл алдыңғы деректермен салыстырғанда айтарлықтай өсім болып табылады. Кәсіби лексика саласында ерекше елеулі өсім байқалады-45,4%, бұл кәсіби даму контекстінде тілдік дағдылардың маңыздылығы мен қызығушылығының артқанын көрсетеді.

Орыс тілі де өзінің көшбасшылық позициясын сақтайды, жалпы еркін меңгеру деңгейі 84,4% деңгейінде. Алайда, Қазақстан жастары арасында ағылшын тілін меңгеру деңгейі төмен деңгейде қалып отыр. Жастардың тек 22,7% - ы ағылшын тілін жетік біледі. Бұл білім беру бағдарламаларында ағылшын тілін үйренуге және оның халықаралық коммуникациялар мен кәсіби мобильдік контекстінде жастар үшін маңыздылығын арттыруға, сондай-ақ жаһандық ортаға сәтті енгізуге көбірек көңіл бөлу қажеттілігін көрсетуі мүмкін.

Төртіншіден, жастарды жұмыспен қамтудың өзекті мәселелері талданды.

Жастардың таңдаған мамандығы бойынша жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін бағалау: 50,4%-ы өздеріне оңай жұмыс табатынына сенімді; 19,2%-ы бұл мүмкін деп санайды; 17,3%-ы бұл қиын екенін атап өтті, өйткені олар таңдаған мамандық еңбек нарығында сұранысқа ие емес.

Қазақстандық жастар үшін жұмыс орнын таңдаудағы басты факторлар: кәсіби өсу мүмкіндігі - сұралғандардың 59% - ы осындай жауап берді. Төрттен бірінен

астамы жалақы деңгейін, жұмыс берушілер ұсынатын жеңілдіктерді, сондай-ақ әлеуметтік-психологиялық ахуалды атап өтті.

Жұмыс іздеудің ең тиімді әдісі - жұмыспен қамту орталығы мен жұмыспен қамту агенттігіне жүгіну. Сонымен қатар, қолданылатын әдіс – жұмыс туралы хабарландыру (11,9%), достарына, туыстарына, таныстарына жүгіну респонденттердің 11,9%-ына осы әдіс жұмыс табуға көмектесті.

Нәтижелер Қазақстан жастары арасында кәсіпкерлікте әлеует пен қызығушылықтың бар екендігін көрсетеді, сонымен қатар кәсіпкерлік дағдылар мен мүмкіндіктерді дамыту үшін жағдай жасау және қолдау қажеттігін көрсетеді. Бұған білім беру бағдарламалары, қаржылық қолдау, кеңес беру және жастар арасындағы кәсіпкерлік белсенділікті дамытуға ықпал ететін басқа ресурстар кіруі мүмкін. Осылайша, жастардың едәуір бөлігі (52,3%) кәсіпкерлік қызметке тартылмаған немесе өз бизнесін бастау тәжірибесі жоқ. Ал әрбір төртінші жас қазақстандық кәсіпкерліктің қандай да бір тәжірибесіне ие болды. Сонымен қатар, сарапшылар құқықтар мен мүмкіндіктердің теңсіздігі жастардың еңбек құндылықтарын қалыптастыруда із қалдырады деп санайды. Еңбек нарығында қиындықтарға тап болған жастар меритократия принциптерін елемеуге тап болады, бұл қолданыстағы әлеуметтік лифттердің тиімсіздігі мәселесін күшейтеді.

Сараптамалық сауалнамаға сәйкес, тез өзгертін экономикалық және технологиялық орта жастардың жаңа дағдыларға бейімделу және үйрену қабілетін талап етеді. Жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін негізгі дағдыларға: мобильдік, коммуникабельділік, стресске төзімділік, көп тапсырма орындай алу, мемлекеттік тілді меңгеру, жоспарлау және мақсат қою қабілеті, оңай үйрену, креативті және сыни ойлау, жауапкершілік пен еңбекқорлық, өзін-өзі сынау қабілеттері кіреді.

IT саласындағы мамандықтар мен техникалық мамандықтар ең танымал болады. Бұл ретте әлеуметтік маңызы бар жұмыс орындары өзгермелі жағдайларға бейімделу үшін өз дағдыларын үнемі арттыруды қажет етеді.

Бесіншіден, жастардың қоғамдық-саяси көңіл-күйі зерттеліп, жастардың қоғамдық-саяси процестерге қатысу деңгейі анықталды. Жастардың қоғамдық-саяси көңіл-күйлері қалыпты деп сипатталады, бірақ батыс аймақтарда айқын көрінетін наразылық әлеуеті бар.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, Қазақстан жастарының шамамен 50% - ы саяси жаңалықтар мен оқиғаларға қызығушылық танытады. Олардың 28,4% - ы мезгіл-мезгіл саяси жаңалықтарға қызығушылық танытатынын, ал респонденттердің 24,1% - ы саяси оқиғаларға күнделікті қызығушылық білдіретінін айтты. Бұл жастардың саяси салаға деген қызығушылығының артуын және мерзімді қызығушылықтың орнығуын көрсетеді.

Деректерді 2022 жылғы алдыңғы өлшемдермен салыстыра отырып, қазақстандық жастар әлемдік жаңалықтарға қарағанда жергілікті жаңалықтар мен оқиғаларға көбірек қызығушылық танытқанын атап өтуге болады. Жастардың ең үлкен қызығушылығы-олардың аймағындағы саяси жағдай (27,7%).

Ақпарат көздеріне келетін болсақ, Қазақстан жастары үшін негізгі жаңалықтар көздері теледидар, газет және радио сияқты дәстүрлі БАҚ болып табылады (37,1%). Дегенмен, әлеуметтік медиа, блогтар және мессенджерлер сияқты жаңа ақпарат көздері де жастар арасында танымал (32,5%). Респонденттердің басым көпшілігі WhatsApp мессенджерін – 98,2% және Instagram әлеуметтік желісін – 97,9% пайдаланады.

Зерттеу сонымен қатар жастардың 60%-ында әртүрлі ұйымдар мен жобалардың жұмысына қатысу тәжірибесі бар екенін көрсетті. Қатысудың ең көп таралған түрі - жастар ұйымдары мен жобаларына қатысу (25,4%). Әрбір бесінші жас жігіт (20,9%) саяси партияның жұмысына қатысты, ал әрбір оныншы (12,6%) қоғамдық кеңестерде белсенді болды.

Жүргізілген зерттеуге сәйкес, Қазақстан жастары арасындағы волонтерлік және еріктілік қызмет 2023 жылы 2022 жылғы деректермен салыстырғанда айтарлықтай өсті. Белсенді қатысушы-еріктілер саны төрт есеге артып, респонденттердің 15,2% -ын құрады (2022 жылғы 3,9% -ға қарсы). Сондай-ақ, волонтерлік қызметпен мезгіл-мезгіл айналысатын жастар саны өсіп, 35,1% -ды құрады. Сонымен қатар, ешқашан қатыспаған және волонтерлік қызметке қатысуды жоспарламаған респонденттердің үлесі 2022 жылғы 52,2% -дан 2023 жылы 42,7% -ға дейін қысқарды.

Респонденттердің пікірінше, жастар арасындағы наразылық акцияларының ең ықтимал себептерінің бірі азық-түлік пен дәрі-дәрмек бағасының өсуі болуы мүмкін, респонденттердің 37,1% -ы мұны "жоғары ықтималдық" деп бағалаған және 25,3% -ы "орташа ықтималдық" деп бағалаған. Сыбайлас жемқорлыққа байланысты наразылық акцияларын (28,3%) және коммуналдық қызметтерге тарифтердің көтерілуін (34,8%) респонденттер орташа ықтималдық дәрежесі бар деп бағалайды. Ең жоғары наразылық әлеуеті Абай облысында байқалады, ал Шығыс Қазақстан, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарында наразылық акцияларына әкеп соғуы мүмкін себептердің маңызы аз.

Жалпы, респонденттердің бағалауы бойынша, кейбір себептерді қоспағанда, наразылық акцияларының пайда болу ықтималдығы 2022 жылғы деректермен салыстырғанда төмендеді.

Жастардың шамамен 71,8%-ы қандай да бір негізде кемсітушілікке ұшырамайды. Жастардың көпшілігі (87,6%) өздерінің жеке қауіпсіздігіне сенімді, ал тек 12,5% -ы алаңдаушылық білдірді.

Алтыншыдан, жастардың білім сапасына қанағаттану дәрежесі анықталды.

Жастардың білім деңгейіне қанағаттануын бағалау тұрақты және 73% деңгейінде, алайда өткен жылғы деңгейден біршама төмен (2022 жылы 79,3%). Респонденттердің бағалауы бойынша білім беру сапасына қанағаттану деңгейі жоғары өңірлер анықталды, оларға Абай (100%), Ұлытау (100%), Ақтөбе (80,8%), Алматы (82,4%), Маңғыстау (81,3%) облыстары; білім беру сапасына қанағаттану деңгейі төмен облыстар мен өңірлер: Қарағанды қ. (66,4%), Павлодар (60%), Қостанай (62,1%), Шығыс Қазақстан (61,9%) және Батыс Қазақстан (68,7%) облыстары.

Білім беру деңгейлерінің сапа шкаласы бойынша, жалпы алғанда, жоғары оқу орындарының білімін респонденттер колледждер мен мектептердегі білімнен гөрі жоғары бағалайды деген қорытынды жасауға болады. Жоғары оқу орындарындағы оқытушылардың біліктілігі мен білім беру жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шараларға ерекше жоғары баға берілді. Ең аз респонденттер студенттердің стипендиясының мөлшеріне, гранттардың саны мен бөлінуіне, мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндіктеріне, оқу ақысының құнына қанағаттанады.

Колледждердегі сапа бағалары мектептегі білім беру жүйесімен салыстырғанда сапа бағалары төмен және сапа шкаласы бойынша координаттар жүйесінде "қанағаттанарлық" екенін көрсетті. Мамандық бойынша жұмыс табу мүмкіндігі төменгі деңгейде қалады.

Мектептегі білім беру сапасын бағалаудың ерекшелігі мынадай ұстанымдар бойынша қанағаттанушылықтың төмен бағасынан көрінеді: қазақ тіліндегі мектеп оқулықтарының сапасы: мектеп оқулықтарының сапасы: мектептердің санитарлық жағдайы, мектептердегі бағалаудың жаңа жүйесі (БЖБ, ТЖБ), мектептердегі кабинеттердің техникалық жарақтандырылуы, мұғалімдердің этикалық мінез-құлқы және мектеп мұғалімдерінің біліктілігі. Бұл ретте, ең жоғары бағалар мектептерде интернетке қолжетімділікке және бірыңғай ұлттық тестілеуге (ҰБТ) қойылғаны оң факт болып табылады.

Жастар арасында қосымша білім берудің өсу әлеуеті бар (респонденттердің жартысынан көбі онымен айналысатынын атап өтті).

Жастарды ғылыми-зерттеу қызметімен айналысуға ынталандырудың негізгі шаралары: зерттеу жұмыстарына жеке гранттар санын ұлғайту және студенттерді кафедралар мен ғылыми орталықтардың жобалау қызметіне белсенді тарту болып табылады.

Сарапшылар білім беру жүйесін одан әрі жаңғырту қажеттігін атап өтті. Білім беру саласын жетілдіру үшін білім беру жүйесін үздік әлемдік стандарттар деңгейіне жеткізе алатын мамандарды сапалы даярлау қажет. Ұсынылған реформаларды енгізер алдында оларды мұқият зерделеу және бағалау ықтимал жағымсыз салдарларды болдырмауға және жастар үшін білім берудің ең жақсы сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сарапшылар назар аударған жеке мәселе идеологияның, білім беруді менталитетке бейімдеудің және жастарды білім беру қызметіне тартудың маңыздылығы болды. Бұл факторлар білім беру жүйесін дамытуда және білімге деген қызығушылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқаруы мүмкін.

Сараптамалық сауалнама сонымен қатар мектеп оқушыларын жоғары оқу орнына түсуге дайындауда қолдау мен қолдаудың төмен деңгейі де тосқауыл болып қала беретінін анықтады. Білім беру жүйесінің міндеті білім беру ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандықты таңдау және дайындау процесінде оқушыларды белсенді тарту және қолдау болуы керек.

Осылайша, жастардың білім беру жүйесіне қанағаттануы, оның жекелеген кемшіліктеріне қарамастан, орта деңгейден жоғары деңгейде бағаланады.

Жетіншіден, мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың тиімділігіне баға берілді. Зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстандағы жастардың көпшілігі жастар саясатын іске асырудың тиімділігін оң бағалайтыны анықталды. Респонденттердің тек 68,7% - ы оны тиімді деп санайды, ал 15,7% - ы оны тиімсіз деп санайды, ал 10,9% - ы бұл бағытты іске асыру туралы білмейді.

Алайда, Ақмола және Маңғыстау облыстарында тиімділіктің теріс бағалануына және ақпараттандырудың төмен деңгейіне назар аударған жөн. Солтүстік Қазақстан облысында да жастар саясаты тиімділігінің төмен деңгейі байқалады. Жастар саясаты Батыс Қазақстан, Қызылорда және Ұлытау облыстарында тұратын жастар арасында үлкен қолдау мен жоғары баға алады.

Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға келетін болсақ, жастардың басымдықтары өзгеріссіз қалады. Жұмыспен қамту (26,6%) және жас отбасыларды тұрғын үймен қамтамасыз ету (28,1%) саясатты іске асыру кезінде назар аудару қажет негізгі бағыттар болып қала береді. Жастардың 15,1% - ы қандай да бір мемлекеттік қолдауды күтпейді.

Жастардың жастар бағдарламалары мен жобаларына қатысу деңгейі төмен болып қалуда. Орташа алғанда, жастардың шамамен 8% - ы осындай бастамаларға

қатысады, бұл жастар арасында ақпараттық жұмыстың жеткіліксіздігінің салдары болуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстанда мемлекеттік жастар саясатының қалай жүзеге асырылатынына жастардың қанағаттану деңгейі өсу үшін әлеуетке ие екендігі анықталды.

V. ҰСЫНЫМДАР

Жастармен жүргізілген жаппай сауалнама және сарапшылық сұхбаттарға негізделген зерттеулер нәтижелері бойынша **мемлекеттік органдар үшін** мемлекеттік жастар саясаты шараларын жетілдіруге бағытталған бірнеше ұсынымдар жүйесі дайындалды.

Бірінші. Институционалды және ұйымдастыру шаралары:

- қызметі жастармен байланысты түйткіл мәселелермен күресуге, жастарды оқытуға, салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған жастармен жұмыс істеу бойынша бөлек орган құру мүмкіндігін қарастыру;

- елдің ЖОО-ларында жастар бастамаларын дамыту, тәжірибе алмасу мен жетекшілік дағдыларды дамыту үшін жастар ресурстар орталықтарын ашу.

Екінші. Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға қатысты тұжырымды қайта қарау, жаңа көзқарас пен амалдарды дайындау мен енгізу:

- ұлттық, аймақтық және жергілікті деңгейлер бойынша жастар саясатына қатысты барлық жұмыс пен бағыттарды инвентаризациялау (есептеу, түгендеу). Сонымен бірге ағымдағы жұмыстар мен бағыттардың тиімділігін бағалауды жүргізу қажет. Оған қойылған мақсаттар мен жеткен нәтижелерді салыстыру, жастар дамуы көрсеткіштерін өлшеу (еңбекке орналасу, көш-қон, білім, денсаулық және т.б) және тікелей жастардың өзімен жүргізілген кері байланысты есептеу кіреді.

- мемлекеттік жастар саясатын дайындау мен оның жекелеген жобаларын іске асыру барысында жастардың жеке, жастардың өздерінің ішіндегі әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін барынша толық ескеру үшін дифференциалды амалды қолдану қажет. Өйткені жастардың сұраныстары мен қажеттіліктері жасына, тұру орны мен кәсіби-әлеуметтік ерекшеліктеріне қарай өзгеше болуы мүмкін. Бұл амал жастардың әр тобының сұранысы мен қажеттіліктерін мейлінше дәл анықтауға, ескеруге мүмкіндік береді. Мемлекеттік жастар саясаты жастардың құндылық бағыт-бағдарындағы өзгерістерді, ақпараттық кеңістік дамуын ескеруі, сондай-ақ ұзақ мерзімді жаһандық трендтерге сүйенуі керек.

- жобаға жастардың қатысуы мен қамтылуы деңгейіне және қажеттілігіне қатысты жеке мемлекеттік жастар бағдарламаларының тиімділігіне сарапшылық қауымдастық өкілдерімен бірге тексеру жүргізу қажет. Содан кейін анықталған кемшіліктерді ескере отырып, бағдарлама немесе жобаны одан әрі тиімді іске асыру үшін жекелеген іс-шараларды қайта қарау керек;

- қолдау әрекетінің бағыттарына (тұрғын үй бағдарламасы, еңбекпен қамту т.б) байланысты өкілеттіктерді барынша дәл бөлу мен шектеуге басымдық беру

арқылы мемлекеттік жастар саясатын басқаруды ұйымдастыруды қайта қарау, сонымен бірге жүргізілетін шаралардың тиімділігін арттыру үшін бақылаушы, басқарушы органдардың өзара әрекетін күшейту;

- жастар арасындағы діншілдіктің ағымдағы деңгейіне байланысты жергілікті атқарушы органдар білім беру мен діни мекемелермен бірге жастардың радикалды топтары ықпалына түсуін болдырмау мақсатындағы түсіндіру, алдын алу жұмыстарын жүргізуі қажет;

- елдегі, әсіресе, елдің солтүстік аймақтарындағы, жастар арасындағы көш-қон қозғалысының күшеюіне байланысты өмір сүру сапасын арттыру шараларын қабылдау қажет (еңбекпен қамтудың жаңа формаларын енгізу, әлеуметтік инфроқұрылымды дамыту, денсаулық қызметі мен білім алудың қолжетімділігін арттыру және т.б);

- жастар саясатын іске асыру барысында мемлекет пен жастар арасындағы «қатынас аймағы» бола алатын азаматтық қоғамның, нақты айтқанда мемлекеттік емес ұйымдар әлеуетін пайдалану ұсынылады. Соның ішінде, жастарды, әсіресе кіші жас тобы жастарын волонтерлік, еріктілік қызметке тарту бағыты бойынша;

- тиімсіз тәжірибе мен кемшіліктерді жою мақсатында жастар саясаты саласында бағдарламалар әсер-ықпалын бағалауды енгізу;

- енгізілген шаралардың тиімділігі мен үйлесімділігін қамтамасыз ету үшін шешімдер қабылдау ісіне сарапшыларды, оқытушыларды, студенттер мен басқа да мүдделі адамдарды тарту;

- бос жұмыс орындары жәрмеңкесін өткізу мен жастарды жұмысқа орналастыру бойынша аймақтық жұмыспен қамту Орталықтары жұмысын күшейту;

- жастар саясаты саласы мамандарын қайта даярлау мен қосымша оқыту курстарын өткізу, сол сияқты жастармен жұмыс бойынша тәжірибе алмасу мен озық тәжірибе енгізуге ықпал ету.

Үшінші.Тіршілік әрекетінің түрлі аспектілері бойынша жастарды қолдауға бағытталған жаңа жобалар мен бағдарламалар бастамасы:

- мектептерде, ЖОО мен колледждерде медиасауаттылық пен қаржылық сауаттылыққа оқыту бағдарламаларын дайындау;

- алғашқы жарна талаптары мен жастар үшін айлық табыс көлемі бойынша талаптарды жеңілдету жолымен жас мамандар үшін жеңілдетілген ипотекалық несиелендіру бағдарламасын енгізу;

- қосымша білім алу шеңберінде икемді дағдыларды дамыту курстарын дайындау;

- жастарды қатыстыра отырып, жергілікті, аймақтық және республикалық деңгейде аула спортын дамыту, аулалық футбол, волейбол, стритбол және басқа да түрлер бойынша жарыстарды ұйымдастыру және өткізу;

- қазақстандық және шетелдік ЖОО-лар арасындағы байланысты жолға қою жұмыстарын жалғастыру;

- ЖОО-ларға түсуге дайындалуы бойынша мектеп оқушыларын қолдау жұмыстарын жалғастыру.

Төртінші. Мемлекеттік жастар саясатын іске асыру шеңберінде ақпараттық жұмысты күшейту:

- жастарды қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды түсіндіру үшін әлеуметтік желілерде тұрақты беттер ашу және міндетті түрде заманауи кері байланыс қызметін ұсыну. Сонымен бірге жастарды қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру нәтижелерін ашатын ақпараттық контент құрылуына кепілдік берілуі қажет және осы тақырып бойынша БАҚ-қа ұсынылатын материалдарды қайта қарау;

- жастар қатысатын түрлі тақырыптардағы (қоғамдық-саяси, мәдени, әлеуметтік, қоғамдық, бизнес және т.б) подкасттарды, сонымен бірге блогерлерді, олардың Қазақстан дамуына қатысуы мен тәжірибесі туралы ақпараттарды Youtube мен әлеуметтік желілерде беру;

- жастардың өз-өзін дамытуы мен патриоттық тәрбиеге бағытталған контент санын көбейту;

- әлеуметтік желілерде оң контент қалыптастыру үшін сол мақсатты топ қабылдайтын, патриотизм мен толеранттылыққа, алуан түрліліктегі бірегейлікке, этникааралық келісімге басымдық берілген және жастар арасында кең танымал қызмет түрлерін пайдалану мүмкіндіктерін қарастыру;

- қолданыстағы мемлекеттік және мемлекеттік емес білім беру бағдарламалары, ел ішіндегі стажировка мен еңбекке орналастыру гранттары мен бағдарламалары бойынша жастарды ақпараттандыру жұмысын күшейту;

- жастар арасында ғылыми-зерттеушілікті танымал ету жұмысы мен ғылыми зерттеулермен шұғылданатын мектеп оқушыларын көтермелеу мақсатында бизнес-құрылым тарапынан қаржылық қолдау көрсетілу мүмкіндіктерін қарастыру;

- 14-18 жас тобы жасөспірімдеріне ерекше көңіл бөлу. Бұл топта дінді тұрақты ұстанушылар санының өсуін, мемлекеттік жастар саясаты туралы хабардар болу деңгейінің төмендігін, сол сияқты волонтерлік, еріктілік қызметке сұраныс пен қатысуға дайындықтың барын ескере отырып, азаматтық ұйымдармен бірге жалпы білім беру бағдарламасы шеңберінде оларды волонтерлік, еріктілік қызметке тарту, мектеп жасындағы жасөспірімдеріне арналған бағдарламалар туралы ақпараттық жұмысты күшейту;

- аймақтық алшақтық пен ауыл және қала жастары арасындағы әлеуметтік алшақтықты ескере отырып, ақпараттық жұмысты күшейту, сол сияқты аймақтар және ауыл жастарын мемлекеттік жастар саясатын іске асыру шеңберіндегі кәсіпкерлікті дамыту бағдарламаларына, білім беру, оқыту курстарына қатыстыру шараларын күшейту қажет.

Қазақстан Республикасы
Ақпарат және қоғамдық
даму министрлігі

«МОЛОДЕЖЬ КАЗАХСТАНА»

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД ПО РЕЗУЛЬТАТАМ
СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Астана, 2023

Социологическое исследование «Молодежь Казахстана»: НИЦ «Молодежь», Астана, 2023. - 137 стр.

Аналитический доклад основан на результатах социологического исследования «Молодежь Казахстана», проведенного методами массового республиканского и экспертного опросов по заказу Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

© Научно-исследовательский центр «Молодежь», 2023

СОДЕРЖАНИЕ

I. ПРОГРАММА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ	137
II. РЕЗУЛЬТАТЫ МАССОВОГО ОПРОСА МОЛОДЕЖИ	142
Социально-демографические характеристики респондентов	142
1. ЗДОРОВЬЕ И ДОСУГ МОЛОДЕЖИ	142
Состояние здоровья молодежи.....	142
Отношение к здоровому образу жизни	144
Отношение к физической культуре и спорту	152
Досуг молодежи	154
2. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ЖИЗНИ МОЛОДЕЖИ	157
Удовлетворенность системой образования	157
Школы.....	158
Колледжи.....	160
Вузы	161
Дополнительное образование	162
Научная деятельность.....	163
3. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МОЛОДЕЖИ	166
Социальное самочувствие молодежи	166
Буллинг.....	171
Жилищная ситуация	173
Вопросы трудоустройства молодежи	177
Способы поиска работы	178
Опыт предпринимательской деятельности	179
4. МИГРАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ	182
Миграционные настроения молодежи	182
5. ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ И ИНТЕРЕСЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ .	186
Ценностные ориентиры молодежи	186
Языковая среда.....	189
Формирование религиозных убеждений.....	190
Лидеры общественного мнения	193
6. ГРАЖДАНСКАЯ АКТИВНОСТЬ	195
Общественно-политические настроения молодежи	195
Источники информации	197
Участие в гражданских и политических организациях.....	199
Гражданская активность.....	200
Протестный потенциал	203

Соблюдение прав молодежи	208
Вопросы безопасности	210
7. ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ.....	212
Вопросы эффективность ГМП	212
Вовлеченность в молодежные программы и проекты	216
Тренды казахстанской молодежи	222
Удовлетворенность реализацией ГМП	226
III РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА	229
IV. ВЫВОДЫ	261
V. РЕКОМЕНДАЦИИ	268

I. ПРОГРАММА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

На сегодняшний день Казахстан находится на новом этапе своего развития. В 2022 году Главой государства К.К. Токаевым был объявлен курс на построение Нового Казахстана, стержневой ценностью которого обозначена социальная справедливость. И молодежь, как отдельная социальная группа, в деле формирования новой модели государственного управления, форм взаимодействия государства и общества играет одну из ключевых ролей. Согласно внесенным в декабре 2022 года поправкам в Закон РК «О молодежной политике», возрастные рамки молодежи расширены до 35 лет, поэтому по новой дефиниции численность молодежи значительно расширена по сравнению с прошлыми годами (в начале 2022 года было зафиксировано 3 741 083 человека в возрасте от 14 до 29 лет или 20% от общей численности населения). По итогам первого квартала 2023 года их численность составила свыше 5,7 млн человек.

Всесторонняя поддержка молодежи является одним из важных направлений государственной политики Казахстана. Государством предпринимаются систематические меры для повышения уровня образования, здравоохранения, трудоустройства, организации досуга молодежи, и, в целом, успешной самореализации молодых граждан. В своем Послании народу от 1 сентября 2022 года Глава государства К.К. Токаев отметил, что «Всесторонняя поддержка молодежи – один из наших безусловных приоритетов»¹⁸. На церемонии инаугурации 26 ноября 2022 года он отметил: «Мы должны поддерживать молодежь! Именно подрастающее поколение откроет нашей стране путь к светлому будущему. Но, чтобы добиться успеха, молодым людям нужно неустанно трудиться, стремиться к новым знаниям и опыту»¹⁹.

Для оценки эффективности предпринимаемых государством мер по развитию молодежи необходимо проводить систематический замер социального самочувствия данной категории населения. Актуальность настоящего исследования обуславливается необходимостью постоянного анализа основных тенденций, проблем и особенностей молодежи для совершенствования государственной молодежной политики. Всестороннее изучение мнения и оценок молодых казахстанцев, а также экспертов в области молодежной политики касательно социальных институтов, организаций и государственных программ представляет собой особую ценность для анализа эффективности предпринимаемых мер государственной молодежной политики.

Методологическая часть программы

Социологическое исследование «Молодежь Казахстана» проводится на ежегодной основе с целью изучения текущего состояния развития молодежи Казахстана в разрезе различных аспектов жизни и выработки рекомендаций по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики.

Задачи:

- рассмотреть основные тенденции по состоянию здоровья молодежи, а также по организации ее досуга;

---

¹⁸ Послание Главы государства К.К. Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество». <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>

¹⁹ Выступление Главы государства Касым-Жомарта Токаева на церемонии инаугурации. <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kktokaeva-na-ceremonii-inauguracii-2610566>

- выявить степень удовлетворенности качеством жизни и характеристики социального самочувствия молодежи;
- изучить ценностные ориентации и интересы молодых казахстанцев;
- проанализировать актуальные вопросы занятости молодежи;
- определить степень удовлетворенности молодежи качеством образования;
- изучить общественно-политические настроения молодежи;
- определить уровень участия молодежи в общественно-политических процессах;
- выработать рекомендации по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики.

Предмет исследования – оценка молодежью Казахстана основных аспектов своей жизни, включающие: здоровье и досуг, образование и наука, социально-экономическое положение, ценностные ориентации и интересы, общественно-политические процессы.

Методическая часть исследования

В исследовании применены количественный и качественные методы сбора и анализа информации – массовый опрос с применением анкеты посредством личного интервью с респондентом, а также метод экспертного интервью.

В качестве основного метода сбора информации использован массовый опрос молодежи, в возрасте от 14 до 35 лет включительно, «face-to-face». Данный метод позволил получить наиболее объективную информацию о ситуации в молодежной среде.

Массовый опрос предполагает участие в исследовании большого числа респондентов, отобранных на основе выборки, и отражающих в своей совокупности структуру социальной группы. На основании результатов проведенного массового опроса с той или иной степенью точности строится прогноз о массовом поведении. Основное предназначение массовых опросов – получение информации о мнениях людей, их мотивах и оценках социальных явлений, о феноменах и состояниях общественного, группового и индивидуального сознания.

Экспертный опрос – разновидность опроса, в ходе которого респондентами являются эксперты – высококвалифицированные специалисты в определенной области деятельности. Метод подразумевает компетентное участие специалистов в анализе и решении рассматриваемой проблемы.

В практике социологических исследований используется: для прогноза развития того или иного явления; для оценки степени достоверности массового опроса; для сбора предварительной информации о проблеме исследования (зондаж); в ситуациях, когда массовый опрос простых респондентов не возможен или не эффективен.

Расчет выборочной совокупности по проекту, человек *

Область	Всего	Город	Село	Мужчины	Женщины
Республика Казахстан	2 000	1243	757	1018	982
Абайская	55	34	21	29	26
Акмолинская	76	43	33	40	36
Актюбинская	94	70	24	48	46
Алматинская	149	23	126	77	72
Атырауская	72	39	33	37	35
Западно-Казахстанская	67	38	29	35	32
Жамбылская	123	52	71	63	60
Жетысуская	67	30	37	35	32
Карагандинская	111	90	21	57	54
Костанайская	80	49	31	42	38
Кызылординская	85	39	46	44	41
Мангистауская	79	35	44	40	39
Павлодарская	70	50	20	36	34
Северо-Казахстанская	49	24	25	25	24
Туркестанская	222	53	169	116	106
Улытауская	22	17	5	12	10
Восточно-Казахстанская	64	43	21	33	31
г. Астана	151	151	0	73	78
г. Алматы	233	233	0	112	121
г. Шымкент	131	131	0	64	67

Объем выборочной совокупности составил 2000 респондентов. Территория проведения социологического исследования охватывает все регионы Республики Казахстан – города республиканского значения Астана, Алматы и Шымкент, 17 областных центров, а также сельские населенные пункты. В исследовании использована стратифицированная многоступенчатая выборка с квотированием. Вначале, исходя из численности населения по областям и городам, определены объемы выборки по регионам страны. Далее по каждому региону высчитаны объемы городской и сельской выборки, а также объемы выборки в гендерном разрезе.

В настоящем исследовании отбор единиц наблюдения проведен в несколько этапов:

1. Отбор по областям – исходя из численности населения по областям и городам республиканского значения от 14 до 35 лет, определены объемы выборки по гг.Астана, Алматы и Шымкент и 17 областям страны.

2. Отбор по принципу город-село – в каждой области высчитаны объемы городской и сельской выборки. Опросом охвачены все областные центры, города и сельские населенные пункты.

3. Отбор точек опроса – в городских и сельских населенных пунктах производился простой случайный отбор микрорайонов и улиц из картографического списка данного поселения.

4. Отбор домохозяйства – следуя по маршруту от стартовой точки по правилу «левой руки» отбиралось домохозяйство с 5-кратным шагом отбора в городе и 3-х кратным шагом отбора в селе с ограничением активных интервью на

одно домохозяйство в количестве 1 респондента, подошедшего по квотам. Стартовая точка выбиралась произвольно.

5. Отбор респондентов согласно квоте – в каждом отдельно взятом домохозяйстве респонденты отбирались по двум признакам – пол и возраст – половозрастной квоте – возраст респондента на момент опроса не должен был быть ниже 14 и выше 35 лет, а также репрезентативная представленность по полу (количество опрашиваемых мужчин и женщин рассчитано согласно данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам по каждой области, городу и селу).

Выборка репрезентативна, т.е. по выделенным параметрам состав респондентов приближается к соответствующим пропорциям в генеральной совокупности. При этом отклонение средних характеристик выборочной совокупности от средних характеристик генеральной совокупности не превышает $\pm 2,19\%$.

Выборочная совокупность экспертных интервью составит – 10 экспертов согласно заданным параметрам: квалификация, сфера деятельности (связанная с молодежью в тех сферах, которые должны быть изучены – здравоохранение, образование и досуг, занятость и трудоустройство, государственная молодежная политика и т.д.).

Структура инструментария

Для сбора первичной информации использована анкета социологического исследования – тиражированный документ, который содержит набор вопросов, сформулированных и связанных между собой по определенным правилам. Свойства и качества социологической анкеты, ее объем, структура, специфика конструирования вопросов тесно связаны и определяются типом опроса, для которого данный инструмент предполагается использовать, а также особенностями объекта исследования. Опрос респондентов проведен на 2-х языках: казахском и русском, в зависимости от выбора респондента. Сбор информации полевого этапа исследования реализован специально подготовленными интервьюерами под руководством региональных супервайзеров.

Экспертные интервью проведены по заранее подготовленному сценарию (гайду), разработанному в соответствии с задачами исследования.

Структуру инструментария исследования составляет ряд вопросов, разделенных на логические блоки в соответствии с программными целями и задачами исследования.

При проведении интервью проводилась аудиозапись для облегчения последующей расшифровки (транскрибирования) и анализа данных. По итогам проведена расшифровка аудиозаписей и составлен транскрипт.

Методика обработки информации

По итогам полевого этапа исследования проведены контроль работы интервьюеров (100% проверка корректности заполнения анкет и 30% контроль поля по телефону), а также кодировка, ввод и обработка данных.

Ввод, обработка первичных данных, а также вывод одномерных, двумерных таблиц, корреляционный и кластерный анализы выполнены с помощью лицензионной, русифицированной компьютерной программы SPSS.

Методы анализа информации

Основными методами анализа первичной социологической информации выступили:

- 1) одномерный анализ данных;
- 2) двумерный анализ данных;
- 3) корреляционный анализ.

Этапы организации социологического исследования:

1 этап. Подготовка социологического опроса.

Разработка программы, включающей в себя:

- определение проблемной ситуации;
- обзор литературы по избранной теме;
- постановка целей и задач;
- операционализация понятий;
- выдвижение гипотез;
- проектирование выборочной совокупности.

Разработка инструментария (анкеты) для сбора эмпирической информации:

- перевод анкеты;
- пилотирование инструментария.

2 этап. Сбор эмпирического материала.

Организация опроса:

- подбор, подготовка, инструктаж интервьюеров;
- распределение участков опроса;
- отбор единиц опроса;
- рассылка анкет и инструкций по проведению опроса и заполнению

анкет;

- проведение интервью.

3 этап. Обработка и интерпретация социологических данных:

• изготовление макета в программе для анализа и обработки статистических данных (SPSS);

- кодировка анкет (кодирование открытых ответов респондентов);
- ввод анкетных данных;
- контроль поля;
- обработка и выведение линейных отчетов и отчетов по социально-

демографическим параметрам;

- применение других видов статистического анализа.

4 этап. Анализ полученных данных.

Проведение первичного анализа:

- фиксирование зависимостей, выявленных в результате опроса;
- выведение таблиц;
- построение диаграмм.

Вторичный анализ данных:

- сравнительный анализ;
- привлечение дополнительной информации;
- выдвижение новых предположений и рекомендаций;
- подготовка финального отчета исследования.

II. РЕЗУЛЬТАТЫ МАССОВОГО ОПРОСА МОЛОДЕЖИ

Социально-демографические характеристики респондентов

В исследовании приняли участие граждане в возрасте: 14-18 лет (17,6%), 19-23 лет (34,9%) и 24-28 лет (31,7%), 29-34 лет (15,9%). Гендерный состав респондентов представлен 1010 мужчинами (50,5%) и 990 женщинами (49,5%).

В обобщенном виде молодежь представлена 67,4% казахами, 22,1% представителями русского этноса и 10,6% других этносов.

Преобладающая часть молодежи не состоит в браке (49,3%), в зарегистрированном браке находятся 43,3%, живут в гражданском браке – 4,4%. Чуть меньше четверти (18,9%) имеют двоих и троих детей.

39,3% имеют высшее образование, 20,9% – только учатся в вузе, 13,1% – имеют среднее специальное, профессиональное техническое образование.

Доля тех, кто не работает составила 23,6%. Из тех, кто ведет трудовую деятельность наиболее представлены молодые люди из сфер услуг, торговли, государственной службы, науки, культуры и образования.

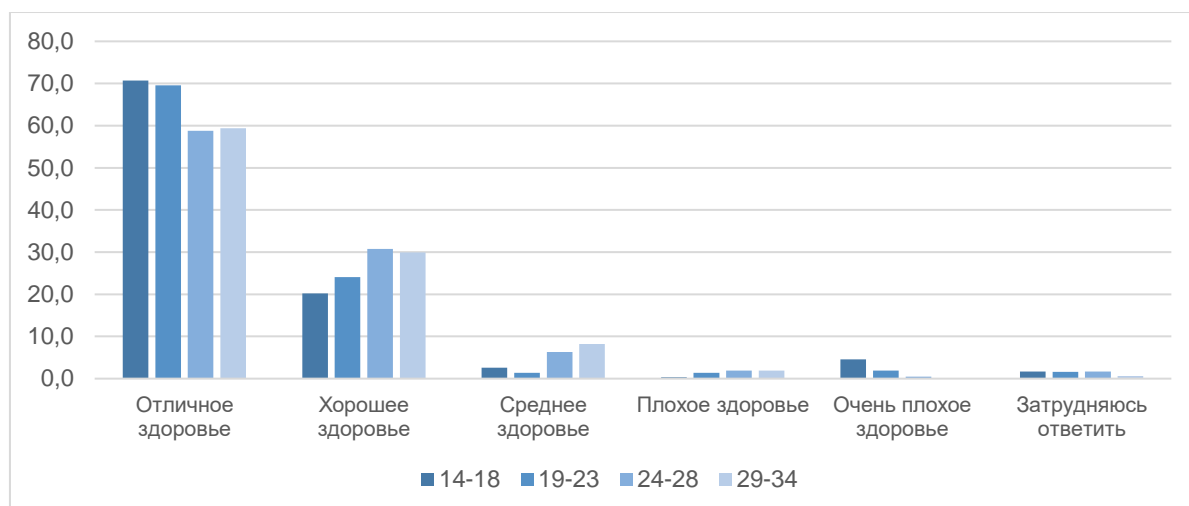
1. ЗДОРОВЬЕ И ДОСУГ МОЛОДЕЖИ

Состояние здоровья молодежи

Поддержание и забота о своем здоровье, включая регулярные медицинские осмотры, здоровый образ жизни, правильное питание, физическую активность и психологическое благополучие, играют ключевую роль в обеспечении высокого качества жизни и достижении личного благополучия.

Исследование показало, что 64,8% опрошенных высоко оценивают свое состояние здоровья, более четверти респондентов (26,5%) – хорошим. 4,3% поставили оценку удовлетворительно, 3,1% отметили, что состояние их здоровья плохое/очень плохое.

Диаграмма №1. Распределение ответов на вопрос: «Оцените состояние своего здоровья по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – очень плохое здоровье, 5 – отличное здоровье», по возрасту, в %

В ответах респондентов проявляется корреляция с возрастом: младшие возрастные группы (14–18 лет и 19-23 лет) оценивают свое здоровье более позитивно (в среднем на 10% больше выборов оценки «отлично» (70,7% и 69,6%), чем в старших возрастных группах 24-28 лет и 29-34 лет молодежи (58,8% и 59,4%) (Диаграмма №1).

Корреляция ответов респондентов с гендерной принадлежностью, регионами, социальным статусом значимой дифференциации в ответах респондентов не выявила.

Для более точной оценки состояния здоровья был рассмотрен уточняющий вопрос: «Какое из описаний подходит к Вашей ситуации?», где в качестве вариантов ответа были размещены отдельные проблемные аспекты.

Согласно опросу 44,1% опрошенных испытывает проблемы с ухудшением зрения. 29,2% отметили проблемы с ЖКТ (желудочно-кишечный тракт), 9,2% – со спиной (искривление позвоночника, грыжи, протрузии и т.д.). Доля молодежи, состоящей на учете у врача по причине наличия хронических заболеваний, составила 7,6% (Диаграмма №2).

Диаграмма №2. Распределение ответов на вопрос: «Какое из описаний подходит к Вашей ситуации?», в %

Корреляция с возрастом показала, что чем старше респондент, тем чаще он отмечает проблемные аспекты, связанные со здоровьем. Городская молодежь чаще отмечает наличие проблем со здоровьем. В гендерном разрезе девушки чаще отмечают проблемы с лишним весом и плохим зрением.

Корреляция с регионом проживания продемонстрировала следующее распределение ответов респондентов. Регионы, где показатель по этому вопросу превышает общереспубликанский (7,6%): Северо-Казахстанская (18,8%), г. Астана (11,3%), Мангистауская (13,8%), Костанайская (17,7%) области.

Проблема с плохим зрением наиболее актуальна для молодых респондентов из Улытауской (72,7%), Кызылординской (58,8%), Костанайской (53,2%) областей.

Проблемы со спиной чаще отмечали респонденты, проживающие в Абайской (52,7%), Акмолинской (14,7%) и Актюбинской (19,1%) и Мангистауской (18,8%) областях.

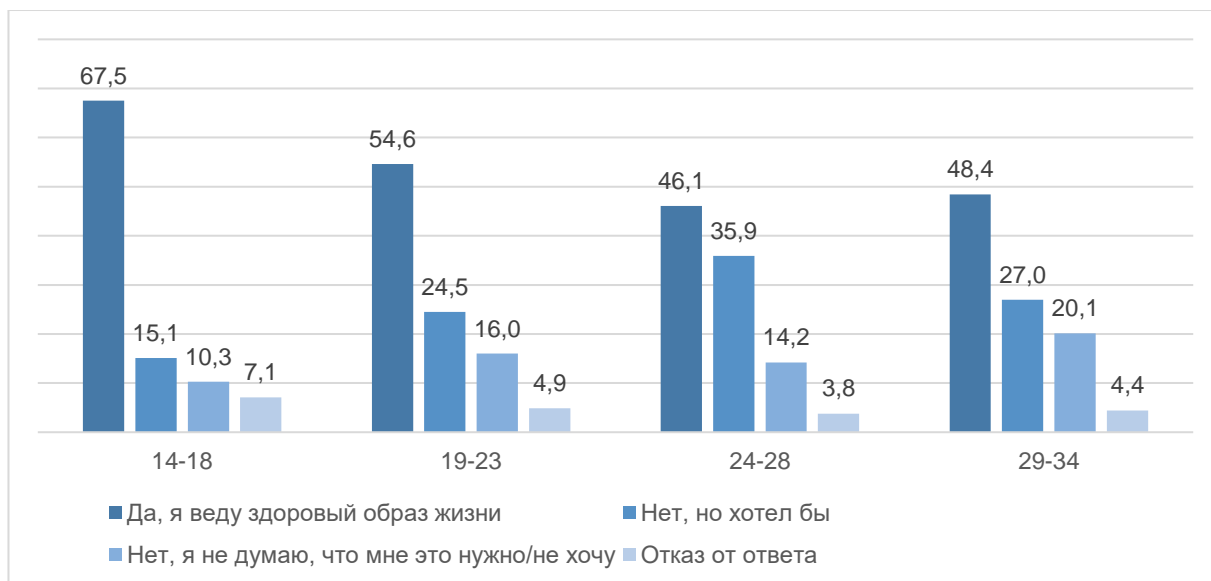
Проблемы ЖКТ чаще отмечали респонденты Абайской (38,2%), Акмолинской (34,7%), Атырауской (34,7%) и Костанайской (35,4%) областей, а также г. Шымкент (34,1%).

Отношение к здоровому образу жизни

Более половины опрошенной молодежи ведет здоровый образ жизни (далее – ЗОЖ). Однако свыше четверти опрошенных (26,9%) выразили желание вести ЗОЖ, но пока не принимают меры для поддержания здоровья. 15,1% не считает это необходимым или не желает вести здоровый образ жизни.

Рассмотрим корреляцию ведения здорового образа жизни с возрастом респондентов (Диаграмма №3). Чем младше возрастная группа, тем выше количество людей, ведущих ЗОЖ (14-18 лет – 67,5% против 29-34 лет – 48,4%).

Диаграмма №3. Распределение ответов на вопрос «Ведете ли Вы здоровый образ жизни?», по возрасту, в %

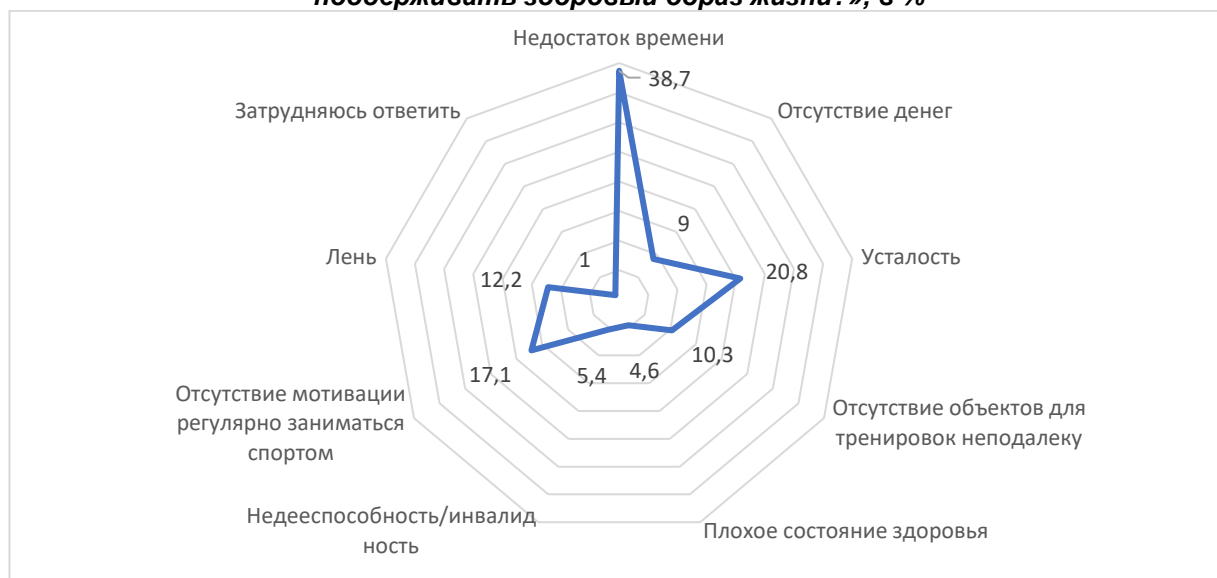
Исходя из опроса, можно выделить следующие три основные проблемы, которые мешают молодежи поддерживать здоровый образ жизни:

1) Недостаток времени: 38,7% опрошенных указали, что они сталкиваются с проблемой нехватки времени.

2) Усталость: 20,8% опрошенных назвали усталость как фактор, мешающий поддерживать здоровый образ жизни.

3) Отсутствие мотивации регулярно заниматься спортом: 17,1% опрошенных указали, что это является проблемой (Диаграмма №4).

Диаграмма №4. Распределение ответов на вопрос «Что Вам мешает поддерживать здоровый образ жизни?», в %

В гендерном разрезе молодые мужчины чаще, чем женщины испытывали отсутствие мотивации и недостаток времени, женщины – лень и отсутствие спортивных объектов (Диаграмма №5).

Диаграмма №5. Распределение ответов на вопрос «Что Вам мешает поддерживать здоровый образ жизни?», гендер, в %

На вопрос «Если Вы испытали (или испытываете) что-либо из вышеперечисленного в вопросе №5, что Вы бы выбрали для улучшения своего состояния?» 41,9% опрошенных указали, что для улучшения своего состояния они бы выбрали поиск информации в Интернете. 43,5% опрошенных выбрали разговоры с близкими людьми для улучшения своего состояния означают здоровый образ жизни. Это указывает на значимость социальной поддержки и влияния окружающих. 17,3% опрошенных предпочитают для улучшения своего состояния ведение здорового образа жизни. Также стоит отметить, что некоторая часть опрошенных обращается за помощью к специалистам: 14% обращаются к психотерапевту, 9,2% звонят в службы психологической помощи, а 6,7% ищут другие виды помощи.

Возрастная группа (14-18 лет) для улучшения своего здоровья предпочитает поиск информации в Интернете (58,7%), тогда как для группы (29-34 года) этот процент составляет всего 23,2%. Возрастные группы 14-18 лет и 29-34 года для улучшения своего состояния выбирают ведение здорового образа жизни (19,7% и 23,2% соответственно), включающего занятие спортом и правильное питание. Молодежь в возрасте (29-34 года) предпочитает обращение к психотерапевту больше, чем другие возрастные группы (19,1%). Также младшая возрастная группа (14-18 лет) более склонна обращаться к психотерапевту (15,6%). В то время как у старшей возрастной группы (24-28 лет) и средней возрастной группы (19-23 года) показатели ниже (11% и 14%) (Диаграмма №6).

Диаграмма №6. Распределение ответов на вопрос «Если Вы испытали (или испытываете) что-либо из вышеперечисленного в вопросе №6, что Вы бы выбрали для улучшения своего состояния?», по возрасту, в %

Опрос показал, что проведение значительного времени за компьютерными играми, поздний отход ко сну и частое использование социальных сетей, являются наиболее распространенными вредными привычками среди опрошенных (Диаграмма №7).

Диаграмма №7. Распределение ответов на вопрос «Назовите ТРИ вредные привычки, в большей степени присущие Вам?», в %*

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

В разрезе возраста можно выделить то, что респонденты младшей возрастной группы (14-18 лет) значительно больше старших групп молодежи проводят время в социальных сетях и за компьютерными играми, а также ведут сидячий образ жизни. Кроме того, респонденты младшей группы отмечали проблему чрезмерного употребления алкоголя. Молодежь в возрасте 19-23 лет чаще, чем другие употребляют нездоровую пищу и страдают проблемами со сном. Для молодежи 24-28 лет актуальнее, чем для других групп молодежи, употребление электронных сигарет, вейпов. Для возрастной группы 29-34 лет актуальны проблемы сидячего образа жизни, употребления электронных сигарет, вейпов, а также наркотиков.

Таблица №1. Распределение ответов на вопрос «Назовите ТРИ вредные привычки, в большей степени присущие Вам?» по возрасту, в %

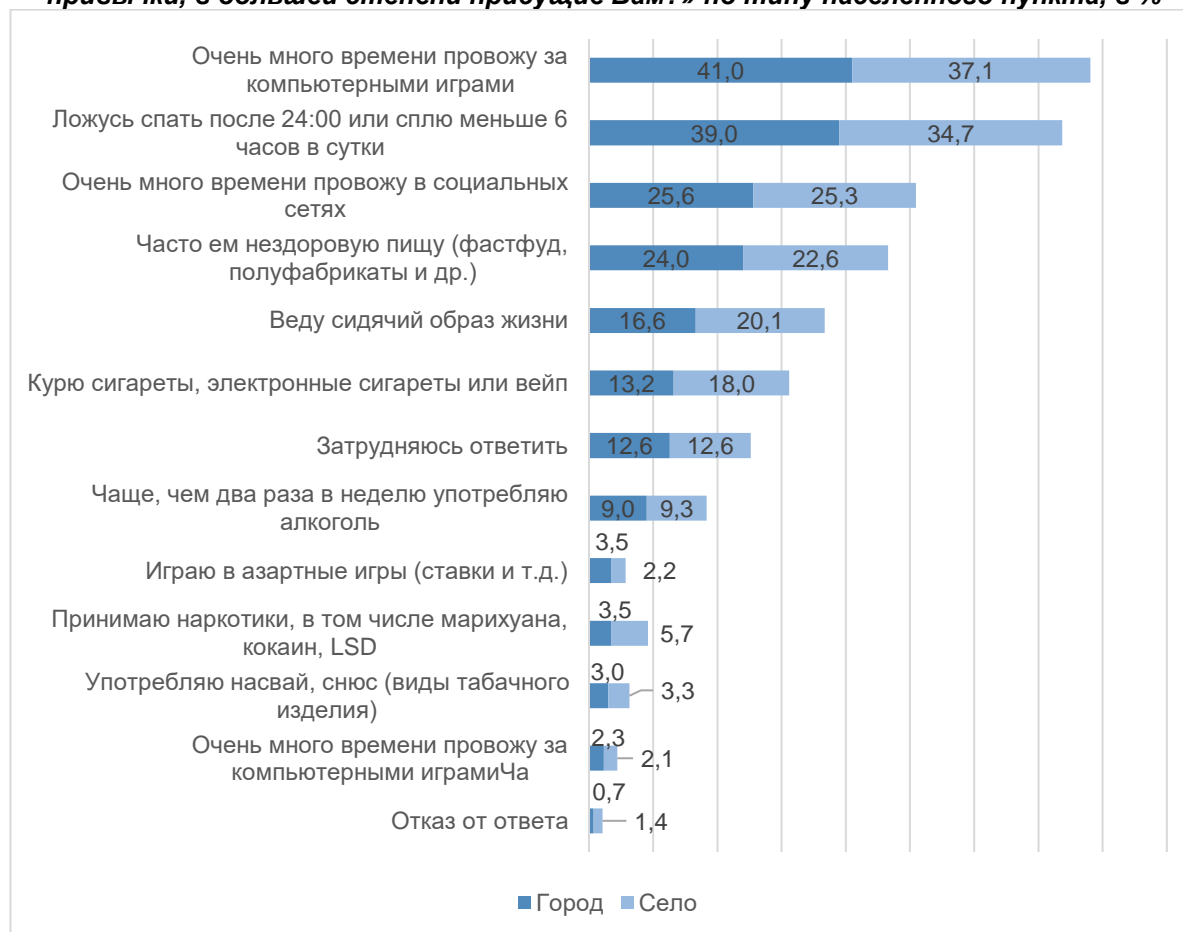
Варианты ответов	14-18 лет	19-23 лет	24-28 лет	29-34 лет
Очень много времени провожу за компьютерными играми	50,1	41,8	30,5	40,6
Веду сидячий образ жизни	21,7	14,9	18,2	20,1
Чаще, чем два раза в неделю употребляю алкоголь	19,1	6,2	6	11
Курю сигареты, электронные сигареты или вейп	10,3	10,6	19,6	21,1
Очень много времени провожу в социальных сетях	27,4	27,2	24,5	21,4
Часто ем нездоровую пищу (фастфуд, полуфабрикаты и др.)	18,8	27,5	23,4	19,8

Ложусь спать после 24:00 или сплю меньше 6 часов в сутки	38,5	51,4	21,8	36,5
Принимаю наркотики, в том числе марихуана, кокаин, LSD	4	3,2	3,9	7,9
Употребляю насвай, снюс (виды табачного изделия)	6	1	3,5	3,8
Играю в азартные игры (ставки и т.д.)	0	3,7	3	4,7
Употребляю синтетические наркотики	2,3	0,6	4,4	1,3
Отказ от ответа	0,3	0,4	0,9	3,1

Следует отметить, что частота выбора ответов «Курю сигареты, электронные сигареты или вейп», в сельской местности больше, чем в городе (18% респондентов в селе, 13,2% в городе).

Городская молодежь чаще выбирала в числе вредных привычек «ложусь спать после 24:00 или сплю меньше 6 часов в сутки» 39% против 34,7% сельской молодежи (Диаграмма №8).

Диаграмма №8. Распределение ответов на вопрос «Назовите ТРИ вредные привычки, в большей степени присущие Вам?» по типу населенного пункта, в %

Отношение молодежи к здоровью – очень важный вопрос, но не менее важно стремление к поддержанию здоровья на должном уровне. Каким образом и с какой периодичностью молодежь обращает внимание на свое здоровье?

Наиболее популярные меры поддержки здоровья для молодежи²⁰: использование информации из Интернета по ЗОЖ (35,1%), внимательное отношение к питанию (31,8%), прогулки на свежем воздухе (21,3%), систематическое обследование у врачей (30,6%), занятия физическими упражнениями, зарядкой (29,2%), соблюдение режима сна (23,1%), своевременное обращение к врачам (27,2%) (Диаграмма №9).

Корреляция с возрастом респондентов показала, что молодежь младшей возрастной группы (14-23 года) систематически обращается к врачам, занимается физическими упражнениями.

В свою очередь, старшая молодежь (29-34 лет) более внимательно относится к своему питанию (42,5%), гуляет на свежем воздухе (28,6%). В этом ключе наиболее уязвимой выступает средняя возрастная группа молодежи (24-28 лет), которая, в силу своего возраста и социального статуса, преимущественно лишь иногда использует меры поддержки здоровья.

Диаграмма №9. Распределение ответов на вопрос: «Что из перечисленного Вы предпринимаете, чтобы поддерживать свое здоровье?», (вариант ответа «всегда»), в %

Поведенческие практики молодежи по поддержке состояния здоровья могут быть опосредованы определенными ситуациями и состоянием, как правило, негативно воздействующими на самочувствие человека и качество его жизни в целом. Ретроспективный анализ настроения респондентов осуществлен через их ответы на вопрос: «Испытывали ли Вы что-либо из перечисленного в прошлом году?».

21,3% опрошенных заявили, что испытывали страх, 20,6% – пожаловались на депрессию, 13,7% – столкнулись с бессонницей и расстройством сна, 13,2% испытывали тревогу, 10,8% выделили стресс, 10,6% – апатию. 19,3% опрошенных

²⁰ Вариант ответа «всегда»

заявили, что они не испытывали ничего из перечисленного в прошлом году (Диаграмма №10).

Диаграмма №10. Распределение ответов на вопрос «Испытывали ли Вы что-либо из перечисленного в прошлом году (любое количество ответов)?», в %?

Гендерная специфика представлена в Диаграмме №11, где видно, что девушки чаще отмечали депрессию и стресс.

Диаграмма №11. Распределение ответов на вопрос: «Испытывали ли Вы что-либо из перечисленного в прошлом году (любое количество ответов)?», по гендеру, в %

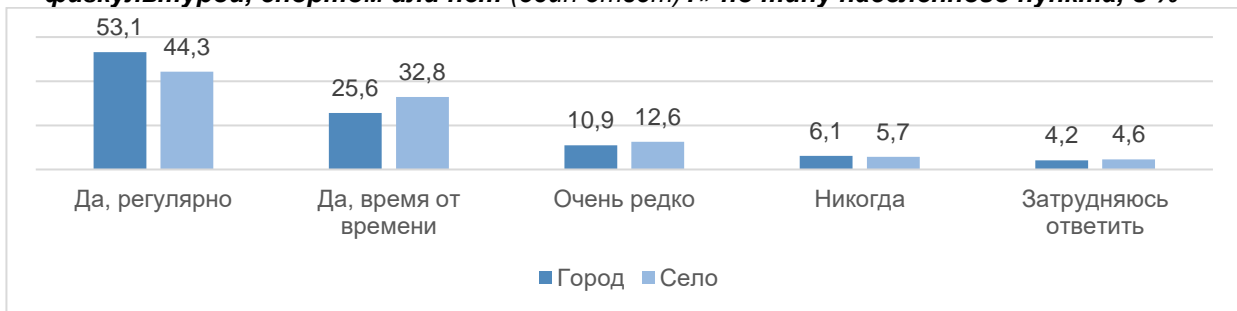

Отношение к физической культуре и спорту

Важной составляющей здорового образа и высокого качества жизни выступает физическая активность. Опрос показал, 49,8% опрошенных занимаются физкультурой и спортом регулярно. 28,4% занимаются физкультурой и спортом время от времени. 11,6% занимается физкультурой и спортом очень редко. 6% никогда не занимаются физкультурой и спортом (Диаграмма №12).

Анализ ответов показал, регулярно занимаются спортом городская молодежь, чем сельская. При этом сельская молодежь занимается физкультурой время от времени.

Диаграмма №12. Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы физкультурой, спортом или нет (один ответ)?» по типу населенного пункта, в %

Вполне ожидаема и объяснима дифференциация ответов респондентов в зависимости от возраста: 14-18 лет – более 84,3% занимаются спортом, 19-23 года – 80,1%, 24-28 лет – 74,4%, 29-34 лет – 74,6%. В данном случае более высокий показатель у младшей возрастной группы может объясняться, с одной стороны, уроками физкультуры в школах, с другой – отражать определенные тренды подрастающего поколения на здоровье.

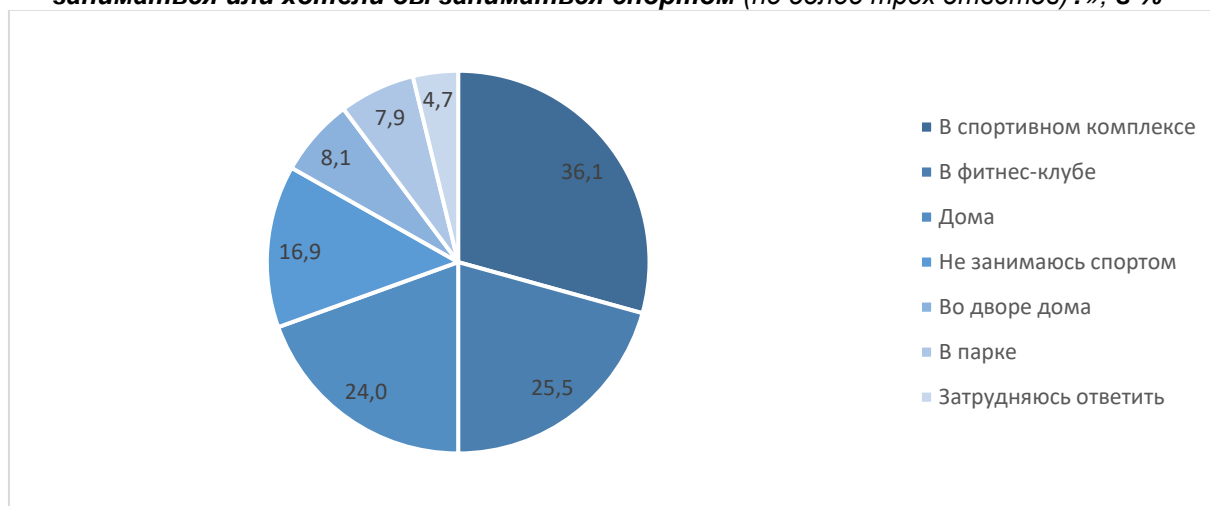
Спорт – один из видов деятельности, который активно воздействует на развитие личности. Традиционный для мужчин процесс социализации в большей степени, чем для женщин, предусматривает занятия спортом. Исследование подтвердило, что занятия физкультурой и спортом имеют гендерную специфику, которая нашла выражение в том, что юноши чаще, чем девушки занимаются спортом в регулярном режиме (разница составляет более 10%: 44,5% против 55,3%) Диаграмма №13.

Диаграмма №13. Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы физкультурой, спортом или нет (один ответ)?» по гендеру, в %

Ответы респондентов показали, что более треть (36,1%) посещают спортивные комплексы, 25,5% ходят в фитнес-клубы, практически столько же (24%) занимаются спортом дома, 16,9 – не занимаются спортом (Диаграмма №14).

Диаграмма №14. Распределение ответов на вопрос «Где Вы предпочитаете заниматься или хотели бы заниматься спортом (не более трех ответов)?», в %

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Предпочтения респондентов опосредованы их возрастом: младшая возрастная группа чаще отмечала менее затратные в материальном плане формы занятия спортом: спорткомплекс – 44,7% (для сравнения, возрастная группа 24-28 лет – 30,5%,) и во дворе дома (13,4%).

Практически равные оценки у варианта ответа «фитнес-клуб»: 26,2% в городе, 24,3% в селе, что указывает на стереотипность мнения о том, что в сельской местности формы занятия спортом преимущественно традиционны.

Как было ранее отмечено, более 17,6% молодежи ответили, что не занимаются спортом или делают это очень редко. Чем это объясняется? Что влияет на нежелание молодежи заниматься физкультурой и спортом?

Результаты опроса показали, что, по мнению респондентов, самый главный сдерживающий фактор – высокая стоимость абонементов в спорткомплексы, фитнес-клубы (40,8%). Более четверти молодежи (26,8%) отметили низкое качество организации и проведения занятий, 20,9% – отсутствие мотивации.

Таблица №2. Распределение ответов на вопрос «На Ваш взгляд, что, в первую очередь, сдерживает занятия физкультурой и спортом тех, кто еще не занимается (не более трех ответов)?», в %*

Варианты ответов	14-18	19-23	24-28	29-34
Высокая стоимость абонементов в спорткомплексы, фитнес-клубы	49,5	46,0	33,6	35,2
Занятие спортом не престижно	4,8	8,4	8,3	9,9
Затрудняюсь ответить	3,8	6,9	8,5	5,9
Лень, апатия	6,1	6,4	5,9	5,6
Нет доступных занятий по любимому виду спорта, системе упражнения	7,5	2,4	5,4	4,6
Неудобное расписание занятий	1,7	8,0	5,9	6,9
Низкое качество организации и проведения занятий	34,8	24,4	22,7	31,9

Отсутствие или неудобное расположение спортивной базы	10,9	12,1	16,5	6,6
Отсутствие мотивации	21,5	17,4	22,4	24,7
Отсутствие свободного времени	8,5	7,2	7,5	18,4
Отсутствие соответствующей инфраструктуры	4,8	3,4	2,3	7,6
Плохое состояние здоровья	4,8	10,8	16,3	11,8
Затрудняюсь ответить	3,8	6,9	8,5	5,9

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Основные причины нежелания молодежи заниматься спортом разнятся в зависимости от возраста респондентов. Для возрастного диапазона молодежи в возрасте 14-23 лет недоступность занятий физкультурой объясняется высокой стоимостью абонементов в фитнес-клубы, а также низким качеством организации и проведения занятий. Молодежь 24-28 лет чаще, чем другие отмечали отсутствие или неудобное расположение спортивной базы и плохое состояние здоровья. Тогда как старшая возрастная группа выделяла отсутствие мотивации и свободного времени (Таблица№2).

Ситуация по регионам

- проблема высокой стоимости была озвучена респондентами Северо-Казахстанской (74,4%), Восточно-Казахстанской (66,7%), Павлодарской областей (65,2%);

- на низкое качество организации и проведения занятий необходимо обратить внимание в Абайской (88,2%), Актюбинской (36,7%) областях;

- отсутствие или неудобное расположение спортивной базы отметили респонденты Западно-Казахстанской (16,4%), Мангистауской (16%) областей и г.Астана (16,2%);

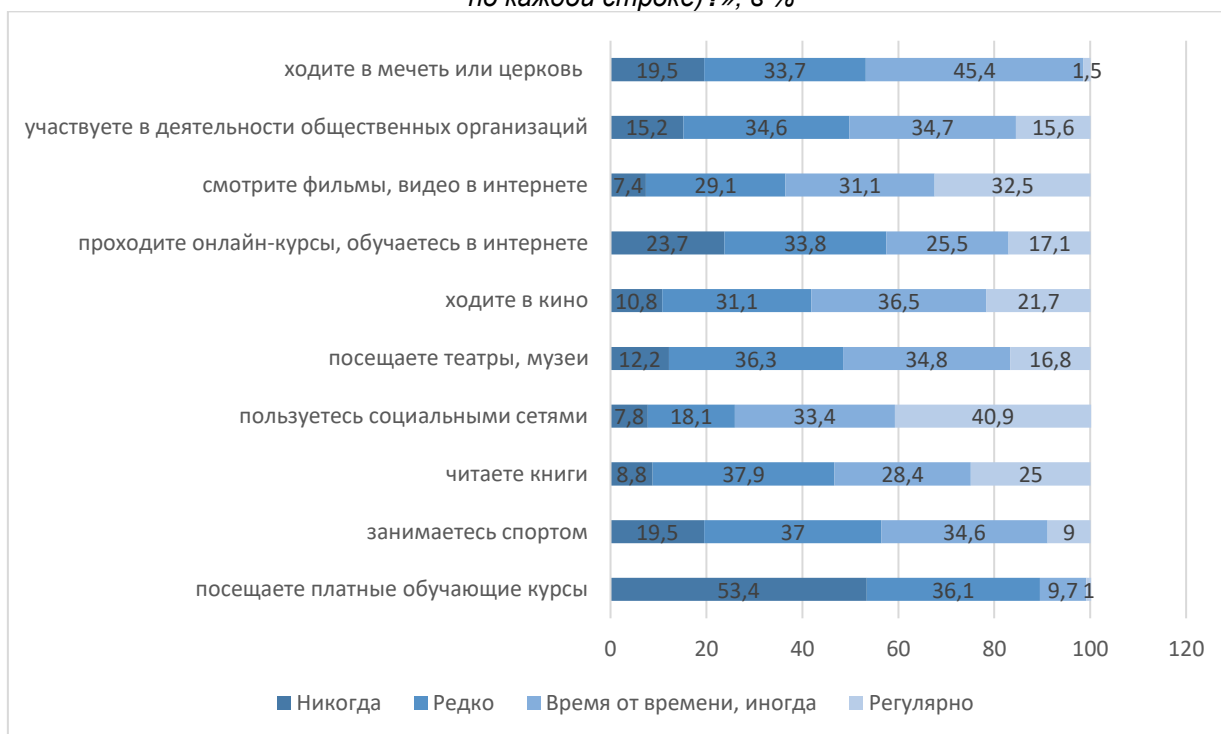
Досуг молодежи

Досуг является существенным качественным параметром, который в настоящее время заметно дифференцирует жизненные стандарты и качество жизни человека, особенно молодежи. Досуг и отдых способствуют саморазвитию и самореализации человека. Это возможность учиться новым навыкам, расширять кругозор, развивать творческий потенциал и находить свое призвание. Какова же реальная ситуация со времяпрепровождением у молодежи? Насколько дифференцированы их повседневные практики в этой сфере?

Анализ свободного времяпрепровождения молодежи был произведен по их оценкам затрат времени по предлагаемым видам деятельности.

Исследование показало, что 74,3% молодежи в той или иной мере пользуются социальными сетями, это наивысший показатель по видам деятельности. Далее по популярности – просмотр фильмов и видео в интернете, регулярно это делают 63,6% молодежи. На третьем месте поход в кинотеатр – 58,2% (Диаграмма №15).

Диаграмма №15. Распределение ответов на вопрос «Как часто Вы... (один ответ по каждой строке)?», в %

Вместе с тем, прохождение платных обучающих курсов, онлайн-курсов, обучение в Интернете, в меньшей степени популярны в молодежной среде – только 10,7% и 42,6% отметили участие в данных видах деятельности.

Ответы, представленные в Таблице №3, демонстрируют нам какие предпочитают видеопродукты (фильмы, сериалы) для проведения досуга. В ТОП-3 входят фильмы и сериалы производства Netflix, HBO и т.п. (37,8%), южнокорейские дорамы (22,4%), и турецкие сериалы (22,1%).

Таблица №3. Распределение ответов на вопрос «Какие направления современной культуры, по Вашему мнению, интересны молодежи (не более пяти ответов)?», по возрасту, в %

Варианты ответов	14-18 лет	19-23 лет	24-28 лет	29-34 лет
Фильмы и сериалы производства Netflix, HBO и т.п.	48,4	35	43,1	21,4
Южнокорейские дорамы	25,9	25,6	18,3	19,5
Азиатское кино	15,4	15,5	14,2	29,9
Японские аниме, манга и т.д.	15,7	14,8	16,9	17,3
Турецкие сериалы	21,4	19,8	27,5	17,3
Комиксы и сериалы Marvell	19,7	14,5	14,1	13,2
Сериалы, фильмы и программы российского производства	5,7	11,7	11,5	12,9
Сериалы, фильмы и программы казахстанского производства	6,8	11,5	13	18,9
Не люблю смотреть фильмы и сериалы	18,5	9,7	8,4	10,4
Затрудняюсь ответить	0,6	0,9	2,1	4,7

Четко проявляется дифференциация ответов в возрастном разрезе.

Младшая возрастная группа (14-18 лет) чаще предпочитает фильмы и сериалы производства Netflix, HBO и т.п. (48,4%), комиксы и сериалы Marvell (19,7%), южнокорейские дорамы (25,9%).

Для *самой старшей возрастной группы* (29–34 лет) более предпочтительней сериалы, фильмы и программы казахстанского производства (18,9%), сериалы, азиатское кино (29,9%).

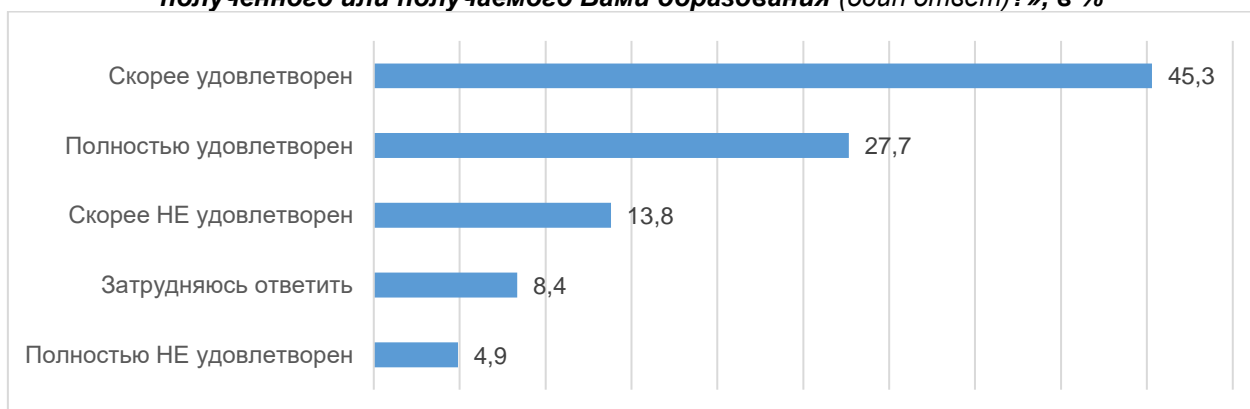
2. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ЖИЗНИ МОЛОДЕЖИ

Удовлетворенность системой образования

Система образования выступает важнейшим социальным институтом, который оказывает прямое воздействие на процесс социализации человека, особенно в молодом возрасте. В этом контексте особую значимость приобретает *удовлетворенность молодежи системой образования*.

Результаты исследования показали, что уровень удовлетворенности молодежи получаемым образованием составил 73,0%, что несколько ниже прошлогоднего показателя (79,3% - 2022 год)²¹ (Диаграмма №16).

Диаграмма №16. Распределение ответов на вопрос «Удовлетворены ли Вы качеством полученного или получаемого Вами образования (один ответ)?», в %

Вместе с тем, в разрезе возрастов, наименьший уровень удовлетворенности образованием показала возрастная группа 29–34 лет (65,1%). В сравнении группа 14-18 лет имеет наибольший показатель удовлетворенности качеством образования – 77,2%.

Распределение ответов респондентов в зависимости от уровня образования демонстрирует то, что чаще всего свою неудовлетворенность выражали респонденты с профессионально-техническим образованием (30,6%) (Диаграмма №17).

²¹ Сумма вариантов ответа «полностью удовлетворен» и «скорее удовлетворен»

Диаграмма №17. Распределение ответов на вопрос «Удовлетворены ли Вы качеством полученного или получаемого Вами образования (один ответ)?», по уровню образования, в %

Анализ ответов в зависимости от региона проживания позволил выделить следующие противоположные группы:

1) Регионы с *высоким уровнем удовлетворенности качеством образования*: Абайская (100%), Улытауская (100%), Актюбинская (80,8%), Алматинская (82,4%), Мангистауская (81,3%) области;

2) Регионы с *низким уровнем удовлетворенности качеством образования*: Западно-Казахстанская (68,7%), Карагандинская (66,4%), Костанайская (62,1%), Восточно-Казахстанская (61,9%) и Павлодарская (60,0%) области.

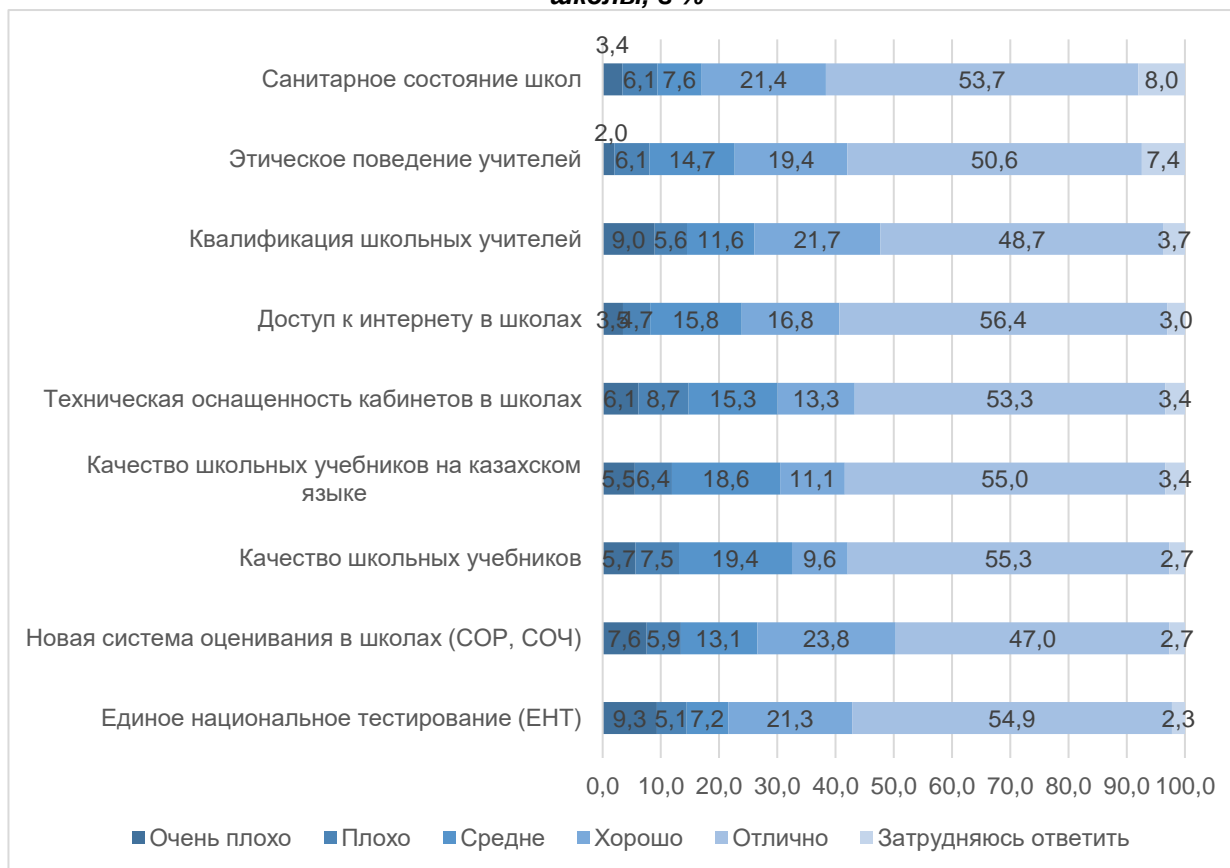
Удовлетворенность населения качеством образования в остальных регионах находится в пределах среднего значения по республике.

Результаты исследования позволяют говорить о том, что представители казахской национальности (77,4%) более удовлетворены качеством получаемого образования, чем представители русской национальности (54,0%).

Школы

Оценивая аспекты казахстанского образования, респонденты чаще всего выражали положительное мнение (сумма ответов «отлично» и «хорошо») касательно: единого национального тестирования (ЕНТ) (76,2%), санитарного состояния школ (75,1%) и доступа интернета в школах (73,2%). В число низко оцениваемых аспектов школьного образования вошли качество школьных учебников (64,9%), качество школьных учебников на казахском языке (66,1%), техническая оснащенность кабинетов в школах (66,6%) (Диаграмма №18).

Диаграмма №18. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5, где 1 – очень плохо, 5 – отлично?», школы, в %

Рассмотрим различные аспекты школьного образования по шкале качества²².

Рейтинг различных аспектов школьного образования, согласно оценкам респондентов, представлен в Таблице №4.

Таблица №4. Шкала качества школьного образования (по оценкам респондентов)²³

Варианты ответов	%
Доступ к интернету в школах	81,76
Единое национальное тестирование (ЕНТ)	80,13
Качество школьных учебников на казахском языке	78,7
Качество школьных учебников	78,68
Санитарное состояние школ	78,36
Новая система оценивания в школах (СОР, СОЧ)	77,77
Техническая оснащенность кабинетов в школах	77,76
Этическое поведение учителей	77,64
Квалификация школьных учителей	76,91

²² Расчет производился по формуле среднего значения: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, где А – значения по строкам (аспекты образования) – выбор респондентов, значения от 1 до 5 – шкала, где 1 очень плохо, 5 – отлично. Значения затрудняюсь ответить не учитываются.

²³ Шкала качества: 81-100 – отлично, 61-80 – хорошо, 41-60 – удовлетворительно, 21-40 – неудовлетворительно, 0-20 – очень плохо.

Расчет количественных данных показал, что в целом все аспекты школьного образования оцениваются респондентами преимущественно на 4 (хорошо). При этом, наивысшие оценки (показатель выше 80%) поставлены по двум позициям: доступ к интернету в школах и ЕНТ. Второй блок оценок (65-70 пунктов) занимают: качество школьных учебников на казахском языке, качество школьных учебников, санитарное состояние школ, новая система оценивания в школах (СОР, СОЧ), техническая оснащенность кабинетов в школах, этическое поведение учителей и квалификация школьных учителей.

Колледжи

Техническую оснащенность кабинетов высоко оценивают респонденты и применительно к колледжам – 95,1% опрошенных оценили положительно (сумма ответов «хорошо» и «отлично»). Кроме того, значительную долю положительных откликов получили размер стипендии (86,7%) и доступ к Интернету (88,7%). Наиболее проблемными вопросами по обучению в колледжах, по мнению респондентов, являются квалификация преподавателей (81,0%) (Таблица №5).

Таблица №5. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5, где 1 – очень плохо, 5 – отлично?», колледжи, в %

Варианты ответов	Очень плохо	2	3	4	Отлично	Затрудняюсь ответить
Квалификация преподавателей в колледжах	6,7	2,4	5,4	71	10	4,6
Размер стипендии учащихся колледжей	1,1	2,8	7,8	75,9	10,8	1,8
Техническая оснащенность кабинетов в колледжах	1	0	2,2	94	1,1	1,8
Возможности найти работу по специальности после окончания	4,5	3,4	7	74,9	8,6	1,8
Доступ к интернету в колледжах	1,7	1,7	6,2	79,2	9,5	1,8

Рассмотрим различные аспекты профессионально-технического образования (на уровне колледжей) по шкале качества²⁴.

Рейтинг различных аспектов профессионально-технического образования (на уровне колледжей), согласно оценкам респондентов, представлен в Таблице №6.

²⁴ Расчет производился по формуле среднего значения: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, где А – значения по строкам (аспекты образования) – выбор респондентов, значения от 1 до 5 – шкала, где 1 очень плохо, 5 – отлично. Значения затрудняюсь ответить не учитываются.

Таблица №6. Шкала качества профессионально-технического образования (по оценкам респондентов)²⁵

Варианты ответов	%
Техническая оснащенность кабинетов в колледжах	77,79
Доступ к интернету в школах	77,55
Размер стипендии учащихся колледжей	77,42
Техническая оснащенность кабинетов	76,62
Возможности найти работу по специальности	74,84

Расчет количественных данных по профессионально-техническому образованию показал, что, по сравнению с системой школьного образования оценки качества ниже и по шкале качества находятся в системе координат «удовлетворительно». При этом, возможности найти работу по специальности остается на более низком уровне (74,84%).

Вузы

По мнению респондентов, в вузовской системе наиболее острым вопросом является уровень оплаты за обучение (78,9% – сумма ответов «хорошо» и «отлично»). Среди положительно оцениваемых аспектов высшего образования – это также размер стипендии (87,9%) (Таблица №7).

Таблица №7. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5, где 1 – очень плохо, 5 – отлично?», вузы, в %

Варианты ответов	Очень плохо	2	3	4	Отлично	Затрудняюсь ответить
Техническая оснащенность кабинетов	2	1	2,1	93	0	1,8
Количество и распределение государственных образовательных грантов	6,2	4,1	5,7	32,7	50,1	1,4
Антикоррупционные меры в системе образования	1,6	2,5	8,3	35,7	50,7	1,4
Возможности найти работу по специальности после окончания	6,2	4,2	5	34,5	48,9	1,4
Квалификация преподавателей в вузах	2,9	3,6	4,3	36,4	51,5	1,4
Размер стипендии студентов	2,9	4,2	8,7	33,5	49,5	1,4
Уровень оплаты за обучение	3,3	4,3	12,3	34,4	44,5	1,4

Рассмотрим различные аспекты высшего образования по шкале качества²⁶.

²⁵ Шкала качества: 81-100 –отлично, 61-80 – хорошо, 41-60 – удовлетворительно, 21-40 –неудовлетворительно, 0-20 – очень плохо.

²⁶ Расчет производился по формуле среднего значения: $(A1*1+A2*2+A3*3+A4*4+A5*5)/5$, где А – значения по строкам (аспекты образования) – выбор респондентов, значения от 1 до 5 – шкала, где 1 очень плохо, 5 – отлично. Значения затрудняюсь ответить не учитываются.

Рейтинг различных аспектов высшего образования, согласно оценкам респондентов, представлен в Таблице №8.

Таблица №8. Шкала качества высшего образования (по оценкам респондентов)²⁷

Варианты ответов	%
Антикоррупционные меры в системе образования	85,5
Квалификация преподавателей в вузах	85,19
Размер стипендии студентов	83,71
Количество и распределение	82,46
Возможности найти работу по специальности	82,33
Стоимость оплаты за обучение	81,71

Расчет количественных данных показал, что аспекты вузовского образования оцениваются респондентами преимущественно на 5 (отлично). При этом, наивысшие оценки (показатель выше 85%) поставлены по двум позициям: антикоррупционные меры в системе образования и квалификация преподавателей в вузах. Второй блок оценок – (83-82 пунктов) занимают: размер стипендии студентов, количество и распределение грантов, возможности найти работу по специальности, стоимость оплаты за обучение.

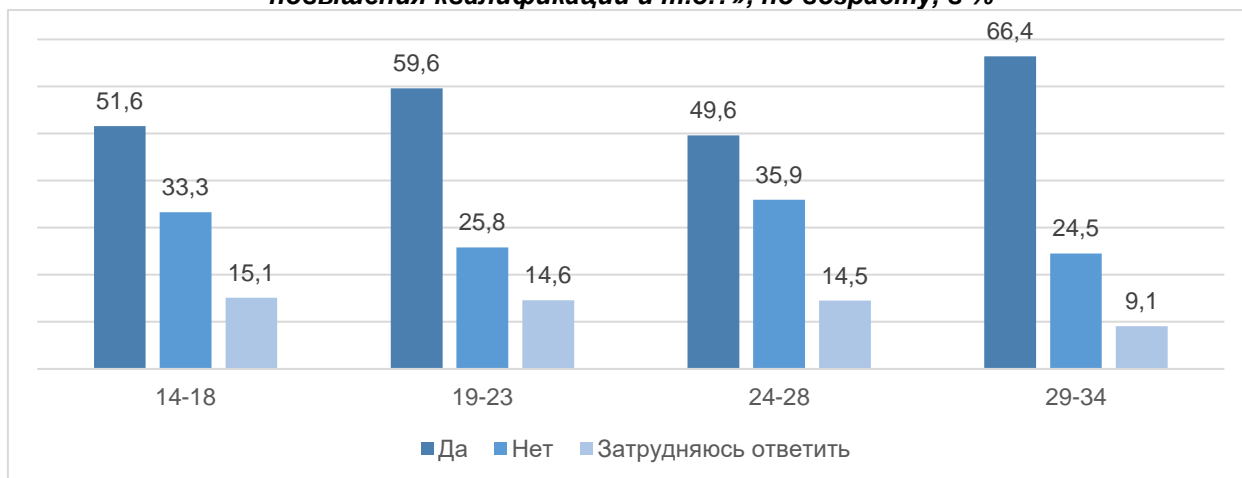
Дополнительное образование

Современное общество характеризуется большой социальной динамикой и требует от молодежи адекватного уровня образования. Одним из мировых трендов выступает признание того, что необходима трансформация подходов в системе образования с акцентом на «пожизненное обучение» и «неформальное образование». Насколько казахстанская молодежь разделяет мировые тренды и подходы к дополнительному образованию? Занимается ли она дополнительным образованием (самообразованием, онлайн-курсы, тренинги, курсы повышения квалификации)?

Исследование показало, что 56,1% опрошенной молодежи занимается дополнительным образованием. Дополнительное образование более востребовано у старшей возрастной группы молодежи (14-18 лет – 51,6%; 19-23 лет – 59,6%; 24-28 лет – 49,6%, 29-34 лет – 66,4%) (Диаграмма №19).

²⁷ Шкала качества: 81-100 – отлично, 61-80 – хорошо, 41-60 – удовлетворительно, 21-40 – неудовлетворительно, 0-20 – очень плохо.

Диаграмма №19. Распределение ответов на вопрос: «Занимаетесь ли Вы дополнительным образованием (самообразованием, онлайн курсы, тренинги, курсы повышения квалификации и т.д.?)», по возрасту, в %

Уровень образования напрямую влияет на мотивацию для получения дополнительного образования: респонденты с более высоким уровнем образования чаще отвечали положительно на вопрос: «Занимаетесь ли Вы дополнительным образованием (самообразованием, онлайн курсы, тренинги, курсы повышения квалификации и т.д.?)» (Диаграмма №20).

Диаграмма №20. Распределение ответов на вопрос: «Занимаетесь ли Вы дополнительным образованием (самообразованием, онлайн курсы, тренинги, курсы повышения квалификации и т.д.? (Один ответ)», по уровню образования, в %

Научная деятельность

Научно-исследовательская деятельность содействует формированию готовности молодежи к творческой реализации полученных знаний, умений и навыков, помогает овладеть методологией научного поиска, обрести исследовательский опыт.

Важный вопрос в приобщении молодежи к научно-исследовательской деятельности – система мотивирования. Что думает сама молодежь о методах приобщения ее к науке?

Наиболее популярные ответы: активнее вовлекать студентов в проектную деятельность кафедр и научных центров – 44,8%. Ко второму блоку популярных ответов можно отнести следующие: проведение конкурсов инновационных разработок учащихся/студентов, предоставление наград за достижения в реализуемых проектах и изобретениях, увеличение в учебном плане долю часов для самостоятельной работы учащихся/ студентов (Диаграмма №21).

Диаграмма №21. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, что необходимо сделать в учебном заведении, чтобы развивать у учащихся средних школ/студентов интерес к исследованиям, научным проектам (не более трех ответов)?», в %

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Рассмотрим мнение двух категорий респондентов: имеющие незаконченное высшее образование (9 классов) и незаконченное высшее (студенты вузов) о необходимых мерах по стимулированию НИР (Диаграмма №22).

Диаграмма №22. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, что необходимо сделать в учебном заведении, чтобы развивать у учащихся средних школ/студентов интерес к исследованиям, научным проектам (не более трех ответов)?», по уровню образования, в %

Исходя из данных представленных в диаграмме, можно выстроить приоритеты мер мотивации для школьников и студентов вуза, применяя которые возможно увеличить долю молодежи, которая будет заинтересована в реализации научно-исследовательской деятельности.

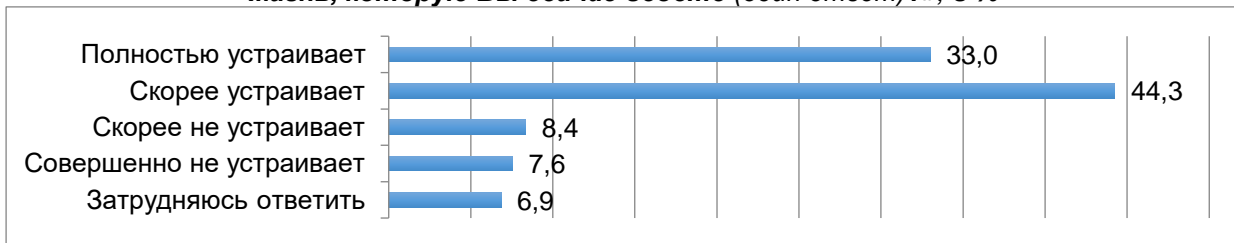
3. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МОЛОДЕЖИ

Социальное самочувствие молодежи

Социальное самочувствие населения является комплексным индикатором, который формируется под воздействием различных объективных и субъективных ситуаций. Он отражает общее состояние благополучия, удовлетворенности и жизненного уровня людей в определенном социальном контексте.

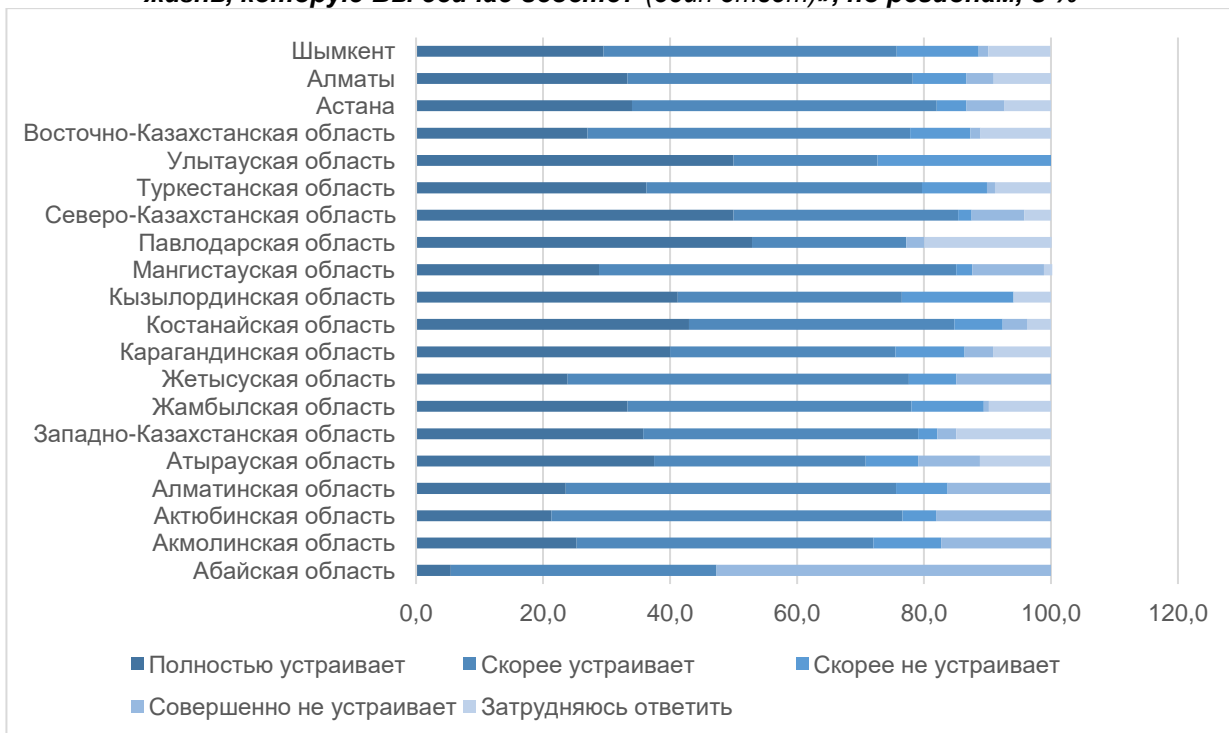
По результатам опроса можно отметить высокие положительные оценки жизни молодежью: 33,0% отметили «устраивает полностью», 44,3% – «скорее устраивает». 8,4% выразили частичную неудовлетворенность, еще 7,6% – совсем недовольны своей жизнью (Диаграмма №23).

Диаграмма №23. Распределение ответов на вопрос «Устраивает ли Вас в целом жизнь, которую Вы сейчас ведете (один ответ)?», в %

Распределение ответов респондентов с учетом региональной специфики отражено в Диаграмме №24. Регионы с преобладанием у населения позитивных оценок социального самочувствия: Мангистауская (85,1%), Северо-Казахстанская (85,4%), Костанайская (84,8%) области.

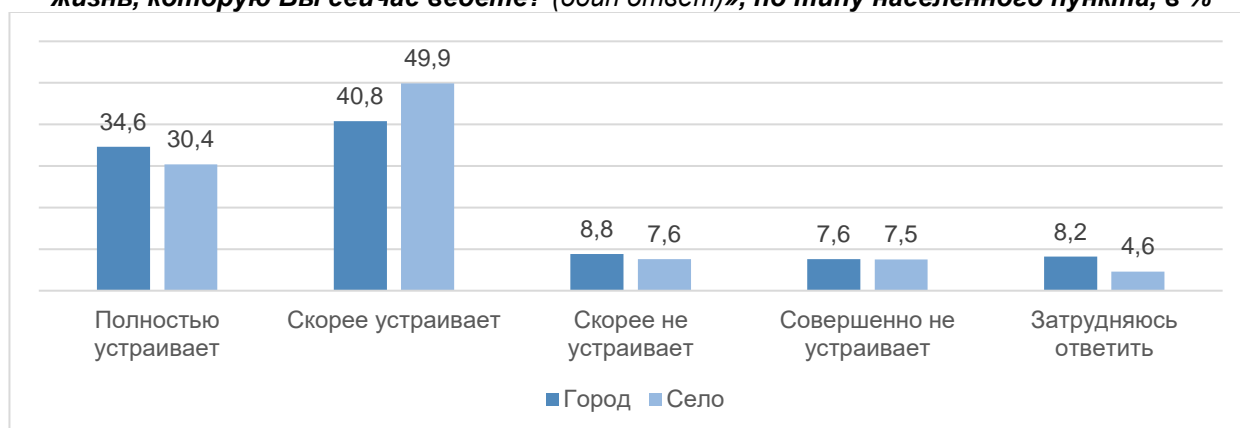
Диаграмма №24. Распределение ответов на вопрос «Устраивает ли Вас в целом жизнь, которую Вы сейчас ведете? (один ответ)», по регионам, в %

Регионы с более высокими негативными оценками: Абайская (47,3%), Акмолинская (17,3%), Актюбинская (18,1%), Алматинская (16,2%) области.

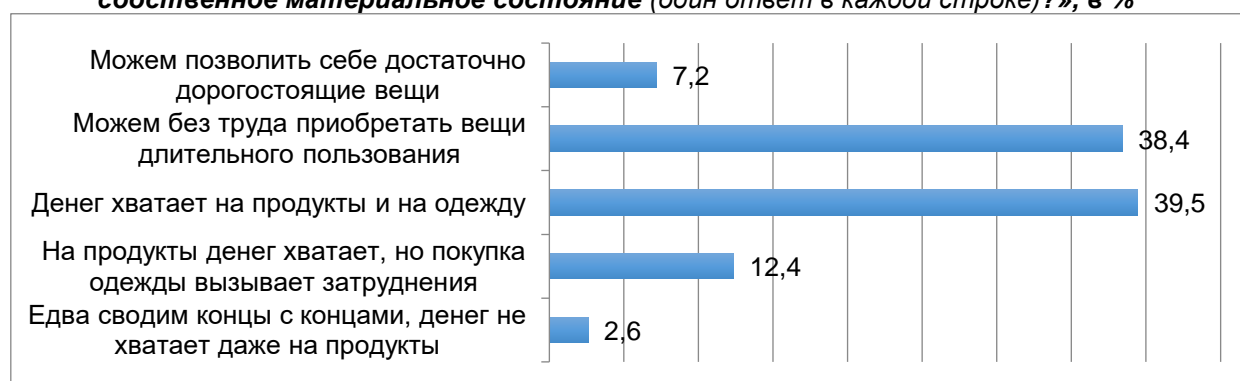
Значимых различий в ответах по гендеру и возрасту не выявлено. Однако, в разрезе типа местности, большую удовлетворенность жизнью показывает сельская молодежь (80,3% – сумма ответов «полностью удовлетворяет» и «скорее устраивает»), нежели городская молодежь (75,4%) (Диаграмма №25).

Диаграмма №25. Распределение ответов на вопрос «Устраивает ли Вас в целом жизнь, которую Вы сейчас ведете? (один ответ)», по типу населенного пункта, в %

Оценка удовлетворенностью жизнью напрямую опосредована оценкой финансового состояния (Диаграмма №26). Результаты исследования показали, что 39,5% молодых людей имеют достаточно денег как на продукты, так и на одежду, 38,4% могут себе позволить покупку вещей длительного пользования. 12,4% респондентов имеют достаточно денег на продукты, но испытывают затруднения с покупкой одежды. 7,2% могут позволить себе достаточно дорогостоящие вещи, тогда как 2,6% едва сводят концы с концами и им не хватает даже на продукты.

Диаграмма №26. Распределение ответов на вопрос: «Как бы Вы оценили собственное материальное состояние (один ответ в каждой строке)?», в %

В разрезе типа местности только 34,1% сельской молодежи могут без труда приобретать вещи длительного пользования, тогда как в городской местности таковых заметно выше (41,0%) (Диаграмма №27).

Доля тех, кому дохода хватает только на продукты и на одежду высока в Абайской (63,6%), Актюбинской (45,7%), Жетысуской (49,3%) областях. Доля тех, кому на продукты денег хватает, но покупка одежды вызывает затруднения

остаётся высокой в Алматинская (18,9%), Жетысуской (25,4%), Мангистауской (22,5%) областях.

Диаграмма №27. Распределение ответов на вопрос: «Как бы Вы оценили собственное материальное состояние (один ответ в каждой строке)?», по типу населенного пункта, в %

На социально-экономическое положение и самочувствие молодежи оказывают влияние тревожные ситуации, с которыми ей приходится сталкиваться в повседневной жизни. Какие проблемные вопросы актуальны для молодежи? С чем они связаны и дифференцируются ли они по социально-демографическим характеристикам молодежи?

Список проблем молодежи представлен в Диаграмме №28.

Диаграмма №28. Распределение ответов на вопрос «Выберите из списка ситуации, которые тревожат Вас на настоящий момент больше всего (любое количество ответов)», в %

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

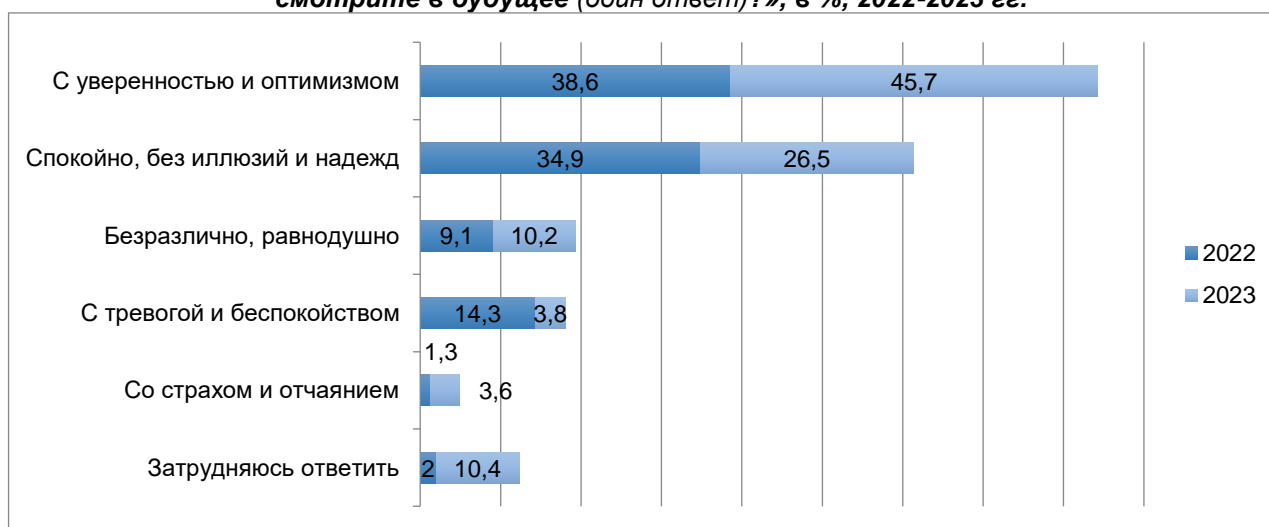
Социально-экономические проблемы (материальное положение, трудоустройство), наряду с беспокойством о безопасности себя и своей семьи, и проблемы с учебой актуальны для значительной части молодежи. «Остаться без материальных средств к существованию» также является весьма актуальным для всех четырех возрастных подгрупп (Диаграмма №29).

Диаграмма №29. Корреляция по возрасту позволила определить ТОП 3 проблем для трех возрастных когорт молодежи, в %

При оценке социального самочувствия важную роль играет ориентированность на будущее. По итогам опроса, 45,7% опрошенной молодежи смотрят в будущее с уверенностью и оптимизмом. 26,5% отмечают спокойный настрой, уточняя, что не питают иллюзий и надежд. Доля молодежи, которая беспокоится и тревожится за свое будущее составила 3,8%. Безразличны и равнодушны 10,2%, испытывают страх и отчаяние 3,6% респондентов (Диаграмма №30).

Диаграмма №30. Распределение ответов на вопрос «С каким чувством Вы смотрите в будущее (один ответ)?», в %, 2022-2023 гг.

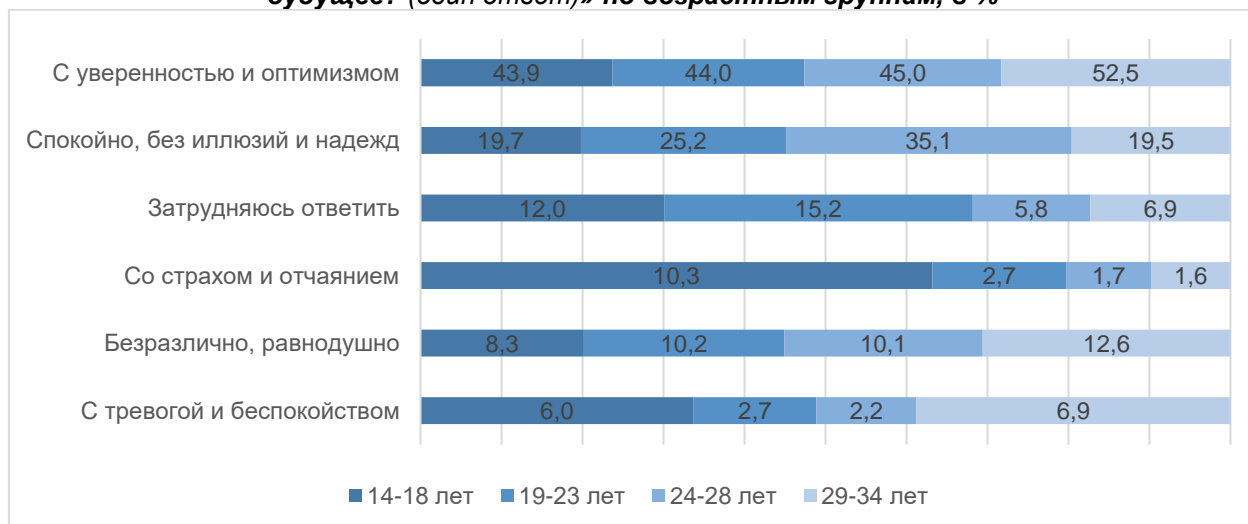

Анализ данных в динамике демонстрирует рост оптимистичного настроения молодежи с 38,6% в 2022 году до 45,7% в 2023 году. Кроме того, отмечается снижение негативных установок – тревоги и беспокойства (14,3% против 3,8%).

Корреляция ответов респондентов в зависимости от этнической принадлежности показала, что большая часть молодежи представителей русских (61,0%) и других этносов достаточно спокойна (58,5%). При этом, чаще всего безразличие и равнодушие испытывают казахи (13,6%).

В разрезе возрастных групп: в самой старшей возрастной группе 29-34 лет респонденты более оптимистичны и с уверенностью смотрят в будущее. При этом респонденты старшей группы 24-28 лет более спокойны и не строят иллюзий и надежд на свое будущее (Диаграмма №31).

Диаграмма №31. Распределение ответов на вопрос «С каким чувством Вы смотрите в будущее? (один ответ)» по возрастным группам, в %

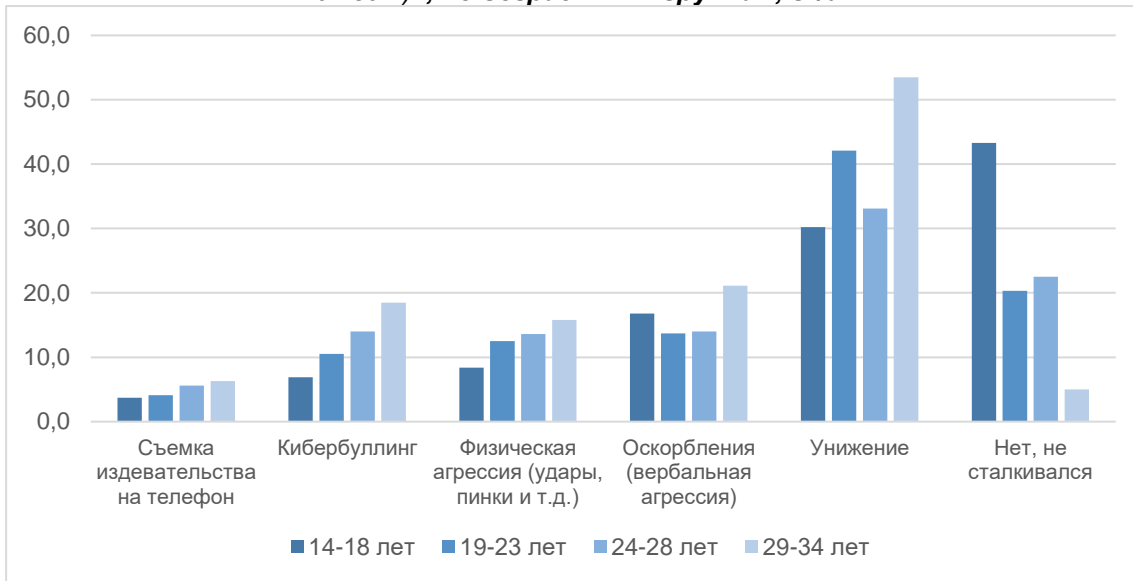

Буллинг

Профилактика и предотвращение буллинга являются важными задачами для общества. Проблема буллинга может проявляться различными способами, включая издевательства, запугивание, угрозы, намеренное искажение информации, шантаж, исключение из группы или другие формы психологического или эмоционального насилия.

На вопрос «Приходилось ли Вам сталкиваться с ситуациями издевательства над людьми (буллинг), если да, то в какой форме?», унижение является самой распространенной формой, с которой больше всего опрошенных имели опыт – таковых 39,0%. 15,5% опрошенных сталкивались с оскорблениями (вербальной агрессией). 12,7% сталкивались с физической агрессией, такой как удары или пинки. 4,9% опрошенных сталкивались с съемкой издевательства на телефон. 12,3% сталкивались с кибербуллингом. При этом, 22,4% ответили, что не сталкивались с ситуациями издевательства.

Диаграмма №32. Распределение ответов на вопрос «Приходилось ли Вам сталкиваться с ситуациями издевательства над людьми (буллинг), если да, то в какой форме? (один ответ)», по возрастным группам, в %

В разрезе возраста респонденты 14-18 лет чаще отмечали, что не сталкивались с буллингом (43,3%), возрастная группа 19-23 лет чаще ощущали на себе унижение (42,1%). При этом, возрастная группа 29-34 лет сталкивалась чаще с ситуациями издевательств в различных формах (унижение, оскорблением, физическая агрессия, кибербуллинг) (Диаграмма №32).

Диаграмма №33. Распределение ответов на вопрос «Где чаще всего, по Вашему мнению, встречается травля? (один ответ)?», в %

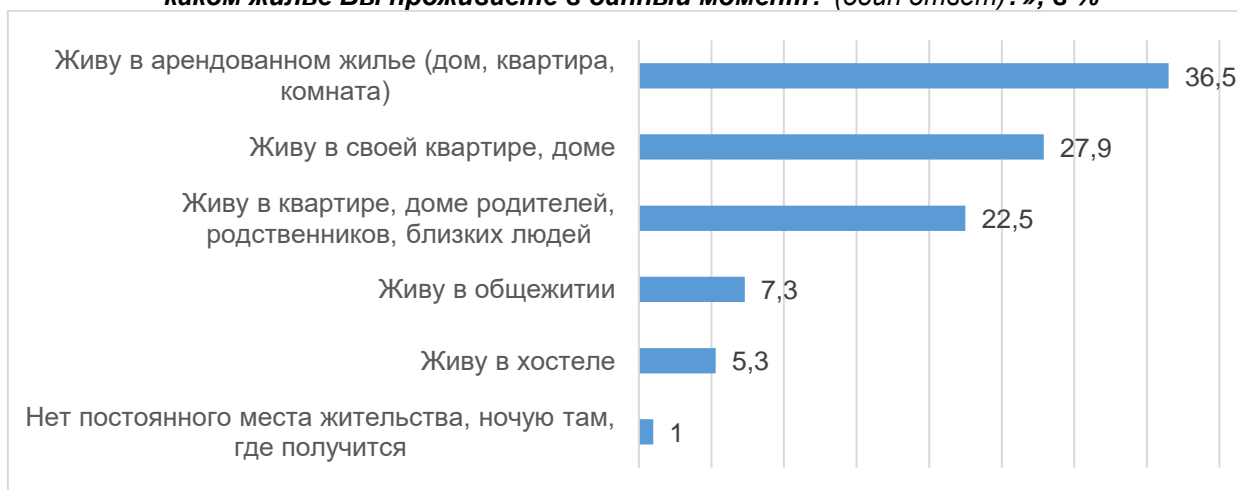

Как показал опрос, травля встречается чаще всего в образовательных учреждениях (53,1%), во дворе – 33,1%, в социальных сетях – 21,1% (Диаграмма №33).

Жилищная ситуация

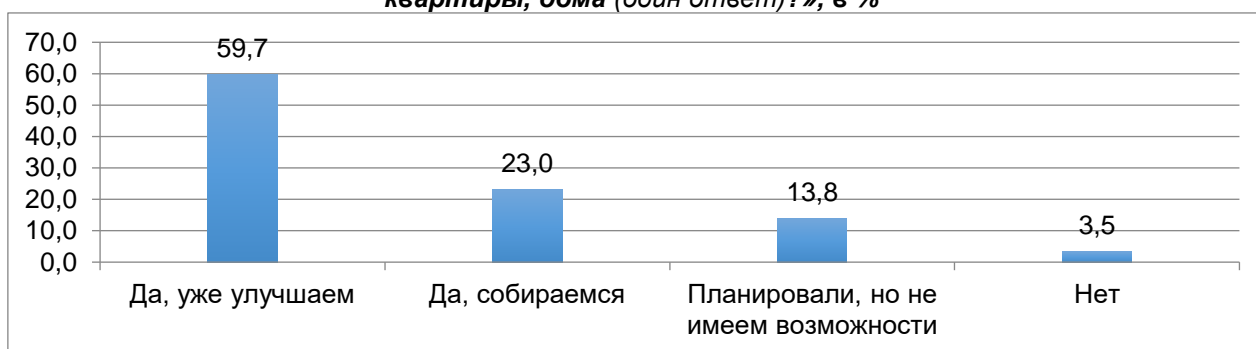
Наличие собственной квартиры (жилья) в современных условиях является важным показателем высокого уровня жизни. Молодежь, как правило, не имеет стабильного высокого дохода, позволяющего приобрести жилье, соответственно значимая часть заработка откладывается на приобретение жилья или его аренду, что сказывается на общем уровне материального положения молодежи.

Диаграмма №34. Распределение ответов на вопрос «Скажите, пожалуйста, в каком жилье Вы проживаете в данный момент? (один ответ)?», в %

Большинство опрошенных проживает в арендованном жилье, значительная часть также имеет свою собственную квартиру или дом, либо живет с родителями или родственниками. 5,3% респондентов проживает в хостелах или общежитиях, и только 0,6% не имеет постоянного места жительства (Диаграмма №34).

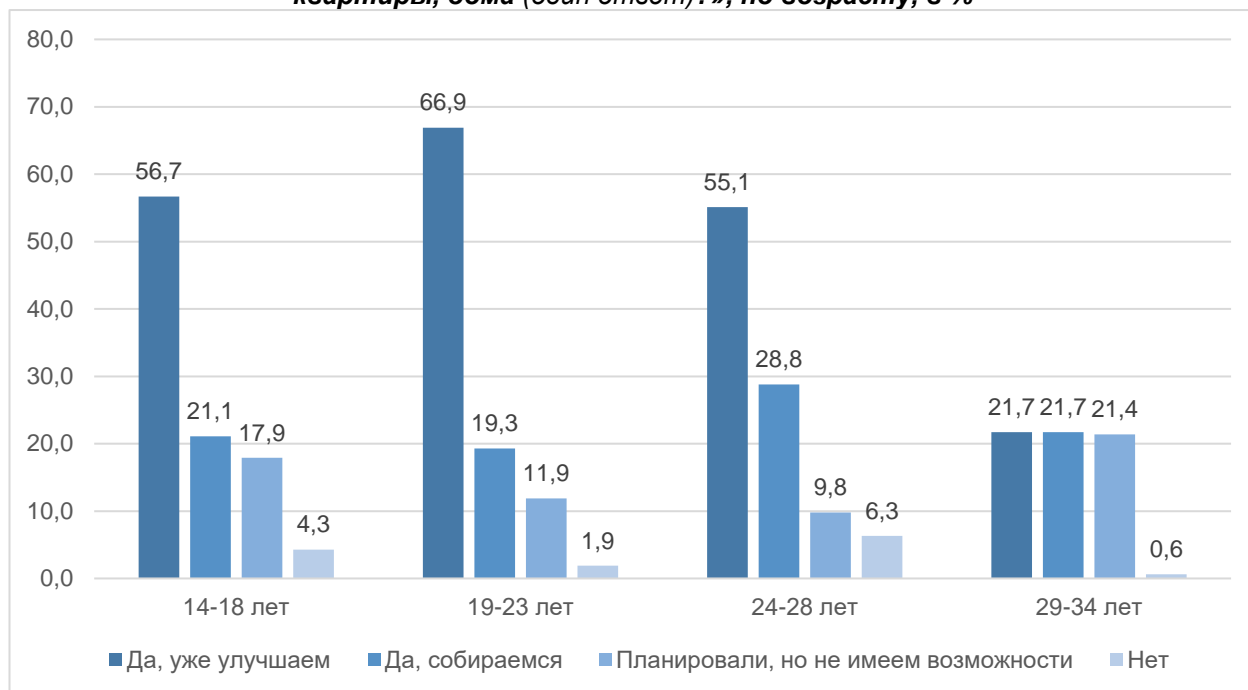
Диаграмма №35. Распределение ответов на вопрос «Намерены ли Вы или Ваша семья в ближайшие 2 года заняться улучшением своих жилищных условий, покупкой квартиры, дома (один ответ)?», в %

На вопрос о намерениях заняться улучшением жилищных условий в ближайшие 2 года положительный ответ дали 59,7% молодых людей, 23% - собираются улучшить свои жилищные условия. 13,8% не имеют планов по улучшению собственных жилищных условий (Диаграмма №35).

Ожидается, что среди тех, кто планирует улучшение жилищных условий преобладают респонденты 29-34 лет (21,4%). Среди тех, кто уже улучшает свои условия чаще всего встречаются респонденты 19-23 лет (66,9%) (Диаграмма №36).

Диаграмма №36. Распределение ответов на вопрос «Намерены ли Вы или Ваша семья в ближайшие 2 года заняться улучшением своих жилищных условий, покупкой квартиры, дома (один ответ)?», по возрасту, в %

Те, кто планирует улучшать жилищные условия или уже реализует это, используют для этого, как правило, собственные средства (52,4%). В то же время 18,2% рассматривает возможность привлечения ипотечного займа; 9,7% рассчитывают на помощь членов семьи, 10,2% готовы использовать заемные средства. 9,3% отметили в качестве способа приобретения жилья – государственные программы (Диаграмма №37). Это свидетельствует либо о низкой информированности молодежи о подобного рода государственных программах, или об отсутствии доверия молодежи к государству, либо о неэффективности данных программ. При этом 6,7% респондентов отметили, что ожидают помощи от государства.

Диаграмма №37. Распределение ответов на вопрос «Каким способом Вы намерены решать жилищную проблему или улучшить условия своей жизни? (один ответ)», в %

В региональном разрезе отсутствие интереса молодежи к государственным жилищным программам отмечается в Западно-Казахстанской, Атырауской Павлодарской, Костанайской и Северо-Казахстанской областях), а также в г.Шымкент (Таблица №9).

Таблица №9. Распределение ответов на вопрос: «Каким способом Вы намерены решать жилищную проблему или улучшить условия своей жизни? (один ответ)», в разрезе регионов, в %

Область	Собственные средства	Заемные средства	Ипотечное кредитование	Государственные программы	Помощь членов семьи и т.д	Ожидая какую-либо помощь от государства	Отказ от ответа
Абайская	10,2	10,2	16,3	42,9	0	14,3	10,2
Акмолинская	46,2	12,3	20	10,8	10,8	10,8	1,5
Актюбинская	26,1	15,9	25	26,1	9,1	8	0
Алматинская	36,8	16,2	16,2	20,6	8,1	9,6	2,9
Атырауская	60,9	13	14,5	2,9	4,3	7,2	1,4
Западно-Казахстанская	50,8	7,7	26,2	15,4	3,1	3,1	1,5
Жамбылская	60,3	5	17,4	4,1	11,6	7,4	3,3
Жетысуская	32,3	21	19,4	16,1	12,9	8,1	6,5
Карагандинская	64,5	10,9	15,5	3,6	14,5	3,6	0,9
Костанайская	67,1	13,9	11,4	3,8	1,3	2,5	0
Кызылординская	69,9	1,2	13,3	4,8	21,7	7,2	0
Мангистауская	28,9	17,1	30,3	13,2	6,6	5,3	0
Павлодарская	78,6	4,3	12,9	0	0	4,3	0
Северо-Казахстанская	83,3	6,3	4,2	0	6,3	4,2	0
Туркестанская	57,8	4,1	15,6	6,9	14,7	9,6	2,3
Улытауская	81,8	4,5	4,5	4,5	68,2	4,5	0
Восточно-Казахстанская	50,8	4,8	25,4	3,2	3,2	9,5	3,2
Астана	45,2	16,4	22,6	8,9	6,2	3,4	1,4
Алматы	50	12,2	21,3	7	8,3	5,2	1,7
Шымкент	61,5	4,6	17,7	3,8	10,8	6,9	3,1

Результаты социологического исследования свидетельствуют о целесообразности совершенствования государственных мер поддержки по жилищному направлению. Местным исполнительным органам, в частности Абайской, Актюбинской и Алматинской областей следует обратить внимание на то, что 42,9%, 26,1% и 20,6% опрошенной молодежи соответственно рассчитывают решить жилищный вопрос при содействии государства.

Диаграмма №38. Распределение ответов на вопрос: «Какие из перечисленных проблем в сфере ЖКХ, инфраструктуры и экологии есть в Вашем населенном пункте?», в %

На вопрос «Какие из перечисленных проблем в сфере ЖКХ, инфраструктуры и экологии есть в Вашем населенном пункте?», в ТОП-3 проблемы, по мнению молодежи, входят низкое качество питьевой воды, высокие цены на отопительные материалы (уголь, газ) и отсутствие централизованного водоснабжения и водоотведения (Диаграмма №38).

Вопросы трудоустройства молодежи

Важной частью жизни каждого молодого казахстанца является вопрос трудоустройства. Молодежь в силу особенностей своего возраста не имеет достаточного опыта в профессиональной сфере, однако обладает огромным инновационным и творческим потенциалом, желанием и возможностью плодотворно работать. По данным опроса, 51,4% респондентов заняты полный день и 14,3% - неполный день.

Оценка молодежи собственных возможностей трудоустроиться по выбранной профессии: 50,4% уверены, что легко найдут себе работу; 19,2% считают это возможным; 17,3% отметили, что это сложно, так как выбранная ими профессия не востребована на рынке труда. В числе тех, кто отметил невостребованность своей профессии преобладают респонденты старшей возрастной когорты – 24-28 лет (26,7%).

Для казахстанской молодежи главными факторами при выборе места работы являются: возможность профессионального роста – такой ответ дали 59% опрошенных. Более четверти отметили уровень заработной платы, льготы, предлагаемые работодателями, а также социально-психологический климат. Четвертым по значимости фактором является престиж компании (9,5%), возможность установить контакты и связи (8,0%) (Диаграмма №39).

Диаграмма №39. Распределение ответов на вопрос «Укажите факторы, которые наиболее значимы для Вас при выборе места работы (не более трех ответов)?», в %

В разрезе возраста замечены следующие тенденции: младшая возрастная группа обращает внимание на два ключевых фактора: социально-психологический климат (25,3%) и возможность профессионального роста (62,7%). Подобные факторы также важны и для возрастной группы 24-28 лет.

Для *возрастных групп* 19-23 лет и 29-34 лет также важна материальная составляющая (32,5% и 27,8% в обеих группах) и возможность профессионального роста (58,3% и 63,1%).

Вопрос трудоустройства тесно связан с планированием дальнейших образовательных траекторий в профессиональном обучении. Результаты исследования показали, что 23,4% респондентами данный вопрос не рассматривается. 62,2% планируют продолжить обучение по той же специальности, но на более высоком уровне. 14,4% отметили, что, в ближайшие 5 лет запланировали продолжить обучение, но по другой специальности.

Основная мотивация дальнейшего обучения связана преимущественно с дальнейшим карьерным, профессиональным ростом молодежи, так считают 59,0% респондентов. Для четверти опрошенных (21,9%) основной причиной выступают материальные блага, а именно финансовый рост. 9,3% в качестве причины отметили повышение профессиональных компетенций, 9,8% связали это с переходом на другое место работы.

Способы поиска работы

Исследование показало, что молодежь, как правило, использует для поиска работы, следующие *способы*:

- 1) Просмотр объявлений о вакансиях – 25,0%;
- 2) Через Интернет – 16,7%;
- 3) Помощь образовательного учреждения – 12,2%;
- 4) Обращение в Центр занятости – 11,4%.
- 5) Подача объявления – 11,0%;
- 6) Обращение на сайт enbek.kz – 10,9%;

Интересны ответы респондентов в зависимости от типа расселения. Так, городская молодежь использовала чаще просмотр объявлений о вакансиях, возможности Интернета. Сельская молодежь чаще обращается в центры занятости.

Вместе с тем, распределение ответов респондентов о наиболее эффективных способах трудоустройства, которые были ими использованы в диаграмме №40.

Диаграмма №40. Распределение ответов на вопрос «Укажите способ (способы), которые вы использовали при поиске работы и тот способ (те способы), который (-ые) помог(ли) Вам найти работу (не более трех ответов)?», в %

Наиболее эффективный способ поиска работы – это обращение в Центр занятости и агентство по трудоустройству. Кроме того, другой популярный способ – объявление о вакансиях (11,9%), обращение к друзьям, родственникам, знакомым помогло найти работу 11,9% респондентам.

Исследование выявило низкую эффективность вовлечения образовательных учреждений в дальнейшую судьбу своих выпускников – только 9,7% нашли работу.

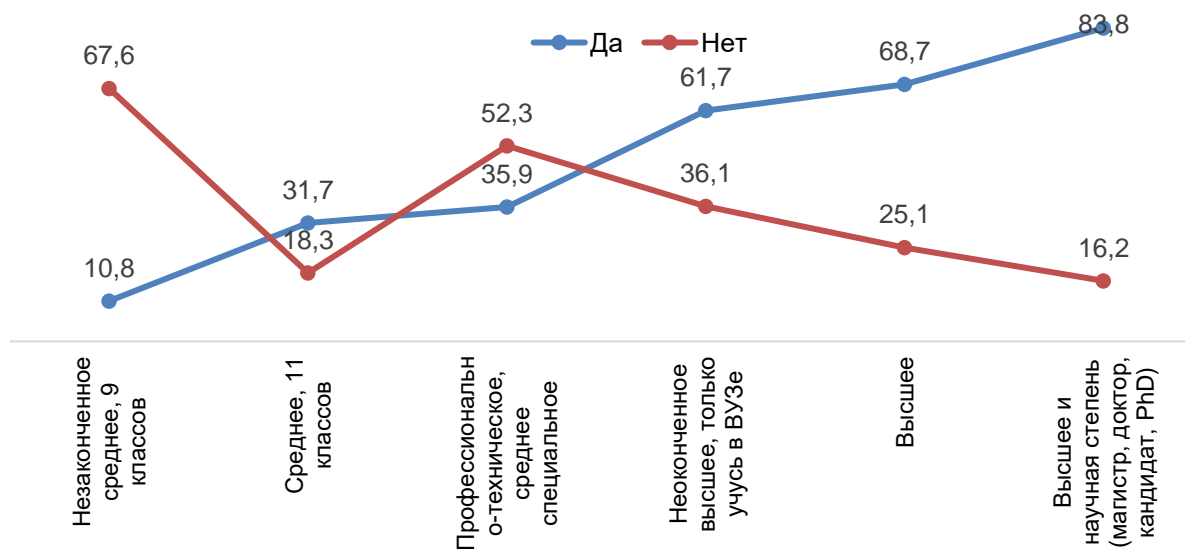
Опыт предпринимательской деятельности

В современном мире с его быстро меняющейся экономикой и возможностями, молодежь играет важную роль в формировании бизнес-сообщества и предпринимательской среды. Молодые предприниматели часто вносят инновации, способствуют развитию новых индустрий и технологий. Кроме того, предпринимательство можно рассматривать как эффективный способ адаптации и социализации молодежи на рынке труда.

Согласно проведенному исследованию, более половины (61,5%) опрошенной молодежи выразили желание заниматься предпринимательской деятельностью. В сравнении с данными 2022 года, число желающих быть предпринимателями выросло в два раза (30,8% – 2022 г.). Подобный рост интереса среди молодежи может быть результатом реализации государственных инициатив по развитию и стимулированию молодежного предпринимательства, такие как льготное кредитование, программы в рамках «Дорожная карта бизнеса 2025» и т.д.

В особенности интерес к предпринимательству выражает молодежь старшей возрастной группы 29-34 лет (73,2% против 40,5% молодежи 14-18 лет). К группе заинтересованных также относятся городские жители (64,1% против 57,3% сельских жителей), чаще русские – 86,4% и представители других этнических групп – 70,2% (казахи – 50,9%). Кроме того, наблюдается корреляция между уровнем образования и интересом к предпринимательской деятельности: чем выше уровень образования, тем чаще респонденты проявляли интерес (Диаграмма №41).

Диаграмма №41. Распределение ответов респондентов на вопрос: «Хотели бы Вы заняться предпринимательской деятельностью?», по уровню образования, в %

Несмотря на достаточно высокий интерес, половина (52,3%) из опрошенных респондентов не имеют опыта предпринимательской деятельности. К действующим предпринимателям отнесли себя 18,7% молодежи. Тогда как имел какой-либо опыт предпринимательства каждый четвертый молодой человек, из которых: 11,8% – удачный, 6,6% – неудачный, 5,5% – как удачный, так и неудачный опыт.

Социальный портрет молодого предпринимателя чаще представлен женщинами (25,2% против 12,7% мужчин), занятыми в сфере технических услуг (47,2%), временно не работающими или находящимися в декрете (31%) и имеющими 2 детей (26,7%). Также респондентами средней возрастной группы 24-28 лет (20,9%) и представителями других этнических групп (49,3% против 15,2% среди казахов, 13,6% среди русских). Уровень образования молодых предпринимателей чаще средний (11 классов общеобразовательной школы) – 26,8%.

В региональном разрезе сравнительно высокий уровень как заинтересованных, так и действующих предпринимателей наблюдается в Кызылординской (выразили интерес – 80,5%, занимаются предпринимательством – 29,9%) и Улытауской областях (выразили интерес – 90%, занимаются предпринимательством – 70%). Тогда как наиболее низкие показатели заинтересованности и отсутствие предпринимательского опыта зафиксированы в Абайской области (71,4% ответили «нет, не хотел бы» и 69,4% «нет, не имею опыта»).

Наиболее популярной сферой бизнеса остается торговля, в том числе онлайн-торговля – 31%. Чаще всего в указанной сфере заняты молодые люди средней возрастной категории 24-28 (33,8%), имеющие высшее образование и научную степень (62%). Также несколько чаще городская молодежь (32,5% против 28,6% сельской молодежи) и представители других этнических групп (53,3%).

На второй позиции находится IT-сфера, в ней заняты всего 19,6% предпринимателей, чаще всего в возрасте 19-23 лет (20,7%), студенты, обучающиеся в вузах (25%). А также городская молодежь (16,1% против 14,3% сельской молодежи) и респонденты из числа русских (42,3%).

В тройку лидеров также вошло производство (продукты питания, выпуск одежды), в ней заняты 19,6% молодых бизнесменов. Чаще всего в указанной сфере заняты молодые люди средней возрастной категории 24-28 (14,3%), имеющие профессионально-техническое и среднее специальное образование (21,6%). Сельская молодежь чаще присутствует в данном виде производства (14,8% против 9,9% городской молодежи) и респонденты из числа казахов (13,3%), немногим меньше русские (13% против 3,9% среди представителей других этнических групп).

В других бизнес-сферах заняты или были заняты менее 10% опрошенной молодежи.

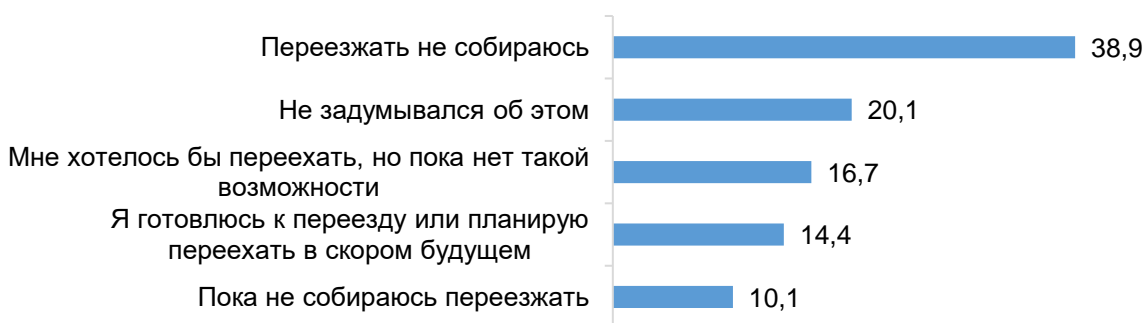
4. МИГРАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Миграционные настроения молодежи

В настоящее время вопрос молодежной миграции остается одним из наиболее актуальных и острых, требующих своевременного решения со стороны государства.

С целью выявления миграционных настроений среди молодежи, в ходе анкетирования был задан вопрос касательно их намерений о переезде (Диаграмма №42).

Диаграмма №42. Распределение ответов респондентов на вопрос: «Какое из следующих утверждений в большей степени описывает Вашу ситуацию?», в %

Превалирующая доля (38,9%) молодежи не намерены куда-либо переезжать. Каждый пятый респондент не задумывался о переезде – 20,1%. Каждый десятый не намерен переезжать куда-либо в ближайшем будущем. Это может указывать на отсутствие мотивации или предпочтение оставаться в своем текущем месте жительства.

Распределение ответов в соответствии с социально-демографическими характеристиками указывают, что женщины менее склонны к миграционным настроениям. Так, 44,9% молодых женщин ответили, что не собираются переезжать, тогда как таковых среди молодых мужчин меньше на 11,9 п.п. – 33% респондентов. Вместе с тем, наблюдается корреляция между уровнем занятости и наличием миграционных настроений. Среди тех, кто не намерен переезжать, респонденты чаще либо имеют полную занятость (42,3%), либо получают образование (школьники – 41,2%, студенты – 37,7%). Соответственно в разрезе возраста, доминирующая часть опрошенных, не имеющих миграционные установки, чаще относятся к старшей возрастной группе (40,3%), либо к младшей и средней возрастным группам: 14-18 лет – 37,9%, 19-23 года – 43,4%.

Согласно результатам исследования, 14,4% молодых людей готовятся и намерены переехать в ближайшем будущем. Еще 16,7% респондентов положительно рассматривают переезд, однако пока не имеют такой возможности. Социальный портрет мигранта больше представлен респондентами средней возрастной группы 19-23 лет (18,5%), имеющими неполную занятость (26,3%) либо безработными, не ищущими работу (50%). Также к миграции более склонна сельская молодежь, чем городская (15,3% против 13,8%). Распределение ответов в разрезе этнической принадлежности указывает, что мигрантов больше среди

казахов, нежели в других этнических группах (15,2% против 12,7% среди русских и 12,3% других этносов).

В региональном разрезе миграционные настроения выше в Северо-Казахстанской (29,2%), Костанайской (29,1%) и Алматинской (22,3%) областях. Тогда как отрицают наличие миграционных настроений в Павлодарской (80%), Западно-Казахстанской (67,2%) и Восточно-Казахстанской областях (50,8%).

Основным направлением миграционных потоков остается внутренняя миграция. Большинство молодых людей мигрируют в крупные города-мегаполисы, такие как Астана, Алматы и Шымкент, которые являются центрами экономической и социальной активности в стране. По результатам исследования, в города республиканского значения планируют перебраться 31,4% опрошенной молодежи. Около 14% респондентов выразили намерение переехать в областные центры. Каждый пятый молодой человек меняет свое место жительства в пределах текущего района проживания (20%).

В разрезе населенного пункта, если сельская молодежь нацелена на переезд в пределах своего района проживания или области, то городская молодежь чаще рассматривает переезд в другой регион или в крупные города Астана, Алматы и Шымкент. В разрезе региона, в совокупности склонны к внутренней миграции молодежь Улытауской, Северо-Казахстанской и Мангистауской областей.

Внешняя миграция в совокупности характерна для 15,5%, из которых большая часть (6,6%) намерены мигрировать в Россию. Распределение ответов по возрасту демонстрирует то, что внешней миграции зачастую подвержены молодые граждане в возрасте 24-28 лет, безработные, которые либо все еще в поиске, либо не ищут работу. В региональном разрезе Россию чаще называют в качестве страны переезда в Карагандинской (13,5%) и Костанайской (14%) областях.

Вместе с тем социально-демографические характеристики мигрантов коррелируют с ответами на вопрос об основных причинах миграции (Диаграмма №43).

Диаграмма №43. Распределение ответов респондентов на вопрос: «Если Вы планируете переехать, то каковы причины такого решения?», в %

На лидирующих позициях причин миграции остаются вопросы социально-экономического характера. Треть опрошенной молодежи указывают, что причиной миграции выступает низкий уровень дохода – 33,1%. Проблемы с трудоустройством стали фактором для переезда для 15,8% респондентов. Каждый десятый опрошенный назвал в качестве причины желание получить образование (11,1%). В особенности это актуально для молодежи младшей возрастной группы 14-18 лет – 15,3%. Изолированность, отдаленность места проживания также стала «выталкивающим» фактором для каждого десятого (10,5%).

При этом 18,6% опрошенной молодежи вынуждены мигрировать по решению или желанию родственников.

Анализ данных показал, что в зависимости от возрастной группы меняется актуальность тех или иных причин миграции. Если для респондентов 14-18 лет чаще причиной миграции является образование или вынужденная миграция, то для молодежи 29-34 лет – чаще проблемы с трудоустройством.

В разрезе гендерной принадлежности существенных различий не наблюдается. Тем не менее, отмечается следующая особенность: если для молодых женщин характерно мигрировать вслед за решением/желанием

родственников (23,1% против 15,1% среди мужчин), то молодыми мужчинами чаще движет неудовлетворенность уровнем дохода (35% против 30,8% среди женщин).

5. ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ И ИНТЕРЕСЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Ценностные ориентиры молодежи

В настоящее время исследование ценностных ориентиров молодежи является одной из наиболее важных тем молодежной политики. Мировоззренческие установки представляют собой стойкие убеждения о предпочтительных формах поведения, желаемых конечных целях, которые влияют на выбор или оценку поведения. Процессы трансформации в обществе и глобализации способствуют увеличению разрыва в социальном неравенстве и социокультурной идентичности. В связи с этим важным является изучение ценностных ориентаций и интересов казахстанской молодежи с целью определения качественных характеристик текущего и будущего социального развития страны.

Исследование показало, в сравнении с результатами прошлых лет, существенных изменений не наблюдается. *Доминирующими ценностями* для казахстанской молодежи остаются семья (72,6%), дружба (32,3%), и здоровье (26,9%) (Таблица №10). Сохраняют свою значимость такие ценности как вера, религия (18,7%) и душевный покой (17,5%), которые могут быть рассмотрены как ценности в контексте индивидуальных и коллективных убеждений и потребностей.

Соотнесение ценностных ориентаций казахстанской молодежи с картой культурных ценностей Р.Инглхарта (2023 г.) показала схожие результаты²⁸. Как и в прошлом году, позиция Казахстана по итогам замеров²⁹ охарактеризована в целом как близкая к нейтральной, с небольшим уклоном в сторону традиционных, нежели светских ценностей, и с незначительным уклоном в сторону ценностей выживания по сравнению с ценностями самовыражения³⁰.

Справочно: Карта представляет собой систему координат. На горизонтальной оси обозначены ценности выживания (слева) и ценности самовыражения (справа). К ценностям выживания относятся материальные блага, безопасность, покорность, низкая оценка прав человека, ксенофобия. К ценностям самовыражения – высокая оценка прав человека, стремление к успеху и материальным благам, внимание к экономике и равноправию мужчин и женщин.

На вертикальной оси обозначены традиционные ценности (в нижней части карты) vs секулярно-рациональные ценности (в верхней части). К традиционным ценностям относятся семья, религия, социальный конформизм, принятие власти, общественное более значимо, чем личное. К секулярно-политическим – низкая роль религии, предпочтение светского государства, личное более значимо, чем общественное.

²⁸ <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

²⁹ Седьмая волна исследований проекта *World Values Survey*. Опросы и интервью в рамках проекта *World Values Survey* проходят с пятилетней периодичностью. В исследовании принимают участие люди всех слоев населения из стран с разными политическими режимами.

³⁰ Аналитический доклад по результатам социологического исследования «Молодежь Казахстана», 2022 год, <https://www.eljastary.kz/upload/iblock/e5d/aog7afeupooqmw0jhywost1mcoqwu1p.pdf>

Таблица №10. Распределение ответов на вопрос «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни (не более пяти ответов)?», в %, 2021-2022 гг.

Варианты ответов	2021 год*	2022 год*	2023*
Семья	82,3	83,3	72,6
Дружба	23,1	40,7	32,3
Здоровье	45,6	64,2	26,9
Вера, религия	16,2	18,1	18,7
Душевный покой	8,8	15,3	17,5
Любовь	12	22,8	9,9
Помощь людям	3,3	10,3	7,5
Материально обеспеченная жизнь	20,7	39,3	7,2
Карьера, высокое положение в обществе	5,2	11	7,2
Знание, образование	11,1	19,5	5,7
Творчество	1,5	3,3	5,1
Самореализация, самоуважение	7,8	17,7	4,8
Возможность получать удовольствие, развлекаться	5,1	11,5	4,5
Наличие власти	2,8	5,1	4
Общественное признание, известность, репутация	1,4	3,1	3,4
Интересная работа, профессия	9,1	19,6	2,9

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Наряду с этим, в 3-6 раза снизили свои позиции такие ценности как: материально обеспеченная жизнь (7,2%, ниже на 32,1 п.п., чем в 2022 г.), знания и образование (5,7%, ниже на 13,8 п.п., чем в 2022 г.), самореализация, самоуважение (4,8%, ниже на 12,9 п.п. чем в 2022 г.) и интересная работа, профессия (2,9%, ниже на 16,7 п.п., чем в 2022 г.) (Таблица №10).

Наименее популярными в сознании молодежи являются интересная работа, профессия (2,9%), общественное признание (3,4%), а также наличие власти (4%).

Анализ корреляций в разрезе возраста (Таблица №11) показывает, что доминирование варианта «Семья» характерно для всех возрастных групп (более 60%), с ростом значимости в средней возрастной группе (19-23 и 24-28 лет, 75,7% - 76,9%). Ценность дружбы наиболее актуальна в старшей возрастной группе 29-34 лет – 54,4%. Ценность «здоровье» более значима для младшей группы молодежи – 33,9%. Вера и религия как наиболее важные ценности имеют тенденцию к снижению с возрастом респондентов. Так, треть молодежи 14-18 лет отметили веру и религию как важную, тогда как среди респондентов 29-34 лет подобным образом ответил только каждый десятый. Душевный покой в равной степени важен во всех возрастных группах, за исключением молодежи 24-28 лет (12,2%).

Одними из наименее популярных ценностей в разных возрастных группах стали самореализация, самоуважение и интересная работа, профессия.

Таблица №11. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни (не более пяти ответов)?», в разрезе возраста, в %

Варианты ответов	Возрастные группы			
	14-18	19-23	24-28	29-34
Семья	62,7	76,9	75,7	67,9
Дружба	34,8	26,2	26,5	54,4
Здоровье	33,9	29,8	20,7	25,2
Вера, религия	29,1	18,9	16,1	11,9
Душевный покой	19,4	19,9	12,2	20,8
Любовь	5,7	14	8,1	8,8
Помощь людям	15,4	3	9,6	4,1
Материально обеспеченная жизнь	5,7	3,7	10,7	9,1
Карьера, высокое положение в обществе	11,1	4,9	7	8,2
Знание, образование	0,6	6,2	8,2	5,3
Самореализация, самоуважение	10,8	2,3	5,7	1,9
Творчество	7,7	4,4	5,2	3,5
Возможность получать удовольствие, развлекаться	1,4	3	7,9	4,4
Наличие власти	4,8	4,4	1,3	7,2
Общественное признание, известность, репутация	6,6	3	2,1	3,5
Интересная работа, профессия	3,1	1,7	4,1	2,5
Затрудняюсь ответить	2	1,6	1,9	0,9

Ценности городской и сельской молодежи имеют незначительные различия (Таблица №12). Для обеих групп молодежи наиболее значимым остается ценность семьи – более 70%. Треть как городской, так и сельской молодежи считают важными ценность дружбы и здоровья.

Наименее важными для казахстанской молодежи оказались ценность интересной работы, профессии. В разрезе город/село также к числу наименее важных молодежь отнесла общественное признание и наличие власти соответственно. При этом сельская молодежь придает большое значение творчеству, религии, карьере.

Таблица №12. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни (не более пяти ответов)?», в населенного пункта, в %

Варианты ответов	Город	Село
Семья	73,8	70,7
Дружба	31,7	33,3
Здоровье	27,8	25,4
Вера, религия	17,9	20
Душевный покой	18,5	15,8
Любовь	10,2	9,3
Помощь людям	7,7	7,1
Материально обеспеченная жизнь	7,3	7
Карьера, высокое положение в обществе	6	8,9
Самореализация, самоуважение	5,2	4,1
Знание, образование	5,1	6,7
Возможность получать удовольствие, развлекаться	4,7	4,2

Наличие власти	4,7	2,8
Творчество	3,6	7,5
Интересная работа, профессия	2,7	3,2
Общественное признание, известность, репутация	2,5	4,9
Затрудняюсь ответить	1,2	2,4

Языковая среда

В рамках исследования молодежи был задан вопрос о степени владения казахским, русским и английским языками (Таблица №13). Результаты показали положительную динамику роста доли молодежи, свободно владеющей казахским языком – в совокупности 83% (сумма ответов «Свободно говорю и читаю, но не пишу», «Свободно говорю, читаю и пишу» и «Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой»). В особенности значительно возросло число тех, кто владеет профессиональной лексикой – 45,4% (выше на 30,3 п.п., чем в 2022 г.).

Как и прежде, остается высоким уровень владения русским языком – в совокупности 84,4% (сумма ответов «Свободно говорю и читаю, но не пишу», «Свободно говорю, читаю и пишу» и «Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой»). Из них 42% молодых респондентов отметили владение профессиональной лексикой.

Высокий уровень владения английским языком характерен для каждого пятого (22,7%) молодого человека (сумма ответов «Свободно говорю и читаю, но не пишу», «Свободно говорю, читаю и пишу» и «Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой»). В сравнении с данными за 2022 год число свободно владеющих возросло на 10,1 п.п. Тогда как доля не владеющих английским языком незначительно снизилась – 43% (на 3,9 п.п. ниже, чем в 2022 г.), из которых большинство респондентов (21,7%) отметили, что не владеют, но понимают отдельные фразы, и 21,3% не владеют совсем.

Таблица №13. Распределение ответов на вопрос «Насколько свободно Вы владеете казахским, русским, английским языками (один ответ)?», в %, 2022-2023 гг.

Степень владения	Не владею совсем		Не владею, но понимаю некоторые фразы		Понимаю речь, но объяснить не могу		Понимаю речь и могу объяснить		Свободно говорю и читаю, но не пишу		Свободно говорю, читаю и пишу		Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой		3/0	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Языки																
Казахским	4	4,7	9,5	1,6	7,8	7,5	9,5	2,6	9,5	7,9	44,5	29,7	15,1	45,4	0,3	0,9
Русским	0,3	1,8	2	2,8	4,9	2,1	7,4	8,5	11,4	11,5	59,5	30,9	14,4	42	0,4	0,5
Английским	15,6	21,3	31,3	21,7	21	16,1	18,1	15,8	5,6	9,8	5,9	10,4	1,1	2,5	1,5	2,5

Анализ корреляций свободного уровня владения языков и возрастных категорий показал следующее. Молодежь младшей возрастной категории 14-18 лет в лучшей степени владеет казахским языком, чем остальные категории молодежи. Русским и английским языками в большей степени свободно владеет старшая категория молодежи 29-34 лет.

Вместе с тем, в совокупности в селах молодежь в большей степени свободно владеет казахским языком, чем в городе (84,5% против 81,9% соответственно).

Тогда как городская молодежь в большей степени свободно владеет русским (85,7% против 82,2% сельчан) и английским (23,9% против 20,6% сельчан) языками.

Корреляция данного вопроса с этнической принадлежностью респондентов показала, что в разной степени хорошо владеют казахским языком молодежь всех национальностей (Таблица №14). Так, уровень свободного владения казахским языком на уровне профессиональной лексики выше среди русских – 70,5% против 41,5% у казахов, и 17,5% у других этнических групп. Уровень «свободно говорю, читаю и пишу» выше среди представителей других этнических групп – 41% против 33,4% у казахов, 12,7% у русских.

При этом доля тех, кто не владеет казахским в совокупности составляет менее 10%: 4,9% казахи, 5,7% русские, 0,9% другие этносы. Можно предположить, что высокий уровень владения является результатом реализации языковой политики в молодежной среде.

Владение русским языком во всех трех группах (казахи, русские, другие) находится на высоком уровне. Казахи в равной степени как свободно говорят, читают и пишут (34,1%), так и владеют профессиональной лексикой (34,2%). В большей степени владеют профессиональной лексикой молодежь из числа русских – 67,8%. Тогда как свободно говорят, читают и пишут чаще представители других этнических групп – 41,5%.

Уровень владения английским языком остается ниже среднего. В разрезе этноса наибольшее число респондентов, не владеющих английским языком (сумма ответов «Не владею совсем» и «Не владею, но понимаю некоторые фразы»), встречается чаще из числа других этнических групп – 63,7%, тогда как среди казахов – 43,2%, русских – 32,2%. В общей совокупности свободно владеют (сумма ответов «Свободно говорю и читаю, но не пишу», «Свободно говорю, читаю и пишу» и «Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой») английским языком: русские – 31,7%, казахи – 21,3%. Среди представителей других этнических групп таковых всего 12,2%.

Таблица №14. Распределение ответов на вопрос «Насколько свободно Вы владеете казахским, русским, английским языками (один ответ)?», казахский язык, по этнической принадлежности, в %

Варианты ответов	Казахи	Русские	Другие
Не владею совсем	4,9	5,7	0,9
Не владею, но понимаю некоторые фразы	1,7	0	3,8
Понимаю речь, но объяснить не могу	7,9	2,5	14,6
Понимаю речь и могу объяснить	1,9	3,4	5,2
Свободно говорю и читаю, но не пишу	7,9	5,2	13,2
Свободно говорю, читаю и пишу	33,4	12,7	41
Владею свободно, в том числе профессиональной лексикой информации	41,5	70,5	17,5
Затрудняюсь ответить	0,7	0	3,8

Формирование религиозных убеждений

Современная религиозная ситуация в Казахстане характеризуется неоднородностью. Актуальными остаются вопросы религиозной идентичности, религиозного участия и ценности религии в жизни молодежи, а также ее влияния

на сферу образования и социальные отношения. Принимая во внимание случаи религиозного экстремизма, возникают вопросы радикализации молодежи.

Согласно результатам исследования, 83,1% молодых казахстанцев определяют себя верующими людьми, из них на долю практикующих верующих приходится 8,9% (Таблица №15). Часть идентифицируют себя как: «Я верующий, но только на праздники посещаю мечеть, церковь и др.; очень редко соблюдаю религиозные нормы» – 38,1%. Доля верующих, но не участвующих в религиозной жизни, составила – 36,1%.

Практикующие верующие чаще встречаются среди молодых женщин (11,8% против 6% мужчин). Нерегулярно практикующие – среди мужчин (39,6% против 36,6% среди женщин). Следует обратить внимание на большее число практикующих верующих в младшей возрастной категории 14-18 лет (15,4%), имеющие только школьное образование. Тогда как среди группы «Я верующий, но только на праздники посещаю мечеть, церковь, и др.; очень редко соблюдаю религиозные нормы» чаще встречаются респонденты средней возрастной категории: 19-23 лет – 41,4%.

Анализ корреляций в разрезе этносов показывает, что для молодых казахов важнее соблюдение религиозных практик, чем в других этнических группах – 10,5%. Менее религиозна русская молодежь – лишь 5,2% респондентов причислили себя к категории практикующих верующих. Вместе с тем, по сравнению с другими этническими группами, русские чаще относятся к верующим, нерегулярно соблюдающим религиозные практики – 45,8% (36,5% – казахи, 32,1% – другие).

Основная масса верующих сосредоточена в южных регионах, а также в Восточно-Казахстанской и Мангистауской областях.

Таблица №15. Распределение ответов на вопрос «Скажите, пожалуйста, Вы считаете себя верующим человеком (один ответ)?», в %

Варианты ответов	%
Я верующий, но только на праздники посещаю мечеть, церковь и др. очень редко соблюдаю религиозные нормы	38,1
Я верующий, но не участвую в религиозной жизни	36,1
Я верующий, участвую в жизни религиозной общины, полностью следую религиозным нормам	8,9
Я неверующий, но иногда соблюдаю религиозные обряды	4,4
Я неверующий, но иногда посещаю мечеть, церковь и др., соблюдаю ритуалы	2,4
Я атеист	2,1
Я неверующий, но уважаю верующих	2
Я равнодушен к религии	1,4
Я противник религии	0,8
Затрудняюсь ответить	4

Каждый десятый (13,3%) молодой казахстанец не является верующим, среди них есть неверующие, атеисты и агностики. Чаще данную категорию можно встретить среди представителей других этносов – в совокупности 18,4% (13,6% – казахи, 8,2% – русские). Основная масса неверующих граждан проживает в Карагандинской и Костанайской областях. Интересно, что в Улытауской области 22,7% респондентов отнесли себя к неверующей молодежи, тем не менее соблюдающей религиозные обряды.

Основная доля молодежи исповедует традиционный ислам – 83,4%. Молодежь, исповедующая другие религиозные течения, составила лишь 4,7%, из них: православие – 2,2%, католицизм – 1,3%, протестантизм – 1,2%, новые религиозные направления – 0,3%. Есть и новые тенденции в конфессиональной структуре молодых граждан страны – появились внеконфессиональные верующие, 8,2% молодежи имеют веру без принадлежности. В гендерном разрезе, приверженцами традиционного ислама чаще являются молодые женщины (87,2%), нежели мужчины (79,6%). В рядах православных, протестантов немногим выше число молодых мужчин, нежели женщин.

Увеличивается доля молодежи среди верующих, какие факторы определяют обращение молодежи к религии? Основным агентом вовлечения молодежи выступает семья – 41,8% респондентов назвали родителей и родственников, как повлиявших на их религиозные убеждения и выбор веры. Треть опрошенной молодежи (27,3%) ответила, что их религиозные убеждения сложились с рождения (Таблица №16). Тем не менее, можно предположить, что на религиозные установки, сформировавшиеся с рождения, могут оказывать влияние воспитание в семье, культурные и традиционные особенности, а также социальная обстановка, в которой находится молодежь.

Однако стоит отметить, что религиозные убеждения могут меняться со временем. Кроме того, в современном мире молодежь также может быть подвержена влиянию различных факторов, таких как научный прогресс, образование, доступ к информации и разнообразие культурных взглядов. Все это может способствовать изменению религиозных установок.

Таблица №16. Распределение ответов на вопрос «Скажите, пожалуйста, кто или что в большей степени повлияло на Ваши религиозные убеждения, на Ваш выбор – быть верующим или неверующим (один ответ)?», в %

Варианты ответов	%
Родители, родственники	41,8
Так сложилось с рождения	27,3
Ничего не повлияло	8,6
Изучение специальной литературы, интернет ресурсов	4,1
Все мои друзья, знакомые исповедуют эту религию	1,9
Беседы с имамом, священником, миссионером	3,8
Важное событие в жизни, тяжелая ситуация	6,4
Я еще не определился (-лась)	4,7
Затрудняюсь ответить	1,7

Региональная специфика формирования религиозных убеждений характеризуется следующими особенностями. В северных регионах (Костанайская – 58,2%, Павлодарская – 52,9% и Северо-Казахстанская области – 58,3%) основными агентами формирования религиозных убеждений являются родители и родственники. У доли молодежи, проживающей в Актюбинской области (7,4%), Жетысуской (6%) и Мангистауской областях (8,8%) религиозные убеждения формируются через изучение специальной литературы, Интернет-ресурсов. Обращает на себя внимание то, что в Мангистауской области респонденты чаще других отмечали влияние священников (7,5%), друзей (5%) на приверженность определенным религиозным убеждениям. Учитывая, что в данных

регионах преобладающая часть населения – казахи, исповедующие ислам, местным исполнительным органам необходимо держать ситуацию на контроле.

Таким образом, степень религиозности казахстанской молодежи достаточно разнородна и в значительной степени отражает глобализационные тренды по отношению к религии и соблюдению религиозных норм и практик. Вместе с тем, в структуре ценностей молодежи значение религии и веры усиливается. Наблюдаются региональные особенности, где в южных и западных регионах фиксируются рост числа практикующих верующих, на религиозные убеждения которых влияют различные агенты.

Лидеры общественного мнения

Доверие как социальный капитал оказывает влияние практически на все аспекты социального функционирования, в том числе на успешность социализации и адаптации молодежи в обществе. Необходимо проводить различие между межличностным (часто диадные отношения, предполагающие взаимодействие между друзьями и семьей) и институциональным доверием (надежные социальные, правовые и политические системы). Межличностное доверие помогает строить качественные отношения, укреплять социальные связи и поддерживать психологическое благополучие. Институциональное доверие способствует участию молодежи в общественной и политической жизни, формированию гражданской идентичности и повышению уровня доверия к социальным институтам. В этой связи актуальным является изучение взглядов молодежи о современных лидерах общественного мнения.

Согласно результатам опроса, лидером общественного мнения среди казахстанской молодежи являются представители власти – 30,4%. В сравнении с результатами замера в 2022 году, значимость мнения представителей власти увеличилась в два раза. Тогда как число респондентов, которые отрицают наличие какого-либо лидера мнений, наоборот, сократилось в два раза – с 42,4% (2022 г.) до 19,4% (2023 г.). В этой связи необходимо продолжить дальнейшую работу государственных органов с молодежью с целью укрепления положительной динамики. Вместе с тем, для каждого десятого респондента лидерами мнения являются главы руководители политических партий (10,3% – 2023 г., 7,4% – 2022 г.) и ученые (10% – 2023 г., 18,2% – 2022 г.).

Менее влиятельными оказались религиозные деятели (4,6%), спортсмены (4,5%), блогеры, вайнеры, тиктокеры (4,1%), музыканты (3,5%) (Таблица №17). В динамике с 2022 годом наблюдается снижение доверия к перечисленным группам. В этой связи необходимо обратить внимание на то, кем произошло замещение.

Таблица №17. Распределение ответов на вопрос «Чьему мнению Вы доверяете³¹ (любое количество ответов)?», в %, 2022-2023 гг.

Варианты ответов	2022 год	2023 год
Представители власти	14,7	30,4
Таких людей нет	42,4	19,4
Лидеры политических партий	7,4	10,3
Ученые	18,2	10

³¹ В 2021 году вопрос звучал: «Есть ли в Казахстане и в Вашем регионе авторитетные люди или группы людей, влияющие на общественное мнение? Если есть, к какой категории относятся эти авторитетные люди, пользующиеся Вашим доверием?»

Бизнесмены	4,2	9
Врачи	16,4	9
Известные общественные деятели	11,3	8
Религиозные деятели, священнослужители	7,3	4,6
Спортсмены	5,5	4,5
Блогеры, вайнеры, тиктокеры	8,3	4,1
Музыканты	2,9	3,5
Затрудняюсь ответить	4,2	10,9

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

6. ГРАЖДАНСКАЯ АКТИВНОСТЬ

Общественно-политические настроения молодежи

Одним из косвенных измерений социальной активности являются показатели интереса молодежи к событиям в политической жизни страны. Согласно данным исследования, среди казахстанской молодежи интерес к событиям и политическим новостям характеризуется как выше среднего уровня (Диаграмма №44). В совокупности около 50% молодежи в разной степени выразили интерес к политическим новостям и событиям. На вопрос: «Вы интересуетесь политическими новостями, событиями?» 28,4% ответили, что время от времени интересуются, еще 24,1% ответили, что ежедневно интересуются, смотрят новости и читают информационные ресурсы. Еще 21,3% интересуются только когда происходят резонансные события. Каждый четвертый опрошенный респондент (26,3%) совсем не интересуется.

Диаграмма №44. Распределение ответов на вопрос «Вы интересуетесь политическими новостями, событиями (один ответ)?», в %, 2022-2023 гг.

В динамике с 2022 годом наблюдается увеличение заинтересованности молодежи политическими новостями и событиями, и закрепление позиции периодического интереса (время от времени). Учитывая интенсивность политических реформ и преобразований в стране, данный показатель можно охарактеризовать как позитивную тенденцию.

Распределение ответов по возрасту показало, что младшая возрастная группа молодежи 14-18 лет периодически интересуется политическими новостями. В средней возрастной группе (19-23 лет) наблюдаются равные доли интересующихся на ежедневной основе, так и совсем не заинтересованных политическими событиями и новостями (27,1% и 28,4% соответственно). Фоновая информированность, которая выражается в том, что интерес обусловлен степенью резонансности происходящего и воспроизводится лишь время от времени, чаще характерен для старшей возрастной группы 29-34 лет (Таблица №18).

Таблица №18. Распределение ответов на вопрос «Вы интересуетесь политическими новостями, событиями (один ответ)?», по возрасту, в %

Варианты ответов	14-18	19-23	24-28	29-34
Интересуюсь постоянно, почти каждый день	20,2	27,1	24,2	21,7
Время от времени интересуюсь	39	21,5	30,6	27
Интересуюсь только, когда происходят резонансные события	16,5	23,1	20,2	24,5
Совсем не интересуюсь	24,2	28,4	25	26,7

Для молодых девушек в большей степени характерно отсутствие интереса к политическим событиям (32%, у мужчин 20,7%), тогда как среди молодых мужчин чаще наблюдается периодический интерес (33,7%, у женщин 22,9%). По уровню образования: среди респондентов с высшим (29,5%) или неоконченным высшим (29,4%) образованием наблюдается активный интерес, тогда как среди респондентов с научной степенью интерес либо полностью отсутствует (42,8%), либо обусловлен резонансным событием (27,7%). В числе периодически заинтересованных чаще находится молодежь с неоконченным средним образованием (49,2%).

В разрезе типа населенного пункта наблюдается превалирование доли заинтересованной молодежи среди сельчан, нежели среди горожан. Так, постоянно интересуются 22,7% городской молодежи и 26,3% сельской молодежи. Совсем не интересуются 27,3% горожан и 24,7% сельчан.

Наибольшее число тех, кто внимательно следит за политическими событиями, происходящими в стране, проживает в Кызылординской (36,5%), Северо-Казахстанской (37,5%), Улытауской (31,8%) областях. Наибольшее число тех, кого подобные события не интересуют вообще – среди молодого населения Западно-Казахстанской (41,8%) и Павлодарская областей (47,1%).

Анализ предпочтений указывает на разносторонний характер политических интересов казахстанской молодежи (Диаграмма №45). Тем не менее, в сравнении с данными замера 2022 года, казахстанская молодежь стала чаще интересоваться локальными новостями и событиями, нежели мировыми. Чаще всего молодежь интересуется новостями о политической ситуации в своем регионе – 27,7%. Немного меньше доля тех, кто интересуется новостями в стране (26,6%) и мире (26,6%). Тогда как каждый пятый отметил равный интерес ко всем политическим новостям (21,7%). При этом события, происходящие в соседних странах России и Украине, вызывают наименьшую заинтересованность молодежи – 9,7%.

В разрезе возраста старшая группа 29-34 лет склонна интересоваться в большей степени региональными событиями, которые включают ситуацию в регионе проживания (33%), стране (36,1%), и в Центральной Азии (16,3%). Тогда как мировые новости вызывают интерес чаще в группе 19-23 лет (33,8%), а события в России и Украине в группе 24-28-летних респондентов.

Диаграмма №45. Распределение ответов на вопрос «Что больше всего Вас интересует в политических новостях³² (не более двух ответов)?», в %, 2022-2023 гг.

Источники информации

Несмотря на повсеместную цифровизацию традиционные источники информации остаются главным каналом для получения информации (Диаграмма №46). Часть молодежи использует традиционные источники информации, такие как телевидение, газеты и радио для того, чтобы узнать новости и события – 37,1%. На втором месте находятся новые источники информации (социальные сети, блоги, мессенджеры – 32,5%). Далее следуют казахстанские Интернет-ресурсы – 24,9%. Немногим меньше пользуются популярностью зарубежные СМИ – 22,7%. В меньшей степени казахстанская молодежь доверяет российским и другим интернет-ресурсам как новостным источникам, менее 10% по каждому пункту.

³² В 2021 году вариант ответа был представлен как «информация о политических событиях в России», в 2022 году «информация о политических событиях в России и Украине»

Диаграмма №46. Распределение ответов на вопрос «Какими источниками информации Вы пользуетесь чаще всего, чтобы узнать о новостях и событиях в Казахстане (не более трех ответов)?», в %

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Следует обратить внимание на то, что младшая возрастная группа 14-18 лет чаще других в качестве источников информации использует российские СМИ и Интернет-ресурсы 39,3% (сумма ответов «Российское телевидение, газеты, радио» и «Российские Интернет-ресурсы»).

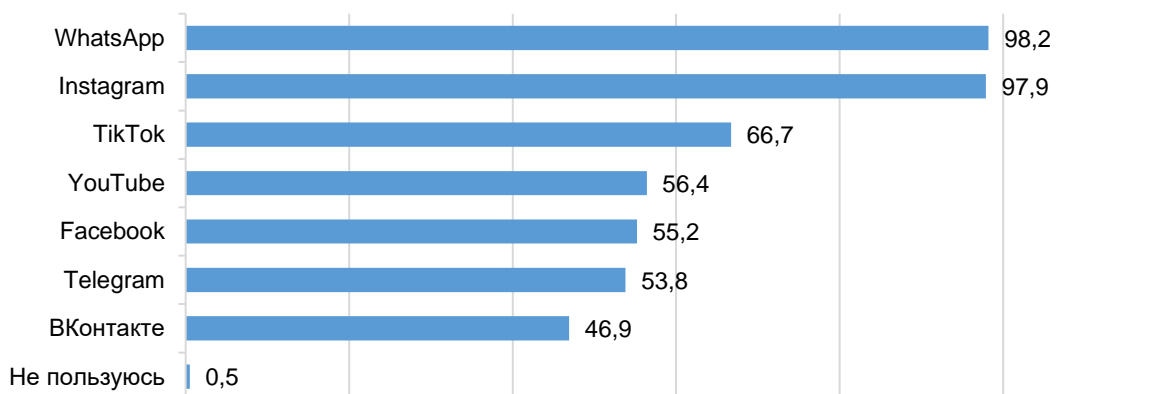
В разрезе гендера наблюдается предпочтение молодыми женщинами казахстанских источников информации, тогда как молодые мужчины склонны использовать зарубежные.

Вместе с тем, в разрезе этноса фиксируется следующее разделение: казахи чаще других этнических групп предпочитают в качестве источника информации различные Интернет-ресурсы; русские – казахстанское телевидение, газеты и радио, а также зарубежные СМИ; представители других этносов чаще используют социальные сети, блоги, мессенджеры, а также ближайшее окружение в качестве главных источников информации. Казахстанские республиканские телеканалы большей частью смотрит молодежь из числа казахов (33,5%). Доля русской молодежи, использующей российские Интернет-ресурсы, составляет 5%.

В разрезе региона в Павлодарской (74,3%), Западно-Казахстанской (58,5%) и Восточно-Казахстанской областях (50%) молодежь отдает предпочтение чаще казахстанским СМИ. Наиболее высокая доля предпочтения российским СМИ наблюдается в Абайской области – 31,5%. Социальные сети, блоги и мессенджеры чаще используются в Улытауской (100%) и Актюбинской (46,5%) областях.

Для определения степени популярности социальных сетей был задан вопрос: «Какими из следующих социальных сетей и мессенджеров Вы пользуетесь?» (Диаграмма №47).

Диаграмма №47. Распределение ответов на вопрос «Какими из следующих социальных сетей и мессенджеров Вы пользуетесь (любое количество ответов)?», в %

Абсолютное большинство респондентов используют мессенджер WhatsApp – 98,2% и социальную сеть Instagram – 97,9%. Замыкает Топ-3 по популярности TikTok – 66,7%. В меньшей степени популярностью среди молодежи пользуется ВКонтакте – 46,9%. Результаты исследования показали, что WhatsApp и Instagram в равной степени применяется всеми возрастными группами молодежи. Интересно то, что менее распространенные мессенджер Telegram и социальная сеть ВКонтакте наиболее популярны в группе 19-23 лет.

Несмотря на активное использование социальных сетей, казахстанская молодежь склонна критически относиться к получаемой информации. Большинство (42,6%) иногда доверяют информации, размещенной в социальных сетях, форумах и блогах. Треть молодежи (33%) доверяют, но перепроверяют информации на других ресурсах. При этом полностью доверяют и не доверяют в равной степени – по 10,2% и 11,6% соответственно.

В разрезе возрастных категорий чаще доверяют информации после проверки фактов респонденты 19-23 лет и 24-28 лет. Для молодежи 29-34 лет характерно частичное доверие, в группе 14-18 лет фиксируется большее число недоверяющих. Интересна корреляция уровня доверия и гендерной принадлежности: молодые женщины более доверчивы (полностью доверяют 15,7% женщин и 4,8% мужчин), нежели молодые мужчины (не доверяют 14,9% мужчин и 8,3% женщин). Тогда как городская молодежь чаще перепроверяет информацию (35,2% против 29,5% в селах), а сельская доверяет лишь иногда (47,8% против 39,4% в городе).

Участие в гражданских и политических организациях

Анализ общественно-политических настроений предполагает также замер участия молодежи в гражданских и политических организациях. В совокупности 46,3% казахстанской молодежи имеют опыт участия в работе молодежных организациях и политических партиях (Диаграмма №48). Тогда как 40% молодежи не имеют какого-либо опыта участия.

Наиболее распространенным является участие в молодежных организациях и проектах – 25,4%. Каждый пятый имеет опыт участия в работе политической партии – 20,9%. Каждый десятый молодой человек принимал участие в работе Общественных советов – 12,6%. Другие формы (правозащитные, религиозные

организации, волонтерство, благотворительность и т.д.) оказались менее распространенными и составили в совокупности 27%.

Диаграмма №48. Распределение ответов на вопрос: «Был ли у Вас за последние 1-2 года опыт участия в работе следующих организаций или проектов? (не более трех ответов)», в %

Наименее популярными формами участия молодежи являются проекты по развитию предпринимательства (3,4%) и религиозные организации (2,4%). Принимая во внимание содействие государства по развитию молодежного предпринимательства, следует обратить внимание на эффективность реализации и качество информационной работы среди молодежи.

Вместе с тем, по мере взросления, все меньшее число респондентов не имеют опыт участия в работе каких-либо организаций. Так, в группе 14-18 лет доля молодежи, которая не принимала участие, составила 42,5%, а в группе 29-34 лет – 33%. При этом, участие в экологических и волонтерских движениях чаще отмечается в группе 14-18-летних, нежели других группах.

Опыт участия молодежи в зависимости от региона проживания показывает, что наиболее активно в работе молодежных организаций и проектов участвовала молодежь следующих регионов: Жамбылской (35%), Кызылординской (37,6%), и Павлодарской (37,1%) областей. В Кызылординской (38,8%) и Улытауской (59,1%) областях респонденты отметили, что имели опыт участия в работе политических партий. Не имеют опыт участия в работе какой-либо организации чаще молодежь Актюбинской (45,7%), Восточно-Казахстанской (46%) областей и города Шымкент (47%).

Гражданская активность

В сравнении с и данными 2022года среди молодежи фиксируется рост волонтерской и добровольческой деятельности. Линейные распределения ответов

на вопрос: «Занимаетесь ли Вы волонтерской, добровольческой деятельностью (помощь людям, осуществляемая добровольно без расчета на денежное вознаграждение)?» представлены в Диаграмме №49. В четыре раза с 3,9% (2022 г.) до 15,2% (2023 г.) увеличилось число активных участников-волонтеров. Возросло число и тех, кто периодически занимается волонтерской деятельностью – до 35,1%. Тогда как доля респондентов, которая никогда не участвовала и не планирует сократилась на 9,5 п.п. – с 52,2% (2022 г.) до 42,7% (2023 г.).

Диаграмма №49. Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы волонтерской, добровольческой деятельностью (помощь людям, осуществляемая добровольно без расчета на денежное вознаграждение) (один ответ)?», в %, 2022-2023 гг.

Полученные результаты соотносятся с ответами респондентов о ценностных ориентациях. Напомним, что в структуре ценностей молодежи помощь людям отмечают 7,5% респондентов, что свидетельствует о наличии определенного потенциала для добровольческой и волонтерской деятельности. При этом целесообразно учитывать следующие тенденции:

1) несмотря на то, что в разрезе возраста наиболее активна молодежь из числа студентов (только учусь в вузе), представляется целесообразным обратить внимание на школьников (9-11 классы), так как у молодежи этой группы сформирован запрос и готовность на участие в подобного рода деятельности (Таблица №19). В первую очередь, желание школьников объясняется планированием дальнейшей образовательной траектории и формированием портфолио.

2) респонденты со средним специальным, профессионально-техническим образованием чаще не заинтересованы в волонтерской и добровольческой деятельности (Таблица №19).

Таблица №19. Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы волонтерской, добровольческой деятельностью (помощь людям, осуществляемая добровольно без расчета на денежное вознаграждение) (один ответ)?», в разрезе уровня образования, в %

Варианты ответов	Незаконченное среднее, 9 классов школы	Среднее, 11 классов школы	Профессионально-техническое, среднее специальное, колледж, училище	Незаконченное высшее, только учусь в вузе	Высшее, окончил вуз	Последипломное образование (магистр, кандидат/доктор наук, доктор PhD)
Да, являюсь активным участником-волонтером	6,9	14,6	8,4	19,4	16,4	18,5
Да, принимаю участие время от времени в волонтерской, добровольческой деятельности	42,9	45,1	29,8	25,6	38,9	24,3
Нет, но планирую в будущем принимать участие в волонтерской, добровольческой деятельности	0,5	0	1,5	3,8	8,7	3,5
Никогда не участвовал и не планирую	48,1	40,2	60,3	49,3	33,2	48,6
Затрудняюсь ответить	1,6	0	0	1,9	2,8	5,2

Городская молодежь чаще демонстрирует нерегулярное участие в волонтерской деятельности (37,3%), чем сельская (31,3%). Тогда как среди сельской молодежи наблюдается большее число тех, кто не заинтересован в волонтерской деятельности.

В региональном разрезе наиболее активные волонтеры проживают в Западно-Казахстанской (25,4%), Павлодарской (25,7%) и Восточно-Казахстанской (22,2%) областях. Регионы с низкой долей молодежи, участвующей в волонтерских проектах: Абайская (69,1%) и Атырауская (50%) области. Учитывая то, что в данных регионах проживают значительное число молодежи, представляется целесообразным активизировать работу по информированию и привлечению к подобному виду деятельности.

Таким образом, в молодежной среде не только сформирован запрос на занятия волонтерством, но и есть наработанные практики, которые в совокупности могут дать кумулятивный эффект не только на волонтерство, но и на другие сферы. Следовательно, волонтерские проекты целесообразно инициировать и развивать в тех сферах, где есть точки пересечения и потенциал: неформальное образование, научная деятельность, спорт и т.д.

Протестный потенциал

Проблемы в социально-экономической сфере остаются наиболее вероятными причинами для роста протестной активности среди молодежи (Таблица №20). Так, по субъективным оценкам респондентов, одной из наиболее вероятных причин протестных акций среди молодежи, может стать повышение цен на продукты питания и лекарства – 37,1% оценили, как «высокая степень вероятности» и 25,3% как «средняя степень вероятности». Протестные акции по причине коррупции (28,3%) и повышения тарифов на коммунальные услуги (34,8%) имеют среднюю степень вероятности.

В сравнении с 2022 годом высокая степень вероятности протеста по причине коррупции увеличилась на 1,9 п.п., средняя степень – на 4,6 п.п. Вероятность протеста по причине повышения тарифов на коммунальные услуги увеличилась в высокой степени на 3,9 п.п., в средней степени на 5,6 п.п. Аналогичные показатели по причине повышения цен составили – в высокой степени на 11,8 п.п., тогда как в средней степени, наоборот, снизилось на 4,6 п.п.

Таблица №20. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, возможны ли массовые выступления, протестные акции в Вашем регионе по следующим причинам (один ответ)?», в %, 2022-2023 гг.

Варианты ответов	Высокая степень вероятности		Средняя степень вероятности		Маловероятно		Невозможно		Затрудняюсь ответить	
	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.
Ущемление прав по этническому признаку	11,4	10	19,4	24,2	29,2	31,1	32	25,4	8,1	9,5
Недовольство положением дел в стране, политикой властей	13,1	13,4	24,7	24,5	27,5	29,4	25,6	22	9,2	10,9
Трудовые конфликты	9,5	13,1	27,3	24,1	29,3	32,7	25,8	21	8,3	9,2
Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	14,5	13,4	17	24,5	29,4	29,4	28,2	22	11,1	10,9
Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	15,3	14,5	20,8	26,4	28,9	29,9	27,4	20,3	7,8	9
Коррупция	16,8	14,9	28,3	23,7	19,4	29,1	27	22,6	8,6	9,8
Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	11	16	20,4	26,6	28,9	28	29,7	20,4	10,2	9,2

Повышение тарифов на коммунальные услуги	23,8	19,9	34,8	29,2	22,9	25,7	10,6	17,5	8,1	7,8
Повышение цен на продукты и лекарства	37,1	25,3	25,3	29,9	15,7	21,2	13,1	16,1	8,9	7,6

Картина протестного потенциала в регионах имеет свою особенность³³ (Таблица №21). Наиболее высокий протестный потенциал наблюдается в Абайской области: по мнению респондентов, все перечисленные причины с высокой долей вероятности негативно сказываются на протестном потенциале молодежи региона. Местным исполнительным и правоохранительным органам необходимо держать ситуацию на контроле, чтобы не допустить ситуаций, способных перевести инциденты в открытые столкновения. Схожая линейка распределений наблюдается в Костанайской области, за исключением проблемы снижения социальных выплат.

Таблица №21. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, возможны ли массовые выступления, протестные акции в вашем регионе по следующим причинам?» (объединены варианты ответов «Высокая степень вероятности» и «Средняя степень вероятности» (один ответ), в %

Регион	Повышение цен на продукты и лекарства	Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	Повышение тарифов на коммунальные услуги	Трудовые конфликты	Ущемление прав по этническому признаку	Коррупция	Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	Недовольство положением дел в стране, политикой властей
Абайская	74,6	76,4	69,1	74,5	60	60	61,8	60	65,5
Акмолинская	52	28	32	46,6	24	21,4	26,7	29,3	33,3
Актюбинская	55,3	34	40,4	54,3	33	34	37,2	31,9	42,6
Алматинская	61,5	35,8	39,2	57,4	35,8	30,4	33,1	33,1	39,1
Атырауская	62,5	23,6	30,5	54,2	33,4	27,8	43	20,9	27,8
Западно-Казахстанская	61,2	28,4	34,3	56,7	41,8	38,8	53,7	23,8	29,8
Жамбылская	64,2	34,1	31,7	61,8	39,8	28,5	50,4	32,5	38,2

³³ Ниже представлены оценки в сумме вариантов ответа: «Высокая степень вероятности» и «Средняя степень вероятности»

Жетысуская	67,1	35,8	34,3	64,2	34,3	28,4	29,8	32,8	37,3
Карагандинская	63,7	21,8	30,9	55,5	30	30	43,6	23,7	24,6
Костанайская	79,8	35,4	59,5	72,2	51,9	46,8	65,8	46,9	49,4
Кызылординская	65,9	32,9	29,4	58,8	27	21,2	41,1	28,2	35,3
Мангистауская	48,8	23,8	36,3	47,5	35	32,6	35,1	35,1	40,1
Павлодарская	65,7	21,5	27,1	68,5	50	22,8	65,8	17,2	32,8
Северо-Казахстанская	72,9	25	41,7	64,6	35,4	29,1	68,7	27,1	43,8
Туркестанская	61,9	32,7	32,3	60,2	34,1	27	43,8	31,4	41,2
Улытауская	36,4	0	0	36,4	0	0	0	0	0
Восточно-Казахстанская	65,1	41,2	39,6	63,5	47,6	33,4	60,3	42,8	46
г.Астана	60	25,4	37,4	54	35,3	34	42,7	30,6	36
г.Алматы	61,1	28,7	36,4	56,4	36,3	31,6	45,3	32,1	36,7
г.Шымкент	62,9	34,1	32,5	60,6	40,2	29,6	49,2	32,6	38,6

Оценки потенциальной протестности и реальной конфликтогенности могут не только не совпадать, но и существенно различаться. Так, исследование выявило, что самые высокие показатели готовности молодежи к массовым выступлениям зафиксированы по пунктам «повышение цен на продукты и лекарства» – 24,1% (сумма ответов «да» и «скорее да») и «коррупция» – 16,7%. По остальным пунктам доля выразивших готовность к протестам не превысила 15% (Таблица №22).

В динамике с 2022 годом наблюдается сохранение актуальности проблемы повышения цен на продукты и лекарства. Косвенно данная тенденция связана с неудовлетворенностью молодежи качеством и уровнем жизни, в рамках которой повышение цен непосредственно влияет на способность приобретения тех или иных продуктов и лекарств.

Вместе с тем, необходимо понимать, что при ответе на подобного рода вопрос респонденты зачастую дают социально одобряемый ответ, так как опасаются, что в случае положительного ответа на данный вопрос их личность может быть идентифицирована как «потенциально протестная».

Таблица №22. Распределение ответов на вопрос «Готовы ли Вы лично присоединиться к массовым выступлениям по следующим причинам, если они будут иметь место в вашем регионе? (один ответ)», в %, 2022-2023 гг.

Варианты ответов	Да		Скорее да		Скорее нет		Нет		Затрудняюсь ответить	
	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.	2023г.	2022г.
Повышение цен на продукты и лекарства	7	10,6	17,1	15,3	12,1	17,2	42,8	53,6	21,1	3,3
Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	5,4	5	8	11,5	20,8	22,5	45	56,5	21	4,6
Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	3,8	5,2	8,6	11	21,7	19,8	44,1	58,5	21,9	5,5
Коррупция	3,6	6	13,1	10,3	18,3	21,2	44,1	57,8	21	4,8
Ущемление прав по этническому признаку	2,8	4,6	9,1	11,8	22,9	20,5	43,5	58	21,8	5,1
Трудовые конфликты	2,7	5,6	8,7	10,4	23,7	21,4	43,6	58,6	21,5	4,1
Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	2,1	5,5	10,1	11,6	23,9	20	41,6	58,5	22,4	4,6
Повышение тарифов на коммунальные услуги	1,6	8,1	11,2	13,1	18,4	19,4	46,8	55,8	22,1	3,7
Недовольство положением дел в стране, политикой властей	5	5	8,5	10,6	22,9	20,3	41,3	58,4	22,4	5,8

Региональная специфика ответов респондентов представлена в Таблице №23. Стоит обратить внимание на *высокий протестный потенциал и готовность молодежи присоединиться к массовым выступлениям* в ряде регионов: Костанайская, Восточно-Казахстанская, Северо-Казахстанская и Карагандинская области по большинству указанных причин.

Так, *повышение цен на продукты и лекарства* может стать причиной протестов молодежи в Костанайской (59,5%), Северо-Казахстанской (37,5%) и Карагандинской (40%) областях.

Коррупция может вызвать массовые волнения среди молодежи Костанайской (29,2%), Павлодарской (35,7%) и Западно-Казахстанской областях (28,4%).

Молодежь Костанайской (25,4%), Жетысуской(19,4%), Северо-Казахстанской (16,7%), Абайской (16,4%), Восточно- Казахстанской (15,8%) и Карагандинской

(15,4%) областей чаще других выразили готовность к протестам в случае ущемления прав по этническому признаку.

Таблица №23. Распределение ответов на вопрос «Готовы ли Вы лично присоединиться к массовым выступлениям по следующим причинам, если они будут иметь место в вашем регионе?», по регионам (объединены варианты ответов «Да» и «Скорее да» (один ответ), в %

Регион	Повышение цен на продукты и лекарства	Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	Повышение тарифов на коммунальные услуги	Трудовые конфликты	Ущемление прав по этническому признаку	Коррупция	Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	Недовольство положением дел в стране, политикой властей
Абайская	0	3,6	0	1,8	0	16,4	0	3,6	5,4
Акмолинская	14,7	8	5,4	8	2,7	9,3	6,6	10,7	13,4
Актюбинская	17	7,5	6,4	9,6	6,4	7,5	9,6	12,8	17
Алматинская	21,6	8,1	4,1	9,5	6,1	13,6	8,8	8,8	13,5
Атырауская	26,4	8,4	8,3	12,5	8,3	4,2	25	11,1	9,8
Западно-Казахстанская	29,9	1,5	6	14,9	10,4	9	28,4	4,5	6
Жамбылская	18,7	13,8	17,1	15,5	11,4	13	14,7	12,2	15,4
Жетысуская	25,4	9	4,5	10,4	9	19,4	11,9	12	17,9
Карагандинская	40	17,2	20	13,6	19,1	15,4	24,6	16,3	15,4
Костанайская	59,5	27,8	35,5	19	26,6	25,4	29,2	22,8	17,8
Кызылординская	9,4	10,6	10,6	9,5	7,1	5,9	8,3	8,2	8,3
Мангистауская	16,3	11,3	10,1	8,8	10	5,1	10	17,5	16,3
Павлодарская	34,3	4,3	11,4	21,4	11,4	5,7	35,7	2,9	1,4
Северо-Казахстанская	37,5	23	22,9	12,5	8,4	16,7	25	14,6	8,4
Туркестанская	13,7	11,9	14,2	11,5	9,3	8,9	11,5	10,6	11,9
Улытауская	0	4,5	4,5	0	0	0	4,5	4,5	4,5
Восточно-Казахстанская	25,4	17,5	20,6	23,8	15,8	15,8	19	17,4	19
г.Астана	33,4	14,7	15,4	12	17,4	12,7	22,6	16	16
г.Алматы	29,9	15,4	17,1	15,5	16,2	13,7	21,4	16,3	16,7
г.Шымкент	17,4	12,9	15,9	14,4	10,6	12,8	13,6	11,4	14,4

Наряду с оценкой готовности молодежи участвовать в массовых выступлениях и определением возможных причин, важной задачей исследования выступало изучение способов выражения недовольства. В данном случае молодежи предлагалось рассмотреть различные формы с позиции оценки эффективности и допустимости.

Ответы респондентов по самым неэффективным и самым недопустимым способам выражения недовольства совпали, к ним были отнесены: «участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях» и

«участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций».

Наиболее эффективные методы, по мнению молодежи – это участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций (36,1%), написание обращений и петиций (35%). Данные способы, к тому же и самые допустимые (Таблица №24).

Таблица №24. Распределение ответов на вопрос «Люди по-разному выражают недовольство ситуацией в стране, городе/селе... Как Вы считаете, что из нижеперечисленного эффективно, а что неэффективно (один ответ)?», в%

Варианты ответов	Эффективность			Допустимость		
	Эффективно	Неэффективно	З/О	Допустимо	Недопустимо	З/О
Участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций	36,1	45,9	18,1	53,1	30,4	16,6
Написание обращений и петиций	35	47,3	17,7	54,5	11,6	33,9
Выражение недовольства в социальных сетях	33,2	48,6	18,3	49,8	16,5	33,7
Обращение в официальные органы власти	33,2	48,5	18,3	49,9	17,4	32,7
Участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	15,9	64,8	19,4	11,6	26,9	32,2
Участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	12,4	70	17,7	33,9	58,2	32,2
Участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций	8,9	69,1	22,1	15,6	50,9	33,6

Оценка допустимости использования тех иных способов выражения недовольства показала, что в отдельных регионах доля молодежи, для которой нелегитимные способы допустимы, достаточно высока. Так, «участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций» допускают молодежь Актюбинской (26,6%), и Мангистауской (27,5%) и Абайской (27,3%) областей.

А участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях допустимы для молодежи следующих регионов: Акмолинская (17,3%), Мангистауская (15%) и Актюбинская (13,8%) области.

Соблюдение прав молодежи

Вопросы дискриминации, несоблюдения прав очень чувствительны. Свое влияние оказывает и культурное многообразие страны. В этих условиях большое значение приобретает формирование инклюзивной культуры, которая основана на ценностях равенства, толерантности, открытости, терпимости и принятии друг друга членами общества вне зависимости от принадлежности индивида к той или иной социальной, этнической, языковой, религиозной группе, что обеспечивает мирное сосуществование граждан и устойчивость государства.

Одним из важных вопросов в этом направлении является проявление дискриминации, нарушение прав молодежи. По результатам исследования, преимущественное большинство молодежи не чувствует дискриминации по какому-либо признаку (71,8%).

Диаграмма №50. Распределение ответов на вопрос «Были ли у Вас случаи, когда Ваши права нарушались, Вы подвергались дискриминации (не более трех ответов)?», в %

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Среди тех, кто подвергся дискриминации, 6,3% указали в качестве причины уровень образования. Незнание казахского языка стало причиной дискриминации для 5,2% опрошенной молодежи. Дискриминацию по гендерному признаку ощущают на себе 5% респондентов (Диаграмма №50).

Вопросы дискриминации более актуальны среди русской молодежи. В частности, 9,8% русских указали на дискриминацию по причине незнания казахского языка, 6,8% по гендерному признаку (Таблица №25). В сравнении с другими, именно русские в меньшей степени отрицают дискриминацию и нарушение прав – 61,7%, тогда как среди казахов таковых 73,9%, среди представителей других этнических групп 79,7%. Дискриминацию по уровню образования чаще указывают респонденты со средним образованием (11 классов) – 15,9% и профессионально-техническим (13,7%).

Таблица №25. Распределение ответов на вопрос «Были ли у Вас случаи, когда Ваши права нарушались, вы подвергались дискриминации? (не более трех ответов)», в разрезе этнической принадлежности, в %

Варианты ответов	Казахи	Русские	Другие
Из-за моей этнической принадлежности	0,8	0	0
Из-за незнания казахского языка	4,1	9,8	2,4
Из-за незнания русского языка	3,3	4,3	0

Из-за гендерной принадлежности	4,6	6,8	3,3
Из-за того, что я приехал (-а) из села	2,8	1,4	4,7
Из-за возраста	5,7	2,3	0
Из-за сексуальной ориентации ЛГБТ+	0	0	2,4
Из-за ограниченных физических и ментальных способностей	0,4	0,7	0
Из-за уровня образования	7,6	3,2	4,7
Нет дискриминации и нарушения прав	73,9	61,7	79,7
Затрудняюсь ответить	4,1	18,8	7,5

Вопросы безопасности

Безопасность является базовой в иерархии потребностей человека, без частичного удовлетворения которой невозможно гармоничное развитие личности, реализация ее потенциала.

Результаты исследования позволяют сделать вывод, что преобладающая часть молодежи (87,6%) уверена в своей личной безопасности, тогда как выразили обеспокоенность только каждый десятый молодой казахстанец (12,5%). В равной степени не уверены в своей безопасности и городские, и сельские жители (по 12,3% и 12,9% соответственно). Среди тех, кто не уверен в собственной безопасности выделяются: младшая возрастная группа (14-18 лет) – 21,4%; чаще молодые мужчины (13,7%, против 11,3% среди женщин); казахи (14,8%). В региональном разрезе в меньшей степени склонны положительно оценивать уровень своей безопасности жители Акмолинской (17,3%), Туркестанской (18,6%) и Восточно-Казахстанской областей (17,5%).

Согласно данным исследования, на вопрос: «Насколько Вы лично чувствуете себя защищенным от следующих обстоятельств?», большинство молодых граждан чувствуют себя защищенными от различных обстоятельств. При этом 82,9% опрошенной молодежи чувствуют себя защищенными от преступности. Тогда как в меньшей степени молодежь считает себя защищенной от потери работы – 77,1%. Соответственно, незащищенными от преступности в разной степени ощущают себя 13,5%, от потери работы – 18,6% респондентов (Диаграмма №51). Чаще всего свою обеспокоенность от потери работы выражала молодежь, проживающая в Абайской (32,7%), Костанайской (33%) и Северо-Казахстанской (27,1%) областях.

Диаграмма №51. Распределение ответов на вопрос «Насколько Вы лично чувствуете себя защищенным от следующих обстоятельств? (один ответ)», в %

17,9% молодежи опасаются *несправедливости суда*. В отдельных регионах обеспокоенность по данному пункту превышает общереспубликанский показатель в Костанайской (27,8%) и Мангистауской (27,5%) областях.

Январские события все еще продолжают оказывать влияние на настроения молодежи, так на третьем месте по обеспокоенности находится *угроза террористических атак*. Особенно сильно это волнует молодежь в Костанайской (32,9%) и Мангистауской (25%) областях.

Произвол правоохранительных органов вызывают чувство незащищенности чаще среди молодежи, проживающей в Абайской (25,4%), Костанайской (26,6%) областях.

Произвол чиновников вызывает обеспокоенность преимущественно у молодежи: Мангистауской (25%) и Жетысуской (25,3%) областей.

Цифровое общество и технологии оказывают влияние на безопасность, актуализируя риски *утечки персональных данных*, в т.ч. в социальных сетях. Результаты исследования позволяют сделать вывод, что данный фактор не вызывает чрезмерную обеспокоенность молодежи и неуверенность в собственной безопасности – 81,3% (сумма ответов «защищен» и «скорее защищен»).

7. ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Вопросы эффективности ГМП

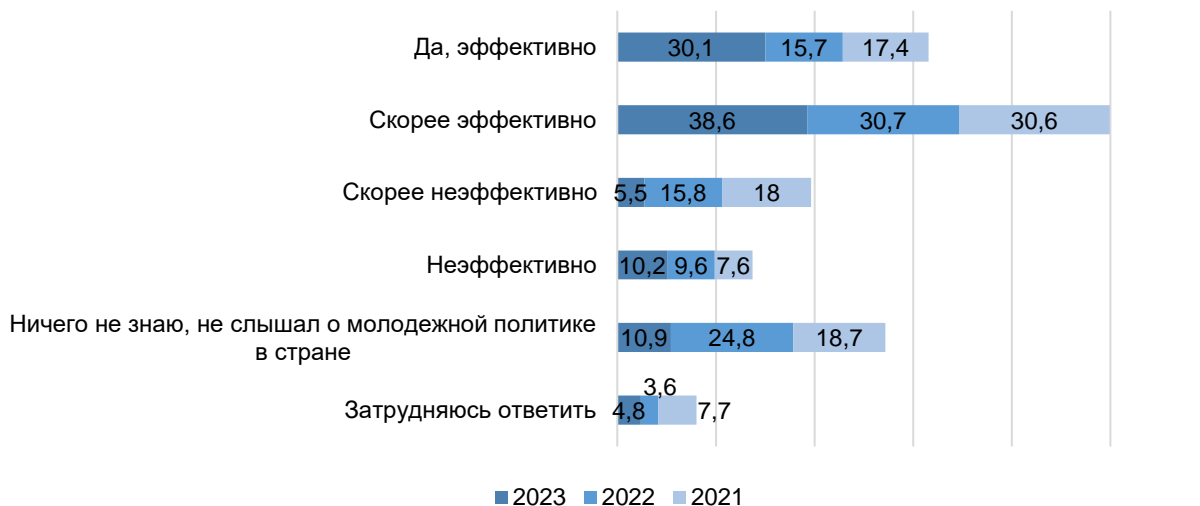
Целью государственной молодежной политики в Казахстане является создание условий для полноценного духовного, культурного, образовательного, профессионального и физического развития молодежи, участия в процессе принятия решений, успешной социализации и направления ее потенциала на дальнейшее развитие страны³⁴.

Ключевым индикатором эффективности государственной молодежной политики является оценка *степени эффективности бенефициарами (молодежью) ее реализацией*.

По результатам исследования преимущественное большинство молодежи высоко оценивает эффективность реализации молодежной политики – в совокупности 68,7% назвали ее эффективной. Тогда как в совокупности 15,7% опрошенной молодежи в разной степени посчитали реализацию неэффективной, и еще 10,9% не знают о реализации данного направления.

Оценки эффективности реализации ГМП в динамике за последние три года демонстрируют следующие тенденции (Диаграмма №52). В 2023 году количество респондентов, оценивших ГМП как эффективную, увеличилась в два раза с 15,7% в 2022 году до 30,1% в 2023 году. Доля молодежи, выразившая крайнюю степень неудовлетворенности в целом сохранила свои показатели, с незначительным повышением на 2,6 п.п. в 2023 году. Доля молодежи, которая не знает, не слышала о молодежной политике сократилась на 13,9 п.п. – с 24,8% в 2022 году до 10,9% в 2023 году.

Диаграмма №52. Распределение ответов на вопрос «По Вашему мнению, эффективно ли реализуется государственная молодежная политика (поддержка и развитие молодежи) у нас в стране (один ответ)?», в %

³⁴ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285>

Корреляция с возрастом респондентов показала, что чаще на эффективность молодежной политики указывают респонденты в возрастной категории 19-23 года (73,7%) и 29-34 лет (78,9%). Тогда как неэффективной ГМП чаще называет молодежь в возрасте 14-18 лет (23,6%) и 24-28 лет (24,5%). Уровень осведомленности имеет тенденцию к снижению по мере взросления молодежи, исключением стала группа 29-34 лет, где 14,8% указали на отсутствие информирования. Это может быть связано со сроком вступления в силу Закона об увеличении возраста молодежи до 35 лет в декабре 2022 года.

Обращает на себя внимание, что сельская молодежь чаще отмечает неэффективность реализации ГМП (18,2%), чем городская (14,2%). Вместе с тем, уровень информированности среди сельских жителей несколько ниже 11,4% против 10,6% среди городской молодежи.

В региональном разрезе стоит обратить внимание на отрицательные оценки эффективности наряду с низким уровнем информированности в Акмолинской и Мангистауской областях (Таблица №26). Вместе с тем, в совокупности низкий уровень эффективности молодежной политики отмечается в Северо-Казахстанской области.

Высокие и выше среднего оценки эффективности ГМП фиксируются среди молодежи, проживающей в Западно-Казахстанской, Кызылординской и Улытауской областях.

Таблица №26. Распределение ответов на вопрос «По Вашему мнению, эффективно ли реализуется государственная молодежная политика (поддержка и развитие молодежи) у нас в стране (один ответ)?», в разрезе регионов, в %

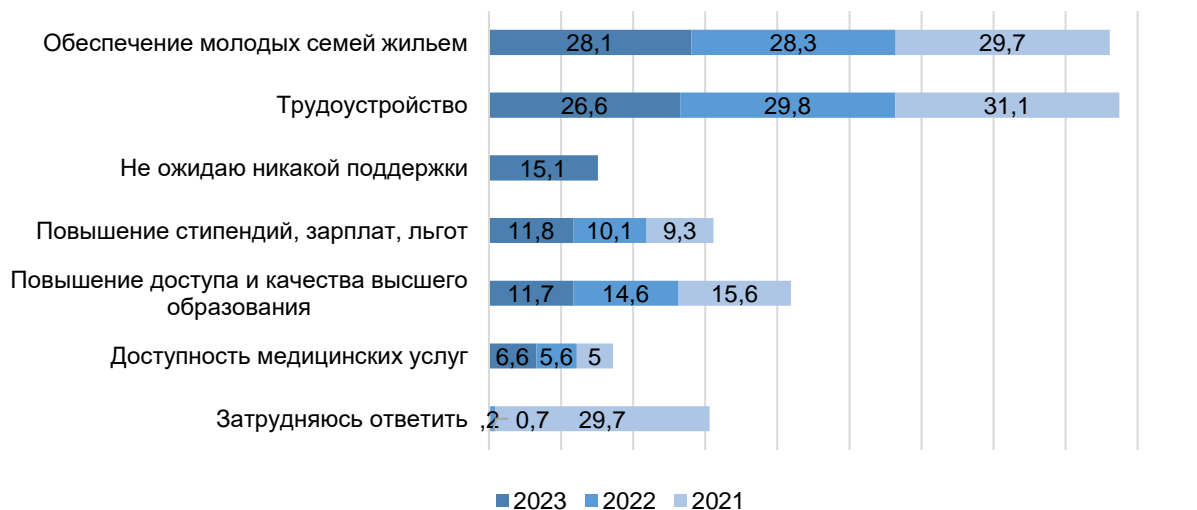
Регион	Эффективно	Скорее эффективно	Скорее не эффективно	Не эффективно	Не знаю, не слышал о ГМП
Абайская	30,9	45,5	3,6	16,4	3,6
Акмолинская	16	38,7	5,3	20	20
Актюбинская	24,5	38,3	8,5	12,8	14,9
Алматинская	27	34,5	8,1	12,8	16,9
Атырауская	33,3	36,1	2,8	12,5	11,1
Западно-Казахстанская	35,8	44,8	3	4,5	6
Жамбылская	33,3	43,1	1,6	7,3	7,3
Жетысуская	25,4	38,8	9	11,9	14,9
Карагандинская	34,5	39,1	5,5	7,3	10,9
Костанайская	39,2	20,3	12,7	10,1	15,2
Кызылординская	29,4	50,6	3,5	10,6	4,7
Мангистауская	18,8	33,8	7,5	16,2	17,5
Павлодарская	35,7	41,4	5,7	0	4,3
Северо-Казахстанская	43,8	22,9	14,6	8,3	4,2
Туркестанская	27,9	41,2	3,1	12,8	9,3
Улытауская	13,6	77,3	4,5	0	4,5
Восточно-Казахстанская	31,7	39,7	1,6	6,3	7,9
г.Астана	32	32,7	7,3	10	13,3
г.Алматы	29,9	38	5,6	9	11,1
г.Шымкент	33,3	40,9	2,3	6,8	8,3

Наблюдается корреляция между типом занятости и оценкой эффективности ГМП. Положительно оценивают молодежную политику чаще молодежь, имеющая

полную занятость (в совокупности 83,7%). Это объясняется тем, что полная занятость может обеспечить молодежи более стабильные доходы, лучшие условия жизни и перспективы развития. Тогда как занятые неполный день (в совокупности 48,8%), не работающие по состоянию здоровья (в совокупности 43,8%), безработные (в совокупности 39%), и в особенности молодежь категории NEET (в совокупности 26,9%) менее склонные к положительной оценке эффективности. Вероятно, эти категории молодежи сталкиваются с большими проблемами в трудоустройстве, доступе к образованию или поддержке, что влияет на их восприятие эффективности государственной политики, направленной на молодежь. Важно продолжить работу по вовлечению различных молодежных категорий, в особенности среди молодежи с особыми потребностями, на рынок труда. Это, в свою очередь, позволит не только повысить качество их жизни, но и снизит нагрузку на государственный бюджет.

Для более предметной оценки ГМП, респондентам был задан уточняющий вопрос: «На что необходимо обратить внимание в реализации государственной молодежной политики, в первую очередь?». Анализ эмпирических данных показывает, что приоритеты молодежи не изменились: так же, как и в 2021-2022 годах, это трудоустройство (26,6%) и обеспечение молодых семей жильем (28,1%) (Диаграмма №53). Вместе с тем, 15,1% молодежи не ожидает какой-либо государственной поддержки. Кроме того, за период 2021-годы наблюдается снижение спроса среди молодежи на доступ и качественное высшее образование.

Диаграмма №53. Распределение ответов на вопрос «На что необходимо обратить внимание в реализации государственной молодежной политики в первую очередь (один ответ)», в %, 2021-2023 гг.

Корреляция с возрастом респондентов показала, что во всех четырех группах наиболее остро стоят вопросы касаются трудоустройства и жилья. Вместе с тем, в старшей возрастной группе 29-34 лет данные вопросы оказались более актуальны, нежели в других группах. Кроме того, именно молодежь 29-34 лет чаще ожидает помощи в рамках реализации молодежной политики. При этом молодежь 14-18 лет в меньшей степени склонна к подобным ожиданиям – 24,8% не ожидают какой-либо государственной поддержки.

Данные указывают на некоторые различия в восприятии и потребностях молодежи в городской и сельской местности. Для городской молодежи более

актуальны вопросы обеспечения молодых семей жильем (29,1% против 26,4% среди сельчан), повышения доступа и качества высшего образования (12,7% против 10,0% среди сельчан). Это может быть связано с ограниченным доступом к доступному и качественному жилью в городских районах, где стоимость жилья обычно выше. Тогда как для сельской молодежи чаще отмечается необходимость решения вопросов трудоустройства (28,4% против 25,4%), повышения стипендий, зарплат, льгот (13,7%, против 10,6% среди горожан). Это может быть связано с ограниченными возможностями трудоустройства в сельской местности, где работа обычно связана с сельским хозяйством и ограниченными предложениями в других отраслях. А также с более низкими уровнями доходов и ограниченными возможностями экономического развития в сельских районах.

Региональная специфика ответов респондентов на вопрос представлена в Таблице №27. Жилищный вопрос наиболее остро стоит в Костанайской (41,8%), Павлодарской (44,3%) и Северо-Казахстанской (45,8%) областях. Трудоустройство чаще волнует молодежь Абайской (58,2%), Жетысуской (32,8%) и Павлодарской (32,9%) областей. Не выражают каких-либо ожиданий от ГМП чаще в Акмолинской (29,3%), Атырауской (25%) и Мангистауской (23,8%) областей.

Таблица №27. Распределение ответов на вопрос «На что необходимо обратить внимание в реализации государственной молодежной политики в первую очередь (один ответ)?» по областям, в %

Регион	Обеспечение молодых семей жильем	Трудоустройство	Доступность медицинских услуг	Повышение доступа и качества высшего образования	Повышение стипендий, зарплат, льгот	Не ожидаю никакой поддержки
Абайская	5,5	58,2	10,9	0	5,5	20
Акмолинская	14,7	20	8	12	16	29,3
Актюбинская	17	30,9	7,4	9,6	17	17
Алматинская	20,9	27,7	10,8	6,1	20,9	13,5
Атырауская	22,2	27,8	9,7	9,7	5,6	25
Западно-Казахстанская	32,8	28,4	14,9	4,5	6	13,4
Жамбылская	34,1	25,2	3,3	15,4	9,8	12,2
Жетысуская	14,9	32,8	13,4	9	23,9	6
Карагандинская	34,5	23,6	6,4	18,2	6,4	10,9
Костанайская	41,8	25,3	13,9	3,8	7,6	7,6
Кызылординская	27,1	20	1,2	30,6	5,9	15,3
Мангистауская	17,5	25	5	8,8	18,8	23,8
Павлодарская	44,3	32,9	8,6	0	0	14,3
Северо-Казахстанская	45,8	20,8	6,3	4,2	6,3	16,7
Туркестанская	27,4	23	3,1	17,3	10,2	19
Улытауская	0	9,1	0	77,3	4,5	9,1
Восточно-Казахстанская	36,5	31,7	1,6	3,2	15,9	11,1
г.Астана	30	26	6,7	7,3	14	15,3
г.Алматы	31,2	26,1	5,1	11,1	13,7	12,4
г.Шымкент	35,6	24,2	3,8	14,4	10,6	11,4

Вместе с тем, среди тех, кто имеет полную занятость чаще упоминается необходимость обеспечения молодых семей жильем – 34,4% респондентов. Это свидетельствует о значимости жилищного вопроса для данной группы молодых людей, вероятно, в связи с формированием семьи и стремлением к стабильности и независимости. Для тех, кто имеет неполную занятость более актуален вопрос трудоустройства – 23,2%. Это может быть связано с тем, что эта группа молодежи сталкивается с ограничениями в доступе к полноценной работе, и для них важно обеспечить себе стабильное и достойное трудоустройство. Также вопрос трудоустройства актуален в группе безработных (не ищут работу) – 42,3%, студентов – 32,6%. Это может указывать на то, что безработные не активно ищут работу, но все же испытывают потребность в трудоустройстве, а студенты уже начинают задумываться о своей будущей карьере и перспективах. В группе молодежи с особыми потребностями более актуальны необходимость повышения стипендий, зарплат и социальных льгот, а также доступа и качества высшего образования (по 28,1% в каждом варианте). То есть необходимость обеспечения равных возможностей и устранения преград, с которыми они сталкиваются в процессе образования и входа на рынок труда, остается все еще актуальной для данной категории молодежи. Тогда как безработные, находящиеся в поиске работы, школьники чаще не ожидают какой-либо поддержки в рамках реализации молодежной политики.

Вовлеченность в молодежные программы и проекты

Реализация государственной молодежной политики – это комплексный процесс, одним из компонентов которого выступают различные проекты и программы. Насколько молодежь информирована о государственных проектах и программах?

Уровень участия в молодежных программах и проектах (сумма ответов по вариантам «знаю, участвовал, прошел отбор» и «знаю, участвовал, не прошел конкурсный отбор») в среднем составляет около 8%, в пределах 5,2-12,7%. Это свидетельствует о том, что, хотя молодежь осведомлена о существующих проектах и программах, они не проявляют достаточный интерес или не находят возможности для участия в них. Это может быть связано с различными причинами, такими как ограниченная доступность информации о возможностях участия, непонимание выгод или отсутствие мотивации у молодежи.

Более чем треть респондентов (свыше 30%) заявляют, что не знают о существовании данных программ и проектов, что указывает на необходимость усовершенствования механизмов информирования и пропаганды, с целью достижения более широкой аудитории молодежи и повышения осведомленности о возможностях участия.

В целом для повышения уровня участия молодежи в государственных проектах и программах важно продолжать работу по информированию молодежи, обеспечивать более широкий доступ к информации и создавать мотивирующие условия для участия. Также следует проводить анализ и оценку причин низкого уровня участия, чтобы разработать соответствующие стратегии и меры для привлечения большего числа молодых людей к активному участию в этих программах и проектах.

В рейтинге узнаваемости, на последних позициях находятся проекты развития молодежного корпуса «Zhas Project» (36,9% ничего не знают),

Президентский молодежный кадровый резерв (36,3% ничего не знают) и «Серпін-2050» (35,1% ничего не знают). Наибольший уровень информированности³⁵ отмечается по программам «Молодежная практика» (67,9%), «С дипломом – в село!» (68,3%) и программа арендного жилья (69,2%).

В целом вызывает беспокойство то, что при выше среднего уровня информированности о государственных программах по поддержке молодежи уровень участия молодежи в них крайне низок. Тем самым условия, предлагаемые в рамках этих программ, остаются малопривлекательными среди молодежи (Диаграмма №54).

Диаграмма №54. Распределение ответов на вопрос: «О каких государственных программах и проектах по поддержке молодежи Вы слышали, знаете или являлись участниками (один ответ по каждой строке)?», в %

Исходя из результатов исследования, можно сделать следующие выводы о показателях информированности и участия в различных программах в зависимости от возрастных категорий молодежи:

³⁵ Сумма вариантов «что-то слышал», «хорошо знаю, но не участвовал», «знаю участвовал, прошел», «знаю, участвовал не прошел».

1. Программа «Нұрлы жер» наиболее низкий уровень узнаваемости среди молодежи 14-18 лет, который составляет 52,7%. Наиболее высокий уровень узнаваемости среди молодежи 29-34 лет – составляет 77,9%. Участие в программе более характерно для молодежи 29-34 лет.

2. Программа «Молодежная практика»: суммарный показатель узнаваемости наиболее низкий среди молодежи 14-18 лет и составляет 51,6%. Суммарный показатель узнаваемости наиболее высокий среди молодежи 29-34 лет и составляет 75,1%. Участие в программе чаще принимает молодежь 24-28 лет.

3. Программа «С дипломом – в село!»: уровень узнаваемости наиболее высокий в группе молодежи 19-23 лет и составляет 72,2%. Уровень узнаваемости также высок в группе молодежи 29-34 лет и составляет 77,1%. Молодежь 14-18 лет менее информирована о данной программе (уровень узнаваемости 53,6%). Участие в программе чаще принимает молодежь 19-23 лет.

4. Программа «Серпін-2050», «Zhas Project» и Молодежный кадровый резерв также имеют общую тенденцию узнаваемости, причем наиболее информированы о них респонденты в возрасте 29-34 лет. С другой стороны, наименее информированы о данных программах молодежь 14-18 лет. Однако стоит отметить, что несмотря на более низкую информированность молодежи 14-18 лет, эти программы могут быть полезными для них в качестве потенциальных бенефициаров. Поэтому важно предпринимать дополнительные усилия для распространения информации о данных программах среди широкой аудитории, включая молодежь 14-18 лет, чтобы они имели возможность получить доступ к соответствующим возможностям и ресурсам, предоставляемым этими программами.

В целом можно сказать, что с возрастом растет как уровень информированности о программе, так и вероятность участия в них. Молодежь 29-34 лет обычно имеет более высокий уровень узнаваемости и чаще принимает участие в этих программах. Однако в разных программах есть определенные возрастные группы, которые проявляют больший интерес и активность.

В региональном разрезе, уровень узнаваемости программы «Молодежная практика» выше в Западно-Казахстанской (в сумме 85,1%), Павлодарской (84,3%) и Северо-Казахстанской областях (83,4%). Тогда как наиболее низкий уровень наблюдается в Восточно-Казахстанской (50,9%) и Акмолинской (50,6%) областях.

Программа «Нұрлы жер» имеет высокий уровень узнаваемости в Западно-Казахстанской (86,6%) и Павлодарской (85,7%) областях. Наиболее низкий уровень наблюдается в Восточно-Казахстанской (57,1%) и Акмолинской (53,4%) областях.

«С дипломом – в село!» имеет высокий уровень узнаваемости в Западно-Казахстанской (88%) и Павлодарской (87,1%) областях. Наиболее низкий уровень наблюдается в Мангистауской (55,1%) и Акмолинской (53,3%) областях.

Уровень узнаваемости программы «Молодежный кадровый резерв» выше в Северо-Казахстанской (87,5%) и Павлодарской (87,1%) областях. Наиболее низкий уровень наблюдается в Улытауской (50%), Актюбинской (50,9%) и Акмолинской (46,8%) областях.

Программа «Zhas Project» имеет высокий уровень узнаваемости в Северо-Казахстанской (85,4%) и Павлодарской (85,7%) областях. Наиболее низкий уровень наблюдается в Восточно-Казахстанской (50,8%), Актюбинской (47,9%) и Мангистауской (51,4%) областях.

Таким образом, уровень узнаваемости различных программ может существенно различаться в разных регионах Казахстана. Это может быть

обусловлено разными факторами, такими как распространение информации, активность региональных организаций и другие социокультурные особенности.

Таблица №28. Распределение ответов на вопрос: «О каких государственных программах и проектах по поддержке молодежи Вы слышали, знаете или являлись участниками (один ответ по каждой строке)?», в %

		Что-то слышал (-а)	Хорошо знаю, но не участвовал (-а)	Знаю, участвовал и прошел конкурсный отбор (-а)	Знаю, участвовал (-а), но не прошел конкурсный отбор	Ничего не знаю, не слышал (-а)
«Молодежная практика»	Город	27,1	35,3	4,1	2,8	30,6
	Село	28,7	27,8	4,5	4,3	34,7
«Нұрлы жер»	Город	21,1	40,8	4,3	3,2	30,6
	Село	26,8	33,9	2,4	5,4	31,4
С дипломом – в село!»	Город	18,9	43,3	4,9	3,2	29,7
	Село	19,2	38,4	5,4	1,7	35,3
«Жасыл ел»	Город	19,8	37	7,7	4,4	31
	Село	20,3	30,5	9,3	4,2	35,7
«Дорожная карта бизнеса 2025»	Город	22,2	40,6	4,2	2,9	30,2
	Село	22,8	32,2	3,2	5,5	36,3
«Болашак»	Город	21	40,2	5,2	2,3	31,2
	Село	20,9	34,2	3,8	3	38
«Жас кәсіпкер»	Город	20,2	40	5,3	3	31,5
	Село	20	35,3	3,7	3,6	37,5
«Серпін-2050»	Город	21,1	41,7	1,2	3,2	32,7
	Село	19,6	35,1	2,4	3,9	38,9
Бесплатное тех. и проф. образование	Город	17,9	41,9	5,2	2,9	32
	Село	17,5	37,1	7,4	2,2	35,8
«Zhas project»	Город	17,3	37,3	6,5	4,1	34,8
	Село	16,6	32,2	5,7	5,1	40,4
Молодежный кадровый резерв	Город	20,4	41,2	3	2,3	33,1
	Село	18,6	34,5	3,3	2,2	41,4

Наблюдается тенденция низкой информированности о реализуемых молодежных программах и проектах среди сельской молодежи. В среднем «ничего не знают или не слышали» около 37% сельской молодежи (в пределах 31,4%-41,4%), тогда как аналогичный показатель среди городской молодежи составил 31,6% (в пределах 29,7-34,8%). Наиболее низкий уровень информированности среди сельской молодежи наблюдается по проекту «Zhas project»: «ничего не знаю, не слышал(-а)» – 40,4%, тогда как в совокупности владеют информацией 59,6% респондентов. А также по программе «Молодежного кадрового резерва»: «ничего не знаю, не слышал(-а)» – 41,4%, тогда как в совокупности владеют информацией

58,6% респондентов (Таблица №28). Учитывая актуальность проблем трудоустройства в сельской местности, повышение информированности и доступности молодежных программ и проектов в этих регионах является важным заданием. Это может включать улучшение коммуникационных каналов, активное информационное просвещение, организацию мероприятий и программ, направленных на привлечение и поддержку сельской молодежи.

Государственные программы по поддержке молодежи – очень важный механизм развития человеческого капитала. Насколько предлагаемые государством программы и проекты удовлетворяют молодежь? (Диаграмма №55).

Уровень удовлетворенности молодежи участием в государственных программах и проектах варьируется от 40,5% до 77,7%. Максимальный уровень удовлетворенности наблюдается по проектам: «Молодежная практика» (в совокупности 68,5%) и «Серпін-2050» (в совокупности 77,7%). Минимальные оценки удовлетворенности среди участников фиксируются по проектам «Болашак» (в совокупности 40,5%), «Нұрлы жер» (в совокупности 43,9%) и по проекту «Молодежный кадровый резерв» (в совокупности 43,8%).

Диаграмма №55. Распределение ответов на вопрос «Если Вы принимали участие в каких-либо государственных программах по поддержке молодежи, насколько Вы удовлетворены оказанными услугами/предоставленными возможностями (один ответ)?», в %

Анализ корреляций указывает на несколько факторов, которые могут влиять на уровень удовлетворенности молодежи от реализации программ и проектов:

Группа молодежи в возрасте 29-34 лет чаще удовлетворена программами, что может быть связано с их более широким опытом и возможностью оценить положительные изменения, которые программа может принести в их жизнь.

Различия в ожиданиях и предпочтениях между полами, а также возможные различия в доступе к ресурсам и возможностям также влияют на уровень удовлетворенности. Так, среди тех, кто принимал участие, молодые мужчины более удовлетворены реализацией программ, чем молодые женщины.

Несмотря на более низкую информированность, именно сельские жители в большей степени удовлетворены результатами участия в программах, чем жители города. Одна из возможных причин заключается в том, что сельская молодежь может испытывать более острые потребности и ожидания в области развития и трудоустройства, и программы предоставляют больше возможностей и ресурсов для удовлетворения этих потребностей. Тогда как городская молодежь, возможно, имеет более высокие ожидания от программ и проектов, обусловленные наличием разнообразных молодежных организаций, возможностей для самореализации и доступом к широкому перечню досуга. Это

может приводить к более критическому отношению и, в конечном счете, к меньшей удовлетворенности, если ожидания не оправдаются.

В целом понимание этих факторов подводит к необходимости более точно настраивать и адаптировать молодежные программы и проекты, с целью лучше соответствовать потребностям и ожиданиям молодежи, особенно учитывая различия в социально-демографических и культурных особенностях между различными группами молодежи.

Тренды казахстанской молодежи

Молодежь – наиболее активная часть населения, которая формирует и задает собственные тренды в обществе и оказывает влияние на общественные настроения. Результаты исследования показывают, что тренды, которые отмечает казахстанская молодежь, отражают актуальные социокультурные изменения, вызванные различными факторами, включая пандемию и ее последствия, наличие экономических и социальных неравенств, ценностные сдвиги и смену взглядов на авторитеты и власть (Таблица №29).

Таблица №29. Распределение ответов на вопрос: «Выберите тренды, которые актуальны в молодежной среде: (не более трех ответов)?», в %

Варианты ответов	2023 год
Финансовая независимость	48,2
Частичная или удаленная занятость	26
Рост религиозности	14,4
Отсутствие авторитетов и лидеров мнения	11,4
Свобода самовыражения и участие в митингах	10,2
Фитнес и диетическое питание	5,9
Экологический активизм	5,2
Объединение по ценностям, а не по субкультурам	5,1
Инклюзивность и толерантность	2,6
Свободные отношения и сексуальная свобода	3,5
Забота о ментальном здоровье	1
Милитаризация	0,8
Диджитализация (цифровизация)	0,8
Рациональное потребление ресурсов	0,5
Затрудняюсь ответить	1,7

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Так, согласно исследованию, наиболее распространенным трендом среди молодежи является ориентир на финансовую независимость, что было отмечено 48,2% респондентов. Каждый четвертый (26%) респондент отметил в качестве тренда частичную или удаленную занятость. Ориентация на финансовую независимость может быть вызвана не только экономическими факторами, но и изменениями в ценностях и приоритетах молодежи. Многие молодые люди стремятся осуществить свои профессиональные и финансовые цели, стать независимыми и обеспечить стабильное будущее для себя.

Интерес к частичной или удаленной занятости также отражает изменения в предпочтениях молодежи в работе и жизни. Молодежь стремится к гибкости в выборе графика работы, возможности работы из дома или удаленно, что позволяет

им более эффективно управлять своим временем и совмещать работу с другими аспектами жизни, такими как образование, развлечения и личное время.

Эти тренды также могут быть связаны с последствиями пандемии COVID-19, которая привела к значительным изменениям в сфере труда и создала потребность в новых подходах к работе и занятости.

В целом ориентация на финансовую независимость и интерес к частичной или удаленной занятости отражают актуальные потребности и стремления молодежи в современном обществе. Эти тренды могут иметь долгосрочное влияние на рынок труда и социально-экономическое развитие Казахстана.

Вместе с тем, 14,4% опрошенной молодежи выделили тренд на рост религиозности. Это указывает на то, что для некоторых молодых людей религия становится важным аспектом их жизни и ценностей. Повышенный интерес к религиозности среди молодежи может быть обусловлен различными факторами. В некоторых случаях это может быть связано с поиском духовной поддержки, моральных ценностей и смысла в жизни, особенно в периоды неопределенности и кризиса, таких как пандемия. Также стоит отметить, что рост религиозности среди молодежи может быть связан с культурными и социальными изменениями в обществе. Молодые люди могут воспринимать религию как способ сохранения своих традиций, ценностей и идентичности в современном мире.

Однако важно отметить, что интерес к религиозности может варьироваться среди молодежи и зависеть от различных контекстуальных и личных факторов. Некоторые молодые люди могут быть более заинтересованы в религиозных практиках и участии в общинных религиозных событиях, в то время как другие могут иметь менее выраженный интерес или не интересоваться религией вообще. В ряде случаев, рост религиозности среди молодежи может сопровождаться и ростом радикальных настроений. Однако важно отметить, что не все молодые люди, интересующиеся религией, становятся радикально настроенными верующими. Радикализация является сложным и многомерным процессом, зависящим от различных факторов, включая социальное и политическое окружение, экономические условия, идеологические влияния и личные обстоятельства. Для предотвращения роста радикально настроенных верующих среди молодежи важно осуществлять эффективные меры и стратегии. Это может включать образование, пропаганду толерантности и уважения к различным верованиям, создание платформ для диалога и обмена мнениями, а также поддержку молодежных программ и проектов, которые способствуют позитивной самореализации и включению молодежи в общество.

Также важно учитывать, что радикализм и экстремизм не являются исключительно религиозными явлениями. Социальные, политические и экономические факторы также могут играть значительную роль в процессе радикализации. Поэтому необходимо принимать комплексный подход к проблеме и рассматривать все аспекты, которые могут способствовать возникновению радикализма среди молодежи.

Вместе с тем, каждый десятый респондент отметил тренды на отсутствие авторитетов и лидеров мнения (11,4%), а также свободу самовыражения, и участие в митингах (10,2%). В свою очередь это указывает на стремление молодежи к более открытому и плюралистическому обществу, где их мнение и голос имеют значение.

Молодежь играет активную роль в формировании общественных настроений и является движущей силой в изменении социальных норм и ценностей. Они стремятся к большей свободе самовыражения, участию в общественной жизни и

влиянию на принятие решений. Интерес к митингам и протестам свидетельствует о их желании выразить свое несогласие или поддержку определенным идеям и ценностям.

Отсутствие авторитетов и лидеров мнения может быть связано с изменением восприятия власти и авторитетных фигур в обществе. Молодежь склонна к более горизонтальным структурам власти, где решения принимаются коллективно, с учетом мнения каждого.

В совокупности эти тренды отражают стремление молодежи к активному участию в общественной и политической жизни, а также к созданию более инклюзивного и демократического общества. Важно учитывать и поддерживать эти изменения, предоставлять молодежи возможности для самовыражения, участия в принятии решений и влияния на процессы общественного развития.

Наименее характерны для казахстанской молодежи, по мнению респондентов, милитаризация, диджитализация (цифровизация) и рациональное потребление ресурсов. Принимая во внимание повсеместную цифровизацию, в том числе в производстве, государственном управлении, и ряде других сфер, необходимо более активно вовлекать молодежь в данный процесс при соблюдении основных правил цифровой безопасности. Забота о ментальном здоровье, рациональное потребление ресурсов, как одни из наиболее не востребуемых трендов, косвенно указывают на все еще низкое качество и уровень жизни молодежи. Так как первоочередным является удовлетворение базовых потребностей.

Интересно, что корреляция по типу расселения показывает, что основные тренды у городской и сельской молодежи совпадают. Это означает, что в целом они имеют схожие взгляды и предпочтения в отношении различных аспектов жизни. Однако существуют различия в оценках между городской и сельской молодежью в отношении финансовой независимости и гибкой формы занятости (Таблице №30). Согласно полученным результатам, для городской молодежи финансовая независимость является более значимым фактором, чем для сельской молодежи. Разница в оценках составляет 8,5 п.п. Тем самым городская молодежь придает большее значение своей финансовой независимости, возможно, из-за высокой стоимости жизни в городах и большего доступа к различным возможностям потребления и развлечений.

Таблица №30. Распределение ответов на вопрос: «Выберите тренды, которые актуальны в молодежной среде: (не более трех ответов)?», по типу населенного пункта, в %

Варианты ответов	Город	Село
Финансовая независимость	51,4	42,9
Частичная или удаленная занятость	26,8	24,7
Рост религиозности	14,4	14,3
Отсутствие авторитетов и лидеров мнения	10,6	12,5
Свобода самовыражения и участие в митингах	10,2	10,1
Фитнес и диетическое питание	6,5	5
Экологический активизм	5,2	5,3
Объединение по ценностям, а не по субкультурам	5,4	4,5
Инклюзивность и толерантность	2,5	2,8
Свободные отношения и сексуальная свобода	3,5	3,6
Забота о ментальном здоровье	0,6	1,7
Милитаризация	0,9	0,5

Диджитализация (цифровизация)	1	0,3
Рациональное потребление ресурсов	0,6	0,3
Затрудняюсь ответить	1,7	1,7

В целом тренды, отмечаемые казахстанской молодежью, являются результатом сложной комбинации факторов, их взаимодействия и влияния на общественные настроения. Понимание этих трендов и адекватный ответ на них имеют важное значение для развития страны и удовлетворения потребностей молодежи.

Ожидания будущего в молодежной среде характеризуются доминированием негативных сценариев (Таблица №31). Согласно данным, 42,6% респондентов считают, что основным трендом в ближайшие пять лет в Казахстане будет ухудшение условий жизни. Такие ожидания могут быть обусловлены различными факторами, включая экономическую ситуацию, социальную нестабильность, политические изменения и другие внешние и внутренние факторы, которые могут повлиять на жизнь молодежи.

Интересно, что еще 15,9% респондентов высказали мнение о возможности дальнейшего роста исламизации в казахстанском обществе в ближайшие пять лет. Исламизация может относиться к увеличению роли и влияния ислама в различных аспектах общественной жизни, включая религиозную практику, социальные нормы и политическую сферу. Возможные факторы, способствующие этому тренду, могут включать демографические изменения, рост численности мусульманского населения, общественный интерес к исламу и изменения в государственной политике.

По результатам исследования каждый десятый респондент высказал возможность роста протестных акций (10,8%). Это может указывать на то, что некоторая часть молодежи ожидает усиления социальной активности и возможного участия в протестных движениях в ближайшие пять лет.

Кроме того, 9,8% респондентов выразили недоверие к любым источникам информации. В свою очередь, данные могут отражать общую тревогу о проблемах дезинформации, фейковых новостях и недостоверной информации в современном информационном пространстве. Возможно, молодежь чувствует необходимость более критически подходить к получаемой информации и искать достоверные источники.

Кроме того, 9,6% респондентов выразили мнение о возможном усилении влияния искусственного интеллекта, что указывает на растущий интерес и осознание роли искусственного интеллекта в различных сферах жизни, включая работу, образование и общество в целом.

Наименее возможны, по мнению молодежи, расширение военных конфликтов (0,8%) и стихийные бедствия (0,5%). Эти результаты отражают общую надежду на мир и стабильность, а также доверие к мерам, принимаемым на международном и государственном уровнях для предотвращения военных конфликтов и смягчения последствий стихийных бедствий.

Таблица №31. Распределение ответов на вопрос: «Какие тренды, по Вашему мнению, будут актуальны в ближайшие пять лет? (не более трех ответов)?», в %

Варианты ответов	2023 год
Ухудшение условий жизни	42,6
Рост исламизации	15,9

Рост протестных акций	10,8
Недоверие к любым источникам информации	9,8
Усиление влияния искусственного интеллекта	9,6
ЗОЖ и правильное питание	7,5
Участие в экологических движениях	7,5
Виртуализация социальной жизни	4,7
Усиление традиционных семейных ценностей	4,5
Рост психологических заболеваний	4,5
Дискриминация по различным признакам	3,7
Нехватка ресурсов (вода, продукты, лекарства и т.д.)	2,3
Расширение военных конфликтов	0,8
Стихийные бедствия	0,5
Отказ от ответа	8,1

*Сумма не равна 100%, т.к. респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа

Анализ корреляций по социально-демографическим характеристикам позволяет увидеть некоторые тенденции. Так, согласно данным, молодежь в возрасте 14-18 лет и молодые мужчины чаще указывают на возможное ухудшение условий жизни и радикализацию, что может свидетельствовать о более выраженной тревоге и беспокойстве среди этой группы по поводу своего будущего и общественной ситуации.

С другой стороны, молодежь в возрасте 29-34 лет и молодые женщины чаще связывают рост протестных акций с будущим. Это может указывать на более активное участие и социальную ангажированность этой группы, а также на их стремление к переменам и выражению своих гражданских прав.

Также важно отметить, что городская молодежь, согласно проведенному исследованию, более склонна к негативным сценариям, чем сельская молодежь. Это может быть связано с различиями в доступе к ресурсам, возможностям и условиям жизни между городом и сельской местностью.

Удовлетворенность реализацией ГМП

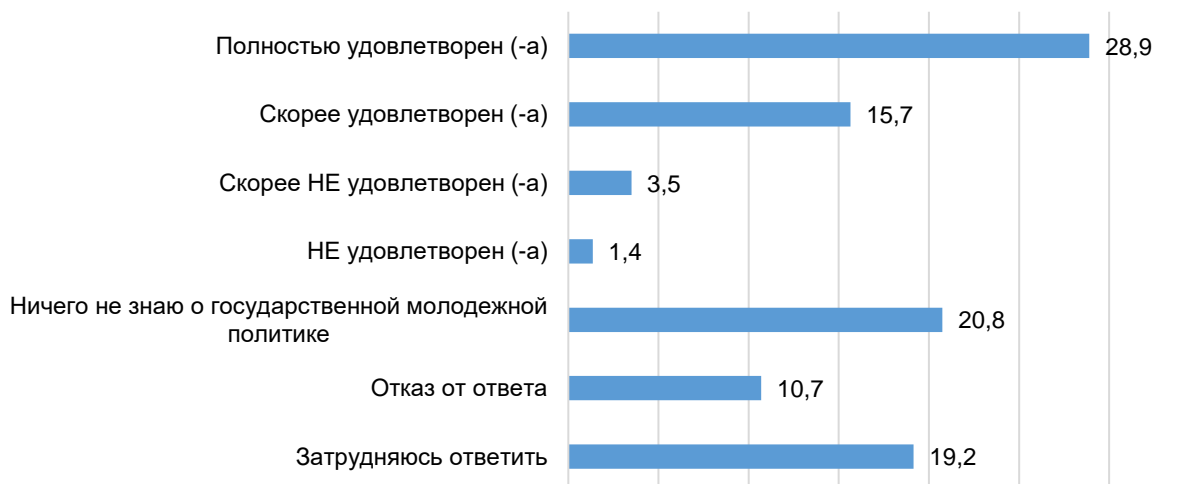
Одним из ключевых индикаторов эффективности государственной молодежной политики является степень удовлетворенности бенефициарами (молодежью) ее реализацией.

По результатам исследования, уровень удовлетворенности молодежи тем, как реализуется государственная молодежная политика в Казахстане, имеет потенциал для роста. Согласно результатам исследования, 44,6% респондентов выразили удовлетворенность или скорее удовлетворены реализацией государственной молодежной политики (Диаграмма №56). То есть, значительная часть молодежи признает положительные изменения и улучшения, осуществляемые через государственную молодежную политику, и выражает свое одобрение в этом отношении.

Однако 4,9% респондентов выразили неудовлетворенность реализацией ГМП. Важно учитывать мнение и опасения этой части молодежи, а также искать способы улучшения и адаптации политики в соответствии с их потребностями и ожиданиями. Достаточно высокий процент респондентов (20,8%) заявил, что они ничего не знают о ГМП, а также столько же затруднились с ответом. Это может

указывать на недостаточную осведомленность молодежи о политике, которая реализуется в стране.

Диаграмма №56. Распределение ответов на вопрос «Скажите, пожалуйста, Вы удовлетворены тем, как реализуется государственная молодежная политика в Казахстане? (один ответ)?», в %

Отсутствие информированности и низкий уровень неудовлетворенности может означать, что молодежь не вполне понимает ее цели, задачи и меры, предпринимаемые для поддержки и улучшения положения молодежи в обществе. Это также может указывать на неэффективность коммуникации между государством и молодежью в распространении информации о политике и ее результатах.

Для улучшения ситуации и повышения осведомленности молодежи о ГМП, необходимо предпринять соответствующие меры, включающие улучшение системы коммуникаций и информационной доступности, проведение информационных кампаний, обучение молодежи, разъяснение принципов государственной политики и ее влиянии на жизнь молодежи, а также активное вовлечение молодежи в процесс принятия решений, чтобы они могли выразить свои предпочтения и потребности.

Также важно учитывать разнообразие и особенности целевой аудитории молодежи при разработке и реализации коммуникационных стратегий и мероприятий, чтобы привлечь и заинтересовать молодежь и обеспечить эффективную передачу информации о государственной молодежной политике.

Уровень удовлетворенности молодежи государственной молодежной политикой в разных регионах Казахстана имеет значительные различия. В разрезе регионов самые высокие показатели по уровню удовлетворенности наблюдаются среди респондентов Карагандинской (52,7%), Костанайской (60,8%) и Северо-Казахстанской (68,8%) областей. Тогда как в меньшей степени выразили удовлетворенность молодежь Мангистауской (35,1%) и Абайской (36,4%) областей. Различия в уровне удовлетворенности молодежи между регионами могут быть связаны с различиями в социально-экономическом развитии, доступности ресурсов и услуг, а также особенностями молодежной среды в каждом регионе.

Важным аспектом для анализа является дифференциация в ответах в соответствии с возрастными группами респондентов относительно информированности о государственной молодежной политике и уровня удовлетворенности. По полученным данным, наименее информированной группой о государственной молодежной политике является младшая возрастная группа (14-18 лет) с долей 29,3%. Дополнительно, 24,5% респондентов этой возрастной группы затруднились с ответом, что в совокупности составляет примерно 53,8% молодежи, не имеющей достаточной информации о ГМП. В совокупности это указывает на недостаточный уровень осведомленности или отсутствием интереса молодежи в данной возрастной группе к государственной молодежной политике.

Однако важно отметить, что с возрастом уровень информированности и удовлетворенности растет. По данным, в возрастной группе 14-18 лет уровень удовлетворенности государственной молодежной политикой составил 34,4%. В то же время, в возрастной группе 29-34 лет этот показатель возрос до 57,2%. С возрастом молодежь становится более осведомленной о государственной молодежной политике и лучше понимает ее роль и значение для своей жизни.

Учитывая, что молодежь, входящая в младшую возрастную группу, в будущем станет основными бенефициарами государственной молодежной политики, важно обратить внимание на необходимость информирования и вовлечения этой возрастной группы в процесс разработки и реализации политики. Это может включать проведение информационных кампаний, образовательных программ, консультаций и других мероприятий, которые помогут молодежи понять и оценить значение и преимущества государственной молодежной политики.

Вместе с тем, городская молодежь выразила в большей степени удовлетворенность реализуемой молодежной политикой – 47,9% в совокупности, тогда как среди сельской молодежи данный показатель ниже на 8,8 п.п. – 39,1% в совокупности. Обращает на себя внимание и то, что каждый четвертый житель села не знает ничего о молодежной политике. В свою очередь, можно предположить, что в данной категории проводится недостаточная информационная работа. И соответственно меньшее число сельской молодежи имеет возможность принять участие в молодежных программах.

Для улучшения этой ситуации рекомендуется усилить информационную работу и обеспечить доступность информации о государственной молодежной политике для сельской молодежи. Это может включать проведение информационных кампаний, создание специализированных информационных ресурсов, организацию молодежных форумов и консультаций, а также активное вовлечение местных органов власти и молодежных организаций в распространение информации о молодежной политике на сельских территориях.

Предоставление доступа к информации о молодежной политике и обеспечение равных возможностей для участия в молодежных программах важны для поддержки развития сельской молодежи и создания равных условий для ее развития и самореализации.

III РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА

1. Оценка эффективности мер государственной молодежной политики

Работа с молодежью остается одним из приоритетных направлений государственной политики. Тем не менее в реализации молодежной политики сохраняются некоторые проблемы и барьеры, учет которых, по экспертным оценкам, позволит повысить эффективность данного направления.

На сегодняшний день эффективность реализации государственной молодежной политики имеет неоднозначные экспертные оценки. Положительно высказываясь о молодежной политике, эксперты также отмечают неудовлетворенность качеством реализации как отдельно взятых проектов, так и в целом концептуальной ее части.

«Есть закон, концепция, комплексный план. Создали институты по развитию государственной молодежной политики. Есть ответственный уполномоченный орган в лице Комитета по делам молодёжи и семьи, научный институт в лице «Жастар», который занимается исследованием проблем молодёжи. Функционируют молодежные ресурсные центры, в некоторых регионах есть управления по вопросам молодёжной политики. Но, несмотря на созданную законодательную и институциональную базу, несмотря на то, что выделяются большие средства, финансируются и поддерживаются молодежные проекты, я бы не оценила [молодежную политику] на «отлично», оценила бы на «хорошо», примерно из 6 из 10». (Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

Главным образом под сомнение ставятся эффективность реализации проектов молодежной политики на региональном уровне. По мнению экспертов, несмотря на широкий спектр возможностей, молодежная политика на местах оценивается как нерезультативная. В большинстве случаев, молодежные программы и инициативы привлекают лишь небольшие группы молодых людей, сосредоточенные в областных центрах, в то время как молодежь, проживающая в отдаленных районах, не получает возможности полностью воспользоваться предлагаемыми инициативами.

В этом контексте одной из основных проблем является низкая информированность молодежи о текущих мерах и возможностях. Есть вероятность, что, региональные органы власти недостаточно активно информируют о проводимых мероприятиях, программных инициативах или ресурсах, доступных для молодежи. Это приводит к низкому охвату и недостаточной вовлеченности молодых людей.

Более того, ограниченные ресурсы и финансирование также могут оказывать негативное влияние на реализацию молодежных проектов в регионах. Недостаток финансирования может существенно снижать возможности организаций, занимающихся молодежной политикой, в разработке и реализации эффективных программ и инициатив.

Для повышения эффективности молодежной политики на региональном уровне необходимо уделить большее внимание информированию молодежи о доступных возможностях и ресурсах. Это может быть достигнуто путем разработки эффективных коммуникационных стратегий, включающих использование современных технологий и социальных сетей.

Кроме того, важно обеспечить равный доступ к молодежным программам и инициативам во всех регионах страны. При разработке и реализации проектов следует учитывать разнообразные потребности и интересы молодежи, проживающей в разных регионах.

Наконец, необходимо увеличить финансовую поддержку молодежных проектов на региональном уровне. Это позволит организациям и инициативам в области молодежной политики развивать более амбициозные программы и достигать значимых результатов.

В целом для улучшения эффективности и результативности молодежной политики на региональном уровне необходимо преодолеть проблемы низкой информированности и охвата молодежи, обеспечить равный доступ к возможностям и увеличить финансовую поддержку. Это поможет создать более благоприятную среду для развития и вовлечения молодежи в региональные проекты и инициативы.

«На самом деле, в стране есть много хороших проектов для молодёжи, однако информированность молодёжи об этих проектах – на низком уровне. Многие не знают про «С дипломом в село!», «Первое рабочее место» и т.д. Восприятие этих проектов у молодёжи тоже неправильное, я считаю. Они считают непрестижным уезжать в деревни и наработать там опыт, а это идеологически-просветительская работа, которой не уделяется должное внимание. Не могу не сказать о неправильности восприятия самой молодежи».
(О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).

При работе с молодежью важно учитывать социокультурный аспект и различия в ценностных установках молодежи в разных регионах. Эксперты отмечают, что ценности и жизненные стратегии молодежи в центральных и периферийных регионах могут отличаться. Это связано с особенностями социальной среды, историческими факторами, традициями и другими культурными влияниями.

В свете этого в рамках молодежной политики необходимо формулировать и транслировать ценностные установки, которые будут способствовать формированию схожих жизненных стратегий у молодежи. Это поможет снизить разрыв между ценностями и ожиданиями молодых людей из разных регионов и создать единую платформу для общения и взаимодействия.

Кроме того, наличие единого культурного кода может способствовать формированию общей национальной идентичности среди казахстанской молодежи. Объединение вокруг общих ценностей и культурных норм поможет укрепить чувство принадлежности к стране и способствовать единству и взаимопониманию между молодыми людьми из разных регионов.

Поэтому, разработка и реализация молодежной политики должна учитывать различия в ценностных установках и социокультурном контексте разных регионов.

Это может включать проведение исследований, консультаций и диалога с молодежью, чтобы лучше понять их потребности и адаптировать меры поддержки под конкретные региональные особенности. Такой подход позволит создать более эффективную и востребованную молодежную политику в Казахстане.

«К сожалению, что мы наблюдаем, когда ездим в регионы – интерес молодёжи к культурному досугу достаточно низкий... Это также релевантно с тем, что не вся молодёжь в регионах тяготеет к саморазвитию. То есть что бы мы не транслировали из центра, важно чтобы и в регионах и даже в маленьких посёлках был примерно один и тот же уровень восприятия месседжей у молодежи. Потому что на местах они по-разному интерпретируются. Для того чтобы такой разницы не было, нужно, чтобы как качественно проводится работа в центре, также она должна проводиться в регионах, независимо 100 или 10000 человек там живёт... Поэтому, сколько бы не рассматривали законов или программ по поддержке молодёжи, никогда полноценно культура в этих документах не отражается. А что это значит? Культура, во-первых, это национальная идентичность, единый культурный код. Именно это и могло бы стать основополагающим, фундаментальным, связывающим фактором для очень разной молодежи, у которой разный социальный статус, финансовое положение и уровень образования. Мне кажется, именно в направлении новой национальной идентичности и единого культурного кода нужно активно работать». (К.Бекмурзаева, директор **Общественного фонда «ЮСАР»**).

По мнению экспертов, молодежная политика должна осуществляться, в первую очередь, в малых населенных пунктах и городах по принципу «снизу-вверх». Этот подход предполагает активное вовлечение местных сообществ и представителей молодежи в процесс принятия решений и реализации молодежных программ и инициатив.

Малые населенные пункты и города имеют свои уникальные особенности и вызовы, с которыми сталкиваются молодые люди. Часто в таких местах отсутствуют доступные возможности для саморазвития, образования, трудоустройства и культурного развития. Поэтому приоритетным направлением молодежной политики должно быть создание условий для раскрытия потенциала и удовлетворения потребностей молодежи в этих регионах.

Принцип «снизу-вверх» предполагает учет местных потребностей и приоритетов, а также активное слушание и участие молодежи в процессе принятия решений. Это может осуществляться через создание молодежных советов, форумов, консультаций и других форм диалога с представителями молодежи. Такой подход способствует более точному определению проблем и потребностей молодежи на местном уровне и разработке наиболее эффективных решений.

Кроме того, усиление молодежной политики в малых населенных пунктах и городах может способствовать борьбе с оттоком молодежи в крупные города и стимулировать развитие этих регионов. Создание рабочих мест, образовательных и культурных программ, инфраструктуры для активного досуга и развлечений поможет сделать эти места более привлекательными для молодых людей и обеспечить им лучшие возможности для реализации своего потенциала.

«Для того, чтобы оценить эффективность реализации молодежной политики, первое, если мы будем поднимать снизу-вверх, а у нас наоборот, команда идет не так, поэтому надо начинать сначала с себя. Например, нужно начинать с села, той же школы, той же административной работы. То есть нужно работать снизу-вверх». (А. Кульбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

Помимо региональных отличий, при разработке и реализации государственной молодежной политики необходимо учитывать и другие параметры граждан, входящих в категорию «молодежь». Эксперты отмечают, что в зависимости от уровня образования, социально-профессионального статуса, возраста и других характеристик молодых людей могут быть различия в жизненных приоритетах и ожиданиях от государственной молодежной политики.

Молодежь – это разнообразная и многочисленная категория населения, которая включает в себя людей различного пола, национальности, вероисповедания, и другие группы. Каждая из этих групп может иметь свои особенности и потребности, которые следует учитывать при разработке молодежных программ и мероприятий. Например, молодые люди с инвалидностью могут сталкиваться с дополнительными преградами при получении образования или трудоустройстве, и для них требуются специальные меры поддержки.

Доля молодежи в общей численности населения во многих странах является значительной, и это означает, что меры государственной молодежной политики охватывают большое количество людей. Это подчеркивает важность учета и удовлетворения потребностей различных групп молодежи, чтобы создать справедливые и инклюзивные условия для их развития и участия в общественной жизни.

«Молодежь – это довольно большой и обширный класс общества, где у каждого своих предпочтений и потребности. Условно, 21-летний первокурсник будет отличаться от 21-летнего, который прошёл через армию. Они оба будут отличаться, у них будет разное мировоззрение, характер и разные предпочтения... Также, четырнадцатилетний школьник будет хотеть получить пятерку в этой четверти. А вот двадцатипятилетний человек хочет оформить ипотеку и купить себе квартиру. Но при этом, довольно сложно говорить, что меры, предпринимаемые государством, не являются достаточными». (Р.Рашид, член Молодежного движения «Жаңа адамдар», студент).

По мнению экспертов, молодежная политика осуществляется на протяжении длительного периода времени, что позволяет провести реальную оценку ее реализации. Важным аспектом этой оценки является применение ретроспективного анализа, включая участие категории «повзрослевшей» молодежи. Это позволяет оценить влияние молодежных программ и мероприятий на дальнейшее развитие и благополучие молодых людей.

Эксперты также выделяют необходимость разработки и внедрения социально-экономических индикаторов для оценки реализации молодежной политики. Такие показатели помогут более точно измерить достижения и результативность политики в области молодежи. Некоторыми из таких показателей могут быть уровень трудоустройства молодежи, качество и уровень жизни, доступность образования и профессиональной подготовки, уровень участия молодежи в общественной и политической жизни и другие социально-экономические параметры.

Оценка реализации молодежной политики через социально-экономические показатели позволяет оценить, насколько успешно достигаются цели и задачи, поставленные перед молодежными программами. Это помогает выявить проблемные области и корректировать стратегию их решения. Кроме того, такой подход позволяет оценить влияние молодежной политики на общественное и экономическое развитие страны в целом.

В целом разработка и внедрение социально-экономических индикаторов оценки реализации молодежной политики является важным шагом для повышения ее эффективности и результативности. Это позволяет более объективно измерить достижения и влияние молодежных программ и инициатив на молодежь и общество.

«Мне кажется, что можно оценить по таким показателям, как молодежь проявляет активность, какой вклад вносит в социальную жизнь страны, а также посмотреть индекс отдельных молодежных дел, и, например, волонтерский индекс, также оценить по таким показателям». (Ю.Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

Молодежь активно использует социальные сети для общения, обмена информацией, получения новостей и развлечений. Они предоставляют удобную платформу для взаимодействия и обмена идеями. Поэтому государственные органы, молодежные ассоциации, неправительственные организации и другие заинтересованные стороны могут использовать эти платформы для распространения информации о доступных программах, проектах, грантах, стипендиях, тренингах и других возможностях, предназначенных для молодежи.

Для эффективного использования социальных сетей в качестве информационного канала необходимо разработать стратегию, которая будет учитывать особенности целевой аудитории и принципы эффективного взаимодействия с молодежью. Важно создать привлекательный и информативный контент, который будет соответствовать интересам и потребностям молодежи.

Кроме того, необходимо активно взаимодействовать с молодежью на социальных платформах, отвечать на их вопросы, предоставлять дополнительную информацию и поддержку. Это позволит установить доверительные отношения и обеспечить эффективное взаимодействие с молодежью.

Также стоит использовать разнообразные форматы контента, такие как тексты, фотографии, видео, интерактивные опросы и т.д., чтобы привлечь внимание молодежи и сделать информацию более доступной и интересной.

Важным аспектом является также постоянное обновление информации и регулярное взаимодействие с молодежью. Социальные сети предоставляют

возможность оперативно сообщать о новых программах, мероприятиях и других возможностях.

«В ходе реализации государственных молодежных программ, думаю, необходимо применение новых современных механизмов работы с молодежью: освещение мероприятий на молодежных площадках на молодежном языке (Youtube-канал, TikTok и др.), привлечение к реализации проектов экспертов по работе с молодежью. Необходимо на системной основе создавать различные открытые диалоговые площадки в онлайн и офлайн форматах, где молодые люди могли бы открыто выразить свои мысли, делиться своим мнением и рекомендациями». (А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).

В свете существующих миграционных настроений эксперты призывают к внедрению отдельного мониторинга и оценки миграционных процессов среди молодежи. Они считают важным проведение оценки миграционного потенциала молодежи в целях оценки эффективности молодежной политики и общего состояния социально-экономической ситуации в стране.

Миграционные настроения молодежи могут служить косвенным признаком их удовлетворенности реализацией собственного потенциала и текущими условиями в стране. Если молодежь испытывает неудовлетворение, ограничения в возможностях для личного и профессионального развития, недостаток перспектив в образовании и трудоустройстве, это может стимулировать миграционные стремления.

Поэтому эксперты обращают особое внимание на необходимость повышения качества жизни, доступности качественного образования и создания возможностей для трудоустройства молодежи. Это включает в себя разработку и реализацию политик, программ и проектов, направленных на создание благоприятной среды для молодежи, развитие их навыков и потенциала, а также предоставление возможностей для профессионального роста и самореализации.

Оценка миграционного потенциала молодежи может включать анализ факторов, таких как образование, уровень безработицы, возможности для трудоустройства, доступ к социальным услугам и поддержке, а также международную мобильность и готовность молодежи к переезду в другие страны. Такой мониторинг и оценка помогут выявить проблемные области и определить необходимые меры для улучшения ситуации.

«Я думаю эффективность молодежной политики в Республике Казахстан можно оценивать по очень простому опросу – задавать один вопрос молодёжи «Хотите ли вы остаться в Казахстане, связать своё будущее с этой страной или же вы хотите уехать?». Если большинство будет говорить «нет, мы хотим остаться и связать свою судьбу со своей родиной», то значит молодёжная политика реализуется верно». (К.Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).

Кроме того, Концепция молодежной политики, по мнению экспертов, не в полной мере учитывает сферы, в которые могли быть вовлечены молодые

граждане. Например, реализация молодежного потенциала в сфере сельского хозяйства, спорта остается на низком уровне. По словам экспертов, одним из барьеров является вопрос распределения бюджета на местах не в пользу молодежных программ и проектов. Вместе с тем, в ходе реализации зачастую возникает проблема разноточения на уровне центрального органа и местной исполнительной власти.

«Я все еще думаю, что этого недостаточно. Потому что работа ведется только в одном направлении, другие отрасли остаются. Например, молодежь не имеет ничего общего со спортом в сельском хозяйстве. Это то, что у него есть сейчас, это то, чем он должен быть, и ему нечего развивать дальше. Сколько молодых людей сейчас остаются в деревне, многие молодые люди остаются незамеченными». (А. Кульбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

Учитывая многозадачность, эксперты считают недостаточным курирующего органа в лице Комитета по делам молодежи и семьи при МИОР РК. В этой связи молодежная политика, по мнению экспертов, должна стать одной из наиболее приоритетных направлений в государственной политике. И к реализации молодежной политики должны более активно привлекаться и другие органы власти. Кроме того, эксперты рекомендуют использовать потенциал гражданского общества, в частности НПО, которые могут выступить в качестве «буферной зоны» между властью и молодежью.

«Лучшим решением станет привлечение НПО в сферу образования. Ибо неправительственные организации – рупоры общества, и те, кто формирует активную гражданскую позицию у населения. Если дать больше возможностей представителям НПО – результат будет быстрым и четким. Те же самые НПО могут проводить идеологически-просветительскую работу. А прозрачными показателями будут отчеты комитетов по делам молодежи. Нужно чтобы КДМ-ы стали авангардом молодежи». (О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).

2. Ценностные ориентиры и предпочтения современной молодежи

Руководящими принципами в жизни молодых людей выступает стремление к материальному благополучию. Завышенные ожидания, стремление к быстрому обогащению являются ключевыми мотивирующими факторами. Одним из негативных результатов подобных жизненных принципов выступает распространение иждивенческих настроений среди казахстанской молодежи.

«Сейчас я думаю, что молодежь в любом регионе такая же. Цель всех - разбогатеть легким путем. Потому что в этом отношении у нас очень много пропаганды. В наше время рыночной экономики - это, наверное, тоже верно, но ведь это не ведет человека к истинному счастью. В этом контексте бывают

случаи, когда наши национальные ценности остаются внизу. Есть много молодых людей, которые думают только материально». (А. Сүгірбай, депутат Мангистауского областного маслихата, индивидуальный предприниматель).

Эксперты говорят о необходимости развития таких ценностей как трудолюбие, идеи здоровой конкуренции. В тоже время, эксперты подчеркивают важность развития духовных ценностей и культуры. К ним можно отнести универсальные принципы взаимоуважения, образования, самореализации. Кроме того, отмечается необходимость идеологической работы с молодежью, целью которой выступает трансляция позитивных ценных ориентиров. Одними из эффективных подходов трансляции также является привлечение экспертов по работе с молодежью, лидеров общественного мнения из сферы культуры, IT и других областей.

«Сегодняшняя молодежь заинтересована в легких деньгах, возможно это навязывает само общество. Идеалы для нашей современной молодежи - это вчерашние известные писатели, квалифицированные специалисты, работающие в сфере ИТ, а специалисты, работающие в другой сфере, не идеалы, потому что их никто не знает. Для молодежи сейчас идеальным является стать блогером, стать певцом, стремиться к легким деньгам, а легкие деньги никогда не будут вечными. Для этого молодежь стремится к этим певцам, блогерам, к тем, кто легко зарабатывает деньги». (А. Кульбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

Эксперты отмечают высокую потребность среди казахоязычной молодежи в доступных и качественных продуктах и изданиях в сфере культуры и образования. Однако, по-прежнему, существует недостаток казахоязычных материалов, таких как фильмы, театральные постановки, учебные пособия, художественная и профессиональная литература и т.д. Это создает необходимость уделить особое внимание развитию и поддержке культурных и образовательных инициатив на казахском языке.

Кроме того, эксперты указывают на формальный характер многих нововведений, внедряемых в сфере образования и культуры. Это означает, что нововведения не всегда соответствуют реальным потребностям и ожиданиям молодежи. Для эффективной реализации молодежной политики необходимо проводить тщательный анализ действующих программ и инициатив, а также учитывать мнение и предложения молодежи при их разработке и проработке.

Одна из важных задач заключается в разработке и поддержке качественных казахоязычных продуктов и изданий в сфере культуры и образования. Это может включать поддержку создания казахоязычных фильмов, постановок, музыкальных произведений, а также разработку учебных пособий и литературы на казахском языке. Необходимо обеспечить доступность и распространение этих материалов среди молодежи, чтобы удовлетворить их потребности и спрос.

Кроме того, по мнению экспертов, важно учитывать предложения и мнение молодежи при разработке и внедрении новых программ и инициатив в сфере

образования и культуры. Регулярный диалог и консультации с молодежью помогут адаптировать эти инициативы под их потребности и ожидания, обеспечивая их более эффективную реализацию и воздействие. Таким образом, необходимо уделить особое внимание качеству и доступности казахскоязычных продуктов и изданий.

«Чтобы привить правильные ценности молодежи, первое, нужно улучшить качество образования. Нужно определиться с нововведениями. Улучшить качество литературы, в том числе, в школах, в колледжах. Убрать пробелы и недостатки в казахской литературе, особенно по техническим специальностям. Второе, это среда. Нужно улучшить работу молодежных ресурсных центров. Не буду называть регион, но есть регион, который до сих пор не занимается молодежью». (Т.Кузьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

По мнению экспертов, существуют различия в ценностных ориентациях молодежи, особенно между городской и сельской молодежью. Эти различия связаны с разностью стартовых возможностей, доступа к ресурсам и услугам, а также с различиями в социокультурной среде и образе жизни.

Городская молодежь обычно имеет более широкий доступ к образованию, культурным мероприятиям, технологиям, информации и различным возможностям для развития. Они могут иметь больше опций в выборе жизненных стратегий, более широкие возможности для реализации своих интересов и амбиций. Городская молодежь зачастую ориентирована на карьеру, достижение материального благополучия, профессиональное развитие и самореализацию. Тогда как сельская молодежь, с другой стороны, сталкивается с ограничениями в доступе к образованию, работе, культурным и развлекательным мероприятиям. В свою очередь, это может приводить к некоторым ограничениям в возможности развития и реализации своих потенциальных талантов.

Для эффективной молодежной политики необходимо учитывать эти различия и предоставлять разнообразные возможности и ресурсы для молодежи независимо от их места жительства. Важно стремиться к сокращению разрыва между городской и сельской молодежью, предоставлять сельской молодежи равные возможности в образовании, доступе к культурным и социальным мероприятиям, а также создавать стимулы для развития и экономической активности в сельской местности.

«Сейчас молодежь делится на два типа: те, кто живут в городе и те, кто живут в селе. Городская молодежь стремится получить знание, в том числе за рубежом. Сельская молодежь стремится переехать в город, устроиться на работу и зарабатывать деньги. У городской молодежи приоритеты другие». (Т.Кузьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

В тоже время для современной молодежи также характерны ценности свободы самовыражения. К ним можно отнести стремление к финансовой независимости, креативность, а также самоуправление и свободу выбора.

Финансовая независимость зачастую подразумевает осуществление предпринимательской деятельности.

По мнению экспертов, общественные институты должны создавать все необходимые условия для развития экологических для молодого человека ценностных представлений. Здесь важными принципами выступают системность и комплексность создания условий, начиная с детского периода и до зрелого возраста. В особенности эксперты обращают внимание на работу с детьми школьного возраста, в частности учащимися младших классов и их родителями.

«Для развития правильных ценностных установок, нужно, в первую очередь, работать с детьми и подростками... Во-вторых, нужно работать с родителями. Здесь, конечно, сложнее. Потому что родители не организованы, работают в разных трудовых коллективах. Есть ассоциации родителей, но они массово не охватывают всю родительскую общественность. Тем не менее, ценностные установки призываются в семье, и здесь актуальность семейного воспитания встает на первый план. Но, механизм того, каким образом достигаться до казахстанских семей еще не разработан». (Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

По мнению экспертов, образовательные учреждения играют важную роль в развитии молодежи и формировании их навыков и компетенций. В контексте современной молодежной политики и поддержки молодежи особое внимание уделяется развитию таких навыков, как критическое мышление, принятие самостоятельных решений и софт-скиллс.

Критическое мышление позволяет молодежи анализировать информацию, вырабатывать собственные точки зрения, задавать вопросы и применять логику в процессе принятия решений. Этот навык помогает молодежи развивать критическую осведомленность, отстаивать свои права и участвовать в общественной и политической жизни.

Софт-скиллс, включающие навыки коммуникации, сотрудничества, руководства, творчества и управления временем, также являются важными для молодежи. Эти навыки помогают молодым людям адаптироваться к изменяющимся условиям, эффективно работать в команде, решать проблемы, проявлять инициативу и реализовывать свой потенциал.

Эксперты считают, что образовательные учреждения должны стремиться внедрять и активно развивать образовательные программы и практики, которые способствуют развитию критического мышления и софт-скиллс среди молодежи. Это может включать в себя внедрение интерактивных методов обучения, проектных заданий, дискуссионных форматов, сотрудничество с различными молодежными организациями и сектором бизнеса для создания практических возможностей для развития этих навыков.

Помимо формального образования также важно уделять внимание некогда формальным образовательным площадкам, таким как курсы, семинары, тренинги и другие образовательные мероприятия, которые помогают молодежи развивать софт-скиллс и критическое мышление в более практической и интерактивной форме.

3. Гражданская и политическая активность

Гражданское участие и политическая вовлеченность молодежи имеют решающее значение по целому ряду причин. Молодые граждане в большинстве являются ключевыми участниками социальных реформ и изменений. Кроме того, ряд проблем в сфере образования, здравоохранения, трудоустройства и т.д. оказывают прямое влияние на социально-экономическое состояние молодежи. Однако, по оценкам экспертов, среди казахстанской молодежи все еще сохраняется низкий уровень гражданской активности. Несмотря на наметившуюся тенденцию, в настоящее время прослойка гражданских активистов среди молодых людей остается все также незначительной. К тому же, для молодежи остается характерной ситуативная активность, которая не имеет под собой оснований по воздействию на политическую систему с точки зрения долгосрочного эффекта.

Низкий уровень вовлеченности, по мнению экспертов, объясняется превалированием среди молодежи идеи конформизма, отсутствия мотивации и доверия органам власти, а также недостаточным уровнем понимания социально-политических процессов. Кроме того, в ряде случаев выделяется группа аполитичных граждан, сфокусированных на решение личных проблем социально-экономического характера. Такие параметры, как образование, уровень материального благополучия, тип поселения и др. являются ключевыми факторами, определяющими интерес молодежи к политике и политическому участию. Неудовлетворенность ими может приводить к низкой гражданской активности.

«Чтобы иметь уверенность и активность, государство должно работать на определенном уровне. Открываем только один коворкинг, открываем спортивную площадку. Нужно делать то, что доступно и сельской молодежи. Современной молодежи нужно больше жилья и постоянной работы, чем это. Без него я считаю бесполезным ожидать от молодежи хороших поступков». (А. Сүгірбай, депутат Мангистауского областного маслихата, индивидуальный предприниматель).

«Если народ голоден, то политическая сторона опустится для них на 5-6 место. Кто занимается политикой? Сейчас еда, в первую очередь, для молодежи... Человек, интересующийся определенной политикой или ребенок из социально обеспеченной семьи из высшего класса. Я могу сказать это на 100%. Есть некоторые молодые люди, которые днем учились, на занятиях, а вечером работали. Им трудно, потому что еда для них сейчас на первом месте. Отсутствие политической активности связано с социальным положением молодежи». (А. Кульбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

С другой стороны, неудовлетворенность социально-экономическим положением, может приводить к росту протестных и оппозиционных настроений среди молодежи. Усугубляет ситуацию тот факт, что по мнению экспертов, молодые люди подвержены влиянию различных заинтересованных групп не только в лице государственных органов, СМИ, но и международных организаций, социальных медиа и т.д. Эксперты выражают опасение, что в ряде случаев медийные личности, блогеры выполняют роль лидеров общественного мнения.

«Вакуум поддержки» и финансовые стимулы могут дезориентировать и даже служить благоприятной почвой использования молодых людей в деструктивных целях. В совокупности, с низким уровнем критического восприятия и отсутствием навыка проверки фактов, это может привести к негативным последствиям для самой молодежи.

«Сейчас все больше оппозиционно настроенной молодежи. Прежде всего, на них влияет ситуация в семье. Откуда у этого ребенка настроение, если у его родителей нет постоянной работы, не создается социальное положение? Так что с ними тоже нужно работать». **(А. Сүгірбай, депутат Мангистауского областного маслихата, индивидуальный предприниматель).**

С другой стороны, эксперты отмечают существенные позитивные изменения в гражданском и политическом участии молодежи. Распространение цифровых технологий способствовало возникновению новых форм активности. В сравнении с традиционными формами участия – выборы, членство в партиях, неправительственных организациях; по мнению экспертов, молодежь, в большинстве случаев, отдает предпочтение нетрадиционным формам участия. Таким как написание политических статей или блогов, а также лайки и распространение их в социальных сетях, подписание онлайн-петиций и др. Таким образом, молодые люди выбирают активизм прямого действия.

«Молодёжь Казахстана все чаще участвует в гражданской и политической деятельности, например, участие в акциях протеста, пропагандистских кампаниях и добровольческая работа на общественных началах. Политическая и идеологическая ориентация молодых людей в Казахстане может варьироваться, и некоторые из них могут примыкать к различным политическим партиям, движениям или социальным группам. Однако есть признаки того, что молодое поколение в Казахстане становится более критичным по отношению к традиционным политическим элитам и больше интересуется альтернативными политическими идеологиями». **(О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).**

Также отмечается, что на низкую вовлеченность молодежи, могут влиять факторы, связанные с несовершенством обратной связи государственных органов. Эксперты указывают на неготовность государственных органов активно включаться в диалог с молодежью и принимать во внимание их мнения, потребности и предложения. Бюрократические процедуры и ограничения, которые существуют в политической и гражданской сферах, могут ограничивать возможности молодежи для активного участия в принятии решений и реализации своих инициатив.

В результате таких ограничений, молодежь может испытывать инертность и недоверие к властным институтам. Они могут чувствовать, что их голос не услышан

и их мнение не имеет значения. Это может приводить к дальнейшему снижению интереса и непринятию активной роли в общественной и политической жизни.

Для преодоления этой проблемы важно создавать условия для активного участия молодежи и устанавливать механизмы обратной связи. Государственные органы должны стремиться вступать в диалог с молодежью, слушать их мнения и предложения, а также принимать во внимание их потребности при разработке политик и программ.

Важно сократить барьеры для участия молодежи в общественной жизни, упростить процедуры участия и создать механизмы для принятия политических и гражданских инициатив молодежи. Это может включать в себя создание платформ для обсуждения идей и предложений, проведение публичных слушаний, предоставление финансовой и организационной поддержки для проектов и инициатив молодежи.

Важно, чтобы государственные органы учитывали мнение и потребности молодежи, устанавливали открытый и прозрачный диалог.

«В качестве причин низкой политической, гражданской активности, того, что молодежь не верит, что ее голос будет услышан, молодые люди называют в стране недостаточность социальных лифтов, наше правительство, власть не считается с мнением молодёжи. И они [молодежь] считают, что им недостаточно ресурсов, чтобы что-то изменить в стране. Поэтому [молодежь] они не сильно активно участвуют в работе как общественных организаций, так и политических партий». (Д.Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

4. Молодежная культура: создание условий для проявления таланта

Молодежь представляет собой активный и творческий потенциал, способный внести значительный вклад в различные сферы жизни, начиная от экономики и политики до науки и культуры. Поэтому создание условий для развития молодежной культуры и поддержки молодых людей является важной задачей для общества и государства.

По экспертным оценкам, молодежная культура в Казахстане развивается достаточно динамично. В стране действуют как государственные, так и неправительственные, частные организации, которые позволяют молодежи проявлять творческие, спортивные и профессиональные стремления.

Как и ранее, экспертами неоднократно была отмечена динамичность молодежной культуры, при реализации которой, важно учитывать особенности и различия в возрасте, образовании, месте проживания и социальном статусе самой молодежи. В связи с этим, молодежная культура – это широкое понятие, которое охватывает разнообразные проявления и интересы молодых людей. Она может включать в себя различные субкультуры, музыкальные предпочтения, модные тенденции, образовательные и творческие стремления, а также взгляды на политику, социальные вопросы и технологические инновации.

Вместе с тем, эксперты отмечают, что обеспечение условий для личностного и творческого развития должно осуществляться с ранних лет. В данном

направлении молодежной культуры, положительные оценки получил проект ArtSport – подушевое нормативное финансирование государственного спортивного и творческого заказов. По мнению экспертов, проект ArtSport является эффективным инструментом государственной поддержки и вовлечения молодежи подросткового возраста к занятию спортом и творчеством. Подобные инициативы и проекты имеют долгосрочный эффект.

«Отличный проект государства – это арт спорт по поддержке как по направлению спорта, так и по направлению творчества... Арт спорт – это классный инструмент государственной поддержки и развития талантов среди детей и подростков... Результаты мы, естественно, за год не увидим, но они дадут свои результаты в долгосрочной перспективе, может в течение 5 лет». (Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

Кроме того, эксперты указывают на износ социальной инфраструктуры, которая требует обновления с учетом потребностей современной молодежи. Актуальным остается недостаток базовых условий – социальной инфраструктуры и доступа молодежи к организациям дополнительного образования (спортивных площадок, секций и кружков), в особенности в регионах Казахстана и в сельской местности. Принимая во внимание творческий потенциал, повышенный спрос среди региональной молодежи, необходимо рассмотреть возможность дополнительного финансирования, системы квотирования и обновления социальной инфраструктуры для дальнейшего развития системы поддержки молодежи.

По мнению экспертов, в Казахстане слабо развита система профессионального самоопределения. Тогда как профильное и профессиональное обучение позволит увеличить вероятность раскрытия трудового и творческого потенциала талантливой и перспективной молодежи в будущем. Также неоднократно упоминается значимость участия молодежи в развитии креативной индустрии. С экспертной точки зрения, на сегодняшний день данное направление не получает должного развития, в особенности в молодежной среде.

Вместе с тем, несмотря на созданные государством условия, вопрос о том, использует ли молодежь эти возможности, остается открытым. Часть экспертов склонна характеризовать молодежь как группу населения с низкой мотивацией к саморазвитию и реализации собственных возможностей. В целом, понимание молодежной культуры требует учета ее многообразия, изменчивости и контекстуальной природы. Важно слушать и учитывать мнение и потребности молодежи, обеспечивать доступ к образованию, развитию карьеры, творческим возможностям и политическому участию. Только так можно создать благоприятную среду, в которой молодежь сможет раскрыть свой потенциал и принести пользу.

5. Самореализация молодежи: ограничения и возможности

Самореализация – важный процесс личностного, профессионального и социального роста молодежи, который способствует раскрытию своего потенциала и достижению счастья и удовлетворения в жизни. Как показал экспертный опрос, самовыражение, возможность высказывать свою позицию, реализовывать собственные идеи позволяют молодым людям стать полноценными участниками общества. Самореализация, по мнению некоторых экспертов, также проявляется и в служении государству, проявлении гражданской активности и участии в общественной и политической деятельности.

«На мой взгляд, это реализация тех потребностей личности, которые у него возникают, в принципе, в моменте взросления, а также её отдача своему окружению». **(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).**

«Для меня самореализация означает служение своей стране. Работаю депутатом 16 лет. Я занимаюсь общественными работами и не получаю за это ни копейки. Я считаю, что это мой долг перед моим народом». **(А. Сүгірбай, депутат маслихата Мангистауской области).**

«Самореализация личности – это возможность реализовать свои идеи, найти точку приложения, скажем так, и иметь возможность». **(К. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).**

«Для меня это означает то что, в первую очередь, человек должен выстроить свои принципы, свои нормы морали, этики и что он может себе позволить, что он не может себе позволить. То есть человек, в первую очередь, должен разобраться со своим внутренним я и уже далее, скажем так, приступить к физической самореализации, достижению каких-либо благ, не знаю, что человек для себя определил». **(Р. Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

«Это возможность получить хорошее образование, которое ты сам хочешь, выбрал по собственному желанию, а оно не было навязано, кем-либо, либо ты не выбрал специальность исходя из там, ну, каких-то финансовых условий, это возможность иметь стабильную, хорошо оплачиваемую любимую работу, это возможность развивать свои какие-то таланты, свои качества путем посещения, каких-то там дополнительных кружков, секций. Это возможность высказывать свою позицию, быть услышанным, отстаивать свое мнение. Ну, вот, для меня, наверное, самореализация – это вот эти 3-4 пункта». **(Д.Т. Садуақасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

Вместе с тем, по мнению экспертов, самореализация молодежи в Казахстане не ограничивается одной конкретной сферой. Каждый молодой человек может найти интересы и проявить талант, и иметь возможность развиваться. Так, творческая сфера, включая креативную индустрию и IT, предоставляет молодежи широкие возможности для самореализации.

«На мой взгляд, это сфера творчества, потому что она сейчас не запрашивает такое большое количество материальных вливаний, и

соответственно, там реализоваться при имени того же самого таланта намного проще, в сравнении с другими сферами». **(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).**

«Я думаю, в нашей стране есть возможности для самореализации в любой сфере деятельности. Для самореализации в той или иной сфере необходимы знание, усердие, системность, дисциплина и старательность». **(А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).**

«Я скажу то, что сейчас последние 2 года очень много возможностей для самореализации, есть в таких новых направлениях креативной индустрии и IT. На самом деле, две такие большие сферы деятельности, которые только-только начинают развиваться в Казахстане, но до сих пор мало изучены. И, на самом деле, эти две сферы могут сделать современным Казахстан, благодаря этой сфере». **(Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).**

«Существуют различные проекты и клубы, и в сфере спорта можно добиться хороших результатов, если молодежь постарается». **(Ю.Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).**

«По моему мнению, довольно сложный вопрос, так, сходу ответить будет сложно. Сейчас скорее всего логично будет ответить IT-направление. Да, опять-таки, развивается, будет развиваться то, что появились менеджеры, популярны и до сих пор это является довольно востребованным направлением. Да не только в каком-то определённом государстве. А, в принципе, скажем так, во всём мире. Но каждый для себя возможностей там, где он хочет, человек найдёт возможность для себя в любой сфере, мне кажется. Если он певец, он будет развиваться в певческом деле и самореализуется, очень даже интересно». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

«Да возможности есть, как мы уже отметили в нескольких вопросах. В принципе, можно реализоваться в любой сфере. Здесь самый главный критерий, чтобы было желание, потому что совершенствоваться или самореализовываться, получать какие-то дополнительные знания можно там даже через ютуб платформы, через интернет, вот, самое главное – это иметь мотивацию, иметь желание, а возможности, они там, по законам вселенной найдутся». **(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

Как показал анализ, в целом, в Казахстане возможности для самореализации молодежи существуют, и они достаточно обширны. По мнению экспертов, спорт также является одной из сфер, где молодые люди могут добиться значительных успехов. Кроме того, в Казахстане существует множество различных областей, в которых молодежь может проявить себя. Важным фактором является наличие мотивации, усердия и стремления к достижению своих целей.

«Конечно, возможностей много, если у человека есть намерение и цель, любой может создать личность, достигнув цели». **(Ю.Лагуткина,**

председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

«Да, я могу сказать то, что есть в нашей стране, есть большие возможности для самореализации, к этому примеру можно причислить наших спортсменов, которые достигают огромных результатов, которые непостижимы небольшому государству. Да что взять только с наших боксёров, которые считаются самыми лучшими в Казахстане и во всем мире. Точнее и наша школа бокса была признана во всём мире. Да, к примеру, наши шахматисты, наши дзюдоисты, наши получают люди, которые занимаются и так далее. Наши спортсмены – это, как раз-таки, пример того, что в Казахстане есть возможность для самореализации, главное – выбор. Димаи Кудайбергенов да, тот же самый, который огромных успехов на мировой сцене. Который отучился в обычном университете Казахстана, то есть человек не обладал никакими особыми привилегиями. Эту молодежь можно перечислять до бесконечности, для сигнализации возможности есть всегда». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

По мнению экспертов, самореализация в Казахстане ограничивается только личными факторами (время, мнение окружающих и пр.). Вместе с тем, актуальность приобретают и дальнейшее развитие социальных лифтов, а именно доступное и качественное образование, а также содействие занятости молодежи.

«Мою самореализацию, можно, не знаю даже, сказал бы точно, но мнение других может ограничить мою самореализацию. Этого фактора, конечно же, не хотелось бы понимать. Но именно мнение и заявления других людей иногда могут приостановить какого-либо рода самореализацию. Да или остановиться на каком-то моменте и человек может подумать «может быть это и не мое». То есть ресурсы к чужому мнению, а не к своему, скорее всего, из-за этого возможно». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

«Нет, ничего не ограничивает, а, в принципе, просто там недостаток времени бывает иногда, чтобы реализовать все идеи проекты, ввиду занятости, а так, условия есть, понимание есть, желание есть, вот главное время». **(Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

«Для самореализации в той или иной сфере необходимо знание, усердие, системность, дисциплина и старательность». **(А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).**

6. Понимание свободы современной молодежью

Современная молодежь имеет свое собственное понимание свободы. При этом, общие черты и понимание свободы могут варьироваться в зависимости от культурных, социальных и индивидуальных особенностей каждой отдельной молодежной группы или личности. По мнению экспертов, для казахстанской

молодежи свобода выражается в возможности самостоятельно принимать решения и делать выбор в различных ситуациях.

«В моем понимании, свобода выражается в возможности самостоятельно делать выбор в той или иной ситуации.» (А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).

«Каждый сам, каждый человек определяет для себя в чём заключается его свобода. Свобода, наверное, выражается в том, что ты можешь делать то, что ты хочешь. Свобода выражается именно в этом, если у меня есть возможность заниматься тем, чем я люблю заниматься, скажем так, у него хобби да, ничто не препятствует этим заниматься, скорее всего, это есть свобода.» (Р. Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).

Вместе с тем, ряд экспертов считают, что современной молодежи предоставлена большая свобода и возможности для самореализации, в то время как другие выражают опасения и считают, что должны существовать ограничения и контроль. Обеспечение свободы молодежи, с одной стороны позволяет развитию индивидуальности и творческому потенциалу, а с другой стороны может возникать необходимость в определенных ограничениях для защиты общественной безопасности, моральных и этических норм.

«Теперь молодые люди свободны. Нет никаких ограничений, как раньше. Все, что он хочет сделать, теперь зависит от него... Молодым людям нельзя давать слишком много свободы. Я считаю, что должны быть ограничения на иностранные идеологии и культуры для молодежи. У нас сейчас нет этого предела.» (А. Сүгірбай, депутат маслихата Мангистауской области).

«Сейчас нет никаких ограничений для молодежи. Сегодняшняя молодежь хочет развиваться, есть шанс для всего. Но нельзя быть на 100% свободным. Должна быть граница, все же, в каждой области есть свои ограничения.» (А.Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

«Скорее всего да, чем нет. Свобода, на самом деле, выражается во многом. Например, у молодёжки нет никакой цензуры.» (Т.Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

В Казахстане, по мнению экспертов, молодежь имеет свободу и возможности для самореализации, а также отсутствуют ограничения в получении образования и выборе сферы деятельности. Также отмечается, что современная молодежь проявляет большую открытость, глубину мышления и готовность выражать свои мнения и идеи. Социальные сети являются важными инструментами, позволяющими молодежи свободно выражаться и взаимодействовать друг с другом.

«Да, я считаю, что молодежь в нашей стране свободна, потому что у молодых людей есть возможность получить образование, и нет никаких ограничений в том, чем они хотят заниматься.» (Ю.Лагуткина,

председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

«Я считаю, что да, молодежь Казахстана сейчас, если брать мышление молодежи, оно будет более свободно, чем, к примеру, наше поколение, которое там родилось на рубеже 90-х годов, сейчас у молодых людей меньше рамок, мыслят они более глубже, более свободнее и могут там выразить своё мнение, не боясь, что кто-то их за это покритикует, либо накажет. Но мы видим, что они активно выражаются там в социальных сетях, могут вступать в дискуссии, поэтому, да. Нынешняя молодежь, она более свободная». **(Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

«Я не буду говорить за молодежь Казахстана. Это с моей стороны будет некорректно. Но я могу сказать, что Казахстан свободная страна, на самом деле и у нас достаточно как бы легко дышится. Я думаю, что есть место и высказыванию, и есть и пространство для того, чтобы реализовать себя. Да, это не просто бывает, но это и в других странах нелегко». **(К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).**

Однако, ряд экспертов придерживаются и противоположного мнения, предполагая, что молодежь в Казахстане может ощущать ограничения и несвободу из-за влияния различных факторов, такие как влияние общества, семейные традиции и финансовые проблемы. Также отмечается, что некоторые молодые люди, в частности девушки, могут бояться выражать свое мнение и чувства из-за возможной дискриминации и стигматизации. В целом, запрос молодежи на полную реализацию своих прав и защиту их интересов остается достаточно актуальным.

«Я считаю, что молодежь более несвободна / чем свободна в принятии решения, так как имеет определенные ограничения (влияние общества, семейные традиции, неуверенность и др.). А вот это хорошо или плохо большой вопрос. Я бы не хотел жить в свободном мире как в Европе, где моральные ценности и уважение ушли на второй план». **(А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).**

«Есть грустная цитата «Молодежь Казахстана взрослеет слишком рано». Им слишком рано приходится брать на себя ответственность за себя, а иногда и за свою семью. И думаю это и есть причина «несвободы» молодежи. Финансовые проблемы служат причиной раннего взятия кредитов, займов и т.д. И даже если по сравнению с другими странами – относительная свобода, то молодежь явно себя свободной не считает. Молодежь иногда рискует выразить своё мнение и свои чувства, боясь дискриминации и стигматизации». **(О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).**

«Если судить по общественным, скажем так, программам, компаний, которые сейчас проводятся самой молодежью, а также молодежными объединениями, то можно сказать, что сравнительно не чувствуют себя достаточно свободной, поскольку есть запрос особенно среди женской части населения молодежи на полную реализацию своих прав и защиту своих прав, в принципе, опять-таки, если оценивать как-то по шкале от одного до десяти,

то я бы сказал, что 6,5 из 10. Свобода выражения своего мнения, свобода выражения своих прав, так же в принципе свобода конкурировать на рынке».
(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).

7. Модернизация сферы образования

Образование в Казахстане играет стратегическую роль в развитии страны и является механизмом снижения социально-экономического неравенства и создания равных возможностей.

«Образование, считаю, что это наиболее стратегическая сейчас для нас тема и особенно для регионов и небольших как бы поселков, у которых выбора особого нет. Если вы живете в мегаполисе, вы можете ребенка отдать в частную школу, если захотите, а такого выбора у многих казахстанцев нет».
(К. Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).

Экспертный опрос показал, что существуют различные точки зрения на современное состояние образовательной системы и свободу молодежи в контексте образования. Так, высказывалось мнение о том, что переход на болонскую систему мог быть преждевременным и не до конца продуманным. Оценка знаний тестами и фокус на наборе баллов привели к снижению мотивации молодежи к процессу обучения. Вместе с тем, возможность получения образования в зарубежных вузах, предоставление студентам возможности путешествовать и учиться за рубежом может значительно обогатить их жизненный опыт, расширить кругозор, а также способствовать профессиональному и личностному росту. Выделение дополнительных средств на реализацию этой возможности может быть важным шагом в развитии молодежи и образования в стране.

«Я как человек, наверное, такой старой закалки, но считаю, что вот переход на болонскую систему он был преждевременным, может быть не до конца продуманным и отразился на качестве получаемых знаний, когда твои знания стали оцениваться тестами, какими-то вот этими рубежами это значительно сократило и мотивацию или вообще, как бы, оно превратилось вот в гонку за получение баллов, нежели в гонку за получение знаний».
(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

«Нужно дать свободу молодежи, особенно студенческой, нужно дать им возможность выезжать за границу, и я считаю, что средства должны быть выделены на реализацию этой возможности».
(Ю.Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

Одним из вопросов, который поднимался экспертами, стало развитие неформального высшего образования, особенно в области цифровизации и информационных технологий, которое имеет большой потенциал для развития как сферы образования, так и экономики страны. Однако, отсутствие надлежащей системы сертификации и оценки качества влияет на эффективность обучения данным специальностям.

«Необходимо доработать вопрос неформального высшего образования, поскольку очень большое количество профессий, специальностей появляется сейчас в особенности в сфере цифровизации, а также IT-технологии. Соответственно эти профессии могут приносить больший уровень достатка не только людям, которые этими специальностями владеют, но в том числе и для ВВП страны... Но нет какой-нибудь сертификации. Очень сложно судить о качестве образования этого человека на рынке труда». **(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).**

Несколько экспертов выделили важность сотрудничества между казахстанскими и иностранными университетами в качестве значимого фактора улучшения системы высшего образования.

«Сейчас у нас появились вузы, которые начали коллаборироваться с иностранными вузами, я это полностью поддерживаю. Я считаю, что это очень большой прорыв, качественный для нас, и, на самом деле, это отличная инициатива президента страны. Я считаю, что это большой рывок вперед». **(К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).**

Низкий уровень поддержки и сопровождения школьников в их подготовке к поступлению в высшее образовательное учреждение также остается одним из сдерживающих факторов. Задачей системы образования должно быть не только предоставление знаний, но и активное вовлечение и поддержка учащихся в процессе выбора и подготовки к будущей профессии. Это помогает стимулировать интерес у студентов и повышать качество подготовки к поступлению в университеты.

«А на самом деле, я думаю то, что основной проблемой нашей молодежи является недоработка нашей образовательной системы. Основная проблема - это то, что не проводится никаких работ с детьми, которые будут поступать в университеты». **(Р. Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

Ряд экспертов также говорили о необходимости уделять больше внимания искоренению коррупции в вузах.

«Я думаю, что нужно еще больше уделять внимания искоренению коррупции в вузах, вообще, полностью она должна отсутствовать. Чтобы развалить любую страну достаточно испортить систему образования. Неграмотные врачи будут плохо лечить людей, неграмотные преподаватели будут плохо»

преподавать детям и, в итоге, как бы неграмотные администраторы будут заваливать любой проект». (К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).

Отдельным вопросом, на который обратили внимание эксперты, стала важность идеологии, адаптации образования к менталитету и привлечению молодежи в образовательную деятельность. Эти факторы могут сыграть значительную роль в развитии образовательной системы и формировании интереса к знаниям.

«Сейчас они создадут образовательные программы, все контролируется государством. Первое, чего нам не хватает, так это идеологии. Тогда надо учитывать наш менталитет». (А.Т. Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

«Если у молодежи не будет внимания, если у нее не будет энтузиазма в отношении образования и науки, кому будут нужны эти современные опыты? Это никому не нужно, поэтому мы должны уделять больше внимания молодежи. Надо прославлять ученых, тогда у молодежи будет больше энтузиазма к образованию, появится спрос. При необходимости у них будет желание читать, исследовать и учиться». (А. Сүгірбай, депутат маслихата Мангистауской области).

Как отметили эксперты, понимание необходимости эффективности и доработок в мерах поддержки системы образования является важным шагом для ее улучшения. Модернизация сферы высшего образования требует тщательного анализа и оценки их эффективности. Преемственность в проводимых реформах и стратегическое планирование важны для создания стабильного и прогрессивного образовательного сектора.

Реформы и новации должны быть основаны на консолидированных усилиях и долгосрочном видении развития образования, а не на краткосрочных политических целях. Для обеспечения эффективности и согласованности введенных мер поддержки, важно учитывать мнение экспертов, преподавателей, студентов и других участников образовательного процесса. Проведение систематического мониторинга и оценки результатов реформ также поможет определить и устранить недостатки и неэффективные практики.

«Вводимые меры для поддержки системы образования, я считаю эффективными, но требующими определенных доработок». (А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).

«Новые нововведения в сфере высшего образования не могу сказать то, что они эффективные, но они уже необходимы». (Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

«Каждый министр хочет отличиться, какие-то свои реформы провести и, в итоге, мы имеем вот такой некий скачок или как это называют диаграмму реформ каждого министра и, причем, когда приходит новый министр, он не продолжает то, что делал предыдущий, обычно все, что делалось до этого, заворачивается, начинается всё по-новому. И, вот, это отсутствие преемственности, оно точно не на пользу нашему образованию». (Д.Т.

Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

При этом, тщательное изучение и оценки предлагаемых реформ перед их внедрением позволит избежать потенциальных негативных последствий и обеспечить наилучшее качество образования для молодежи.

«Все реформы многочисленные, которые происходят в системе образования, в целом не буду делить на среднее, высшее. Ну, на мой взгляд, это не на пользу студентам, не на пользу качеству знания, поэтому думаю, что здесь все. Прежде чем что-то вводить, нужно провести глубокое изучение, детальный анализ». **(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

Для совершенствования сферы образования необходима и качественная подготовка специалистов, которая сможет привести систему образования к уровню лучших мировых стандартов. Это требует времени, усилий и целенаправленной работы на протяжении поколений.

«Чтобы эту сферу до конца прокачать, сделать на уровне западного образования, на уровне топовых университетов, нужны, прежде всего кадры, которые будут готовы заниматься со студентами, преподавать на том уровне, который я сейчас сказал, а для этого нужно образование. Нужны специалисты, которые будут владеть соответствующими навыками, чтобы этого достичь. Целое поколение должно пройти, чтобы до конца изменить систему». **(Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).**

8. Конкурентоспособность молодежи на рынке труда

Конкурентоспособность молодежи на рынке труда в настоящее время играет важную роль в их успешной трудовой карьере. В условиях быстро меняющейся экономики и технологического развития, молодые люди должны обладать определенными навыками и качествами, чтобы выделиться среди других кандидатов и быть востребованными работодателями.

Согласно экспертному опросу, к основным навыкам, которые влияют на конкурентоспособность молодежи на рынке труда: мобильность, коммуникабельность, стрессоустойчивость, многозадачность, владение государственным языком, умение планировать и ставить цели, легкообучаемость, креативное и критическое мышление, ответственность и трудолюбие, самокритика.

«Мобильность, коммуникабельность, стрессоустойчивость». **(А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).**

«Мобильность, многозадачность и навыки владения языком. Третий пункт особенно важный, прежде всего наша молодежь, конечно, должна знать государственный язык, чтобы работать в Казахстане. Прежде всего человек

должен знать язык, на котором будет получать образование». **(Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).**

«Планирование и постановка целей на будущее. То есть когда у тебя есть план, даже если ты его не выполняешь на все 100%, ты будешь выполнять какие-то задачи, если бы у тебя не было бы этого плана, то как бы, в принципе, не выполнял бы задачи». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

«Если мы говорим о казахстанском рынке, важна легкообучаемость, креативное критическое мышление и ответственность, то есть и трудолюбие, естественно. Когда человеку что-то поручаешь, и когда он берёт ответственность за это и предлагает какие-то нестандартные пути решения, а хочет улучшить там пусть этот документ, проект, ну, что угодно, то это ценится любым работодателем, и я думаю, эти качества, они позволят нашей молодежи быть более конкурентоспособным». **(Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

«Самокритика. В первую очередь должны трезво оценивать себя, второе, самообучаемость, потому что мы понимаем, что преподаватели, которые сегодня преподают им там, возможно, многим за пятьдесят, с большим уважением относимся к ним, но сейчас так быстро тренды меняются, вот только один там чат GPT чего стоит. Поэтому самокритика здоровая, адекватная, самообучаемость и трудоспособность, к сожалению, у нас молодёжь себя сильно жалеет. Вот эти 3 критерия для меня являются основными. Считаю, что вот если всё в порядке с этим, то человек в любой стране добьётся успеха». **(К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).**

Креативный характер также играет важную роль в конкурентоспособности молодежи на рынке труда. Креативность позволяет развивать новаторские идеи, находить нестандартные решения проблем, адаптироваться к быстро меняющимся требованиям и вносить вклад в развитие креативных индустрий. Образование, навыки, опыт работы и другие факторы также имеют важное значение. Комбинация креативности с образованием и другими профессиональными навыками может сделать молодых людей более конкурентоспособными и успешными в своей карьере.

«В первую очередь, нужен креативный характер, а затем образование. На самом деле, у нас сначала получают образование, а потом развивают креативность. В основном, первое, что нужно, это креативный характер. Если у вас это есть, то вы можете получить образование и стать конкурентоспособным, так сказать». **(А.Т. Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).**

«Поскольку экономика становится все более ориентированной на инновации и креативность, профессии в креативных индустриях, такие как графический дизайн, производство видео и создание контента, вероятно, будут пользоваться большим спросом». **(О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).**

Вместе с тем, быстро меняющаяся экономическая и технологическая среда требует от молодых людей способности адаптироваться и обучаться новым навыкам. Гибкость позволяет молодым людям преодолевать преграды, переориентироваться на новые задачи и справляться с неожиданными изменениями в работе или профессиональной сфере.

*«Флексибельность, то есть это возможность человека быстро переориентироваться, быть более гибким, принимать новые навыки и это, в принципе, открывает доступ к другому роду развития». **(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).***

Эксперты единогласны во мнении, что развитие технических специальностей, особенно в области IT и связанных с ними областях, может предоставить молодежи больше возможностей для конкурентоспособности на рынке труда и успешной карьеры. В сфере информационных технологий (IT) специалисты, владеющие навыками анализа данных, кибербезопасности, искусственного интеллекта и разработки программного обеспечения, будут особо востребованы.

*«На этом, наверное, далеко ходить не надо, нужны технические специальности. Спрос на технические профессии в настоящее время очень высок». **(А.Т. Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).***

*«По моему мнению, для развития нашей внутренней экономики нам нужны инженеры и специалисты, овладевшие техническими навыками». **(Ю. Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).***

*«В связи с растущим значением технологий во всех сферах жизни, IT-специалисты, обладающие навыками анализа данных, кибербезопасности и искусственного интеллекта, вероятно, будут пользоваться большим спросом». **(О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).***

*«Ну, скажем так, конечно же, наверное, это если учесть именно современной экономике, то я бы сказал бы то, что люди, которые именно изучают IT направления, которые связаны с финансами». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).***

*«Ну, естественно, сфера IT, которая сейчас развивается, что-то, связанное с крипто это тоже, наверное, будет актуально». **(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).***

Однако, в некоторых областях, таких как юриспруденция и бухгалтерия, автоматизация и развитие специализированных программ могут сократить спрос на определенные профессии. При этом, с развитием технологий и автоматизации в некоторых сферах, возникают новые задачи и потребности.

«От юристов, от бухгалтеров, уже можно будет отказываться, потому что есть специальные программы, которые даже могут в качестве адвоката выступить, просчитать, сделать, какие-то выкатить документы, бухгалтерия сейчас тоже становится автоматизированной, поэтому здесь, наверное, вот более узкие, умственные специальности, которые требуют навыков аналитики, вот они, наверное, будут больше востребованы». (Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

9. Интернет-пространство: идеологическая работа

Сегодня Интернет для молодежи играет огромную роль в жизни и стал основным источником информации. С его помощью молодежь получает доступ к огромному объему знаний, новостям, развлекательным контентам и многому другому. Он значительно упрощает и ускоряет многие аспекты повседневной жизни и стал неотъемлемой частью современного общества.

«Да, это факт, что можешь проводить очень много времени в интернете ведь для нас это стало основным источником любой информации. Это стало нашим хобби. Да, мы поколение интернета, для нас Интернет - это обычная вещь». (Р. Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).

Вместе с тем, ряд экспертов отметили, что ограничения и запреты в отношении Интернет-пространства могут быть неэффективными и вызвать обратную реакцию у молодежи.

«Никак. Это невозможно цензурировать, невозможно закрыть какие-то сайты, заблокировать какие-то сервисы». (К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).
«Никакой идеологии тут делать нельзя, потому что это течение времени, потому что все это закончится». (А.Т. Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

Однако неконтролируемый поток информации и распространение непроверенных или ложных данных в Интернете могут представлять определенные проблемы, такие как фейковые новости и онлайн-мошенничество. Поэтому важно обладать критическим мышлением и умением проверять источники информации, чтобы получать достоверные данные и делать обоснованные выводы. Обучение медиаграмотности и навыкам критической оценки информации является важной составляющей современного образования. Введение обучения медиаграмотности в школьные программы поможет им развить навыки фильтрации информации, осознанного использования социальных сетей и защиты своей личной информации.

«Учитывая объем информации, доступной в Интернете, важно обучить молодых людей навыкам критической оценки информации, с которой они сталкиваются в Интернете. Обучение медиаграмотности может помочь

молодым людям выявить предвзятость, оценить источники и отличить факты от мнений». (О.К. Бекин, руководитель столичного филиала Акмолинского областного педагогического отряда «Думан»).

«Нужно в школе людей просто обучать, как с информацией работать. Информационный поток в современном мире остановить невозможно. Нужно обучать детей информационной безопасности, то есть человек должен во-первых, уметь пользоваться интернетом, то есть он должен знать, как искать, что искать, и он должен уметь фильтровать информацию». (К.Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).

Государство может играть важную роль в распространении полезного контента через социальные сети. Это может включать публикацию информации о достижениях Казахстана, ценностях и других положительных аспектах жизни.

«Мы должны прославлять и пропагандировать хорошие вещи, основанные на ценностях нашего народа, в Интернете и социальных сетях». (А. Сүгірбай, депутат маслихата Мангистауской области).

«На самом деле молодые люди сейчас зависимы от социальных сетей. Сейчас, как я только что сказал, нам нужно развивать наши технологии, сегодня могут быть такие вещи, как информационная война, поэтому я думаю, что государство должно распространять хорошие вещи через социальные сети. Такая работа должна быть проведена». (Ю. Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

Актуальность приобретает создание качественного контента для молодежи, которая обладает хорошим идеологическим смыслом и призывом. Такие проекты и инициативы должны быть направлены на насыщение информационного пространства полезным контентом, направленным на саморазвитие молодежи в целом.

«С помощью создания качественного контента и творческих продуктов для молодежи, с хорошим идеологическим смыслом и призывом». (А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).

«Люди должны пользоваться Интернетом и видеть больше полезного контента, нежели там развлекательного и другого деструктивного контента, который больше расстраивает людей. Именно проекты должны быть направлены насыщением правильного, так называемого познавательного контента, будь то обучение кулинарному мастерству, будь то обучение языкам». (Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

Для эффективного взаимодействия с молодежью через Интернет необходимо учитывать и соответствовать их требованиям и предпочтениям. Тренды и интересы молодежи могут меняться очень быстро, и это связано с быстрым развитием технологий и общественных изменений. Поэтому важно государственным органам быть гибкими и адаптироваться к изменяющимся потребностям молодежи.

«Если говорить, что хочется сотрудничать, скажем с молодёжью, как раз-таки через интернет, то это должно соответствовать требованию молодежи. Вот молодёжь, как раз-таки, это интернет, и требует много интернета, так стремительно развивается. Почему тренды так стремительно меняются? Почему скажем так люди, которые там хайповали месяц назад быстро затухают? Потому что они перестают отвечать требованиям молодежи, те, кто, в принципе, хотят соответствовать, точнее всегда хотят выставить работу с молодёжью, даже не соответствуют данным тенденциям». **(Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).**

«С молодёжью нужно говорить на молодежном языке, и вот эти вот заявления наших некоторых депутатов запретить Tik Tok или какие-то социальные сети, запреты обычно срабатывают наоборот и то, что запрещается, становится еще более желаемым, чем если оно в открытом доступе, но я с ним не согласна, что контент в этих социальных сетях нужно наполнять на более прагматичный, на более содержательный, образовательный». **(Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

Инфлюенсеры и блогеры имеют значительное влияние на свою аудиторию и могут стать эффективными партнерами в распространении полезного контента и повестки, которые необходимы для молодежи. Для привлечения и сотрудничества с инфлюенсерами можно предоставлять им различные площадки и ресурсы для реализации их деятельности.

«Необходимо задействовать инфлюенсеров из разного рода субкультур, из разного рода под, скажем так, культур, которые сейчас популярны среди молодёжи, а также мягкое взаимодействие с ними. Инфлюенсеры имеют большое влияние, но не располагают большими ресурсами, можно предоставлять им разного рода площадки для реализации своей деятельности, будь то какие-то материальные площадки, либо это информационные, взамен чего они могут продвигать повестку, которая необходима». **(Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).**

«Поэтому нам нужно поработать и с блогерами, я не знаю с какими-то популярными личностями, чтобы они активно использовали эти платформы, заходили туда и наполняли своим контентом, что перебить вот этот негатив какой-то популизм, который сейчас есть и в TikTоке, и в социальных сетях, поэтому отказываться от них полностью не стоит, это классный прогрессивный инструмент, который позволяет получить прямой доступ к молодёжи». **(Д.Т. Садуакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

10. Совершенствование молодежной среды: рекомендации экспертов

Основная цель молодежной политики должна заключаться в создании благоприятной и поддерживающей среды для развития молодежи, а также предоставлении им доступа к образованию, занятости, культурным и спортивным мероприятиям, и другим возможностям самореализации. Вместе с тем, молодежная политика остается, по мнению экспертов, на приоритном месте в повестке государства. Молодежная политика не должна оставаться только на уровне лозунгов, а должна быть подкреплённой конкретными действиями и мерами поддержки.

«Вопросы молодежи у нас, несмотря на то, что есть целая молодежная политика как отрасль, есть, был целый год молодежи, все равно очевидно, объективно надо признать, как горько это не было, молодёжная политика у нас, пока она последнем месте по остаточному принципу мы не относимся к молодёжи как к некоему ресурсу. То, что мы говорим молодежь наше будущее, это еще пока лозунги, то есть не было у молодежи давно такого какого-то карт бланша доверия, все давайте топить и ребята там мы за вами, такого у нас не произошло в стране». **(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

Усиление информированности, развитие инфраструктуры и обеспечение квалифицированными кадрами молодежную политику являются важными шагами для повышения эффективности и успешной реализации государственных программ в сфере молодежи. Для повышения информированности необходимо усилить информационные кампании и шире распространять информацию о доступных программах и инициативах. Важно уделить внимание модераторам, которые смогут организовывать и проводить диалоги и обсуждения между государством и молодежью.

«И, наверное, здесь надо усилить вот информирование общества о тех инструментах, тех госпрограммах, которые есть, много хороших программ, о которых мало кто знает. И вот это одна из больших проблем недостаточной эффективности государственной политики – это неинформированность». **(Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).**

«В целом за систему я могу только сказать одно – не хватает именно информированности. Это первое. И инфраструктура – это второе. И, кстати, третье, немаловажное – модераторов не хватает, но это как раз к квалифицированным кадрам, то есть нужны модераторы, которые будут выстраивать через общественные пространства диалог между государством и молодежью. Пока таких площадок мало». **(К. Ю. Бекмурзаева, директор Общественного фонда «ЮСАР»).**

«Государство делает уже многое для нашей молодежи, и наша молодежь не пользуется этим, наверное, из-за незнания. Возможно, стоит заняться просвещением среди молодежи. Есть возможность для реализации, возможно стоит им намекнуть так как государство тоже должно соответствовать требованиям молодежи, которая очень быстро меняется. Молодежь, которая

сегодня, абсолютно другая и через год у них будут свои интересы». (Р.Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).

В качестве проблем молодежной среды ряд экспертов отметили деструктивные тенденции среди молодежи, которые могут привести к маргинализации, увеличению уровня преступности и распространению зависимостей. Эти проблемы могут быть связаны с низким уровнем финансовой грамотности и отсутствием критического мышления среди молодежи.

«Необходимо обратить внимание на деструктивные течения среди молодежи, которые касаются не только разного рода религиозных течений, но в том числе тех тенденций, которые популярны среди молодежи, кажутся при этом не сильно серьезными, как раз-таки, это культ легких денег, которые приводят к большой очень маргинализации, повышению уровня преступности, и, в принципе, являются следствием невысокого уровня финансовой грамотности среди молодежи. Необходимо обратить внимание на это, на уровень, а также на распространение разного рода зависимостей, которые являются следствием низкого уровня критического мышления среди молодежи». (Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).

Понимание важности определенной идеологии на государственном уровне для формирования ценностных ориентиров среди молодежи является важным аспектом развития молодежной политики. Разработка и распространение правильных ценностей и идеологических принципов среди молодежи требует комплексного подхода, включающего участие опытных идеологов и лидеров молодежи, использование различных средств искусства и создание проектов, отражающих интересы молодежи. Это поможет укрепить идеологическую основу и повысить конкурентоспособность молодежи.

«Нам нужна определенная идеология на государственном уровне. Все организации, работающие с молодежью, должны двигаться в этом направлении. Это единственное, больше ничего не нужно. Если будет правильная идеология, если она будет прославляться и пропагандироваться везде, начиная со школ, детских садов, вузов, в различных молодежных организациях, думаю, наша молодежь будет ярче и конкурентоспособнее». (А. Сүгірбай, депутат маслихата Мангистауской области).

«Для привития правильных ценностных ориентиров молодежи к идеологической работе с молодежью, необходимо привлекать как и опытных идеологов, так и лидеров/кумиров молодежи. Необходимо доносить идеологические, патриотические ценности, посредством средств искусства (социальные ролики, мотивационные ролики, короткометражные фильмы, музыка, клипы, творческие проекты и др.), проводить работу по воспитанию патриотизма через эмоционально-чувственное воспитание. Необходимо создавать молодежные проекты исходя из потребностей и запросов молодежи». (А.О. Кажденбек, временно исполняющий обязанности заместителя руководителя Управления молодежной политики города Алматы).

Также важными проблемами молодежной среды остаются распространённость синтетических наркотиков и коррупция.

«Взяться за проблему синтетических наркотиков. Это большая проблема, номер один среди молодежи. Она не только в отдельно взятой области в Казахстане, здесь если не принять такое волевое решение по блокировке как Telegram каналов, по распространению этих наркотиков, поэтому только при помощи борьбы с такими недугами так скажем, молодёжь может быть успешной, здоровой и интеллектуальной». (Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

«Надо бороться с коррупцией, а потом надо реализовывать идеи молодежи». (Ю. Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

Усиление работы с молодежью требует комплексного подхода, включающего создание специализированных органов, развитие молодежных центров и организаций, а также поддержку и содействие молодежным инициативам и проектам. Так, отдельный государственный орган сможет сосредоточить свои усилия на просветительской деятельности, направленной на пропаганду здорового образа жизни, обучения и борьбу с проблемами, связанными с молодежью. Открытие молодежных центров, особенно в каждом вузе страны, может стать платформой для развития молодежных инициатив, обмена опытом и развития лидерских навыков.

«Необходимо создание отдельного государственного органа, который будет заниматься проектами молодежи и в том числе усилить именно работу просветительской деятельности, просвещать здоровый образ жизни, обучение и борьбу с вышеназванными проблемами молодежи». (Т. Казьмин, заместитель председателя общественной организации «Таза алем»).

«В первую очередь, нам нужна образованная молодежь, нам нужно открывать молодежные центры, нам нужно открывать выделяемые государством средства, нам нужно открывать молодежную организацию, нужно открывать высшее учебное заведение. Независимо от молодежной политики необходимо открывать в каждом вузе специальную молодежную организацию». (А.Т. Кулбаев, проректор Академии физической культуры и массового спорта).

«Я бы порекомендовала поддержать молодежные организации. К сожалению, у нас в последнее время их становится всё меньше. Те, которые были уже не работают, так как у нас как-то сложилось непонятное отношение со стороны государства к молодежным организациям, и, хотя молодёжная организация – это отличный инструмент, который аккумулирует большие массы молодежи». (Д.Т. Садвакасова, председатель Республиканской единой детско-юношеской организации «Жас ұлан», заместитель директора института общественной политической партии «Аманат»).

Необходимо использовать инновационные и привлекательные форматы мероприятий. Лекции и другие образовательные мероприятия могут быть

организованы в формате интерактивных дискуссий, воркшопов, игр и т.д. Это поможет сделать информацию более доступной и увлекательной для молодежи. Состязательные площадки, такие как хакатоны, турниры, конкурсы и премии, способствуют развитию конкурентоспособности и мотивации у молодежи. Важно также создать дополнительные площадки для взаимодействия молодежи и обмена опытом.

«На мой взгляд, необходимо проводить мероприятия в интересном формате, лекции в старом формате сейчас молодежи не интересны, для этого должны быть организованы лекции в новом формате. Необходимо организовывать мероприятия, оказывающие большое влияние на умы молодежи». (Ю. Лагуткина, председатель Молодежного крыла этнокультурной украинской ассоциации Ассамблеи Республики Казахстан).

«Увеличить количество каких-то состязательных площадок, можно что-то по типу хакатонов и так далее, только в сфере реализации своих возможностей, с реализации своих сил, специальностей может быть это не обязательно какой-то хакатон или турнир капсульного вида, может быть это просто премия для тех, кто лучше себя отличил, то есть, в принципе, награждение лучших для того, чтобы бы был, как раз таки, культ успеха в своей специальности, что даст уже мультипликативный эффект для молодежи, которая ищет себя, в первую очередь, с финансовой точки зрения». (Ж.Б. Актаев, исполнительный директор Корпоративного фонда «Будущее без наркотиков»).

«Ну, наверное, создание больше площадок для молодежи, которую пытаются изменить. Если бы такая молодежь общалась бы с такой же молодежью, то они бы вместе создавали, скажем так, более масштабный проект и услышали все принципы жизнедеятельности нашей страны». (Р. Рашид, студент, Молодежное движение «Жаңа адамдар»).

IV. ВЫВОДЫ

В настоящем исследовании с использованием методов массового опроса молодежи и экспертного интервью был проведен анализ текущего состояния развития молодежи Казахстана в разрезе различных аспектов жизни и выработаны рекомендации по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики.

Во-первых, были рассмотрены тенденции по степени удовлетворенности качеством жизни и характеристике социального самочувствия молодежи.

Исследование выявило, что уровень удовлетворенности молодежи жизнью находится на высоком уровне, более *77,3% респондентов отметили, что их устраивает жизнь, которую они ведут (аналогичный индикатор в 2022 году был на уровне 90%)*. Социально-экономические проблемы (материальное положение, трудоустройство), наряду с беспокойством о безопасности себя и своей семьи, и проблемы с учебой остаются актуальными для значительной части молодежи.

12,4% респондентов отметили, что испытывают проблему с покупкой продуктов для полноценного питания семьи. Жилищная ситуация оценивается молодежью преимущественно как хорошая и удовлетворительная. На вопрос о намерениях заняться улучшением жилищных условий в ближайшие 2 года положительный ответ дали 59,7% молодых людей, собираются улучшать свои жилищные условия – 23%. Основные способы улучшения жилищной ситуации связаны с использованием собственных средств, ипотечного займа и помощи родственников. Лишь 9,3% респондентов высказали мнение об участии в государственных программах.

Вместе с тем, по итогам опроса 45,7% опрошенной молодежи смотрят в будущее с уверенностью и оптимизмом. 26,5% отмечают спокойный настрой, уточняя, что не питают иллюзий и надежд.

Данные экспертного опроса также свидетельствуют о том, что основной проблемой современной молодежи является неудовлетворенность социально-экономическим положением. Недовольство вызывают низкий уровень образования, трудности при трудоустройстве и низкие возможности социальных лифтов. Все это становится основанием и причиной обострения ощущения несправедливости и социального неравенства.

Таким образом, *подтверждается гипотеза о том, что социально-экономическое положение молодежи с учетом актуальных вопросов образования, доступности жилья, уровня доходов, оценивается большинством молодежи на высоком уровне.*

Во-вторых, были изучены основные тенденции по состоянию здоровья молодежи, а также по организации ее досуга.

Оценки молодежи собственного **состояния здоровья достаточно высокие**. При этом наиболее распространенные проблемы связаны с плохим зрением.

Молодежь осознает важность здорового образа жизни, но не всегда его соблюдает. Основные вредные привычки связаны с поздним отходом ко сну, и времяпрепровождением в социальных сетях и за видеоиграми (50,1%). При этом, необходимо обратить внимание на младшую возрастную группу (14-18 лет), так как, по оценкам респондентов, 27,4% молодежи данного возраста очень много времени проводят в социальных сетях.

Молодежь понимает, что за здоровьем необходимо следить, но при этом, самым популярным методом его поддержки отмечает использование информации из Интернета по ЗОЖ (35,1%), внимательное отношение к питанию (31,8%), систематически прохожу обследование у врачей (30,6%). Старшая молодежь (29-34 лет) более внимательно относится к своему питанию (42,5%), гуляет на свежем воздухе (28,6%).

Отношение молодежи к физической культуре и спорту положительное, но при этом 17,6% молодежи не занимается спортом или делает это нерегулярно. Особенно актуален данный вопрос для старшей возрастной группы молодежи (24-28 лет и 29-34 лет), на которую уже невозможно оказать институциональное воздействие, как на школьников или студентов.

Основные причины нежелания молодежи заниматься спортом разнятся в зависимости от возраста респондентов. Для молодежи 14-23 лет чаще всего недоступность занятий физкультурой высокая стоимость абонементов в фитнес-клубы, а также низкое качество организации и проведение занятий. Молодежь 24-28 лет чаще, чем другие отмечали отсутствие или неудобное расположение спортивной базы и плохое состояние здоровья. Тогда как старшая возрастная группа выделяла отсутствием мотивации и свободного времени.

Досуг можно дифференцировать на четыре модели практик, которые в той или иной степени реализуются молодежью.

Первая модель – модель обыденных интересов, структурирует предпочтения людей, напрямую связанные с привычными, общедоступными формами проведения свободного времени. Сюда можно отнести, прежде всего, времяпрепровождение с семьей, друзьями. Данная модель не была изучена в рамках исследования, но априори мы предполагаем, что она достаточно распространена среди молодежи.

Вторая модель структурирует скорее интеллектуальные, чем обычные предпочтения. Обязательными компонентами их интересов являются занятия музыкой, чтение, ориентация на посещение театров, музеев и т.д., а также стремление к самообразованию, повышению своего интеллектуального потенциала. Исследование показало, что прохождение платных обучающих курсов, онлайн-курсов, обучение в Интернете, в меньшей степени популярны в молодежной среде – только 53,4% и 23,7% соответственно отметили участие в данных видах деятельности.

Третья модель имеет прямое отношение к готовности человека к активным действиям. Сюда можно отнести занятия спортом, волонтерскую и добровольческую деятельность. Данная модель активнее реализуется в сфере занятий спортом и также требует популяризации, особенно по направлению участия в деятельности общественных организаций.

Четвертая модель возникла относительно недавно и связана преимущественно с современными технологиями и Интернетом. Как показало исследование, именно данная модель наиболее популярна среди молодежи 40,9% молодежи регулярно пользуются социальными сетями,

В целом подтверждается гипотеза исследования о том, что для молодежи в большей степени характерна удовлетворенность текущим состоянием здоровья, а также созданы условия для проведения полезного досуга.

В-третьих, изучены ценностные ориентации и интересы молодых казахстанцев. Основные ценностные ориентации молодежи в Казахстане, согласно проведенному исследованию, характеризуются преимущественно

нематериальными ценностями. Среди наиболее важных для молодежи Казахстана выделяются ценности семьи (72,6%), дружбы (32,3%), здоровья (26,9%). Однако стоит отметить, что в структуре ценностного сознания казахстанской молодежи наблюдается увеличение значимости религиозных ценностей (18,7%), в то время как материальный достаток снизил свои позиции. Кроме того, 15,9% опрошенных ожидают дальнейшего увеличения исламизации в стране в ближайшие пять лет. Таким образом, исследование свидетельствует о существенной роли религии в жизни молодежи Казахстана. Согласно результатам исследования, 83,1% молодых казахстанцев определяют себя как верующих, но лишь 8,9% из них являются практикующими верующими. Большинство молодежи идентифицируют себя как верующих, которые посещают мечеть, церковь и др. только по праздникам (38,1%). Основным исповедуемым религиозным течением среди молодежи Казахстана является традиционный ислам, его исповедует 83,4% опрошенных. Важным фактором в формировании религиозной идентичности молодежи остается семья (41,8%), а также наследованные религиозные убеждения (27,3%).

При этом, эксперты отмечают, что для казахстанской молодежи характерны как традиционные ценности, такие как безопасность, благополучие, а также ценности открытости к изменениям. К последним можно отнести стремления к свободе выбора и самоидентификации.

Дополнительно ко всему, эксперты отмечают необходимость закрепления и популяризации среди молодых людей ценностей развития – личностного роста, постоянного получения образования и др. При этом ценностные ориентиры и предпочтения молодых людей меняют траекторию, когда помимо материальных ценностей, важными становятся ценности самовыражения.

Представители власти, включая политиков и государственных служащих, пользуются наибольшим доверием среди молодежи. Около 30,4% опрошенных признают их влиятельными и достойными доверия. В радиус доверия молодежи также входят: ученые (10%) и лидеры политических партий (10,3%). Блогеры, вайнеры, тиктокеры и музыканты, по результатам исследования, являются менее влиятельными для молодежи Казахстана. Они упоминаются в качестве авторитетов только 4,1% и 3,5% опрошенных соответственно. Однако существует также значительная часть молодых людей, которые выражают недоверие или сомнения во мнениях других. Каждый пятый молодой казахстанец считает, что не существует экспертов или профессионалов, мнению которых он может доверять. В свою очередь это указывает на некоторый уровень недоверия или сомнений в источниках информации и авторитете определенных профессионалов.

Вместе с тем, результаты исследования свидетельствуют о положительной динамике владения и развития языковых навыков среди молодежи Казахстана, в частности, владения казахским языком на уровне профессиональной лексики. В настоящее время владеют казахским языком 83% молодых людей, что является значительным увеличением по сравнению с предыдущими данными. Особенно значительный рост отмечается в области профессиональной лексики – 45,4%, что указывает на повышенный интерес и осознание важности языковых навыков в контексте профессионального развития.

Русский язык также сохраняет свои лидерские позиции, с общим уровнем свободного владения на уровне 84,4%. Однако уровень владения английским языком среди молодежи Казахстана остается невысоким. Только 22,7% молодых людей обладают высоким уровнем владения английским языком. Это может указывать на необходимость усиленного внимания к изучению английского языка в

образовательных программах и повышении его значимости для молодежи в контексте международных коммуникаций и профессиональной мобильности, а также для успешного включения в глобальную среду.

В-четвертых, были проанализированы актуальные вопросы занятости молодежи.

Оценка молодежи собственных возможностей трудоустроиться по выбранной профессии: 50,4% уверены, что легко найдут себе работу; 19,2% считают это возможным; 17,3% отметили, что это сложно, так как выбранная ими профессия не востребована на рынке труда.

Для казахстанской молодежи главными факторами при выборе места работы являются: возможность профессионального роста – такой ответ дали 59% опрошенных. Более четверти отметили уровень заработной платы, льготы, предлагаемые работодателями, а также социально-психологический климат.

Наиболее эффективный способ поиска работы – это обращение в Центр занятости и агентство по трудоустройству. Кроме того, используемый способ – объявление о вакансиях (11,9%), Обращение к друзьям, родственникам, знакомым помогло найти работу данным способом 11,9% респондентам.

Результаты указывают на наличие потенциала и интереса среди молодежи Казахстана в предпринимательстве, но также подчеркивают необходимость создания условий и поддержки для развития предпринимательских навыков и возможностей. Это может включать образовательные программы, финансовую поддержку, консультации и другие ресурсы, способствующие развитию предпринимательской активности среди молодежи. Так, значительная часть (52,3%) молодежи не была вовлечена в предпринимательскую деятельность или не имеет опыта запуска собственного бизнеса. Тогда как какой-либо опыт предпринимательства имел каждый четвертый молодой казахстанец. При этом эксперты считают, что неравенство прав и возможностей накладывает отпечаток при формировании трудовых ценностей молодежи. Молодые люди, испытывая сложности на рынке труда, сталкиваются с игнорированием принципов меритократии, что усугубляет проблему неэффективности существующих социальных лифтов.

Согласно экспертному опросу, быстро меняющаяся экономическая и технологическая среда требует от молодых людей способности адаптироваться и обучаться новым навыкам. К основным навыкам, которые влияют на конкурентоспособность молодежи на рынке труда: мобильность, коммуникабельность, стрессоустойчивость, многозадачность, владение государственным языком, умение планировать и ставить цели, легкообучаемость, креативное и критическое мышление, ответственность и трудолюбие, самокритика.

Наиболее популярными будут специальности в IT-сфере и технические специальности. При этом социально-значимые рабочие места будут нуждаться в постоянном повышении своих навыков для адаптации к изменяющимся условиям.

В-пятых, изучены общественно-политические настроения молодежи и определен уровень участия молодежи в общественно-политических процессах. Общественно-политические настроения молодежи характеризуются как умеренные, однако существует протестный потенциал, который ярче выражен в западных регионах.

Согласно результатам исследования, около 50% молодежи Казахстана проявляют интерес к политическим новостям и событиям. Из них, 28,4% ответили, что время от времени интересуются политическими новостями, а ежедневный

интерес к политическим событиям выразили 24,1% респондентов. Это указывает на увеличение заинтересованности молодежи в политической сфере и закрепление позиции периодического интереса.

Сравнивая данные с замером 2022 года, можно отметить, что казахстанская молодежь стала более заинтересованной в локальных новостях и событиях, чем в мировых. Наибольший интерес молодежи вызывает политическая ситуация в их регионе (27,7%).

По поводу источников информации, основные источники новостей для молодежи Казахстана являются традиционные СМИ, такие как телевидение, газеты и радио (37,1%). Однако новые источники информации, такие как социальные сети, блоги и мессенджеры, также пользуются популярностью среди молодежи (32,5%). Абсолютное большинство респондентов используют мессенджер WhatsApp – 98,2% и социальную сеть Instagram – 97,9%.

Исследование также показало, что определенная часть молодежи имеет опыт участия в работе различных организаций и проектов. Самым распространенным видом участия является участие в молодежных организациях и проектах (25,4%). Каждый пятый молодой человек (20,9%) принимал участие в работе политической партии, а каждый десятый (12,6%) был активен в общественных советах.

Согласно проведенному исследованию, волонтерская и добровольческая деятельность среди молодежи Казахстана в 2023 году значительно возросла по сравнению с данными 2022 года. Число активных участников-волонтеров увеличилось в четыре раза, составив 15,2% респондентов (против 3,9% в 2022 году). Также выросло число молодых людей, периодически занимающихся волонтерской деятельностью, и составило 35,1%. Одновременно доля респондентов, которые никогда не участвовали и не планируют участвовать в волонтерской деятельности, сократилась с 52,2% в 2022 году до 42,7% в 2023 году.

По мнению респондентов, одной из наиболее вероятных причин протестных акций среди молодежи может стать повышение цен на продукты питания и лекарства, согласно 37,1% респондентов, которые оценили это как «высокую степень вероятности», и 25,3% оценили как «среднюю степень вероятности». Протестные акции из-за коррупции (28,3%) и повышения тарифов на коммунальные услуги (34,8%) оцениваются респондентами как имеющие среднюю степень вероятности. Наиболее высокий протестный потенциал наблюдается в Абайской области.

В целом, по оценкам респондентов, вероятность возникновения протестных акций снизилась по сравнению с данными 2022 года, за исключением некоторых указанных причин.

Около 71,8% молодежи не чувствуют себя дискриминированными по какому-либо признаку. Большинство молодых людей (87,6%) также уверены в своей личной безопасности, в то время как лишь 12,5% выразили обеспокоенность.

В-шестых, определена степень удовлетворенности молодежи качеством образования.

Оценки удовлетворенности молодежью уровнем образования стабильны и находятся на уровне 73%, однако несколько ниже уровня прошлого года (79,3% в 2022 году). По оценкам респондентов, определены регионы с высоким уровнем удовлетворенности качеством образования, куда вошли Абайская (100%), Улытауская (100%), Актюбинская (80,8%), Алматинская (82,4%), Мангистауская (81,3%) области; регионы с *низким уровнем удовлетворенности качеством*

образования: Карагандинская (66,4%), Павлодарская (60%), Костанайская (62,1%), Восточно-Казахстанская (61,9%) и Западно-Казахстанская (68,7%) области.

По шкале качества уровней образования можно сделать вывод о том, что в целом вузовское образование оценивается респондентами на порядок выше, чем образование в колледжах и школах. Особенно высокие оценки поставлены антикоррупционным мерам в системе образования и квалификации преподавателей в вузах. Менее всего респонденты удовлетворены размерами стипендии студентов, количеством и распределением грантов, возможностями найти работу по специальности, стоимостью оплаты за обучение.

Оценки качества в колледжах показали, что по сравнению с системой школьного образования оценки качества ниже и по шкале качества находятся в системе координат «удовлетворительно». Возможности найти работу по специальности остается на более низком уровне.

Специфика оценок качества школьного образования находит свое выражение в низких оценках удовлетворенности по следующим позициям: качество школьных учебников на казахском языке; качество школьных учебников; санитарное состояние школ, новая система оценивания в школах (СОР, СОЧ), техническая оснащенность кабинетов в школах, этическое поведение учителей и квалификация школьных учителей. При этом, положительным фактом выступает то, что наивысшие оценки поставлены доступу к интернету в школах и единому национальному тестированию (ЕНТ).

Дополнительное образование среди молодежи имеет потенциал для роста (более половины респондентов отметила, что занимается им).

Основными мерами мотивации молодежи к занятию научно-исследовательской деятельностью являются: увеличение количества индивидуальных грантов на исследовательские работы и активное вовлечение студентов в проектную деятельность кафедр и научных центров.

Экспертами отмечается необходимость дальнейшей модернизации системы образования. Для совершенствования сферы образования необходима и качественная подготовка специалистов, которые смогут привести систему образования к уровню лучших мировых стандартов. Тщательное изучение и оценки предлагаемых реформ перед их внедрением позволит избежать потенциальных негативных последствий и обеспечить наилучшее качество образования для молодежи. Отдельный вопрос, на который обратили внимание эксперты стала важность идеологии, адаптации образования к менталитету и привлечения молодежи в образовательную деятельность. Эти факторы могут сыграть значительную роль в развитии образовательной системы и формировании интереса к знаниям.

Экспертный опрос также выявил, что низкий уровень поддержки и сопровождения школьников в их подготовке к поступлению в высшее образовательное учреждение также остается одним из сдерживающих факторов. Задачей системы образования должно быть не только предоставление знаний, но и активное вовлечение и поддержка учащихся в процессе выбора и подготовки к будущей профессии.

Таким образом, удовлетворенность молодежи системой образования, несмотря на отдельные ее недостатки, оценивается на уровне выше среднего.

В-седьмых, была дана оценка эффективности реализации государственной молодежной политики. По результатам исследования выяснилось, что большинство молодежи в Казахстане оценивает эффективность

реализации молодежной политики положительно. 68,7% респондентов считают ее эффективной, в то время как 15,7% считают ее неэффективной, и 10,9% не знают о реализации данного направления.

Однако стоит обратить внимание на отрицательные оценки эффективности и низкий уровень информированности в Акмолинской и Мангистауской областях. В Северо-Казахстанской области также наблюдается низкий уровень эффективности молодежной политики. Наибольшую поддержку и высокие оценки молодежная политика получает среди молодежи, проживающей в Западно-Казахстанской, Кызылординской и Улытауской областях.

Что касается реализации государственной молодежной политики, приоритеты молодежи остаются неизменными. Трудоустройство (26,6%) и обеспечение молодых семей жильем (28,1%) остаются основными направлениями, на которые необходимо обратить внимание при реализации политики. 15,1% молодежи не ожидают какой-либо государственной поддержки.

Уровень участия молодежи в молодежных программах и проектах остается низким. В среднем около 8% молодежи принимают участие в таких инициативах, что может быть также следствием недостаточной информационной работы среди молодежи.

По результатам исследования определено, что уровень удовлетворенности молодежи тем, как реализуется государственная молодежная политика в Казахстане, имеет потенциал для роста.

V. РЕКОМЕНДАЦИИ

По результатам исследования, основанного на массовом опросе молодежи, а также экспертном интервью, выработан **ряд рекомендаций для государственных органов**, направленных на совершенствование мер государственной молодежной политики.

Первое. Институциональные и организационные меры:

- рассмотреть возможность создания отдельного органа по работе с молодежью, который сможет сосредоточить свои усилия на просветительской деятельности, направленной на пропаганду здорового образа жизни, обучения и борьбу с проблемами, связанными с молодежью;

- отыскать в вузах страны молодежные ресурсные центры для развития молодежных инициатив, обмена опытом и развития лидерских навыков.

Второе. Пересмотр, разработка и продвижение новых подходов к реализации государственной молодежной политики:

- провести полную инвентаризацию всех работ и направлений молодежной политики, на национальном, региональном и местном уровнях. Также необходимо провести оценку эффективности текущих работ и направлений, которое включает сопоставление достигнутых результатов с поставленными целями, измерение показателей развития молодежи (трудоустройство, миграция, образования, здравоохранение и т.д.) и учет обратной связи непосредственно от самой молодежи

- при разработке государственной молодежной политики и реализации отдельных ее проектов необходимо использовать дифференцированный подход для более полного учета индивидуальных особенностей той или иной социальной группы внутри самой молодежи, потребности которой могут отличаться в зависимости от местности проживания, возраста, социально-профессионального и пр. Данный подход позволит более точно диагностировать потребности и запросы каждой из групп молодежи. Государственная молодежная политика должна учитывать изменение ценностных ориентиров молодежи, развитие информационного пространства, а также опираться на глобальные долгосрочные тренды;

- необходимо провести ревизию эффективности отдельных государственных молодежных программ совместно с представителями экспертного сообщества, на предмет их целесообразности, охвата и уровня вовлечения молодежи в них. Далее с учетом выявленных недочетов необходимо осуществить пересмотр отдельных мер для дальнейшей эффективной реализации программы или проекта;

- пересмотреть подходы к организации управления государственной молодежной политикой в сторону более четкого разграничения полномочий в зависимости от направления деятельности поддержки – жилищные программы, вопросы занятости и др., но наряду с этим усилить взаимодействие курирующих органов между собой для повышения эффективности реализуемых мер

- в связи с текущим уровнем религиозности среди молодежи, местным исполнительным органам совместно с образовательными и религиозными учреждениями необходимо проводить профилактическую работу, направленную на разъяснение и недопущение обращения молодежи в радикальные группы

- в связи с усилением миграционного оттока молодежи, в особенности в северных регионах страны, необходимо принять меры по повышению качества

жизни (внедрение новых форм занятости, развитие социальной инфраструктуры, повышение доступа к качественному образованию и медицинским услугам и т.д.)

- рекомендуются в рамках реализации молодежной политики использовать потенциал гражданского общества, в частности НПО, которые могут выступить в качестве «буферной зоны» между государством и молодежью. В том числе по направлению вовлечения молодежи, в особенности младшей возрастной категории, к участию в волонтерских и добровольческой деятельности.

- внедрять оценку воздействия программ в сфере молодежной политики с целью устранения недостатки и неэффективных практик

- для обеспечения эффективности и согласованности введенных мер поддержки вовлекать в процессы принятия решений экспертов, преподавателей, студентов и других заинтересованных лиц.

- усилить работу региональных Центров занятости по проведению ярмарок вакансий и трудоустройству молодежи;

- проводить дополнительные курсы обучения и переподготовки специалистов в сфере молодежной политики, а также способствовать обмену опытом и внедрения лучших практик по работе с молодежью;

Третье. Инициирование новых проектов и программ, направленных на поддержку молодежи по различным аспектам жизнедеятельности:

- разработать программу обучения медиаграмотности и финансовой грамотности в школах, вузах и колледжах;

- внедрять программу льготного ипотечного кредитования для начинающих специалистов путем смягчения требований по первоначальному взносу и размеру ежемесячного дохода для молодежи;

- разработать курсы развития гибких навыков в рамках дополнительного образования;

- продвигать культуру дворового спорта, организацию и проведение соревнований по дворовому футболу, волейболу, стритболу и т.д. на местном, региональном и республиканском уровнях с привлечением к участию молодежи;

- продолжить работу по налаживанию связей казахстанских и зарубежных вузов

- продолжить работу по поддержке и сопровождения школьников в их подготовке к поступлению в высшее образовательное учреждение

Четвертое. Усиление информационной работы в рамках реализации государственной молодежной политики:

- на постоянной основе создавать страницы в социальных сетях для объяснения государственных программ и проектов, направленных на поддержку молодежи, и обязательно предоставлять своевременную обратную связь. Также необходимо гарантировать создание информационного контента, раскрывающего результаты реализации государственных программ по поддержке молодежи, и пересмотреть материалы, представляемые в СМИ по этой тематике.

- транслировать в Youtube и соцсетях подкасты на разные темы (общественно-политические, культурные, социальные, общественные, бизнес и т.д.) с участием молодежи, а также блогеров, о их опыте и участии в развитии Казахстана и т.п.;

- увеличить количество контента, направленного на саморазвитие молодежи и патриотическое воспитание.

- рассмотреть возможности использования популярных у подростков и молодежи сервисов для формирования позитивного контента в соцсетях с

акцентом на патриотизм, толерантность, единство в многообразии, межэтническое согласие, которое будет восприниматься данной целевой группой;

- усилить информирование молодежи по действующим государственным и негосударственным образовательным программам, программам и грантам по трудоустройству и стажировкам внутри страны;

- для продолжения популяризации научно-исследовательской деятельности среди молодежи и поощрения школьников, занимающихся научными исследованиями, рекомендуется рассмотреть возможность привлечения финансовой поддержки от бизнес-структур.

- необходимо обратить особое внимание на группу молодежи 14-18 лет. С учетом, возрастающего числа практикующих верующих в данной группе, низкой информированности о ГМП, а также наличие запроса и готовность участвовать в волонтерской и добровольческой деятельности, совместно с гражданскими организациями рекомендуется в рамках общеобразовательной программы привлекать к волонтерской деятельности, усилить информационную работу о реализуемых программах для молодежи школьного возраста.

- принимая во внимание региональный разрыв, а также социальный разрыв между городской и сельской молодежью необходимо усилить информационную работу, а также меры вовлечения региональной и сельской молодежи в программы, направленные на развитие предпринимательства, участия в образовательные и обучающие курсы в рамках реализации ГМП.